

सुभाषित-पद्य-रत्नाकर

(चौथा भाग)

सन्मार्गदर्शक जीषाद् हेयजेयत्वबोधकम् ।
आनन्दकन्दजीमूत सदा सुक्त मता मुखे ॥

मुनिराज श्री विशालविजयजी

શ્રી વિજયધર્મસૂરિ જૈન ગ્રંથમાળા, પુ. ૫૨

॥ અર્હમ્ ॥

સુભાષિત-પદ્ય-રત્નાકર

(ચોથો ભાગ)



સંપાદક અને અનુવાદક

સુનિરાજ શ્રી વિશાળવિજયજી

પ્રથમ આવૃત્તિ

૧૦૦૦

વીર સ ૨૪૬૫

ધર્મ સ ૨૭

વિ સ ૧૯૯૫

કિ ૧-૪-૦

પ્રકાશક —

દીપચંદ્ર બાઠીયા

મંત્રી, શ્રી વિશ્વવંશી સુરિ જૈન પ્રધાન

હોટા સંગ્રહ — ઉચ્ચ

પ્રકાશકનું નિવેદન

જ્ઞાનના પ્રચારમાં, સાહિત્યના સર્જનમાં, તીર્થોના હિદાયમાં અને જૈનશાસ્ત્રની પ્રભાવનામાં પોતાના જીવનની આદૃતિ આપનાર ૨૨૦ ગુરુદેવ શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયધર્મસૂરિજી મહારાજનો સમુદાય પણ, તેઓશ્રીના જ પગને ચાલી માહિત્યની સેવામાં જે મોટો ફાળો આપી રહ્યો છે, એ કામથી અનન્ય નથી એ ૨૨૦ ગુરુદેવના પ્રગિય્ધ અને શાંતમુર્તિ વિદ્વાન્ મુનિમહાગજ શ્રી જયન્તવિજયજીના શિષ્ય, ચરુભક્તિપરાયણ, મુનિરાજ શ્રી વિશાળવિજયજીના થોડા વખત પહેલાં બહાર પાડેલા ત્રણ ગ્રંથો પછી, આ ચોથો ગ્રંથ બહાર પાડતા અમને ખરેખર આનંદ થાય છે.

ઉપદેશકોને અને સામાન્ય શ્રદ્ધસ્થોને પણ જે ઘડી આત્માની શાંતિ માટે સ્વાધ્યાયનું એક અપૂર્વ સાધન બની શકે એવા આ ચારે ગ્રંથો તેમજ થોડા વખત પહેલાં બહાર પડેલ પાંચમો ભાગ પણ જરૂર સોડોને મહાઉપકારી થશે, એવી અમને ખાતરી છે (આ પાંચમો ભાગ આ ચોથા ભાગની પહેલાં જ તૈયાર થઈ શકવાથી પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે એમાં જિનસ્તુતિ વગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે)

ત્રણ ભાગોની માફક જ આ ચોથો ભાગ પણ લગભગ ચારસો પાનાનો થયો છે.

અમને એ જણાવના હર્ષ થાય છે કે—પહેલાં ભાગને વાંચ્યા પછી અનેક વિદ્વાનોએ આ ગ્રંથ માટે ઊંચા અભિપ્રાયો લખી મોકલ્યા છે અમારી પાસે પહોંચેલા એ અનેક અભિપ્રાયોમાં કોઈ કોઈ મહા નુભાવોએ કરેલી સૂચનાઓમાં મુખ્ય જે સૂચનાઓ આ છે

૧ અનુવાદ નાગરી ટાઇપમાં છપાવેો હોત તો ઠીક થાત

૨ ગ્રંથમાં આવેલા શ્લોકોની અનુક્રમણિકા આપવી જોઈતી હતી

આ સ બધી અમારો ખુલાસો આ છે —

આ પ્રથમ પહેલેથી જો ગ્રાહકો નોંધાયા ૮ અને જેઓ તરફથી ખાસ મદદ મળી છે તેઓ બધા ગુજરાતી હોઈ તેઓની ઇચ્છા પ્રમાણે ગુજરાતી ટાઈપમાં અનુવાદ આપવો પમદ કર્યો છે અનુક્રમણિકા પ્રત્યેક ભાગમાં આપવાથી પ્રથમના ત્રણ ભાગોનું ખર્ચ અને કલેવર વધી જવું હોવાથી ચાર ભાગોના પ્રોગ્રામની અનુક્રમણિકા એક સાથે ને યા ભાગમાં આપવાનું ગમ્યું હતું એ તે પ્રમાણે આ ચોથા ભાગને હેડે આપવામાં આવી છે

શ્રી આનંદ પ્રેસ—ભાવનગરના પ્રાચીન શ્રીયુગ દેવચંદ દામજી જેઠે આ પુસ્તકને પ્રેમમાંથી દ્રષ્ટિએ સુદર જતાવવામાં અને જલની તૈયારી આપવામાં જો સાગલી અને કાજી જતાવી છે તે માટે અમે તેમના આભારી છીએ

ગુરૂંવ આત્મ બીજી સરસ્વતી તથા ઉપયોગી માહિત્ય સારા પ્રમાણમાં પ્રસિદ્ધ કરવાનું સામર્થ્ય અમેની અપેક્ષા એ જ છે.

મત્રી—

શ્રી વિ ધ મૂ જૈન નથમાળા—૬૪૪૧

આ સ બધી અમારો ખુલાસો આ છે —

આ અથના પહેલેથી જે ગ્રાહકો નોંધાયા છે અને જેઓ તરફથી ખાસ મદદ મળી છે તેઓ બધા ગુજરાતી હોઈ તેઓની ઇચ્છા પ્રમાણે ગુજરાતી ટાઇપમા અનુવા આપવો પસંદ કર્યો છે અનુક્રમ શ્લોકા પ્રત્યેક ભાગમા આપવાથી અથમના ત્રણ ભાગોનું ખર્ચ અને કસેવર વધી જવું હોવાથી ચારે ભાગોના ગ્રંથોની અનુક્રમશ્લોકા એક સાથે ચોથા ભાગમા આપવાનું ગમ્યું હતું અને તે પ્રમાણે આ ચોથા ભાગને છેડે આપવામા આવી છે

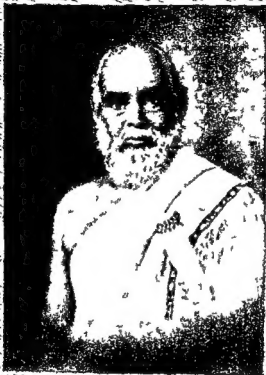
શ્રી આનંદ પ્રેસ—ભાવનગરના માસિઃ શ્રીયુત દેવચંદ દામજી શેઠે આ પુસ્તકને પ્રેસરણાની દૃષ્ટિએ સુદૃઢ બનાવવામા અને જલ્દી તૈયાર કરી આપનામા જે સાગણી અને કાળજી બતાવી છે તે માટે અમે તેમના આભારી છીએ

ગુરુદેવ આપુ બીજું મરતું તથા ઉપયોગી સાહિત્ય સારા પ્રમાણમા પ્રમિલિત કરવાનું સામર્થ્ય અમેને અર્પો એ જ ઇચ્છા ।

મતી—

શ્રી વિ ધ સૂ જીન અથમાળા—ઉત્તરૈન

જગતપુત્ર-ગામ્ભીર-જનારાય



શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વર મહારાજ.

જન્મ સંવત-૧૯૩૪

ભાગ્યથ મ-૧૯૫૧

દીપા મર્ક-૧૯૪૮

સ્વયંચરિત્ર સંવત-૧૯૭૮

શ્રી મહા ૧ પ્રી પ્રેમ-ભાનનગ

जगत्पूज्य-श्रीविजयधर्मसूरीश्वराणां स्तुतिपञ्चकम् ।

यस्याऽऽसौदुपदेशपद्मतिरहो ! भव्यात्ममोदप्रदा,
यस्याऽऽमन् प्रगुणा गुणाश्च सुप्रदा सद्भिः स्तुताश्चादृता ।
यस्य प्रस्फुरदस्ति पण्डितगणे शुभ्राशुजित् सद्यश ,
त श्रीधर्मगुरु नमामि मनसा नम्र सुभक्त्याकुल ॥ १ ॥
येनाहो ! किल लोकबोधनकृते ग्रन्थागलि स्थापिता,
सुग्रन्था दत्तज्ञ प्रसृत्य विदुषा व्याप्तास्ततो मानसम् ।,
पाश्चात्यैरपि तेन लब्धममल जैनीयराणीफल,
भूतास्ते वशिनो विदेशिविपुषा यस्य प्रमोस्त स्तुये ॥ २ ॥
सर्वे लोका हि मन्यन्ते, धनिविद्वत्सुसाधव ।
रामानोऽपि नमस्यन्ति, धर्मसूरिं भजामि तम् ॥ ३ ॥

ओ ! ओ ! जना वच्मि सुनिश्चयेन,
ससेव्यता धर्मगुरु सुभक्त्या ।
यदीप्यते धर्मसुखेद्वसिद्धि-
रत्रास्ति मान तु ममानुभूति ॥ ४ ॥
तव प्रसादेन गुरो ! मयेद,
कार्यं कृत लोभहिताय किञ्चित् ।
स्वामिन् ! गृहीत्वा हि मम प्रयास,
महा पदधास्तु विशिष्टशक्तिम् ॥ ५ ॥

—त्वचरणचञ्चरीक —

विशालविजयः



शान्तमूर्ति मुनिराज

महाराज

हमारी ग्रन्थमालाकी हिन्दी, सिन्धी व अंग्रेजी पुस्तकें

४ आषकाचार	श्रीविद्याविजयजी =	
५ विजयधर्मसूरि के वचन-कुसुम	"	०-४-०
७ सेईल ऑफ विजयधर्मसूरि	डॉ ब्रौन	०-४-०
(Sayings of Vijaya Dharma Suri) (Dr. Krause)		
९ विजयधर्मसूरि अष्टाङ्गरीपूना श्रीविद्याविजयजी		०-४-०
११ एन आइडियल मक-माइश माधु ए जे सुनावाला		५-०-०
(An Ideal Monk)	(A J Sunawala)	
२१ ब्रह्मचर्यविग्रहजन	श्रीविजयधर्मसूरि	०
२९ मन्मथकृत्यप्रदीप	ड मंगलविनयजी	०
३३ मेरी मेवाडयात्रा	श्रीविद्याविजयजी	०-३-०
३४ बना बना	"	०-६-०
३८ अहिंसा	"	०-२-०
४१ सदा राखर (सिंधी)	पायती सी एडवानी	भेट
४२ धीर धन (कविता)	धीरभक्त	०-२-०
४३ अहिंसा (सिंधी)	पायती सी एडवानी	भेट
४४ कुलनमूढ (सिंधी)	"	भेट
४७ जैन धर्म	श्री विद्याविनयजी	०-४-०
५० श्री विद्याविजयजी क स्थापना		०-८-०
आवृ (७१ चित्र सहित)	आश्रयतविजयजी	२-८-०

मिलनेका पता —

श्री विजयधर्मसूरि जैन ग्रन्थमाला
छोगमराफा, रज्जैन (मालवा)

જેમની

પવિત્ર છત્રછાયામાં

આ

આશુ ય જીવન

જ્ઞાન-ધ્યાન અને સયમ આરાધનમાં

પસાર કર્યું,

જેમની

અગ્રીમ કૃપાથી

આત્મસાધનાનો પવિત્ર માર્ગ લાધ્યો

તે

જીવન-સર્વસ્વ સમા

પરમ પૂજ્ય, શુરુભદ્રારાજ, શાતમૃતિ

શ્રી જય તવિજયજી મહારાજ

ને

માદગ સમર્પણુ

—વિશાળવિજય

જેમની

પવિત્ર છવછાયામાં

આ

આપુલ્ય જીવન

જ્ઞાન-ધ્યાન અને સચ્ચ આરાધનમાં

પ્રમાર કર્યું,

જેમની

અસીમ કૃપાથી

આત્મસાધનાનો પવિત્ર માર્ગ લાધ્યો

તે

જીવન-સર્વસ્વ સમા

પ્રથમ પૂજ્ય, શુભહારાજ, શાતમૃતિ

શ્રી જય તવિજયજી મહાગજ

ને

સાદર સમર્પણ

—વિશાળવિજય

અમારી અંથમાળાના ગુજરાતી પુસ્તકો

૧ વિજયધર્મસૂરિ-સ્વર્ગવાસ પછી	શ્રી વિદ્યાવિજયજી	૨-૮-૦
૬ વિજયધર્મસૂરિના વચન-કુસુમો	"	૦-૪-૦
૧૦ આખૂ (૭૫ ફોટા સાથે)	શ્રી જયન્તાવિજયજી	૨-૮-૦
૧૧ વિજયધર્મસૂરિ	ધીરજલાલ રો. શાહ	૦-૨-૦
૧૨ આવકાચાર	શ્રી વિદ્યાવિજયજી	૦-૨-૦
૧૩ શાણી સુલસા	"	૦-૨-૦
૧૪ સમયને ઓળખો ભા ૨ નો	"	૦ ૧૦ ૦
૧૫ સમયને ઓળખો ભા ૧ નો	"	૦ ૧૨ ૦
૧૭ સમ્યક્ત્વપ્રદીપ	શ્રી મંગળવિજયજી	૦-૪-૦
૧૮ વિજયધર્મસૂરિ-પૂજા	"	૦-૪-૦
૨૦ બ્રહ્મચર્યદિગૃહસંન	શ્રી વિજયધર્મસૂરિ	૦-૪-૦
૨૨ વક્તા અને	શ્રી વિદ્યાવિજયજી	૦-૬-૦
૨૩ મહાકવિ શોભન અને તેમની કૃતિ	શ્રી દિમાશુવિજયજી	૦-૩-૦
૨૪ બ્રાહ્મણવાડા	શ્રી જયન્તાવિજયજી	૦-૪-૦
૨૫ જૈનતત્ત્વજ્ઞાન	શ્રી વિજયધર્મસૂરિ	૦-૪-૦
૨૬ પ્રખ્યપ્રદીપ	શ્રી મંગળવિજયજી	૦-૪-૦
૨૮ ધર્મોપદેશ	શ્રી વિજયધર્મસૂરિ	૦-૬-૦
૩૨ ધર્મપ્રદીપ	શ્રી મંગળવિજયજી	૦-૪-૦
૪૦ આખૂ લેખસંગ્રહ	શ્રી જયન્તાવિજયજી	૩-૦-૦
૪૫ વિદ્યાવિજયજીનાં વ્યાખ્યાનો	શ્રી વિદ્યાવિજયજી	૦-૮-૦
૪૬ શ્રી દિમાશુવિજયજીના લેખો	"	૧-૮-૦
મારી સિંધવાના	"	(૭૫૫ છે)

મળવાનું ઠેકાણું —

શ્રી વિજયધર્મસૂરિ જૈન અંથમાળા
છોટા સરાણ, ઉત્તરજેન (માળવા)

અમારી ગ્રંથમાળાના ગુજરાતી પુસ્તકો

૧ વિજયધર્મસૂરિ-સ્વર્ગવાસ પછી	શ્રી વિદ્યાવિજયજી	૪
૬ વિજયધર્મસૂરિના વચન-કુસુમો	"	૦
૧૦ આખૂ (૭૫ ફોટા સાથે)	શ્રી જયન્તવિજયજી	૨
૧૧ વિજયધર્મસૂરિ	ધીરજલાલ ટા શાહ	૦-
૧૨ આવકાચાર	શ્રી વિદ્યાવિજયજી	૦-
૧૩ શાણી સુલસા	"	૦-
૧૪ સમયને ઓળખો બા ૦ ને	"	૦ ૧
૧૫ સમયને ઓળખો બા ૧ થી	"	૦ ૧
૧૭ સમ્યક્ત્વપ્રદીપ	શ્રી મગજવિજયજી	૦-૪
૧૮ વિજયધર્મસૂરિ-પૂજા	"	૦-૪
૨૦ બ્રહ્મચર્યદિગ્દર્શન	શ્રી વિજયધર્મસૂરિ	૦-૪
૨૨ વક્તા અને	શ્રી વિદ્યાવિજયજી	૦-૬-
૨૩ મહાકવિ શોભન અને તેમની કૃતિ	શ્રી હિમાયુવિજયજી	૦-૩-
૨૪ બ્રાહ્મણવાડા	શ્રી જયન્તવિજયજી	૦-૪-
૨૫ નૈનતરવચાન	શ્રી વિજયધર્મસૂરિ	૦-૪-
૨૬ દ્રવ્યપ્રદીપ	શ્રી મગજવિજયજી	૦-૪-
૨૮ ધર્મોપદેશ	શ્રી વિજયધર્મસૂરિ	૦-૬-૮
૩૨ ધર્મપ્રદીપ	શ્રી મગજવિજયજી	૦-૪-૦
૪૦ આખૂ લેખસંદોહ	શ્રી જયન્તવિજયજી	૩-૦-૦
૪૫ વિદ્યાવિજયજીનાં વ્યાખ્યાનો	શ્રી વિદ્યાવિજયજી	૦-૮-૦
૪૬ શ્રી હિમાયુવિજયજીનાં લેખો	"	૧-૮-૦
મારી સિન્ધવાના	"	(૭૫૫ પૃ)

મગવાલુ ટેકાણ —

શ્રી વિજયધર્મસૂરિ નેન ગ્રંથમાળા
છોટા સરાશ, ઉજ્જૈન (માળવા)



લગભગ વીસેક વર્ષ પહેલાની વાત છે સરકૃત કાવ્યગ્રંથો અને ચરિત્રગ્રંથોનો અભ્યાસ અને વાચન કરતા, 'ભવિષ્યમા વ્યાખ્યાનાદિ ગ્રંથો કામમા આવશે,' એ ધરાદાયી કેવળ મારા જ ઉપયોગને માટે નોંધી લેવાતો 'શ્લોકગ્રંથ' આમ બીજાઓના પણ ઉપયોગ માટે પુસ્તકાકારે બહાર પડશે, એવી સ્વપ્નમા ય મે આશા નહિ રાખેલી દશેક વર્ષના મારા વાચનમાથી આવા હજારેક શ્લોકોનો સંગ્રહ મારી પાસે થયો એ સંગ્રહને જોનારાઓ પૈકીના ઘણા શુભેચ્છકોની એ બલામણે વધારે સંગ્રહ કરવા તરફ મને હિતસાહિત કર્યો કે- 'આવો સંગ્રહ જો પુસ્તકાકારે બહાર પડે તો તે ઘણા ઉપદેશક, ઉપદેશકો જ નહિ, પરંતુ મામાન્ય વર્ગને પણ ઉપકારી થાય' પરિણામે અભિનવ ગ્રંથોનું વાચન અને તેમાથી સુદર લાગતા સુભાષિતોનો સંગ્રહ હું કરતો જ ગયો મારા આ સંગ્રહમા લગભગ ચારેક હજાર શ્લોકોનો સંગ્રહ, કે જેમા પ્રાકૃત ગાથાઓનો પણ સમાવેશ થાય છે, થતા તેને છપાવવા માટે તૈયારી કરી કે જેના ફળસ્વરૂપ તેના ચાર ભાગો જન તાની સમક્ષ મૂકવા હું બાગ્યશાળી થયો છું

મારા આ સંગ્રહો તેના ખપી જીવોને વધારે ઉપયોગી થાય, એટલા માટે મારાથી જની શક્ય તેટલા અંશે તેના વિષયો અને પેટાવિષયો પાઠવાનો પ્રયત્ન કર્યો કે એ કહેવાની બાબે જ જરૂર રહે છે કે ઘણી વખત એક જ સુભાષિત કયા વિષયમા મૂકવું, એ સમજવું બહુ કઠિન થઈ પડે છે એનો વિષય ઘણી વસ્તુઓની સાથે

લ્યમપિ ક્ષેમકરમાસ્મ્ય કુર્યાદિત્યાચષ્ટે મમાલ્પીયસી મતિઃ ।

અમદાવાદ } કાશીનાથ વાસુદેવ અભ્યકર
તા ૧૧-૩-૧૯૩૯ } સંસ્કૃત પ્રાધ્યાપક ગુજરાત કોલેજ

(પડિન વિશાળવિજયજીએ સમઢીત કરેલો ચાર ભાગવાલો, સુભાષિતપદ્ધતનાકર નામનો ગ્રંથ, શ્રી વિજયધર્મસૂરિ જોન ગ્રંથ માળાએ, વિદ્વાનોને બેટ કર્યો છે એ ધણુ જ ખુશી થવા જેવું છે આ સુભાષિતપદ્ધતનાકરમા રૂઢિત ધર્મના તે તે સુગુહ, દુર્ગમ અને મુશ્કેલીથી જાણી-આરી શકાય તેવા તત્ત્વો, પૂર્વાચાર્યોએ બનાવેલા મોઢાવડે જ પ્રદર્શિત કયા છે એમ નથી, પણ આમા સાસારિક જીવનમા ઉપયોગી એવી બહુ વસ્તુઓનું સુદર રીતે વિવેચન કરેલું દેખાય છે વળી સમઢકારે કેવળ જૈનસિદ્ધાંત ગ્રંથોનો જ ઉપયોગ કર્યો છે એમ નથી પરંતુ હિંદુધર્મના આચાર ગ્રંથો અને રમૂતિ ગ્રંથો પણ જોયા છે અને તેમાથી પણ સારા સારા મોઢા લીધેલા છે)

સંસ્કૃત ભાષામા અનાદિ કાળથી ચાલ્યા આવતા ગ્રંથક્રમ ગ્રંથપ્રવાહનું પરિશ્રમપૂર્વક અવગાહન કરીને, શુદ્ધિરૂપી દ્રવ્યકે શાનરૂપી જલનું મથન કરીને તેમા રહતા રતોનો સારી રીતે મઢક કરીને, સુવિશાનશુદ્ધિવાળા વિશાલવિજયે સમઢીત કરેલો અને શ્રીમાન વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી મહારાજના ચરણોમા અપણુ કરેલો આ રતનાકર સરળ થયો છે શતકથય, વળગલગ સુભાષિતરત્નસન્દોહ, સુભાષિતરત્નભાગાર, સુક્રિતમુક્તાવળી, શાન સાર વગેરે બહુ ગ્રંથો વિજયમાન હોવા છતાં શ્રી વિશાળવિજયજીએ કરેલો આ સુભાષિતપદ્ધતનાકર ગ્રંથ, તેમા આપેલા વિષયોનું વિગતારથી વિવેચન કરેલું હોવાથી, વિદ્વાનોના મનમા અત્યંત ઉચ્ચ સ્થાનને ગ્રંથરૂપે કરશે સિધ્ધને જાણાવનારા ગુરુઓનો મહાઉપકાર કરીને આ ગ્રંથ, જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના ખજાનાનો થોડો પણ કલ્યાણકારી તારબ બનું જ જણદીથી કશું એમ મારી નાખ શુદ્ધિ કહે છે)



લગભગ વીએક વર્ષ પહેલાની વાત છે સર્ક્ટ કામચલા અને ચરિત્ર-ગ્રંથોના અભ્યાસ અને વાચન કરતા, 'ભવિષ્યમા વ્યાખ્યાનાદિ પ્રસંગે કામમા આવશે,' એ ઇરાદાથી કેવળ મારા જ ઉપયોગને માટે નોંધી લેવાતો 'શ્લોકસંગ્રહ' આમ બીજાઓના પણ ઉપયોગ માટે પુસ્તકાકારે બહાર પડશે, એવી સ્વપ્નમા મને આશા નહિ રાખેલી દશેઠ વર્ષના મારા વાચનમાથી આવા હજારેક શ્લોકોનો સંગ્રહ મારી પાસે થયો. એ સંગ્રહને જોનારાઓ પૈકીના ઘણા શુભેચ્છકોની એ ભલામણે વધારે સંગ્રહ કરવા તરફ મને ઉત્સાહિત કર્યો કે- 'આવો સંગ્રહ જો પુસ્તકાકારે બહાર પડે તો તે ઘણા ઉપદેશક, ઉપદેશકો જ નહિ, પરંતુ સામાન્ય વર્ગને પણ ઉપકારી થાય.' પરિણામે અભિનવ ગ્રંથોત્તુ વાચન અને તેમાથી સુદર લાગતા સુભાષિતોનો સંગ્રહ હું કરતો જ ગયો. મારા આ સંગ્રહમા લગભગ ચારેક હજાર શ્લોકોનો સંગ્રહ, કે જેમા પ્રાકૃત ગાથાઓનો પણ સમાવેશ થાય છે, થતા તેને છપાવવા માટે તૈયારી કરી કે જેના ફળસ્વરૂપ તેના ચાર ભાગો જનતાની સમક્ષ મૂકવા હું ભાગ્યશાળી થયો છું.

મારા આ સંગ્રહો તેના ખપી જીવોને વધારે ઉપયોગી થાય, એટલા માટે માગથી બની શક્ય તેટલા અંશે તેના વિષયો અને પેટાવિષયો પાડવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. એ કહેવાની બાબે જ જરૂર રહે છે કે ઘણી વખત એક જ સુભાષિત ક્યા વિષયમા મૂક્યું, એ સમજવું બહુ કઠિન થઈ પડે છે એનો વિષય ઘણી વસ્તુઓની સાથે

સબ રાખે છે, તેમ છતાં પણ જોઈલું વિચારી શકાય તેટલું વિચારીને તેમ જ ખીજા વિદ્વાન મહાનુભાવોની સલાહ લઈને વિવેક-વિભાગો પાડવામાં આવ્યા છે આશા છે કે—આના ઉપયોગી મહાનુભાવોને અમે કરેલી છાટણીથી જરૂર લાભ થશે

વિષયોની છાટણી કરવામાં એક ખીજા મુશ્કેલી પણ ભૂલવા જેવી નથી જ ધાર્મિક વિષયો અને બાવહારિક વિષયોને જુદા કરવા એ થયું જ કઠિન કામ છે એમ મને લાગ્યું છે આગાનુસારી દૃષ્ટિથીના ૩૫ ગ્રંથો કે આવકોના ૨૧ ગ્રંથો, નીતિ કે સંભાર કલ્પ કે વિનય-વિવેક, આ બધા વિષયો, નૈતિક વિષયો જેવા દેખાવા છતાં એમ ધાર્મિક વિષયોથી જુદા પાડી શકાય નહિ, તેમ આવકાના ૧૨ મતો, ભાવના કે ધ્યાન, પદ્મ કર્મો ૧૧ કે અદાર પાપગ્યાન એ ધાર્મિક ગણાતા વિષયો બાવહારિક વિષયોથી જુદા પાડી શકાય નહિ એમ દેવા છતાં આ પુસ્તકોનો લાભ લેનારાઓની અનુગ્રહતા માટે આ પુસ્તકોમાં આપેલા બધા વિષયોને, બની શક્ય તેટલા વિચારપૂર્વક ધાર્મિક અને બાવહારિક એમ બે વિભાગોમાં વહેંચી દેવામાં આવ્યા છે

મઘપિ સુભાષિતોના સમૂહરૂપે સુભાષિતરત્નભાડાગાર, સુભાષિત-સુધારત્નભાડાગાર અને એવા અનેક મન્થો બહાર પડ્યા છે, પરંતુ એમાં મોટે ભાગે હિંદુ મન્થોમાંનો જ સમૂહ છે, તેમજ તે મન્થો સાનુનાદ નથી આ બે ખામી મારા આ સમૂહમાંથી દૂર કરવામાં આવી છે એટલે કે હિંદુ મન્થો ઉપરાન્ત જૈન મન્થો પૈકીના સુદરમાં સુદર સુભાષિતો આ સમૂહમાં જોમ વિશેષરૂપે લેવામાં આવ્યા છે, તેવી જ રીતે હરેક સુભાષિતનો અનુવાદ પણ તેની સાથે આપવામાં આવ્યો છે

એક ખીજા પણ વિશેષતા આમાં છે કેમ કે મોટા કયાથી લેવામાં આવ્યો છે, એ સ્થાન પણ તે મન્થના પૃષ્ઠ, અધરાધ, વગેરે સાથે આપવામાં આવ્યું છે આ વિશેષતા અત્યાર સુધીના આવા ખીજા સમૂહમાં જાણ્યે જ જોવાય છે

મારો આ સગ્રહ લગભગ ચાર હજાર શ્લોકોનો છે તેનું એક જ પુસ્તક થતા ઘણું મોટું થઈ જવાના ભયને કારણે અને વાચકોની અનુકૂળતાને માટે, એ બધા સગ્રહને ચાર ભાગમાં બહાર પાડવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું છે (આ દરેક ભાગો લગભગ ચારસો ચારસો પાનાના છે) જેમાંના ત્રણ ભાગ આ અગાઉ બહાર પડી ચૂક્યા છે અને આજે ચોથો ભાગ જનતા સમક્ષ મુકાય છે.

સુભાષિત-પદ્ય-રત્નાકરના પાંચમા ભાગ તરીકે એક લગભગ ૧૭૫ પાનાનો ગ્રંથ, જલદી તૈયાર થઈ જવાથી આ અગાઉ પ્રસિદ્ધ કરી દીધો કે તેમાં જિનસ્તુતિ આદિનો સગ્રહ આપેલ છે, તેનો ઉત્કેષ અહીં મારે કરવો જોઈએ.

મારા સગ્રહમાં જે પ્રાકૃત ગાથાઓનો સગ્રહ થયેલો તેને જુદા જ પુસ્તકરૂપે બહાર પાડવાનો વિચાર ગોઠવેલો હોય, આ સગ્રહમાં, અપવાદ સિવાય માત્ર સંસ્કૃત શ્લોકો જ આપવામાં આવ્યા છે.

આગલા ત્રણ ભાગોના મારા વક્તવ્યમાં ઉત્કેષ કર્યો પ્રમાણે આ ચોથા ભાગમાં આ ગ્રંથના ચારો ભાગમાં આવેલા તમામ શ્લોકોની અન્યારાદિ અનુક્રમણિકા આપવામાં આવી છે તેમજ સંસ્કૃત ભાષાના મહાન્ નિદાન પ્રોફેસર શ્રીમુન કાશીનાથ વાસુદેવ અભ્યકર મહાશયની પ્રસ્તાવના આપી છે. શ્રીમાન્ અભ્યકર મહાશયે પોતાના અનેક દાર્થો-માર્થો વખત કાઢીને જે પ્રસ્તાવના લખી આપી છે તે માટે તેમને મારે અવશ્ય ધન્યવાદ આપવો જોઈએ. આ અન્યારાદિ અનુક્રમ તેમજ પ્રસ્તાવના ઉપરાંત આગળના પ્રત્યેક ભાગની જેમ આમાં પણ વિષયોની અનુક્રમણિકા, સાંકેતિક અક્ષરો અને ચિહ્નોની સમજૂતી તથા શુદ્ધિ-પત્રક આપેલ છે.

માન આ પુસ્તકની ઉત્પત્તિના સળધમાં જ જે કંઈ જે એક બાબતો કહેવાની હતી તે કહી છે. આ પ્રસંગે મારા તે જે મહાન ઉપકારીઓના ઉપકારને પ્રગટ કરવો નહીં શૂણ્ય કે જેઓની અસીમ

કૃપા અને અમીદૃષ્ટિએ મારા જેવા અમ્માની તેમજ જડભુદ્ધિવાળા જીવને ચેતન્ય અર્થુ છે અને મારા જીવનની કાલાપલટ કરી મને સ્પષ્ટી મનાયો છે તેઓ છે-મારા દાદાગુરુ, જગત્પૂજ્ય, લાઝવિશારદ, જેનાચાર્ય શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી મહારાજ અને મારા ગુરુવર્ય શાતમતિ મુનિગજ શ્રી જયતારિજયજી મહારાજ મારા ગુરુએ આ મથને સુદર મહતિમર અને સુદ મનારી આપના માટે શ્રમ સે-યો છે, એ બન્નત ષષ્ઠ કૃ તેઓશ્રીનો જા. સ્પષ્ટી હૃ

વિષયો અને પેટાવિષયોની પૂઠણી કરવામા તેમજ ત્રૂફા વગેરે તપાસવામા સાયલાનિવાસી ન્યાયતીર્થ-તર્કબૂલજી પદિત રતિલાન દીપચંદ દેસાઈએ આપેલા સહયોગ મ મ તેઓને ધન્યવાદ આપવો જીલીશ નહિ

ઉપયુક્ત મને ગુરુદેવોની અસીમ કૃપા, ખીજી સાહિત્યમેવા કરવાતુ સામર્થ્ય અને અપે, એ અતગની અભિલાષાપૂરક વિગ્મુ હ

વહવાણુ કેમ, અપાક સુદ ૧૫ } —ધર્મજય-તોપામક
વી સ ૨૪૬૫ ધર્મ મ ૧૭ } મુનિ વિશાળવિજય





(ચોથા ભાગની)

મજ્જલાચરણ	કુલ પાંચે ૧	પૃષ્ઠ ૧૨૦૧
૧૦૧ વિદ્યા	શ્લોક ૨૧	પૃષ્ઠ ૧૨૦૨
વિદ્યાની રત્નિ	૧૨૦૨	વિદ્યા અને અહ કાર ૧૨૦૬
વિદ્યા-પ્રથમા	૧૨૦૨	વિદ્યા વગર નકામુ ૧૨૦૬
વિદ્યા-મદ્ધિમા	૧૨૦૨	વિદ્યા વગરનો અધ ૧૨૦૭
વિદ્યાનો ઉપાય	૧૨૦૩	વિદ્યાનો હેતુ ૧૨૦૭
વિદ્યામા વિદ્યન	૧૨૦૪	વિદ્યા લખાવવાનું ફળ ૧૨૦૮
વિદ્યાનું ગુહ્યમુર્તિ	૧૨૦૫	વિદ્યાનું ફળ ૧૨૦૯
વિદ્યા અને ધન	૧૨૦૬	
૧૦૨ લક્ષ્મી	કુલ શ્લોક ૮૫	પૃષ્ઠ ૧૨૧૧
લક્ષ્મી મદ્ધિમા	૧૨૧૧	લક્ષ્મી અને મુખ્ય ૧૨૨૩
ધન સાનો બધું	૧૨૧૫	લક્ષ્મીના ભાગીદાર ૧૨૨૩
સાચું ધન	૧૨૧૬	લક્ષ્મીનો ઉપયોગ કેરી ૧૨૨૪
લક્ષ્મીપ્રાપ્તિનો ઉપાય વેપાર	૧૨૧૭	રીતે કરવો ૧૨૨૪
કેવો વેપાર તજવો	૧૨૧૭	આવક અને ખર્ચ ૧૨૨૭
લક્ષ્મી કયા રહે છે	૧૨૧૮	લક્ષ્મીની નિદા ૧૨૨૯
સપત્તિના કારણો	૧૨૧૮	લક્ષ્મી કલેશનું કારણ ૧૨૩૩
લક્ષ્મી કયા ન રહે	૧૨૨૧	લક્ષ્મીની ઇચ્છા અધમ ફાય ૧૨૩૪

સદ્ભો અને મહ	૧૨૩૫	ઉધાર કેને ન આપવું	૧૨૩૭
સદ્ભો અને કૃપણ	૧૨૩૫	મિત્ર અને સદ્ભો	૧૨૩૭
સદ્ભોના સોગતી કુરુણો	૧૨૩૬	ન્યાયોપાનિત સદ્ભો	૧૨૩૮
અતિસચ્ચનુ દળ	૧૨૩૬	અન્યાયોપાનિત સદ્ભો	૧૨૩૮
કેવી સદ્ભો ન લેવી	૧૨૩૬		

૧૦૩ યુદ્ધિ

કુલ ૨લોક ૧૭

પૃષ્ઠ ૧૨૪૧

યુદ્ધિનું લક્ષણ	૧૨૮૧	તામતી યુદ્ધિ	૧૨૪૪
યુદ્ધિનો મહિમા	૧૨૮૧	અભ્યાસ-મહિમા	૧૨૪૪
સાની યુદ્ધિ	૧૨૪૨	યુદ્ધિની પરીક્ષા	૧૨૪૪
યુદ્ધિ સાચુ હવન	૧૨૪૨	યુદ્ધિ અને શાસ્ત્ર	૧૨૪૫
રથિયરયુદ્ધિ	૧૨૪૨	વિદ્યારમણે વિપરીત યુદ્ધિ	૧૨૪૫
સાન્નિવક યુદ્ધિ	૧૨૪૩	યુદ્ધેનુ દળ	૧૨૪૬
ગાન્ની યુદ્ધિ	૧૨૪૩		

૧૦૪ વ્યાકરણશાસ્ત્ર

કુલ ૨લોક ૪

પૃષ્ઠ ૧૨૪૭

વ્યાકરણનો મહિમા	૧૨૪૭	વ્યાકરણ વગર નકામું	૧૨૪૭
અથન વ્યાકરણ	૧૨૪૭	વ્યાકરણની જરૂર	૧૨૪૮

૧૦૫ યથાસિપ્તશાસ્ત્ર

કુલ ૨લોક ૬

પૃષ્ઠ ૧૨૪૯

શુભ મહ-દળ	૧૨૪૯	શુભ નાન	૧૨૫૦
અશુભ રાસિ	૧૨૪૯	અપાઠ માસ અને રાહિણી	૧૨૫૦
વિવાળી અને મમળવાર		કેવી વીજગ્રાથી શુ યામ	૧૨૫૧
અશુભ	૧૨૫૦		

૧૦૬ શકુનશાસ્ત્ર

કુલ ૨લોક ૭

પૃષ્ઠ ૧૨૫૨

પ્રયાણનું શુભ શુકન	૧૨૫૨	દબ-લાલનું શુકન	૧૨૫૪
પ્રયાણનો નિષેધ	૧૨૫૩	પક્ષીનું શુભ અશુભ શુકન	૧૨૫૪
સુદર ભોજનનું શુકન	૧૨૫૩		

૧૦૭ સામુદ્રિકશાસ્ત્ર

કુલ શ્લોક ૪૦

પૃષ્ઠ ૧૨૫૫

બત્રીશ લક્ષણુ	૧૨૫૫
કેવા અવયવનું શુ ફળ	૧૨૫૬
કયા અવયવે લાખા સારાં	૧૨૫૮
કયા અવયવે નાના સારા	૧૨૫૯
કયા અવયવે રાતા સારા	૧૨૫૯
છાયા શુભ અવયવે	૧૨૫૯
રાખના ચિહ્નો	૧૨૬૦
સાત્ત્વિક પુરુષનું લક્ષણુ	૧૨૬૦
રેખા સબધી વિચાર	૧૨૬૧
મસ્તક સબધી વિચાર	૧૨૬૪
કેશ સબધી વિચાર	૧૨૬૪

કપાળ સબધી વિચાર	૧૨૬૪
તિલક સબધી વિચાર	૧૨૬૫
દાંત સબધી વિચાર	૧૨૬૫
પેટ સબધી વિચાર	૧૨૬૬
અગ્રહા સબધી વિચાર	૧૨૬૬
અગ્રહામા જવ સબધી	
વિચાર	૧૨૬૬
આવત સબધી વિચાર	૧૨૬૭
નખ સબધી વિચાર	૧૨૬૭
જઘા સબધી વિચાર	૧૨૬૮

૧૦૮ જ્વળશાસ્ત્ર

કુલ શ્લોક ૫૫

પૃષ્ઠ ૧૨૬૬

સ્વપ્નના પ્રકાર અને સંકળ	
સ્વપ્ન	૧૨૬૯
કેવું સ્વપ્ન સિદ્ધ થાય	૧૨૭૦
કયું સ્વપ્ન સંકળ ગણવું	૧૨૭૦
સ્વપ્નમાળા નિરર્થક	૧૨૭૧
સ્વપ્નકળ સમજ	૧૨૭૧
સ્વ-પદ-સંબધી સ્વપ્નકળ	૧૨૭૨
સ્વપ્ન પ્રમાણે ક્યારે વર્તવું	૧૨૭૨
શુભ સ્વપ્ન	૧૨૭૨
શુભ સ્વપ્ને વિધિ	૧૨૭૪
અશુભ સ્વપ્ન	૧૨૭૪
અશુભ સ્વપ્ને વિધિ	૧૨૭૫

શુભ અશુભ કાળા અને	
ધોળા પદાર્થો	૧૨૭૬
ધનપ્રાપ્તિસૂચક સ્વપ્ન	૧૨૭૭
ધનનાશસૂચક સ્વપ્ન	૧૨૭૯
પત્નીમૃત્યુસૂચક સ્વપ્ન	૧૨૭૯
રાજ્યસૂચક સ્વપ્ન	૧૨૮૦
મરણસૂચક સ્વપ્ન	૧૨૮૨
ભીંહત્યાસૂચક સ્વપ્ન	૧૨૮૩
રોગનાશસૂચક સ્વપ્ન	૧૨૮૩
કુટુંબવૃદ્ધિસૂચક સ્વપ્ન	૧૨૮૪
યશસૂચક સ્વપ્ન	૧૨૮૪
જયસૂચક સ્વપ્ન	૧૨૮૫

૧૦૯ નીતિશાસ્ત્ર

કુલ શ્લોક ૫૧

પૃષ્ઠ ૧૨૮૬

નીતિ-મદિમા

૧૨૮૬ | નીતિ ચિખવાના સાધનો ૧૨૮૮

અતુરાધના કારણે	૧૨૮૮	તેતા કેવો ભોધર્થે	૧૨૯૬
કાણુ શાથી નાચ પામે	૧૨૮૯	એક પીળની ગરબ	૧૨૯૭
શુ શાથી નાચ પામે	૧૨૮૯	સાનુ વર્તકરણુ	૧૨૯૭
કાણુ શાથી પ્રસન્ન થાય	૧૨૯૦	શુ શાથી જણાય	૧૨૯૮
વિનાશ અટકવવાના સાધનો	૧૨૯૦	કયા રહેતુ નથી	૧૨૯૮
કાણુ શાથી જોવે ?	૧૨૯૧	કેવી રીતે આલણુ	૧૨૯૮
પ્રાણુપોષક પદાર્થો	૧૨૯૧	અતિપરિચય ફળ	૧૨૯૯
કાણુ રથાનને છોડે અો		સંભળ કયા તજવી	૧૨૯૯
ન છોડે	૧૨૯૧	કયારે લાભદાયક	૧૩૦૦
રથાનબદ્ધ થયે કાણુ ચોભે	૧૨૯૨	ધનના મુખ્ય પુરુષનુ ગ્દશ્ય	૧૩૦૦
રથાનબદ્ધ રહે કાણુ ન		કરણુ	૧૩૦૦
મોભે	૧૨૯૨	કેવી નાળા વાપ વી	૧૩૦૦
કોન સૂતા ન જગાડવા	૧૨૯	ગળવાના સાત અંગો	૧૩૦૧
શીઘ્ર વરનાના કામ	૧૨૯૩	કયા પશુ પાસેથી શુ ધીખનુ?	૧૩૦૧
અરથાને સરળતાનુ ફળ	૧૨૯૪	૫૨ કુળ મહિમા	૧૩૦૩
અનુકરણ મોઢાનુ થાય	૧૨૯૪	વૈષ્ણવની જગત	૧૩૦૩
મધ વાત પ્રગટ થાય કે	૧૨૯૫	રોગની ઉત્પત્તિનુ કારણુ	૧૩૦૪
મધ વાત પ્રગટ ન કરવી	૧૨૯૬	સંગીત મહત્ત્વ	૧૩૦૪
૧૧૦ માગ્ય		કૃષ્ણ મોકે કે	૧૩૦૫
ભાગ્યનુ સક્ષણુ	૧૩૦૫	જેનુ બા ય તેવી મામમી	૧૩૧૬
ભાગ્યનુ પ્રાપ્ત્ય	૧૩૦૫	જેનુ ભાગ્ય તેવી બુદ્ધિ	૧૩૧૬
ભાગ્યની વિચિત્રતા	૧૩૦૮	બા યાધીન ફળ	૧૩૧૭
સાદુ ખોડુ ભાગ્ય	૧૩૧૦	બા ય આગળ સોઈ નકામે	૧૩૧૭
ભાગ્ય પ્રમાણે જ થાય	૧૩૧૦	બા ય સુખદુ ખનુ કારણુ	૧૩૧૮
૧૧૧ વરિદ્રતા		કૃષ્ણ મોકે ૧૧	૧૩૧૯
વરિદ્રતાની નિદા	૧૩૧૯	દરિદ્રતાના વખાણુ	૧૩૨૦

દરિદ્રતાનું રહેણાંક	૧૩૨૦	દરિદ્રને દાન આપવું	૧૩૨૨
દરિદ્રી' મનરથી	૧૩૨૧	[દીનતા]	
દરિદ્રી અને ધની	૧૩૨૧	દીનતાનું કારણ	૧૩૨૨
દરિદ્રતાનું ફળ	૧૩૨૧	દીનનું લક્ષણ	૧૩૨૨

૧૧૨ સ્વતન્ત્રતા	કુલ શ્લોક ૧ -	પૃષ્ઠ ૧૩૨૪
સ્વતંત્રતાની મહત્તા	૧૩૨૪	
૧૧૩ પરતન્ત્રતા	કુલ શ્લોક ૨	પૃષ્ઠ ૧૩૨૫
પરાધીનનું 'દુ'ખ	૧૩૨૫ કોણ કયા લગી પરતંત્ર	૧૩૨૫
૧૧૪ અમૃત	કુલ શ્લોક ૨	પૃષ્ઠ ૧૩૨૭
અમૃત સમાન	૧૩૨૭	
૧૧૫ વિપ	કુલ શ્લોક ૩	પૃષ્ઠ ૧૩૨૮
ખડુ વિપ	૧૩૨૮ યુ ક્યારે વિપ સમાન	૧૩૨૮
અમૃત છતાં વિપ મમાન	૧૩૨૮	
૧૧૬ શ્રદ્ધા	કુલ શ્લોક ૨	પૃષ્ઠ ૧૩૨૯
શ્રદ્ધાનું મહત્ત્વ	૧૩૨૯ ચાતકની શ્રદ્ધા	૧૩૨૯
૧૧૭ શક્તિ	કુલ શ્લોક ૨	પૃષ્ઠ ૧૩૩૦
શકાથી સિદ્ધિ ન થાય	૧૩૩૦ શકાથી નુકસાન	૧૩૩૦
૧૧૮ અનર્થ	કુલ શ્લોક ૩	પૃષ્ઠ ૧૩૩૧
અનર્થના કારણ	૧૩૩૧ અનર્થમાં અનર્થ	૧૩૩૧
૧૧૯ સાત વ્યસન	કુલ શ્લોક ૧૬	પૃષ્ઠ ૧૩૩૨
સાત વ્યસન	૧૩૩૨	[જુગાર]
કયા વ્યસનથી કોને નુકસાન	જુગાર નિંદા	૧૩૩૩
અથવા	જુગારથી ધન ન મળે	૧૩૩૪
	જુગારને ત્યાગ કરવો	૧૩૩૫

[શિકાર]

શિકારની નિદા	૧૩૩૫	શિકારનો નિવેધ	૧૩૩૭
શિકારનું ફળ નરક	૧૩૩૬	ધાસ ખાનારને ન હથાપ	૧૩૩૭

૧૨૦ તમાકુ	કુલ ૨લોઝ ૧૩	પૃષ્ઠ ૧૩૩૮
તમાકુ-નિદા	૧૩૩૮	તમાકુનું ફળ નરક ૧૩૪૦
તમાકુ પીનાર નીચ	૧૩૩૮	ખીડીનો ત્યાગ ૧૩૪૧
તમાકુથી બધું નકામું	૧૩૩૯	

૧૨૧ સયોગ	કુલ ૨લોઝ ૦	પૃષ્ઠ ૧૩૪૨
સયોગનું સ્વરૂપ	૧૩૪૨ સયોગ કુખનું કારણ	૧૩૪૨
૧૨૨ વિયોગ	કુલ ૨લોઝ ૩	પૃષ્ઠ ૧૩૪૩

વિયોગનું હૃદય	૧૩૪૩	વિયોગ વગરનો ધન્ય	૧૩૪૪
વિયોગનું કુખ	૧૩૪૩		

૧૨૩ મરણ	કુલ ૨લોઝ ૩૦	પૃષ્ઠ ૧૩૪૫
મરણનું પ્રાપ્ત્ય	૧૩૪૫	મરણનું વિરમણ ૧૩૫૨
મરણનું અવસ્થાભાવિપણ્ય	૧૩૪૭	જીવતા હતા મરેલા ૧૩૫૨
મરણના કારણ	૧૩૪૬	ઉપમ મરણ ૧૩૫૩
મિથ જનનું મરણ	૧૩૫૦	મરણથી ખીને ધર્મ કરવો ૧૩૫૪
મરણની આગાહી	૧૩૫૦	મરણથી કોણ ન ખીવે ૧૩૫૫

૧૨૪ સમય	કુલ ૨લોઝ ૧૩	પૃષ્ઠ ૧૩૪૬
સમય સાચો શિક્ષક	૧૩૪૬	સમય ન ઓળખવાનું ફળ ૧૩૪૭
કયા સમયે જી મેળવવું	૧૩૪૬	સમયા સમયનું સ્વરૂપ ૧૩૪૮
વર્તમાન સમયનો જ		સમય વીત્યે નકામું ૧૩૪૮
વિચાર કરવો	૧૩૪૬	[કલ્પિયુગ]
કોણ કેવી રીતે સમય		કલ્પિયુગનો પ્રભાવ ૧૩૪૯
વીતાવે	૧૩૪૭	

૧૨૫ જય	કુલ શ્લોક ૪	પૃષ્ઠ ૧૩૬૨
જયનાં સાધનો	૧૩૬૨ સાચો જય	૧૩૬
શુ સાચી જીતાય	૧૩૬૨ જયનો ઉપાય	પરાક્રમ ૧૩૬
૧૨૬ કીર્તિ	કુલ શ્લોક ૧	પૃષ્ઠ ૧૩૬૪
કીર્તિની અમંગતા	૧૩૬૪	
૧૨૭ સ્થિરતા	કુલ શ્લોક ૨	પૃષ્ઠ ૧૩૬૫
સ્થિર વસ્તુનો ત્યાગ ન કરવો	૧૩૬૫ સ્થિરતા ત્યાગથી	તુકસાન ૧૩૬
૧૨૮ પક્ષપાત	કુલ શ્લોક ૨	પૃષ્ઠ ૧૩૬૬
પક્ષપાતનું પ્રાબલ્ય	૧૩૬૬ પક્ષપાતથી	તુકસાન ૧૩૬
૧૨૯ મૌન	કુલ શ્લોક ૫	પૃષ્ઠ ૧૩૬૭
મૌનપૂર્વક કરવાના કાર્યો	૧૩૬૭ અરથાને મૌન	૧૩૬૮
મૂર્ખ સાથે મૌન	૧૩૬૭ મૌન ફળ	૧૩૬૮
૧૩૦ હાસ્ય	કુલ શ્લોક ૩	પૃષ્ઠ ૧૩૬૯
કેવળ કોને હસે?	૧૩૬૯ હાસ્યથી	તુકસાન ૧૩૬૯
અનુચિત હાસ્ય	૧૩૬૯	
૧૩૧ નિદ્રા	કુલ શ્લોક ૩	પૃષ્ઠ ૧૩૭૦
નિદ્રાની નિદા	૧૩૭૦ નિદ્રા પરમ સુખ	૧૩૭૦
નિદ્રા અને ન આવે	૧૩૭૦	
૧૩૨ વૃદ્ધિ	કુલ શ્લોક ૫	પૃષ્ઠ ૧૩૭૧
વૃદ્ધિનો મહિમા	૧૩૭૧ અત્ય, મધ્યમ અતિવૃદ્ધિનો	
વૃદ્ધિનું જ્ઞાન	૧૩૭૧	યોગ ૧૩૭૨
		અતિવૃદ્ધિનું જ્ઞાન ૧૩૭૨
૧૩૩ આજ્ઞ	કુલ શ્લોક ૧	પૃષ્ઠ ૧૩૭૩
આજ્ઞની નિરર્થકતા	૧૩૭૩	

૧૩૪ સમસ્યાઓ	કુલ શ્લોક ૧૮	પૃષ્ઠ ૧૩૭૬
મેના	૧૩૭૪ કવચ	૧૩૭૮
આખતો	૧૩૭૪ કામચ	૧૩૭૮
માઝ	૧૩૭૫ નિહર વિધવા અને કપાળ	૧૩૭૯
મૂગ, સિદ્ધ અને નાસભાગ	૧૩૭૬ લોહ	૧૩૭૯
નાગિરેર	૧૩૭૬ પોહ	૧૩૮૦
આમે	૧૩૭૭ અગરખુ	૧૩૮૦
નપન	૧૩૭૭ અભારનો દારો	૧૩૮૧
હાથ	૧૩૭૮ કુમારનુ ચક્ર	૧૩૮૧

૧૩૫ પ્રતીર્ણક શ્લોકો	કુલ શ્લોક ૧૦૬	પૃષ્ઠ ૧૩૮૨
કરમીય વસ્તુ	૧૩૮૭ કુલબ વસ્તુ	૧૪૦૬
અક લ્પીય વસ્તુ	૧૩૮૮ ત્યાગ્ય વસ્તુ	૧૪૧૧
સાચક વસ્તુ	૧૩૮૮ સાધનના વસ્તુ	૧૪૧૨
નિરચક વસ્તુ	૧૮૧ અનુવ વસ્તુ	૧૪૧૬
સા જૂન વસ્તુ	૧૦૬૪ અસાધ્ય વસ્તુ	૧૪૧૬
અમાર વસ્તુ	૧૪૦૨ બિશુકની તગડી	૧૪૧૭
સાર-અસારભૂત વસ્તુ	૧૪૦૩ બિશુકની તાકડી	૧૪૧૮

૧૩૬, અનપૂર્તિ શ્લોકો	કુલ શ્લોક ૧૦૭	પૃષ્ઠ ૧૬૧૬
----------------------	---------------	------------

[ધાર્મિક વિભાગ]		[ધાર્મિક વિભાગ]	
અહિસાતુ સ્વરૂપ	૧૪૧૬	અનક્ય પદાર્થો	૧૪૨૩
દયાતુ સ્વરૂપ	૧૪૧૬	ગતિતોજનત્યાગ	૧૪૨૪
ન્યાતો ઉપદેશ	૧૪૨૦	અનચક્રક	૧૪૨૪
દયાતુ દ્વિ	૧૪૨૦	પૌષધન સ્વરૂપ	૧૪૨૫
અહિસાતુ મહિમા	૧૪૨૦	અતિચિત્તતુ સ્વરૂપ	૧૪૨૫
અહિસાતુનાશના કારણો	૧૪૨૧	વિષયોની ભયકરતા	૧૪૨૬
કામો અધ	૧૪૨૨	કષાયોના નાશનો ઉપાય	૧૪૨૬
અહિસાતુ અહિસાતુ દ્વિ	૧૪૨૩	મોહનુ પ્રાપ્ત્ય	૧૪૨૭
		મોહનશનો ઉપાય	૧૪૨૮

પુણ્યનો નાશ	૧૪૨૮	મનની અસ્થિરતા	૧૪૩૮
પાપકાર્ય	૧૪૨૯	સાચી કષ્ટ-મતિ મળે	૧૪૩૯
ચાગ ભાવનાના નામ	૧૪૨૯	નરક ગતિનું કારણ	૧૪૩૯
ચાગ ભાવનાનું સ્વરૂપ	૧૪૨૯	તિથિય ગતિનું કારણ	૧૪૪૦
અનિત્ય ભાવના	૧૪૩૦	સ્વર્ગ-સુખ મહિમા	૧૪૪૦
દાનની જરૂર	૧૪૩૨	જૈન મુનિનું સ્વરૂપ	૧૪૪૧
દાનને માટે જરૂરી સામગ્રી	૧૪૩૨	ગુરુ સાથેનું વર્તન	૧૪૪૨
દાન દોને આપવું?	૧૪૩૩	બક્તના ગુણ	૧૪૪૨
અમયદાન મહિમા	૧૪૩૩	અતરાતમા	૧૪૪૩
રાજસિક દાન	૧૪૩૩	બહિરાતમા	૧૪૪૩
તામસિક દાન	૧૪૩૪	અતરાતમા તથા બહિરાતમા	૧૪૪૩
અદત્ત દાન	૧૪૩૪	પરમાતમા	૧૪૪૪
પુનર્જન્મનું પ્રમાણ	૧૪૩૫	પરમાતમાની આગધના	૧૪૪૪
કર્મનું કાર્ય	૧૪૩૫	પરમાતમાની મુતિ	૧૪૪૫
માનસિક કર્મ	૧૪૩૬	જિનપૂજનો નિધિ	૧૪૪૫
વાચિક કર્મ	૧૪૩૬	કર્મનું આરાધન	૧૪૪૬
શારીરિક કર્મ	૧૪૩૭	સાચો ધર્મ	૧૪૪૭
કર્મ દોને ન લાગે	૧૪૩૭	જૈનધર્મનો પ્રચાર	૧૪૪૭
મન પ્રવર્તક	૧૪૩૭	અન્ય દર્શનોનું અકાર્ય	૧૪૪૮
મનશુદ્ધિનું મહત્ત્વ	૧૪૩૮	જૈન દર્શનનું મહત્ત્વ	૧૪૪૮
મન બાલ્યવાનો ઉપાય	૧૪૩૮		

[વ્યાવહારિક વિભાગ]

સુનિવૃત્તો શબ્દાર્થ	૧૪૪૯	સુપાનના જો	૧૪૫૧
બ્રાહ્મણનું સ્વરૂપ	૧૪૪૯	અનર્થના કાગળો	૧૪૫૨
અયોગ્ય બ્રાહ્મણપૂજન રૂળ	૧૪૪૯	મધ્યમ પુરુષ	૧૪૫૨
દુષ્કાહણ	૧૪૫૦	નીચનો સ્વભાવ	૧૪૫૩
અપૂણ્ય પૂજન રૂળ	૧૪૫૦	સેવાનિદા	૧૪૫૪

અ વગરનો વધ	૧૪૫૫	સાચુ સખ	૧૪૫૬
હરથોતો સામાન્ય ધર્મ	૧૪૫૫	પ્રવચારની પ્રશસ્તિ	૧૪૫૭
ચાર માગમાના શ્લોકોનો જવારાવિ સંગ્રહ			
અમાઉથી ગ્રાહક યનારના નાનો			

હેમચ દ્ર-વચનામૃત

આ મ્મ ચ કલિકાલસર્વન શ્રી હેમચ દ્રાચાર્યજીએ રચેલા ત્રિષદ્ધિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર ” ॥ હર પર્વમાના અનેક વિષયોના સુદર સૂક્તો-લેખોની તારવણીરૂપ છે વિનોદ-પ્રસંગે કે સ્વાધ્યાયમા આવા સૂત્રો આનંદજનક બને છે, તેમજ ધાર્મિક અને વ્યવહારુ જીવનમા વિશિષ્ટ અનુભવો બતાવે છે કલિહાનસ શાતનૃતિ મુનિરાજ ધી જયતવિજયજી મહારાજે આ સૂક્તો સમઢી તેના સુજ્જ્વાલી અનુવાદ અને વિષયવાર અનુદ્ભવિકા સાથે પ્રકાશિત કરાવેલ છે હરકને સમઢવા યોગ્ય આ પુસ્તક છે

કિમત આઠ આના

મ સ્કૃત-પ્રાચીન-સ્તવન-સન્દેહ

સ સ્કૃત ભાષામા સ્તોત્રો અને સ્તવનો ઘણાય છે, પરન્તુ તે ઘણા મોટા હોવાથી સામાન્ય લોકો તેનો વિશેષ લાભ નથી લઈ શકતા આ ગ્રંથમા સ્કૃતના નાના પછુ ભાવપૂર્ણ અનુદ્રુપ સ્તોત્રોમા ગૂચેલા ૩૭ પ્રાચીન સ્તવનોનો સમઢ આપવામા આવ્યો છે સ્તવનોનો અર્થ સમજવામા સરળતા પડે તે માટે આસ આસ સ્થળે નોંધો આપવામા આવી છે. કિમત ત્રણ આના

શ્રી વિજયધર્મસુરિ જૈન ગ્રંથમાળા-
છેટાચસક્ષા, ઉજ્જૈન (માલવા)

શ્લોકોનાં પ્રમાણોમાં આપેલ ગ્રંથોનાં તથા સ્થળોના દૂકાં નામોની સમજૂતી

અ૦-અધ્યાય, અધ્યયન, અધિકાર
આગ૦સ૦-આગમોદય સમિતિ, સુરત
આત્મા૦ સ૦-જૈન આત્માનન્દ
સમા, ભાવનગર
જિન વિ૦-જિનવિજયજી
ત્રિશાષ્ટિ-ત્રિપષ્ટિશલાકાપુરુષચરિત્ર
દે૦ લા૦-દેવચંદ્ર જાલમહાઈ પુસ્તક
કોદ્યાર ફઢ, સુરત
નિ૦ સા૦-નિળયસાગર પ્રેસ
ટું-ટુંટું

પ્ર૦ પ્રવાહ
પ્ર૦ સ૦-જૈનધર્મ પ્રસારક સમા
ભાવનગર
ચ૦ વિ૦ પ્ર૦-ચશોવિજય જૈન
પ્રથમાલા, ભાવનગર
વિ૦ ધ૦ લ૦-વિજયધર્મલક્ષ્મી જ્ઞાન
મંદિર, આગરા
શ્લો૦-શ્લોક
હી દ૦-પદિત હીરાલાલ હસરાજ
જામનગર

જે શ્લોકના પ્રમાણના અંતે ફૂલ (*) નું નિશાન આપ્યું છે તે શ્લોક તે અધિકારનો પોતાનો બનાવેલો નથી, પણ ખીજના અધિકારી એ અધિકાર લીધેલો છે, એમ સમજવું.

શ્લોકના પ્રમાણના ઉલ્લેખમાં કોઈ () માં આપેલ નામ અધિકારીનું અથવા તે પ્રકાશનું સમજવું મળે, પણ કે બાબતોનો ઉલ્લેખ પણ કોઈ સમાજ કરવામાં આવ્યો છે.



हमारी ग्रन्थमाला की संस्कृत पुस्तकें

२ धर्मवियागमाला	श्री हिमाशुविजयजी	०-२-०
३ प्रमाणनयतत्त्वालोका	"	० १४ ०
(१ रामगोपालाचार्यजीका टीका युक्त)		
८ जयन्तप्रबन्ध	"	०-३-०
१९ जैनो सत्तपथार्थी	"	०-५-०
२७ सुभाषित पद्य रत्नाकर भा १	श्री विजालविजयजी	१-४-०
(गुजराती भाषांतर युक्त)		
३० जयन्त प्रबन्ध	श्री विजालविजयजी	०-५-०
(गुजराती भाषांतर युक्त)		
३१ सुभाषित पद्य रत्नाकर भा २	श्री विजालविजयजी	१-४-०
(गुजराती भाषांतर युक्त)		
३२ सुभाषित पद्य रत्नाकर भा ३	"	१-४ ०
(गुजराती भाषांतर युक्त)		
३९ श्री हेमचन्द्र प्रवचनमृत	श्री जयन्तविजयजी	०-८-०
(गुजराती भाषांतर युक्त)		
३७ श्री पद्मकथा समग्र	श्री हिमाशुविजयजी	०-४-०
३९ श्री द्वादशप्रत कथा	"	०-८-०
उत्तराध्ययनसूत्र (कमलमयी टीका युक्त) भा १, २, ३, ४	} श्री जयन्तविजयजी प्रत्येक भाग के	३-८-०
प्रमाणनयतत्त्वालोका प्रस्तावना		
	श्री हिमाशुविजयजी	०-३-०

श्री विजयधर्मधरि जैन ग्रन्थमाला
छोटा सराफा, उज्जैन (मालवा)

शुद्धिपत्रकम्

पृष्ठ	पक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१२०८	२	-मकमेव	-मेकमेव
१२१८	२०	-शुद्धि	-शुद्धि
१२२५	९	पर	पर
१२२९	४	दुःखमर्थस्यैव	दुःखमर्थस्यैव
१२४१	६	-पार्जन-	-पार्जन-
१२५६	११	विस्तीर्ण	विस्तीर्ण
१२५६	१२	ससौख्य-	स सौख्य-
१२७०	११	पूर्व-	पूर्व-
१२७७	२१	-पूजादान्	पूजादीन्
१२७९	३	मुत्र	मुत्र
१२७९	१५	निविडा	निविडा
१२८०	१६	भूङ्क्ते	भूङ्क्ते
१२८९	१४	-लौभो	-लौभो
१२९०	२०	मित्रताम्	मित्रताम्
१२९७	१४	मत्री	मैत्री
१२९८	४	ढीक नथी	ते ढीक नथी
१२९९	२२	वाद्	वाद
१३०३	१६	वैष्	वैष्
१३०४	३	-रात्री	-रात्री
१३०५	५	शातिपर्व	शातिपर्व
१३०९	३	ययेष्टम्	ययेष्टम्
१३१२	१५	सुकुदा-	सुकुदा-
१३१६	१२	साभ	साभत्री

पृष्ठ	पङ्क्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१३३०	१२	संशयात्मना	संशयात्मन
१३३१	१७	बहुजा नदन्ति	बहुजीभयति
१३३२	९	घृत	घृत
१३३३	१५	घृतो	घृतेन
१३३४	१८	जभते	जभेत
१३३७	२१	पशुभ्ये	पशुभ्ये।
१३३९	११	भृङ्गी	भृङ्गा
१३४०	३	गार्हस्थ्येन	गार्हस्थ्येन
१३४१	११	चित्तस्य	चित्तस्य
१३५९	८	शुद्धाक	शुद्धाक
१३६०	५	तत्पर	तत्पर
१३६२	१२	पृथ्वीय	पृथ्वीय
१३७५	८	-बलिष्ठो	-बलिष्ठो
१३७५	२२	सर्व	सर्व-
१३८५	१५	जुग्मेत्	जुग्मेत्
१३९४	३	-विशेष-	-विशेष-
१४०७	२२	-निपाता	-निपाता
१४०८	१०	हो।य	हो।य तो।
१४०८	११	ने	ने
१४१०	१५	दूयात्	दूयात्
१४१३	१७	-नयक्षणा	नयक्षणा
१४१७	९	ते छत्ता	छत्ता ते
१४२२	७	नेति	नेति
१४२६	१७	परशभ्य	परशभ्य
१४३०	२	-माध्यस्थ्य	-माध्यस्थ्य
१४३१	९	सम्भोगेनो	सम्भोगेनो।

पृष्ठ	पङ्क्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१४३४	१५	कर्त्ताममेद्	कर्त्ता ममेद्
१४३८	६	भवेद्	भवेद्
१४४४	९	निवृत्त	निर्वृत्त
१४४४	१०	निर्णित	निर्णीत
१४४७	१२	वैश्व	वैश्व
१४४८	६	कुमार्ग	कुमार्ग
१४४९	२	व्यावहारिक	व्यावहारिक
१४५१	१४	५४७ यी ५४०	५४७ यी ५५०
१४५४	८	पावनता	पवित्रता
१४५५	९	ओ	ओ



અનુદ્ધ-પ્રાર્થના-જૈન-ગ્રંથ-સંદર્ભ

આ મથમા આગુતા જૈન મંદિરોના નધા ન-નીન સિલાલેખો, તેના ગુરુતી અનુવાદ તથા અતિદાસિકે મોધો ૧૫ આપવામા આવેલ છે પ્રારભમા સિલાલેખો સળધી અંતે પ્રકારની અનુક્રમણિકાઓ આપી મથને ઉપયોગી બનાવવા માટે ઇતિહાસમેથી મુનિરાજ શ્રી જયતિજયજી મહારાજે ધણી રહીત મીતી ૬ ૧૯૫૫મા ૭૫૦

મૂલ્ય રૂપિયા

ઇતિહાસયનગ્રંથ (સદીક) ભા. ૧-૬

કલમસૂચથી સરકાર દીકા સાથે પ્રગુન નાગમ મથ ઇતિહાસમેથી મુનિરાજ શ્રી જયતિજયજી મહારાજે રૂ. ૨ રીતે મપાદિત કયો છે આ દીકા ધણી પ્રજા ૬ આમા ઉપદેશ માટે ઉપયોગી એવી પ્રાચીન કથાઓનો સમઢ પણ સારો છે મૂલ્ય ૨૨૬૯૫૧ના સાડાનખ રૂપિયા

સુભાષિત-પદ્ય-ગ્રંથ ૧૨ ભા. ૧-૨-૩

આ મથમા જુદા જુદા વિષયોના હજારો શ્લોકોનો સમઢ ગુજ ગતી અનુવાદ તથા શ્લોકોના રચનનિર્દેશ માટે આપવામા આવ્યો છે અત્યાર સુધીના નધા સુભાષિત મથમેમા નિદાનોએ આ મથને પ્રથમ રચાન આપુ ૬ ઉપદેશકો તથા વ્યાખ્યાતાઓ માટે અલત ઉપયોગી આ નથનુ સંચાલન મુનિરાજ શ્રી વિશ્વાવિજયજીએ ધણી પરિશ્રમપૂર્વક કર્યું છે દરેક ભાગમા આરસો આરસો પાના આપ વામા આવ્યા ૬ પાકુ ગ્રામ-ગોંગ સુ ૨ ૮૫૫૪ અને વિશ્વા કાંગ ૬૮૫૫ મૂલ્ય દરેક ભાગનો સુના રૂપિયા

સુભાષિત-પદ્ય રતનાકર ભાગ ૫

આ મથમા પ્રજુ આગળ બોલવાની રજુતિના શ્લોકોનો સમઢ, રસક શલ મ પુરોની અનેકવિધ બાજતોના શ્લોકો તથા અનુક્રમણિકા વગેરે આપી મુનિરાજ શ્રી વિશ્વાવિજયજીએ આ મથને અનેક રીતે ઉપયોગી બનાવ્યો છે લગભગ ૨૦૦ પાના, સુદર ૮૫૫૪ ૬૮૫૫ મૂલ્ય દસ આના

॥ ॐ अहं नमः । ऐ नमः ॥

जगत्पूज्य-श्रीविजयार्जसुरीश्वरभ्या नमो नमः ।

मुनिश्री-विशालविजयजीमहाराजसङ्गृहीतः

सुभापित-पद्य-रत्नाकरः

(चतुर्थो भागः)

गूर्जरभाषानुवादसहितः



॥ मङ्गलाचरणम् ॥

स्तुत महेंद्रैरभिरीक्ष्य यस्य,

तेजश्च राजन्यजनैरजस्रम् ।

भक्त्या चमत्कारमहस्तधृतिं,

वन्दे 'धुलेया'-नगरादिदेवम् ॥ १ ॥

વિદ્યા (૧૦૧)

વિદ્યાની સ્તુતિ.—

શારદા શારદામ્બોત-વદના વદનામ્યુજે । ।

સર્વદા સર્વદાઽસ્માક, સન્નિધિ સન્નિધિ ક્રિયાત્ ॥ ૧ ॥

રઘુચંડ સગ ૪, શ્લોક ૧ ટીકા

શરદ સતુના કમળ જેવા મુખવાળી અને સર્વ મનો
વાછિતને આપનારી સરસ્વતી દેવી હમેશા અમારા મુખ-
કમળને વિષે ઉત્તમ નિધિ સમાન સાનિધ્યને કરે । ૧

વિદ્યા પ્રશંસા —

વિનિક્તરણામરણા મુગ્ધભુતિ , પ્રમાદયન્તી હૃદયાન્યપિ દ્રિપામ્ ।

પ્રવર્તતે નાકૃતપુણ્યકમળા, પ્રસન્નગમ્भीરપદા સરસ્વતી ॥ ૨ ॥

કિરાતાજુંનીય સગ ૧૪ શ્લોક ૩

૨૧૯ અક્ષરોડ્ધી અભૂપલુવાળી, કાનને મુખ ઉપલબ્ધે
તેરી, શત્રુઓના હૃદયને પણ પ્રસન્ન કરનારી અને નિર્દોષ
નક્ષીર પદ-ચંદ્રવાળી સરસ્વતી-વાપ્તી પુણ્ય રહિત પુરુષોને
પ્રાપ્ત વતી નથી ૨

વિદ્યા મહિમા:—

વિદ્યા વિનયોપેતા, હરતિ ન ચેતામિ કસ્ય મનુજસ્ય ? ।

કાશ્ચન્નમણિસપોગો નો જનયતિ કસ્ય લોચનાનન્દમ્ ? ॥૩॥

વિનય મહિત એવી વિદ્યા કયા મનુષ્યના ચિત્તને ન કરે ? (સર્વના મનનું હરણ કરે છે) (હેમકે-) સુવર્ણ અને પાણિનો સંયોગ ઠેાઠા નેત્રને આનંદ ઉત્પન્ન ન કરે ? (સર્વના નેત્રને આનંદ કરે) ૩

વિદ્યા નામ નરમ્ય રૂપમધિક પ્રચ્છન્નગુપ્ત ધન,
વિદ્યા મોગફરી યશઃસુસફરી વિદ્યા ગુરુણા ગુરુઃ ।
વિદ્યા વન્ધુજનો વિદેશગમને વિદ્યા પરા દેવતા,
વિદ્યા રાજસુ પૂજિતા ન તુ ધન વિદ્યામિહીનઃ પશુઃ ॥ ૪ ॥
નોતિગતક્ર (મતૃહરિ) શ્લોક ૧૬

વિદ્યા એ માણસનું અધિક રૂપ છે, વિદ્યા જ ઢાંઢેલું સુપ્ત ધન છે, વિદ્યા બોગને કરનારી (તેમજ) યશ અને સુખને કરનારી છે, વિદ્યા ગુરુઓનો પણ ગુરુ છે, વિદ્યા પરદેશગમનમાં અધુજન સમાન છે, વિદ્યા ઉત્તમ દેવતા છે, વિદ્યા જ પામ્યોમા પૂજાયેલી છે, પણ ધન પૂજાયેલું નથી (તેવી) વિદ્યા રહિત માણસ પશુ સમાન છે ૪

વિદ્યાનો ઉપાય—

વિનયેન વિદ્યા ગ્રાહ્યા, પુષ્કલેન ધનેન વા ।
અથવા વિદ્યાયા વિદ્યા, ચતુર્ય નાસ્તિ કારણમ્ ॥ ૫ ॥

પાણ્ડવચ્ચરિત્ર (મત્ર)

વિદ્યા વિનયવડે ગ્રહણ કરી રાજાય છે, અથવા પુષ્કળ ધન આપવાથી ગ્રહણ કરાય છે, અથવા પોતાની વિદ્યા આપીને (સામા જાતેથી) વિદ્યા ગ્રહણ કરી રાજાય છે, આ સેવાય વિદ્યા મેળવવાનું ચોથું સાધન નથી ૫

આચાર્યપુસ્તકનિવાસમદાયમહામા

ચાયાસ્તુ પઞ્ચ પઠન પરિવર્ધયન્તિ ।

આરોગ્યવૃદ્ધિનિવર્ધમશાસ્ત્રાગા

આમ્યન્તરા પઠનમિદ્વિરરા ભવન્તિ ॥ ૬ ॥

પાઞ્ચયચરિત્ર (ગદ્ય)

લઘુપનાર આચાર્ય, બહુવાના પુસ્તક, રહેવાનું ધ્યાન, મદદ અને વલ્લભ મોટલે સાથે બહુનારા સહાધ્યાયી, આ પાઠ્ય અભ્યાસને વૃદ્ધિ પમાડનારા બાહ્ય સાધનો છે તથા નીશામતા, સારી બુદ્ધિ, વિનય-નમ્રતા, ઉદ્યમ અને શાસ્ત્ર પરની પ્રીતિ, આ પાઠ્ય અભ્યાસની નિદ્ધિ કરનારા આશ્ચર્ય સાધનો છે ૬

વિદ્યામા વિદ્ન.—

નાનુદ્યોગવતા ન ચ પ્રવસતા નાત્માનમુત્કર્ષતા,

નાલસ્યોપદૃતન નાન્યમનસા નાચાર્યચિદ્વેષિણા ।

ન ભ્રૂમદ્ભવિલાસવિસ્મિતમુર્ખો સીમન્તિર્ની ધ્યાયતા,

લોક સ્થાતિકર સતામમિમતો વિદ્યાગુણ પ્રાપ્યતે ॥૭॥

ઉત્તરાખ્યયનસૂત્રટીકા (કમલસયમ) પૃ૦૧૬૯, સ્તો૦ ૩૪ (વિ ધ જ) *

લોકમા પ્રસિદ્ધિને કરનાર તથા સત્પુરુષોને નાન્ય એવે વિદ્યાગુણ અનુદ્યોગીને, પ્રવાસ કરનારને, પોતાના આત્માને ઉત્કર્ષ કરનારને, આલસ્યથી હુણાયેલાને, અન્ય મનવાળા-અપણ મનવાળાને, શુભના દેખીને તથા બુદ્ધીના ભગના

વિલાસવટે વિકસ્વર મુખવાળી સ્ત્રીનું ધ્યાન કરનાર મનુષ્યને પ્રાપ્ત થતો નથી ૭

વિદ્યાનું રહસ્ય : દુર્લભ :—

અમન્ત્રમક્ષર નાસ્તિ, નાસ્તિ મૂલમનોપધમ્ ।

અનાયા પૃથિવી નાસ્તિ, આમ્નાયાઃ સલ્લુ દુર્લભાઃ ॥૮॥

ઉપદગપ્રાસાદ, ભાગ ૧, પૃષ્ઠ ૬૧.*

કોઈ પણ અક્ષર મત્ર વિનાનો નથી, કોઈ પણ મૂળીયુ ઔપધ વિનાનું નથી તથા સ્વામી વિનાની પૃથ્વી નથી, પરંતુ તેના આમ્નાય (રહસ્ય-પરપરાધી ચાલતા આવતા ઉપયોગનું જ્ઞાન) જ દુર્લભ છે(-બાધી શકાય તેવા નથી) ૮.

વિદ્યા અને ધન :—

નિરક્ષર નીક્ય મહાધનત્વ,

વિદ્યાઽનરથા ત્રિદુષા ન હયા ।

રત્નાત્તમા કુલટા સમીક્ષ્ય,

કિમાર્યનાર્યઃ કુલટા ભવન્તિ ? ॥ ૯ ॥

નિરક્ષર-અલજ્ઞ (મૂખ) માણસને વિષે મહાધનની પ્રાપ્તિ જોઈને વિદ્વાન પુરુષે નિર્માળ વિદ્યાનો ત્યાગ કરવો યોગ્ય નથી (ધનવાન થવાની ઇચ્છાથી વિદ્યાનો ત્યાગ કરવો નહીં) કેમકે કુલટા સ્ત્રીને કદાચ રત્નના અલકારવાળી જોવામા આવે તો પણ શુ આર્ય સ્ત્રીઓ (કુળવાન સ્ત્રીઓ) કુલટા થાય છે? (ન જ થાય) ૯

વિદ્યા અને અહંકાર—

જ્ઞાન મદદર્પહર, માયતિ યસ્તન તસ્ય કો વૈદ્ય. ૧ ।

અમૃત યસ્ય વિપાયત, તસ્ય ચિકિત્સા કથં ક્રિયત ? ॥૧૦॥

સૂત્રઠ્ઠતાન્નસૂત્ર, પૃ૦ ૨૩૧

જ્ઞાન પોતે જ અહંકારનો નાશ કરનાર છે, છતાં જે પુરુષ તે જ્ઞાનવડે જ ગર્વિષ્ઠ થાય, તેનો વૈદ્ય ડોણુ હોય ? (કાઈ જ ન હોય) જેને અમૃત જ વિપરૂપે પરિણામ પામે છે તેનું ઔષધ શી રીતે ઝરાય ? (ન જ કરાય) ૧૦

યદા કિશ્ચિજ્જ્નોઽહ દ્વિપ દ્વ મહાન્વ સમમવ,

તદા સર્વજ્ઞોઽસ્મીત્યમદગલિત્ત મમ મન ।

યદા કિશ્ચિન્કિશ્ચિદ્ બુધજનસજ્જાદવગત,

તદા શ્રુતોઽસ્મીતિ જ્વરઽવ મદો મ વ્યવગત. ॥ ૧૧ ॥

નાનિગતઠ્ઠ (મતૃહરિ), શ્લોક ૭

‘હું કાઈક જાણુ છું, ’ એમ હાથીની જેમ જ્યારે હું મદવડે અધ થયો હતો, ત્યારે ‘હું સર્વજ્ઞ છું ’ એ પ્રમાણે મારું મન ગર્વિષ્ઠ થયું હતું, પણ જ્યારે મેં પડિત જનની પાસેથી કાઈક કાઈક જાણ્યું-જ્ઞાન મેળવ્યું, ત્યારે ‘હું મૂર્ખ છું ’ એમ મારા જાણવામા આવવાથી તાવની જેમ મારે મદ નષ્ટ થયો. ૧૧

વિદ્યા વગર નકામું —

રૂપયોગનસમ્પન્ના મિશાલકુલસમ્મના ।

વિદ્યાહીના ન શોભત, નિર્ગન્ધા દ્વ મિશુકા ॥ ૧૨ ॥

વૃદ્ધચાણસ્યનીતિ ગ્રં ૩ શ્લોક ૮.

૩૫ અને યૌવને કરીને સહિત અને વિશાળ (ઠાંચ)
કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા મનુષ્યો જે વિદ્યા રહિત હોય તે
તે, ગદ્ય રહિત કેસુડાના પુષ્પની જેમ, શોભતા નથી ૧૦

किं कुलेन विशालेन, विद्याहीनेन देहिनाम् ।

दुष्कुलं चापि त्रिदुषो देवैरपि सुपूज्यते ॥ ૧૩ ॥

વૃદ્ધચાળસ્યર્નાતિ, અ૦ ૮, શ્લો ૧૮

મનુષ્યોનુ વિશાળ કુળ હોય પરંતુ તે વિદ્યા રહિત હોય
તો તેવા કુળથી શુ ફળ ? (કાંઈ જ નહીં) અને વિદ્વાન
માણસનુ કુળ નીચ હોય છતાં તેની દેવતાઓ પણ પૂજા
કરે છે ૧૩

વિદ્યા વગરનો અર્થ —

अनेकसंशयोच्छेदि, पराक्षार्थस्य दर्शकम् ।

सर्वस्य लोचन शास्त्र, यस्य नास्त्यन्ध एव सः ॥ ૧૪ ॥

હિતાપદશ, પ્રસ્તારિકા, શ્લો ૧૦

શાસ્ત્ર અનેક શંકાઓનો નાશ કરનાર છે, પરાક્ષ (અદૃશ્ય)
પદાર્થને દેખાડનાર છે અને સર્વ જનોના નેત્રરૂપ છે, આવું
શાસ્ત્ર જેની પાસે ન હોય—જે ભણેલો ન હોય તે અંધ જ
છે (જેમ બાળુવું) ૧૪

વિદ્યાનો હેતુ—

श्लोको ऋ परमतच्चपथप्रकाशी,

न ग्रन्थकोटिपठन जनरञ्जनाय ।

સહીત્રીતિ ઘરમૌષધમકમય,

વ્યર્થેત્રમપ્રવનનો ન તુ મૂલમાર ॥ ૧૫ ॥

પરમ (શ્રેષ્ઠ) તત્ત્વમા ઈને પ્રકાશ કરનાર એક સ્ત્રોત બલુવો તે પણ સારો છે, પરંતુ હોદાને માત્ર રજન કરવા માટે કોઈક શ્રદ્ધ (સ્ત્રોત) બલુવા તે ગારા નથી જેનકે સજીવની નામની એક જ ઓરધિ શ્રેષ્ઠ છે, પરંતુ ફોટ શ્રમને જ ઉત્પન્ન કરે તેવો ઘણા મૂળીયાનો નમૂના સાચો નથી ૧૫ વિદ્યા લખાવવાનું ફળ —

કિં કિં તૈર્ન કૃત ન કિં રિપિત દાન પ્રદત્ત ન કિં ,

કા વાડ્યપન્ન નિગારિતા તનુમતા મોહાર્ણવ મઙ્ગલામ્ ? ।

નો પુણ્ય કિમુપાર્જિત કિમુ યદ્યસ્તાર ન વિસ્તાન્તિ,

સત્કલ્યાણકલાપકાગ્નિમિદં ચ શામન લેરિતમ્ ? ॥ ૧૬ ॥

વાનાદિપ્રકરણ અવસર ૧, સ્કાં ૧૬

જેમણે સાચા કલ્યાણના સમૂહનું કારણ એવું શાસ્ત્ર લખ્યું છે તેઓએ શું શું નથી કર્યું ? શું નથી વાંચ્યું ? શું દાન નથી આપ્યું ? ચોક્કસથી મહામાગરમા કુળના પ્રાણીઓની કંઈ આપત્તિનું નિવારણ નથી કર્યું ? શું પુણ્ય ઉપાર્જિત નથી કર્યું ? અને કયો યથા નથી રિત્તાયો ? (તેમણે આ બધું જ કર્યું સમજવું) ૧૬

યે લેલ્યન્તિ મક્કલ મુધિયોડ્નુયાગ,

શબ્દાનુશામનમગ્રોપમલદ્વત્તીથ ।

છન્દાસિ શાસ્ત્રમપર ચ પરોપકાર—

સપાદનૈવનિપુણા પુરુષોત્તમાસ્ત ॥ ૧૭ ॥

વાનાદિપ્રકરણ અવસર ૧, સ્કાં ૧૭.

જેઓ દરેક પ્રકારના શાસ્ત્રો-જેવાકે-સમસ્ત વ્યાકરણ-
શાસ્ત્ર, અલંકારશાસ્ત્ર, છંદશાસ્ત્ર તથા ધીજ્ઞ શાસ્ત્રો-લખાવે
છે તેઓ પગેપકાર કરવામા અત્યંત નિપુણ એવા ઉત્તમ
પુરુષો છે ૧૭

વિદ્યાનું ફળ —

શ્રુત્વા ધર્મં વિજાનાતિ, શ્રુત્વા ત્યજતિ દુર્મતિમ્ ।

શ્રુત્વા જ્ઞાનમપ્નોતિ, શ્રુત્વા મોક્ષ ચ મિન્દતિ ॥ ૧૮ ॥

ઉપદગતરક્ષિણી, પૃ૦ ૨૩૫, શ્લોક ૬ *

(ભાણુસ) શાસ્ત્ર સામળીને ધર્મ બાણુ છે, શાસ્ત્ર સામળીને
દુર્મતિનો ત્યાગ કરે છે, શાસ્ત્ર સામળીને જ્ઞાન પામે તથા
શાસ્ત્ર સામળીને મોક્ષ મેળવે છે (અર્થાત્ શાસ્ત્ર સામળવાદી
અનુક્રમે આટલી વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય છે) ૧૮

અધીત્ય વેદશાસ્ત્રાણિ, સમાર રાગિણ્ય ચે ।

તેભ્યઃ પરાં ન મૂર્ખોઽસ્તિ, સધર્માં વાશ્વસ્રકરૈઃ ॥ ૧૯ ॥

યોગવાસિષ્ઠ શ્લોક ૨૮.

જે પુરુષો વેદ શાસ્ત્રોને બાણીને પણ સ સારને વિષે
રાગવાળા વાય છે, તેમનાવી ધીને કોઈ મૂર્ખ નથી તે
ફક્તરા, અશ્વ અને ભુકની જેવા છે, એમ બાણુવુ ૧૯

વિદ્યા દદાતિ વિનય, વિનયાદ્ યાતિ પાત્રતામ્ ।

પાત્રતાદ્ ધનમપ્નોતિ, ધનાદ્ ધર્મ તતઃ સુખમ્ ॥ ૨૦ ॥

હિતાવદગ, મિત્રલાભ શ્લોક ૬

વિદ્યા વિનયને આપે છે, વિનયથી મનુષ્ય યોગ્ય

પામે છે, યોગ્યપણાથી ધનને મેળવે છે, ધનથી ધન કરી શકે છે અને તે (ધન)ની મુખ મેળવે ૮ ૨૦

यस्या प्रमादादज्ञाऽपि, नीरक्षोरमिच्छवान् ।

હસો યથા તમોદ્વર્ત્તો, સ્તુત મગચર્તો ગિરમ્ ॥ ૨૧ ॥

જે સરસ્વતીની કૃપાથી વળ અને દ્રુધનો વિવેક કરનારા હસતી જેમ અજ્ઞાની મનુષ્ય પણ સાર અસાર ॥ વિવેકવાળો થઈ વિદ્વાન બાથ છે, તે અજ્ઞાનનું હરણ કરનારી સરસ્વતી જાણતીની હું સ્તુતિ કરું છું ૨૧



લક્ષ્મી (૧૦૨)

૬૬મી ભહિમા.—

આલસ્ય સ્થિરતામુપૈતિ મજતે ચાપલ્યમુદ્યાગિતા,
મૃક્ત્વ મિતભાપિતા ત્રિતનુત મોઢ્ય મરેદાર્જનમ્ ।
પાત્રાપાત્રપિચારણાગિરહિતા વન્ઠ્યુદારાત્મતા,
માતર્લક્ષ્મિ ! તવ પ્રસાદયશતો દોષા અપિ સ્યુર્ગુણા ॥૧॥

ઉપદશતરઙ્ગિણી, પૃ૦ ૮, સ્ત્રા૦ ૨૧ (ય૦ ત્રિ૦ પ્ર૦)*

હે માતા લક્ષ્મી ! તારી દૃપાના વશથી, પુરુષને વિષે
દોષ હોય તો તે પણ શુષ્કરૂપે ચાય છે, કેમકે તેનામા
(લક્ષ્મીવાળામા) નો આજમ હોય તો તે સ્થિરતાને પામે
છે, અપજતાનો દોષ હોય તો તે ઉઘોળીપણાને મળે છે,
મુગાપણુ હોય તો પરિમિત બોલવાપણાને વિન્તારે છે,
મૂઢતાનો દોષ હોય તો તે સરળપણુ કહેવાય છે તથા
પાત્ર અને અપાત્રના વિચારરહિતપણુ હોય તો તે ઉદાર
પણાને આપે છે—ઉદારતા કહેવાય છે ૧

યસ્યાગ્રે વર્તતે ત્રિષ્, મૃષોઽપિ સ્તૂયતે જનૈ ।

નિર્ઘનસ્તુ બુધોઽપિ ચેત, મ હન્ત ! મત્સ્યતે કલો ॥ ૨ ॥

મુનિ હિમાશુનિજય

હુ ખની વાત છે કે જેની પાસે ધન છે તે કલિયુગમા
મૂખ હોવા છતાં લોડોલી વખાણાય છે, અને ધનવશરનો
ગિચારો પડિત પણ તિરસ્કૃત થાય છે । ૨

અર્થસ્યોપાર્જને યત્ન , કાર્ય એવ મિષથિતા ।

તત્સસિદ્ધૌ હિ સિધ્યન્તિ, ધર્મકામાદયો નૃપ ! ॥ ૩ ॥

મહાભારત, વીરાટપ્રગ્ન અ૦ ૩૨, શ્લો૦ ૨૯

પડિત પુરુષે ધન ઉપાજન કરવા માટે યત્ન કરવો,
કેમકે ધનની સિદ્ધિ-પ્રાપ્તિ યનાથી હે રાજા ! ધર્મ અને
કામ વગેરે (પુરુષાર્થો) સિદ્ધ થાય છે ૩

યસ્યાસ્તિ રિત્તસનર કુલીન ,મ પષ્ટિડત મ શ્રુતિમાન્ ગુણઙ્ગ ।
સ એવ યક્તા વ ચ દર્શનીય , મર્મ ગુણા કાશ્ચનમાશ્રયન્તે ॥૪॥

નીતિગતક (મતૃહરિ) શ્લો૦ ૩૨

જેની પાને ધન છે તે જ નાણુમ કુલીન કહેવાય છે,
તે જ પડિત કહેવાય છે, તે જ શાસ્ત્રવાળો-શાસ્ત્રજ્ઞ કહેવાય
છે, તે જ શુણ્વને બાણુનાર કહેવાય છે, તે જ વજ્રતા કહેવાય
છે અને તે જ દર્શન કરવા લાયક-મનોહર કહેવાય છે,
(કારણ કે) નવું શુણ્વ કાવનને આશ્રીને રહે છે ૪

અર્થાર્થી જીવલોકોઽય, સશાનમપિ સેવત ।

જનેતારમપિ ત્યક્ત્વા, નિ સ્વો ગચ્છતિ દૂરત ॥ ૫ ॥

પુણ્યધનનપક્ષ્યા મૃ૦ ૭ શ્લો૦ ૨૫

ધનનો અર્થી આ શ્રવણોક (મતૃહરિ) સ્મશાનને પણ
સેવે છે, અને નિર્ધન માપુન ધનને માટે થઇને પોતાની
માતાનો પણ ત્યાગ કરી દૂર દેશમાં બંધ છે ૫

સંવ્ય સ્વાનાર્થિમાર્વાના, મહાનપિ વનૈર્નિના ।

સેવ્યતે પુણ્યપૂર્ણાઽપિ, પલામ પદ્મદર્ન યત્ ॥ ૬ ॥

સુતરનાવલા શ્લો૦ ૧૭ (અત્મા૦ સ૦)

ધન રહિત થયેલો એવો મહાપુરુષ પણ ચાચકોના સમૂહથી સેવાતો નથી જેમકે પલારા(ખાખરા)નું વૃક્ષ કુલોથી ભરપૂર હોય તો પણ બમરાઓથી તે સેવાતું નથી ૬

कारणात् प्रियतामेति, द्वेष्यो भवति कारणात् ।

अर्थार्थी जीवलोकेश्य, न कश्चित् कस्यचित् प्रियः ॥ ७ ॥

व्यासदेव

કેવળ ધનનો જ અર્થી આ શબ્દોક કારણને લીધે પ્રીતિને પામે છે અને કારણને લીધે દ્રેષી થાય છે, પરંતુ સ્વભાવથી તો કોઈ કોઈનો પ્રિય કે અપ્રિય નથી ૭

कुलीनोऽपि सुनीचोऽत्र, यस्य नो विद्यते धनम् ।

अकुलीनोऽपि सद्द्वयो यस्य सन्ति कपर्दिकाः ॥ ८ ॥

આ જગતમાં જેની પાસે ધન ન હોય તે પુરુષ કુળવાન છતાં પણ અત્યંત નીચ ગણાય છે, અને જેની પાસે કપર્દિકા-ધન-છે તે પુરુષ હીન કુળનો છતાં સારા કુળનો કહેવાય છે ૮

यस्यार्थास्तस्य मित्राणि, यस्यार्थास्तस्य शत्रवनाः ।

यस्यार्थाः स पुमान् लोके, यस्यार्थाः स च पण्डितः ॥ ९ ॥

बृद्धचाणक्यनीति, अ० ૬, શ્લોક ૫

જેની પાસે ધન છે તેના સર્વ મિત્રો થાય છે, જેની પાસે ધન હોય તેના જ સર્વ બાધવો થાય છે, જેની પાસે ધન છે તે જ લોકમાં પુરુષ છે અને જેની પાસે ધન છે તે જ પંડિત કહેવાય છે (અર્થાત્ ધન જ સર્વ કાર્ય કરનાર છે) ૯

ધનૈર્દુષ્કુલીના કુલીના ક્રિયન્ત,
 ધનૈરવ પાપાત્ પુનર્નિસ્તરન્તે ।
 ધનમ્યો વિશિષ્ટો ન લોકઽસ્તિ સ્થિત,
 ધનાન્યર્જયઘ્ન ધનાન્યર્જયઘ્નમ્ ॥ ૧૦ ॥

ઉત્તરાખ્યયનસૂત્રદ્રીકા (કમલસયમ), માગ ૧, (વિં ૫૦ લં)

ધનવડે અકુળવાન માણનો કુળવાન વાચ છે, ધનવડે જ
 પાપથી ફરીને નિસ્તાર પામે છે (પાપ રહિત થાય છે),
 આ લોકમાં ધનથી બીજુ કાંઈ એક નથી (તેથી) ધનને
 ઉપાજન કરે, ધનને ઉપાજન કરે ॥ ૧૦

યથા વિદ્વાસ્તરુમાશ્રયન્તિ,
 નયો યથા માગરમાશ્રયન્તિ ।
 યથા તરુણ્ય પતિમાશ્રયન્તિ,
 સર્વે ગુણા કાશ્ચનમાશ્રયન્તિ ॥ ૧૧ ॥

મુદ્રાપ્રકાશ (ભારતિ) ઉચ્છ્રામ ૨ સ્કાં ૨૦

જેમ પક્ષીઓ વૃક્ષનો આશ્રય કરે છે, જેમ નદીઓ
 સમુદ્રનો આશ્રય કરે છે અને જેમ યુવતિ સ્ત્રીઓ પતિનો
 આશ્રય કરે છે તેમ સર્વ ગુણો કાચનનો-ધનનો આશ્રય
 કરે છે (જ્યાં ધન હોય ત્યાં ગુણો રહેવા હોય છે) ૧૧

યદુત્સાહો સદા મર્ચ, પરામપતિ યજ્ઞનાન્ ।

યદુદ્ધત વદેદ્ ગાક્ય, તત્ મર્ચ નિત્ત્રજ વનમ્ ॥ ૧૨ ॥

મનુષ્ય હમેશા જે ઉત્સાહવાળો રહે છે, અન્ય જનોનો
 પરાભવ (વિરચકાર) કરે છે અને જે ઉદ્ધત વચન બોલે

છે તે સર્વ ધનનુ જ બળ છે—(ધનના ગર્વથી જ છે) ૧૨

તાવન્માતા પિતા ચૈવ, તામત્ સર્વેઽપિ વાન્મયાઃ ।

તાવદ્વાર્યા સદા હૃષ્ટા, યાગલ્લક્ષ્મી. સ્થિરા ગૃહે ॥ ૧૩ ॥

સૂત્રમુકાવલ્લી, પૃ૦ ૫૯, શ્લોક ૧૯ (હિ૦ ૬૦)#

ત્યાસુધી ધરને વિષે લક્ષ્મી સ્થિર રહેલી છે ત્યાસુધી જ માતા પિતા હર્ષ પામે છે, ત્યાસુધી જ સર્વે બાધવો હર્ષ પામે છે અને ત્યાસુધી જ ભાઈો સર્વદા હર્ષ પામે છે ૧૩

અર્થ એવ તુ સર્વ—પુરુષાર્થનિગ્ધનમ ।

અર્થેન રહિતા સર્વે, જીવન્તોઽપિ શ્રોપમા ॥૧૪॥

ત્રિવેદવિલાસ, ઉલ્લાસ ૨, શ્લોક ૪૪

ધન જ સર્વ પુરુષાર્થોનુ કારણ છે ધનથી રહિત સર્વ પ્રાણીઓ જીવતા છતાં પણ શબ ગુલ્મ છે ૧૪

ધન સાચો બધુ.—

ત્વજન્તિ મિત્રાણિ ધનંર્નિહીન, પુત્રાથ દાસાથ સહોદરાથ ।

તમર્ધનન્ત પુનરાથયન્તિ, અર્થો હિ લોકે પુરુષસ્ય વન્ધુઃ ॥૧૫॥

ધર્મકલ્પદ્રુમ, પૃ૦ ૫૦, શ્લોક ૫. (દે લા)

ધન રહિત થયેલા પુરુષને તેના મિત્રો, પુત્રો, સ્ત્રી અને બાધઓ તજી દે છે તે જ પાછો ધનવાન થાય છે ત્યારે પાછા તેઓ તેનો આશ્રય કરે છે તેથી (એમ સિદ્ધ થાય છે કે) લોકમાં પૈસા જ પુરુષનો બધુ છે ૧૫

સાચું ધન—

યો ન દદાતિ ન મુદ્ધક્તે, મતિ મિમે નૈવ તસ્ય તદ્વિત્તમ્
કન્યારત્નમિવ મૃદ્ધ, તિષ્ઠત્યર્થે વસ્યૈવ ॥ ૧૬ ॥

જૈનપદ્ધતિ, પૃષ્ઠ ૧૫૧ સ્કાં ૧૨૫

જે માણસ વૈભવ (ધન) છતાં પણ જ્ઞાન હોતો નથી તે
તથા લોગતો ન હોય, તો તે ધન તેણે નથી એમ માનવું
પરંતુ ઘરને વિષે રહેલ કન્યાઓ રત્નની જેમ તે ધન બી
માટે જ ઘરમા રહેલું છે એમ બાલુણ (જેમ પોતાની ક
બીજાના ઉપભોગમા આવે છે તેમ તે ધન પણ બીજા
ઉપભોગમા આવે છે) ૧૬

યદ્ દદાતિ યદશ્નાતિ, તદેવ ધનિનો ધનમ્ ।

શેષ કો વેત્તિ કુત્રાપિ, કસ્યાપ્યુપકરિષ્યતિ ? ॥ ૧૭ ॥

વદવ્યાસસ્મૃતિ, અં ૪, સ્કાં ૧૭

મનુષ્ય જે ધન જ્ઞાનમા આવે છે અને જે ધન લોગ
છે, તે જ તે ધનવાનનું ધન છે જાણીતું તો કોણ જાણે
કે તે ધન કયા અને કોનો ઉપકાર કરશે ? (કોના ઉપયોગમા
આવશે ?) ૧૭

યસ્ય વિત્ત ન દાનાય, નોપભોગાય દેહિનામ્ ।

નાપિ કીર્ત્યૈ ન ધર્માય, તસ્ય વિત્ત નિર્વૃક્તમ્ ॥ ૧૮ ॥

વહિપુરાણ, પારાશરસહિતા, સ્કાં ૧૩

જેનું ધન જ્ઞાનને માટે થતું ન હોય, બીજા પ્રાણીઓના
ઉપભોગને માટે થતું ન હોય, કીર્તિને માટે થતું ન હોય
તથા ધર્મને માટે થતું ન હોય તે પુરુષનું ધન નિષ્ફળ છે ૧૮

લક્ષ્મીપ્રાપ્તિનો ઉપાય વેપાર —

અનલૈઃ કિમહો । જલૈર્વ્યગ્રમાયઃ ત્રિયો મુસમ્ ।

અર્ચ્યા શ્રીં સા ચ યા વૃદ્ધર્ચ, દાનભોગકરી ચ યા ॥૧૯॥

ત્રિવેંકવિલાસ, હજ્જાસ ૨, સ્કાં ૧૦૬

અહો ! ધણુ કહેવાથી શુ ? ઉઘમ જ-વેપાર જ
લક્ષ્મીનુ મુખ છે, માટે તેવી લક્ષ્મી ઉપાજન કરવી, જે
વૃદ્ધિને માટે થાય, તથા દાન અને ભોગ કરનારી થાય ૧૯

સા ચ સજ્જાયતે લક્ષ્મીરક્ષીણા વ્યગ્રમાયતઃ ।

પ્રાશુપેષ્યપયોનાહાદિન કાનનમ્મયતા ॥ ૨૦ ॥

ત્રિવેંકવિલાસ, હજ્જાસ ૨, સ્કાં ૧૦૯

જેમ વર્ષાકાળના મેઘવી વનની લક્ષ્મી-શોભા વૃદ્ધિ
પામે છે, તેમ વેપાર કરવાથી લક્ષ્મી અખટ થાય છે-
વૃદ્ધિ પામે છે ૨૦

કેવો વેપાર તજવો —

ધર્મનાધાકર યજ્ઞ, યજ્ઞ સ્યાદયશ્ચસ્કરમ્ ।

શ્વરિલાભમપિ ગ્રાહ્ય, પણ્ય પુણ્યાર્થિર્મિર્ન તત્ ॥ ૨૧ ॥

ત્રિવેંકવિલાસ, હજ્જાસ ૨, સ્કાં ૬૩

પુણ્યની ઇચ્છાવાળા પુરુષોએ જે કર્યાણુ ધર્મની
બાધા કરનાર જે અપયશને કરનાર હોય તે, ધણુ લાભ
મળે તેણુ હોય તો પણ, ગ્રહણ કરવુ નહીં ૨૧

લક્ષ્મી ક્યા રહે છે.—

લક્ષ્મીર્નમતિ વાણિજ્યે, કિંચિદસ્તિ ચ વર્ષણે ।

અસ્તિ નાસ્તિ ચ સેવાયા, ભિક્ષાયા ન કદાચન ॥૨૨॥

આદ્યપતિક્રમણવૃત્તિ પૃ૦ ૧૩૮ (૬૦ લા૦)*

લક્ષ્મી વેપારમા રહેલી છે (વેપારમા ધણી લક્ષ્મી મેળવી શકાય છે), જેતીમા કાંઈક થોડી પણ રહેલી છે, મેવા(નોકરી)ને વિષે છે અને નથી એટલે કે નોકરી હોય ત્યાંમુધી કાંઈક હોય છે અને નોકરીને અભાવે તે હોતી નથી તથા ભિક્ષાવૃત્તિને વિષે તો લક્ષ્મી કદાપિ પ્રાપ્ત થતી નથી ૨૨

ગુરોઃ યત્ર પૂજ્યન્ત, ત્રિત્ત યત્ર નથાર્પિતમ્ ।

અદન્તકલ્હો યત્ર, તત્ર શુક્ર ! પ્રમામ્પદમ્ ॥ ૨૩ ॥

આદ્યપતિ પૃ૦ ૧૩ (આત્મા૦ સ૦)*

જ્યાં ગુરુઓ પૂજાય છે, જ્યાં ન્યાયથી ઉપાજન કરેલું થતું છે તથા જ્યાં અદન્તકલ્હ (કલેશ) નથી ત્યાં હે ઇશ્વર ! હું રહું છું (આ પ્રમાણે લક્ષ્મી કહે છે) ૨૩

સ પત્તિના કારણો —

દાક્ષિણ્યલઙ્ગ ગુરુદયપૂના, પિત્રાદિમક્તિ સુકૃતાભિલાષ ।

પરોપકારો વ્યવહારશુદ્ધિર્નૃનામિહામુત્ર ચ સપદે સ્યુ ॥ ૨૪ ॥

અધ્યાત્મકલ્હરૂપ, અતિકાર ૧૨, સ્થા૦ ૧૧

દાક્ષિણ્ય, લલ્લગુપ્ત, ગુરુ અને દેવની પૂજા, તથા પરોપકાર વગેરે વડીલની ભક્તિ, સારા કાર્યો કરવાની

અભિલાષા, પરોપકાર અને વ્યવહારશુદ્ધિ, મનુષ્યને આ
મવમા અને પરમવમા સંપત્તિ આપે છે. ૨૪

અનાગતવિધાતારમગ્રમત્તમકોપનમ્ ।

ચિરાસ્મમદીન ચ, નર શ્રીરુપતિષ્ઠતિ (તે) ॥ ૨૫ ॥

દેવોભાગવત (ગ્યાસદેવ), સ્કન્ધ ૧ અં ૪૧, શ્લો ૩૧
જે માણસ અનાગતને ઠરનારો (એટલે કોઈ કાર્ય અશુદ્ધ
કાળે આવવાનું છે એમ ધારી પ્રથમથી જ તેની તૈયારી
કરનારો) હોય, પ્રમાદરહિત હોય, ક્રોધ કરનાર ન હોય, જેણે
ધણા વખતથી કાર્યની શરૂઆત કરી દીધેલી હોય અને જે
દીનતા રહિત હોય તેવા પુરુષની લક્ષ્મી સેવા કરે છે ૨૫

જિતેન્દ્રિયત્ત્ર વિનયસ્ય કારણ,

ગુણપ્રરૂપો વિનયાદવાપ્યતે ।

ગુણાધિકે પુસિ જનોઽનુરજ્યતે,

જાતાનુરાગપ્રમવા હિ સમ્પદઃ ॥ ૨૬ ॥

કિરાતાર્જુનીય, સર્ગ ૧, શ્લો ૩૮

જિતેન્દ્રિયપદ્મ વિનયનું કારણ છે (એટલે ધર્મિયોના
નિગ્રહ કરવાથી વિનય પ્રાપ્ત થાય છે), વિનયથી શુભનો
ઉત્કર્ષ પ્રાપ્ત થાય છે, અધિક શુભનાળા પુરુષને વિષે લોકો
રાગી થાય છે અને લોકોના રાગથી સમઘાતો પ્રાપ્ત
થાય છે ૨૬

મરૂપેન્દ્રિય નિતાત્માન, ધૃતદણ્ડ નિકારિષુ ।

પરીક્ષ્ય કારિણ ધીરમત્યન્ત શ્રીર્નિષપતે ॥ ૨૭ ॥

ક્રમપુરાણ, સ્કન્ધ ૫, અં ૮૧

જે પુરુષ ઇદ્રિયોને ડબજે રાખતો હોય, પોતાના આત્માને-મનને જીતનાર-વચ રાખનાર હોય, વિકાર પામેલા ઇદ્રિયાદિકને દડ કરતો હોય, પરીક્ષા કરીને-વિચાર કરીને કાર્ય કરતો હોય અને જે ધીર હોય તેવા પુરુષને લક્ષ્મી સેવે છે ૨૭

दानमोचित्यमित्रान, मत्पात्राणा परिग्रह ।

सुकृत मुप्रभुत्य च, पञ्च प्रतिभुय* त्रिय. ॥ २८ ॥

દાન, ઉચિતપદ્ધતી ડબા, સુપાત્રના પદ્ધતિ રહેવું, પુરુષ અને સાર પ્રભુ(સ્વામી)પાત્ર, આ પાત્ર લક્ષ્મીના પ્રતિનિધિ છે-સાક્ષી છે અર્થાત આ પાત્ર વસ્તુ તથા હોય તથા લક્ષ્મી રહેલી છે ૨૮

उत्साहसम्पन्नमदीर्घसूत्र,

त्रियाविधिञ्च व्यसनेष्वसक्तम् ।

शर कृतञ्च दृढसौहृद च,

लक्ष्मी स्वय याति निवामहतो ॥ २९ ॥

જે મનુષ્ય ઉત્સાહ યુક્ત હોય, જે લીધાંસૂત્રી (લાળો લાળો વિચાર કરનાર) ન હોય, કાર્યની વિધિને જાણનાર હોય, (જુગાર આદિ) બસનમા આસક્ત ન હોય, શૂરવીર હોય, કરેલા કામને જાણનાર-કઠરદાન હોય અને દડ મિત્રતાવાળો હોય, તે મનુષ્યની પામે લક્ષ્મી પોતે જ નિવાસ કરવા માટે જાય છે ૨૯

वसामि नित्य सुममे प्रगल्भे,

दक्षे नरं कर्मणि वर्तमाने ।

અક્રોધને દેવપરે કૃતજ્ઞે,

જિતેન્દ્રિયે નિત્યમુદીર્ણસત્ત્વે ॥ ૩૦ ॥

લક્ષ્મી કહે છે કે-જે મનુષ્ય સારા બાગ્યવાળો, પ્રગલ્ભ નિહર, થતુર, વ્યાપારાદિક કર્મમાં વર્તતો, ક્રોધરહિત, દેવની ભક્તિમાં તત્પર અથવા કૃતજ્ઞ-કરેલા ગુણને બાળુનાર, ધર્મિયોને વશમાં રાખનાર અને નિરતર પોતાના પરાક્રમને દેલાવનાર હોય, તેની પાસે હું નિત્ય રહું છું ૩૦

ય. ક્ષાન્તિનીમપ્યપ્યપ્રપન્ના-

મન્નેપતે નિષ્કમહસતુલ્યામ્ ।

ક્ષાન્તે ચ કોટિષ્વપિ મુક્તહસ્ત

સ્તસ્થાનુગ્ધ ન જહાતિ લક્ષ્મી. ॥ ૩૧ ॥

ધાત્તરિધિ, પૃ. ૧૦૦

જે પુરુષ કૃપાળે જતી એક ડોડીને પણ હાથર સોના મહોર નેટલી ગણીને બચાવી લે છે અને સમય આવે ત્યારે કરોડ દ્રવ્ય પણ છોડી દે છે, તે પુરુષના મગને લક્ષ્મી મૂકતી નથી-તેની પાસે લક્ષ્મી ક્યારે રહે છે ૩૧

લક્ષ્મી કયા ન રહે:-

અત્યાર્યમતિદાતારમતિશૂરમતિવ્રતમ્ ।

પ્રજ્ઞામિમાનિન ચૈવ, શ્રીર્મયન્નોપમર્ષતિ ॥ ૩૨ ॥

માગયન, સ્કંધ ૯, અ. ૧૯, શ્લોક ૨૧

જે અત્યંત આર્ય (મહાજન) હોય, જે અત્યંત દાતાર હોય, જે અત્યંત શૂરવીર હોય, જે અત્યંત વ્રતવાળો હોય

અને જે પોતાની બુદ્ધિથી અત્યંત અભિમાની હોય, તેના પુરુષની પાસે લક્ષ્મી ભયને લીધે જતી નથી ૩૨

નાલસા પ્રાપ્તુરન્ત્યર્થાન, ન ક્લીસા ન ચ માનિન ।

ન ચ લોકરવાઙ્મીતા ન ચ શુભત્રપતીધિન ॥ ૩૩ ॥

માગયત, સ્કન્ધ ૧૨, અં ૧૩, શ્લોક ૧૦

આળસુ માણસો ધન પામતા નથી, કાયર માણસો પણ પામતા નથી, અભિમાની માણસો પણ પામતા નથી, લોભા-પવાદથી ભય પામનારા પણ પામતા નથી તથા નિરતર પ્રતીક્ષા-વિચાર કરનારા (વટેમી) માણસો પણ ધન પામતા નથી ૩૩-

નાકર્મશીલે પુરુષ વસામિ,

ન નાસ્તિકે માદ્ધુરિક કૃતઞ્ને ।

ન મિનઞ્નત્તે ન નૃશ્મઞ્નત્ત,

ન ચાવિનીતે ન ગુરુષ્વચ્ચકે ॥ ૩૪ ॥

લક્ષ્મી કહે છે કે-હું અકામ કરનાર પુરુષને વિષે, નાસ્તિકને વિષે, વર્ત્તસ કરને વિષે, કૃતઘ્નીને વિષે, ભિન્ન ભિન્ન આચરણ કરનારને વિષે, નિશ્ચયને વિષે, વિનયરહિતને વિષે અને શુરુ પર અસૂચા (ધર્મી) રાખનાર મનુષ્યને વિષે રહેતી નથી ૩૪-

ચન્નલત્તરસ્ત્વ ય, ત્રિયો દદતિ દુર્ધિય ।

ત મુઘ્ધા સ્વ ન જ્ઞાનન્તિ, નિર્વિવેકમપુણ્યકમ્ ॥ ૩૫ ॥

હુણ્દિવાળા જે પુરુષો લક્ષ્મીને ચચળપણાનું કલક આપે છે, તે મુઘ્ધ-મૂઢ પુરુષો પોતાના અવિવેકને તથા અપુણ્યને-પુણ્યરહિતપણાને બાજુતા નથી-વિચારતા નથી-

(અર્થાત્ ખરી રીતે લક્ષ્મી ચપળ નથી, પરંતુ પુરુષભાષી વિવેક અને પુણ્ય જતા રહે છે ત્યારે જ લક્ષ્મી જતી રહે છે) ૩૫
લક્ષ્મી અને ગુણ:—

ગુણાં સહુ ગુણા એવ, ન ગુણા ધનદેવતઃ ।

અર્થસશ્ચયકર્તૃણિ, ભાગ્યાનિ પૃથગેવ હિ ॥ ૩૬ ॥

વ્યાસદત્ત

શુભો તો શુભરૂપે જ છે, પરંતુ શુભો કાંઈ ધન મેળવવામાં કારણરૂપ નથી ધનનો સચય કરવાવાળા ભાગ્ય તો બુદ્ધા જ હોય છે એટલે કે દાનાદિ કર્મના ઉદયથી ધનની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે (શુભને લઈને ધન મળતું નથી) ૩૬

ગુણાઃ સહુ ગુણા એવ, ન ગુણાઃ ફલદેવતઃ ।

દેવાયત્તેષુ તિત્તેષુ, પુમઃ કા નામ ગચ્ચતા ? । ૩૭ ॥

વ્યાસદત્ત

શુભો એ શુભો જ છે, શુભો કાંઈ ફળના હેતુ નથી ધન તો દેવને આધીન છે, તેમાં પુરુષની શી નિંદા કરવી ? (અર્થાત્ પુરુષને વિષે જે શુભો રહેલા છે તે શુભરૂપે જ છે—આત્માને જ શુભ કરનારા છે, પરંતુ શુભો કાંઈ ધનાદિકની પ્રાપ્તિ કરાવનાર નથી તેવી ઠહાચ નસીબને આધીન એવું ધન વગેરે કાંઈ પ્રાપ્ત ન થાય તો તેમાં પુરુષની કંઈ ભાતની નિંદા કરવી ? પુરુષ કાંઈ પણ નિંદવા યોગ્ય નથી) ૩૭

લક્ષ્મીના ભાગીદાર:—

લક્ષ્મીદાયાદાશ્વત્વારો ધર્માશિરાજતસ્કરા. ।

જ્યંષ્ઠપુત્રાપમાનેન, રુપ્યન્તિ વાન્ધવાસ્રય. ॥ ૩૮ ॥

લક્ષ્મીના ચાર ભાગીદાર છે-ધર્મ, અગ્નિ, રાજા અને ચોર આ ચારમાંથી બે મોટા (ધર્મ નામના) પુત્રનું અપમાન થાય એટલે કે તેને લક્ષ્મી ન મળે તો બીજા અગ્નિ, રાજા અને ચોર એ ત્રણ નાના ભાઈઓ કેાપાયમાન થાય છે (એટલે કે તેઓ ધનને હરી બાય છે) ૩૮

લક્ષ્મીનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરવો —

પાદમાયાનિધિ કુર્યાત્, પાદ વિત્તાય સકૃયેત્ ।

ધર્મોપભોગયો પાદ, પાદ મર્ત્યવ્યપોષણે ॥ ૩૯ ॥

યાગશાસ્ત્ર, પૃ. ૨૩, (પ્ર. ૭ સ. ૭)*

દ્રવ્યની આવડમાંની ચોથો ભાગ નિધાનમાં નાખવો, ચોથો ભાગ ધનને માટે ખેડવો-વેપારમાં રાખવો, ચોથો ભાગ ધર્મ અને ઉપલોગમાં રાખવો તથા ચોથો ભાગ ભરણપોષણ કરવા લાયક કુટુંબ પરિવારને માટે રાખવો ૩૯

અથ ક્ષિપન્તિ કૃપણા ત્રિત્ત તત્ર વિવાસત્ર ।

સન્તથ્ ગુરુર્વેત્પાદો, તદુચ્ચં ફત્તઃકાઢ્ઠિણ ॥ ૪૦ ॥

પુણ્યધનનૂપક્રયા, પૃ. ૨૦*

બાળે નીચે (નીચ ગતિમાં) જવાની ઇચ્છાવાળા હોય તેમ કૃપણ-હોબી પુરુષો નીચે (ભગિમાં) ધનને ફાટે છે, અને સત્પુરુષો તો મોટા ક્ષાત્રીની ગતિની ઇચ્છાવાળા હોવાથી ગુરુ અને ચેત્ય વગેરે પુણ્યકાર્યમાં વાપરે છે ૪૦

દીયમાન હિ નાસ્ત્યેતિ, મૃય્વેત્ત્વમિવર્ધતે ।

કૂપાડરામગવાદીના, દદતામર સમ્પદ ॥ ૪૧ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (પદ્ય), સર્ગ ૨, સ્ત્રા. ૧૩૬

(ધન) જેમ જેમ દેવાય છે તેમ તેમ તે નાશ પામતુ નથી પણ ઊલટું વધતુ જાય છે કુવો, બગીચો ને ગાયો જેમ જેમ આપે છે તેમ તેમ તેની સ પત્તિ વધતી જ જાય છે (કૂવાતુ પાણી જેમ જેમ વપરાય તેમ તેમ વધે, બગીચાના ફૂલો જેમ જેમ ચુટાય તેમ તેમ વધારે આવે અને ગાય જેમ દૂધ આપે તેમ નવું દૂધ આવે છે) ૪૧

धर्मादवाप्य ये लक्ष्मीं, न धर्मस्योपकुर्वते ।

કૃતઘનાના પર તેવા, ગૃહ્ણીતે નામ કો મુવિ ? ॥૪૨॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (પૃષ્ઠ), સર્ગ ૨, પ્ર્લા ૦ ૧૫૧

જે પુરુષો ધર્મથી લક્ષ્મીને પ્રાપ્ત કરીને ધર્મકાર્યમાં અર્થ કરતા નથી તેવા કૃતઘ્ની પુરુષોનું નામ સ સારમાં કોણુ લે ? ૪૨

यशस्करे कर्मणि मित्रसङ्ग्रहे,

प्रियासु नारीपद्मनेषु मन्धुषु ।

ધર્મે વિગ્રહ વ્યયને રિપુશ્રયે,

ધનવ્યયોઽષ્ટાસુ ન ગણ્યતે તુધેઃ ॥ ૪૩ ॥

આદ્યવિધિ, પૃ ૧૦૦*

ક્રીતિ મળે તેવા કાર્યમાં, મિત્રોના સંગ્રહમાં-મિત્રાઈ કરવામાં, વહાલી સ્ત્રીઓમાં (ભાર્યા, બહેન, દીકરી વગેરેમાં), ધનરહિત બધુઓને વિષે, ધર્મ વિષે, વિવાહને વિષે, કપ્તને વિષે અને શત્રુના ક્ષયને વિષે, આ આઠ કાર્યમાં કાલ્યા પુરુષો ધનના વ્યયને ગણતા નથી (આવા કાર્યમાં ધનનો વ્યય સફળ સમજવો) ૪૩

આરમ્ભોઽય મહાનેન, લક્ષ્મીકાર્મણર્મણિ ।

મુતીર્થવિનિયોગેન, વિના પાપાય કેવલમ્ ॥ ૪૪ ॥

ત્રિવિધવિજ્ઞાન, ઉદ્ધાસ ૨, સ્ત્રાં ૦૭

લક્ષ્મી વશ કરવાના કર્મને વિષે મોટે આરભ નમારભ કરવો પડે છે, તેથી જો તે લક્ષ્મીને ત્રારા તીર્થને વિષે જોડવામા ન આવે તો તે કેવળ પાપને મારે જ થાય છે ૪૪

ऐश्वर्यन्तोऽपि हि निर्धनास्त,

व्यर्थश्रमा जीर्णितमात्रसाग ।

ઠૂતા ન લોભોપહતાત્મમિય ,

मुक्तस्त्वयग्राहनिभूषणा श्री ॥ ૪૫ ॥

જૈનપદ્ધત્ત, પૃ૦ ૧૬૫, સ્ત્રાં ૦ ૧૬૬

આત્મા લોભથી હણાયેવો હોવાથી જેઓએ પોતાની લક્ષ્મી પુણ્યરૂપી સ્વયંશ્રાહ (-વયવર) વડે આભૂષણવાળી કરી ન હોય તે પુરવો જૈશ્વર્થવાળા હતા પણ નિર્ધન જ છે, તેમનો લક્ષ્મી મેળવ્યાનો મર્વ શ્રમ બ્યથા છે અને તેઓ જેટલું જીવ્યા તેટલો જ તેમનો માર છે (જીવ્યા સિવાય બીજો રાહ પણ માર તેમનો નથી) ૪૫

सम्पदो जलतद्गुणिलोला यौवन त्रिचतुराणि दिनानि ।

शारदाश्रमिन् चञ्चलमायु , किं धनं परहितनकुल्यम् ? ॥ ૪૬ ॥

ધમકલ્યદ્દમ, પૃ૦ ૧૫૩ સ્ત્રાં ૦ ૪૬ (૨૦ લાં)

સ પત્તિઓ જળના તરંગ જેવી ચપલ છે, યોવન ત્રણ ચાર દિવસ રહેવાનું છે અને આયુષ્ય શરદ સતુના વાદ-

જાની જેમ ચચળ છે, તેથી કરીને-આ પ્રમાણે બાણીને તમે ધનવડે પરતુ હિત કેમ કરતા નથી ? ૪૬

આવક અને ખર્ચ-

પાદેન કાર્ય પારજ્ય, પાદ કુર્યાચ સન્નયે ।

અર્થેન ચાત્મમરણ, નિત્યનૈમિત્તિકાન્વિતમ્ ॥ ૪૭ ॥

મહાભારત, ગાતિપર્વ, અં ૭૩, શ્લો ૧૪

પોતાના ધનના ચોથા ભાગવડે પરલોકતુ કાર્ય-દાના-દિક કરવું, અને ચોથા ભાગનો સંગ્રહ કરવો તથા બાકીના અર્ધ ભાગવડે નિત્ય અને નૈમિત્તિક-વેપાર વગેરે કાર્ય સહિત પોતાનું ભરણપોષણ કરવું ૪૭

આયાદર્થ નિયુજીત, ધર્મે સમધિક તત ।

શેપેણ શેપ કુર્નીત, યત્નતસ્તુચ્છંદમહિન્મ્ ॥ ૪૮ ॥

યાગશાસ્ત્ર, પૃ ૫૩, (પ્ર ૦ સ ૦)*

જેટલી ધનની આવક હોય તેનાવી અર્ધ દ્રવ્ય અથવા તેથી પણ અધિક દ્રવ્ય ધર્મને વિષે વાપરવું, બાકી શેષ રહેલા ધનવડે બાકીનું આ લોક મળધી સર્વ કાર્ય પ્રયત્નથી કરવું ભેદએ ૪૮

વ્યગ્રમાયે નિઘૌ ધર્મમોગયો પોષ્યપોષણે ।

ચતુરશ્ચતુરો ભાગાનાયસ્યૈન નિયોજયેત્ ॥ ૪૯ ॥

ચિત્રકવિલાસ, ઉદ્ધાસ ૨, શ્લો ૧૦૭

ચતુર પુરુષે પોતાની આવકના ચાર ભાગ કરવા તેમાં એક ભાગ વેપારમાં, બીજો નિધાનમાં, ત્રીજો ધર્મ અને

પગમા કાટા બરાયા હોય તેમ તે લક્ષ્મી કાઈ પણ ઠેકાણે
પગને ધારણ કરતી નથી-ચિર રહેતી રાખી, તથા બાજે કે
ઝેરની પાસે રહેતી છે તેવી જ તે મનુષ્યોના ચેતન્યને
તત્કાળ નાશ પમાડે છે આવી લક્ષ્મીનું રૂળ સુધી-ગેનાએ
તેને ધર્મસ્થાનમા જોડાવડે (ધર્મકાર્યમા વાપરવાવડે)
મેળવવું યોગ્ય છે ૫૫

દાયાદા સ્પૃહયન્તિ તસ્ફરગણા મુષ્ણન્તિ ભ્રૂમીધુનાં
ગૃહ્ણન્તિ જ્ઞાનમાફલગ્ય દુવયુગ્મસ્મીકરોતિ લ્પ્પાદ્ ૧

અમ્મ પ્રાપ્તયતિ કિંતી રિનિહિત યજ્ઞ હસ્તં દઠાદ્,
તુર્વૃત્તાસ્તનયા નયન્તિ નિધન ધિગ્રહધીન યનમ્ ॥૫૬॥

સિન્ધુપ્રકરણ, શ્લોક ૭૪

જેની પાસે ધન હોય તેના પિત્ર ઇચ્છે તે ધનનો સ્પૃહા
કરે છે, ચોરના સમૂહ ચોરી બંધ છે, રાજાઓ કાઈ ખાતુ
કરીને લઇ લે છે, અગ્નિ દાણવારમા બસન કરી દે છે,
પાત્રી તાણી બંધ છે, પૃથ્વીમા લાટયુ હોય તો બળાતકારે
યજ્ઞ હરી લે છે, અને દુરાચારી પુત્રો તેને લય પમાડે છે,
માટે ધણાને આધીન એવા ધનને જ ધિધાર હો ! ૫૬

આપદુગ્ધ હમસિ કિં દ્રમિણાન્ધમુદ્,
લક્ષ્મી સિયરા ન મયતીતિ કિમય ચિત્રમ્ ? ૧

કિં ત્વ ન પશ્યમિ ઘટીર્નલમન્ત્રચક્રે,
રિક્તા મયન્તિ મરિતા મરિતાથ રિક્તા ॥ ૫૭ ॥

પ્રગલ્ભચિંતામણિ, પૃ૦ ૬૨, શ્લોક ૧૦

હે ધનમા અન્ધ બનેલા મૂર્ખ ! તુ આશ્તમા સપડા-
યેલાની—નિર્ધનની હાસી શા માટે કરે છે ? લક્ષ્મી સ્થિર
નથી તેમા આશ્ચર્ય શું છે ? તુ શું નથી બાણુતો કે અરધદ્વ-
યન્ત્ર—રેટમા બરેલા ઘડાઓ ખાલી થાય છે અને ખાલી થયેલા
બરાય છે ? ૫૭

हे लक्ष्मि ! तणिके सभावचपले ! धिङ्मृढपापाधमे !,
न त्व वीरनिशेषमिच्छामि किल प्रायेण दुवारिणी !

ये ये पण्डितसत्यशौचनिरता ये चापि धर्मे रता—

स्तेभ्यो लज्जसि निर्धृणा गतमिये ! नीचो जनो यल्लभः॥૫૮॥

અયોક્તિમુક્તાવલો (નિ० સા०)

ક્ષણુવાર રહેનારી, સ્વભાવથી જ ચપલ, મૂઢ, પાપણી
અને અધમ એવી હે લક્ષ્મી ! તને ધિદ્ધાર છે તુ વિશેષ
પ્રકારના ધીર પુન્નને ઈચ્છતી નથી, કેમકે પ્રાયે ઠરીને તુ
દુશ્ચારિણી—દુષ્ટ આચરણવાળી છે જે જે પડિતો સત્ય અને
શૌચમા રક્ત છે, અને જેઓ ધર્મને વિષ આમળા છે
તેમનાથી, નિર્ધન એવી તુ લાજે છે તથા બચરહિત એવી
તને હમેશા નીચ માણુસ જ પ્રિય લાગે છે ૫૮

लक्ष्मि ! क्षमस्व महनीयमिदं दुरुक्त—

मन्धा भवन्ति पुरुषास्तत्र दर्शनेन ।

नो चेत् कथं कथं पन्नगभोगपल्ये,

नारायण. सपिति पङ्कजपत्रनेत्रः ॥ ૫૯ ॥

સૂક્તમુક્તાવલો, પૃ० ૧૫૮, શ્લોક ૪ (દિગ્ હગ)*

હે લક્ષ્મી ! લોકોનું આ કડવું કથન તું સહન કર, કે તારા દર્શનથી લોકો અધ થઈ બચ છે, એ વાત ખરી જ છે એ ખરી ન હોય તો કમળના પત્ર લેવા નેત્રવાળા નારાયણ (વિષ્ણુ) શેષનાગના શરીરરૂપી શય્યામાં કેમ સૂયે ? -તે તું કહે ૫૯

મદિરામદમત્તોऽપિ, કિં શૃણોતિ ચ પश्यति ।

રાજ્યશ્રીમદમત્તસ્તુ, ન શૃણોતિ ન પश्यति ॥ ૬૦ ॥

સૂત્રમુક્તાગ્રણી પ્ર૦ ૧૧૮ શ્લોક ૫, (દિ૦ ૬૦)*

મદિરાના મદથી ઉ મત્ત થયેલો માણસ પણ કાંઈક સાંભળે છે અને કાંઈક દેખે પણ છે, પરંતુ રાજ્યલક્ષ્મીના મદથી ઉ મત્ત થયેલો પુરુષ તો કાંઈ પણ સાંભળતો નથી અને જોતો પણ નથી ૬૦

યાનિ દ્વિપામપ્યુપકારકાણિ,
સર્પાન્દુરાદિપ્યપિ ત્રૈગતિન્ન ।

શક્યા ચ નાપન્મરણામયાદ્યા,
હન્તુ ધનેષ્વેષુ ક ણ્ન મોહ ? ॥ ૬૧ ॥

અધ્યાત્મસ્થાનુમ અવિકારક, પૃ૦ ૮૩ શ્લોક ૧

જે પૈસા શત્રુને પણ ઉપકાર કરનારા થઈ પડે છે, જે પૈસાથી સર્પ ઉઠર વગેરેમાં ગતિ વાચ છે, જે પૈસા મરણ રોગ વગેરે કાંઈ પણ આપત્તિઓ દૂર કરવાને શક્તિમાન નથી તેવા પૈસા ઉપર મોહ શો ? ૬૧

जनघन्त्यर्जने दुःख, तापयन्ति विपत्तिषु ।

मोहयन्ति च सम्पत्तौ, कथमर्याः सुखानहाः ? ॥ ६२ ॥

મિત્રલાભ સ્ત્રો. ૧૮૦

(પૈસા) પ્રથમ ઉપાજન કરવામા જ હુ ખ ઉત્પન્ન કરે છે, નાશ પામે તો તાપ પમાડે છે, અને સ પત્તિમા-પ્રાપ્તિમા મોહ પમાડે છે આવું ધન શી રીતે સુખકારક કહેવાય ? ૬૨

अर्थानामर्जने दुःखमर्जिताना च रक्षणे ।

नाशे दुःख व्यये दुःख, धिनर्याः कष्टसथया ॥ ६३ ॥

इतिहाससमुच्चय, अ० ૧૪, સ્ત્રો. ૯.

ધન મેળવવામા હુ ખ છે, મેળવેલા ધનનુ રક્ષણ કરવામા હુ ખ છે, ધનનો નાશ થાય તો હુ ખ છે, તેનો વ્યય (ખર્ચ) થાય તોપણ હુ ખ છે, તેથી એક હુ ખના જ આશ્રયવાળા એવા ધનને ધિક્કાર છે (ધન કોઈ પણ રીતે સુખકારક નથી સર્વ પ્રકારે તેમા હુ ખ જ રહેલું છે) ૬૩

લક્ષ્મી : કલેશનું કારણ -

याः सुप्तोपकृतिकृत्वधिया त्व,

मेलयन्नसि रमा ममताभाङ् ।

पाप्मनोऽधिकरणत्वत एता

हेतवो ददति ससृतिपातम् ॥ ૬૪ ॥

અપ્યાત્મકલ્પદ્રુમ, અધિકાર ૪, પૃ. ૪૨, સ્ત્રો. ૧.

લક્ષ્મીની લાલચમા લેવાએલો તુ (સ્વ) સુખ અને

ઉપકારની બુદ્ધિથી જે લક્ષ્મી મેળવે છે તે અધિકારથી
હોવાથી પાપની જ હેતુબૂત છે અને સસારશ્રમથી
આપનારી ॥ ૬૪

મમત્વમાત્રેણ મનઃપ્રમાદસુખ ધનૈરલ્પકમલ્પકાલમ્ ।

આરમ્ભપાપૈઃ સુચિર તુ દુઃખ, સ્પાર્દુર્ગતી દારુણમિત્યવેદિ ॥ ૬૫ ॥

અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ, અધિકાર ૭, પૃષ્ઠ ૪૭, શ્લોક ૩

‘ આ પસા મારા છે ’ એવા વિચારથી મનપ્રસાદરૂપ
થોડું અને થોડા વખતનું સુખ પેસાથી થાય છે પણ
આરભના પાપથી દુર્ગતિમા લાખા વખત સુધી ભય કર
દેખ થાય છે, આ પ્રમાણે તુ બાણ ૬૫

एकामिषामिलापिण, सारमया इव द्रुवम् ।

सोदर्या अपि पुष्यन्ते, धनलेशजिघृक्षया ॥ ६६ ॥

જેમ એક જ માસપિંડના અભિલાષી કુતરાઓ પરસ્પર
લડી મરે છે, તેમ ધનનો લેશ-ભાગ શ્રદ્ધા કરવાની ઇચ્છાથી
સહોદર ભાઈઓ પણ યુદ્ધ કરે છે ૬૬

લક્ષ્મીની ઇચ્છા અધમ કૃત્ય —

मायाशोकमयक्रोधमोहलोममदान्विता ।

ये वाञ्छन्ति कथामर्थे, तामसास्ते नराधमा ॥ ६७ ॥

ચોપાશ્વનાયચરિત્ર(૫૮), સર્ગ ૨, શ્લોક ૧૦૩૪

માયા, શોક, ભય, ક્રોધ, મોહ, લોભ અને મદમા અધ
યઇને જેઓ અર્થકથા ઇચ્છે છે તે અધમ કોટિના તામસ
(તામસિક પ્રકૃતિના) પુરુષો કહેવાય છે ૬૭

લક્ષ્મી અને મદદ—

સંયોગે શ્રીર્મદો ભોગે, વૈકલ્યસ્ય નિવન્ધનમ્ ।

તત્તસ્તુ વસ્તુચિન્તાયા, શક્ત્યા શ્રીરધિકા મદાત્ ॥ ૬૮ ॥

નલવિલાસ, અક્ક ૧, સ્કો ૬૨.

લક્ષ્મી, સંયોગને વિષે વિકલતાનું કારણ છે એટલે કે લક્ષ્મીનો સંયોગ માત્ર થાય કે તરત જ તે પુરુષને વિકલ-તાડો બનાવી દે છે, અને મદદ તો લોગને વિષે વિકલતાનું કારણ છે એટલે કે મદદના વગેરેના મદદનો જ્યારે લોગવટો થાય છે ત્યારે જ તે પુરુષને વિકલ-ગાડો બનાવે છે, તેથી પુરુષનો વિચાર કરતા તો શક્તિએ કરીને મદદથી લક્ષ્મી ધિક થાય છે (એટલે કે મદદ કરતા લક્ષ્મીની શક્તિ ધિક છે) ૬૮

લક્ષ્મી અને કૃપણ—

શૂર ત્વજામિ વૈધવ્યાદુદાર લક્ષ્મ્યા પુનઃ ।

સાપત્ન્યાત્ પણ્ડિતમપિ, તસ્માત્કૃપણમાશ્રયે ॥ ૬૯ ॥

લક્ષ્મી કહે છે કે-હું ચરવીર પુરુષને તણુ છું-તેની પાસે રહેતી નથી, કેમકે તેમા અને વિધવાપણાનું હું ખૂબ ઉદારને પણ તણુ છું, કેમકે તેમા અને લલ્લ આવે, તથા પડિતને પણ તણુ છું, કેમકે તેની પાસે મારી પત્ની-ચોક (સરસ્વતી) રહેલી છે, તેથી હું કૃપણ પુરુષની પાસે રહું છું ૬૯

લક્ષ્મીના સોખતી દુર્ગુણે —

નિર્દયત્વમહદ્ધારસ્તૃષ્ણા કર્કશ્રમાપણમ્ ।

નીત્રપાત્રપ્રિયત્વ ચ, પન્ન શ્રીસદ્ધર્માણિ. ॥ ૭૦ ॥

પુણ્યધનકથા, પૃ૦ ૧૭*

નિર્દયપણુ, અહંકાર, તૃપ્ત્યા, લોભ, કઠોર વચન અને નીચ પ્રાણી ઉપર પ્રીતિ, આ પાત્ર લક્ષ્મીના સહચારી-સોખતી છે ૭૦

અતિસચ્ચયનુ ક્ષણઃ—

અતિસચ્ચયનુચ્ચાના, વિત્તમન્યસ્ય કારણે ।

અન્યૈ, સચ્ચીયતે યત્નાત્, ધૌર્દ્રમયૈશ્ચ પીયત્ ॥ ૭૧ ॥

જેનપચ્ચતત્ત, પૃ૦ ૧૫૫, સ્તો૦ ૧૨૮*

અત્યંત એકદં કરવાના લોભી મનુષ્યોનું, ધન અન્યને માટે જ હોય છે જેમકે મધને યતનથી અથવા પ્રાણીઓ (મહિકાઓ) એકદં કરે છે, અને અન્ય જનો તેને પીએ છે—આય ૭૧

કેવી લક્ષ્મી ન લેવી —

યજ્ઞ્યા ક્રેશેન દેહમ્ય, ધર્મસ્યાતિક્રમણ ચ ।

અરેર્મા પ્રણિપાતેન, મા સ્મ તપુ મન કૃથા ॥ ૭૨ ॥

વ્યાસદેવઃ

શરીરને કલેશ પમાડીને, ધર્મનો લોપ કરીને કે શત્રુને

પ્રથામ ઠરીને જે ધન પ્રાપ્ત હતું હોય તેવો ધનમા
તુ મન ન કરીશ, ૭૨

ઉધાર કેને ન આપણું:—

નટે પળ્યાજ્ઞનાયા ચ, દ્યુતકારે નિટે તથા ।

દદ્યાદુદ્ધારકે નૈત્ર, ધનરક્ષાપરાયણ: ॥ ૭૩ ॥

ચિત્રેકવિલાસ, ઉલ્લાસ ૨, શ્લોક ૬૨.

ધનતુ રક્ષણ કરવામા સાવધાન એવા પુરુષે નટને,
વેશ્યાને, ભુગારીને અને બાળને (કાઈ પણ) ઉધાર આપવું
નહીં ૭૩

વ્યાપારિભિશ્ચ વિપ્રૈશ્ચૈ, સાયુધૈશ્ચ વણિગર: ।

ત્રિયમિચ્છન્ન કુર્માત, વ્યવહાર કદાચન ॥ ૭૪ ॥

ઉપદગપ્રાસાદ સ્તંભ ૯, વ્યાસવાન ૧૨૬*

લક્ષ્મીને ઇચ્છતા એવા ઉત્તમ વૈશ્યે વ્યાપારી (પેરદેશી)
ગ્રાહકપુ અને શસ્ત્રધારી માથે કદાપિ વ્યવહાર ન કરવો ૭૪:
મિત્ર અને લક્ષ્મી:—

કુર્પાત્તત્રાર્થસમ્બન્ધમિચ્છેત્ર ન સૌહૃદમ્ ।

યદચ્છયા ન તિષ્ઠેચ, પ્રતિષ્ઠાપ્રશ્નમીરુક: ॥ ૭૫ ॥

ચિત્રેકવિલાસ, ઉલ્લાસ ૨, શ્લોક ૬૦.

જેની સાથે મિત્રાઈની ઇચ્છા ન હોય તેની સાથે પૈસાની
લેવડદેવડનો સબંધ કરવો, તથા પોતાની પ્રતિષ્ઠા-
(આબરૂ)ના નારાથી ભય પામતા પુરુષે પોતાની ઇચ્છા
પ્રમાણે-નિરકુશપણે રહેવું નહીં ૭૫

ન્યાયોપાર્જિત લક્ષ્મી.—

સુધીરર્થાર્જને યત્ન, કુર્વાન્ન્યાયપરાયણ ।

ન્યાય એવાનવાયો યદુપાય, સર્વસમ્પદામ્ ॥ ૭૬ ॥

વિવેકવિલાસ, હ્રદાસ ૨, સ્કાં ૪.

કાદ્યા નનુધે યાયમા તત્પર રહીને ધન ઉપાર્જન કરવામા યત્ન કરવો જોઈએ, કારણ કે ન્યાય જ સર્વ સ પતિએ (મેળવવા)નો અવિનાશી ઉપાય છે ૭૬

અન્યાયોપાર્જિત લક્ષ્મી.—

દત્ત, સ્વલ્પોઽપિ મદ્રાય, સ્યાદર્થો ન્યાયસચ્ચિત ।

અન્યાયાત્ત પુનર્દત્ત, પુષ્કલોઽપિ ફલોઽદિશ્વતઃ ॥ ૭૭ ॥

વિવેકવિલાસ, હ્રદાસ ૨, સ્કાં ૪૧

ન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલુ ધન થોડુ પણ આશુ હોય-
દાન કર્યુ હોય તો તે કલ્યાણને માટે થાય છે, અને
અન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલા ધનનુ ધણુ દાન કર્યુ હોય તો
પણ તે ફળ રહિત થાય છે ૭૭

યો છૂતઘાતુવાદાદિસમ્બન્ધાદ્ ધનમીદતે ।

સ મપીદુર્ષકૈર્ધામ, ઘનલીર્કર્તુમિચ્છતિ ॥ ૭૮ ॥

વિવેકવિલાસ હ્રદાસ ૨ સ્કાં ૭૧-

જુગાર રમીને અથવા ધાતુપ્રયોજના કીમિયાવડે પૈસા
મેળવવાની ઇચ્છા, કાળી પીછીવો મકાનને સદેદ કરવાની
ઇચ્છા જેવી છે ૭૮

અન્યાયિદેવપાસ્ટિહિતદ્વનાના ધનેન યઃ ।

વૃદ્ધિમિચ્છતિ મુઘ્ધોઽસૌ, વિપમત્તિ જિજીવિષુ ॥ ૭૯ ॥

વિવેકવિલાસ, રહ્યાસ ૨, સ્તો ૭૨

અન્યાયી માણસ, દેવ, પાપ ડી પુરુષ અને લોભી માણસના
પૈસાથી પૈસાદાર થવાની ઇચ્છા રાખનાર મૂખ માણસ
અરેખર છવવાની ઇચ્છા હોવા છતાં એર ખાય છે ૭૬

ધન યદ્યાર્જયેતે કિશ્ચિત્, કૂટમાનતુલાદિભિઃ ।

નશ્યત્તન્નૈવ દૃશ્યેત, તપ્તપાત્રેઽમ્બુન્દિવત્ ॥ ૮૦ ॥

વિવેકવિલાસ, રહ્યાસ ૧, સ્તો ૬૪

જોટા તોલ અને જોટા માપવડે જે કાંઈ પણ ધન ઉપાજન
કરવામાં આવે તે તપાવેલા પાત્રમાં પાણીના ણિડુની જેમ
નાશ પામતું દેખાતું નથી ૮૦

અન્યાયોપાર્જિતં દ્રવ્ય, દશવર્ષાણિ તિષ્ઠતિ ।

પ્રાપ્તે ત્વેકાદશે વર્ષે, સમૂલ ચ વિનશ્યતિ ॥ ૮૧ ॥

ઉપદેશતરંગિણી, પૃ ૧ (ચ વિ પ્ર.)*

અન્યાયથી પેઢા કરેલું ધન દશ વર્ષ રહે છે, પરંતુ અન્યા-
યરૂ વર્ષ પ્રાપ્ત થતા તે મૂળસહિત નાશ પામે છે ૮૧

ન્યાયોપાર્જિતવિત્તેન, કર્તવ્ય દ્વાત્મરક્ષણમ્ ।

અન્યાયેન તુ યો જીવેત્, સર્વકર્મગ્રહિષ્કૃતઃ ॥ ૮૨ ॥

પારાશરસ્મૃતિ, અ ૧૨, સ્તો ૪૩

મનુષ્યે નીતિથી ઉપાજન કરેલા ધનવડે આત્માનું રક્ષણ
કરવું ભેદએ જે પુરુષ અન્યાયવડે આલ્લવિકા કરતો હોય,

■ નહીં તેથી બુદ્ધિમાન મનુષ્ય આ ભવમા તથા પર ભવના સુખને પામે છે ૩

સાચી બુદ્ધિ.—

સા પ્રજ્ઞા યા શમ યાતિ, પ્રિનિયોગપરા હિતા ।

શેષા હિ નિર્દયા પ્રજ્ઞા, કર્મોપાજ્ઞનકારિણી ॥ ૪ ॥

તત્સ્યામૃત, સ્કાં ૨૫૯.

ધર્મ અનુધાનમા તત્પર અને હિતકારક એવી જે બુદ્ધિ શમતાને વિષે રહેલી હોય છે તે જ પ્રજ્ઞા-બુદ્ધિ કહેવાય છે, ખાકીની નિર્દય એવી બુદ્ધિ ધર્મનો બધ કરનારી છે ૪.

બુદ્ધિ : સાચુ ભવના—

जीवन्ति शतशः प्राज्ञा, प्रज्ञया वित्तसङ्क्षये ।

न हि प्रनाक्षये कश्चिद् वित्ते सत्यपि जीरति ॥ ५ ॥

ધમયિ દુ પ્રકરણ, પત્ર ૧૪, (આગ ૦ સં)-

ધનનો ક્ષય થાય તોપણ સેકડો ડાહ્યા પુરુષો પોતાની બુદ્ધિથી ભલે છે (એટલે ભવિતને મક્કળ કરે છે), પરંતુ ધન ધન છતાં પણ જે બુદ્ધિનો ક્ષય થાય તો કોઈ પણ ભલે શક્ય નથી (એટલે તેણે ભવિત નિષ્કળ જાય છે) ૫

સ્થિર બુદ્ધિ:—

दु खेष्वनुद्विगमनाः, सुखेषु विगतस्पृह ।

वीतरागभयक्रोधाः, स्थितधीर्मुनिरुच्यत ॥ ६ ॥

મગ્ધદુગીતા અ ૨, સ્કો ૦ ૫૬

જેનું મન દુ ખને વિષે ઉદ્વેગ પામતું ન હોય, સુખને વિષે જેને ઇચ્છા ન હોય, તથા જેના રાગ, ભય અને ક્રોધ નાશ પામ્યા હોય તેવા મુનિ સ્થિતધી-સ્થિરબુદ્ધિવાળા કહેવાય છે ૬

યઃ સર્વેત્રાનભિસ્નેહસ્તત્તત્રાપ્ય શુભાશુભમ્ ।

નાભિનન્દતિ ન દ્વેષ્ટિ, તસ્ય પ્રજ્ઞા પ્રતિષ્ઠિતા ॥ ૭ ॥

મગ્નદ્ગીતા, અ૦ ૨, સ્લો૦ ૫૭.

સર્વત્ર રાગરહિત એવા જે (મુનિ) તે તે શુભ કે અશુભને પામીને પણ આનંદ પામતા નથી તથા દ્વેષ પામતા નથી તેની બુદ્ધિ પ્રતિષ્ઠિત-સ્થિર કહેવાય છે ૭

સાત્ત્વિક બુદ્ધિ:—

પ્રવૃત્તિ ચ નિવૃત્તિ ચ, કાર્યાકાર્યે મયામયે ।

બન્ધ મોક્ષ ચ યા વેત્તિ, બુદ્ધિઃ સા પાર્થ ! સાત્ત્વિકી ॥૮॥

મગ્નદ્ગીતા, અ૦ ૧૮, સ્લો. ૩૦.

પ્રવૃત્તિને, નિવૃત્તિને, કાર્યને, અકાર્યને, ભયને, અભયને, બન્ધને અને મોક્ષને જે બુદ્ધિ બાણી શકે છે, તે બુદ્ધિ હે અર્જુન ! સાત્ત્વિકી (મત્સ્વશુભવાળી છે) કહેવાય છે ૮

રાજસી બુદ્ધિ:—

યયા ધર્મમધર્મ ચ, કાર્યં ચાકાર્યમેવ ચ ।

અયથાવત્ પ્રજાનાતિ, બુદ્ધિ સા પાર્થ ! રાજસી ॥ ૯ ॥

મગ્નદ્ગીતા, અ૦ ૧૮, સ્લો૦ ૩૧

હે અર્જુન ! જે બુદ્ધિવટે મનુષ્ય ધર્મને, અધર્મને, કાયને તથા અકાયને મથાર્થ રીતે જાણે નહીં તે બુદ્ધિને રાજસી કહી છે ૯

તામસી બુદ્ધિ : —

અધર્મ ધર્મેમિતિ યા, મન્યતે તમસાઽઽવૃતા ।

સર્ગાર્થાન્ વિપરીતાથ, બુદ્ધિઃ સા પાર્ય ! તામસી ॥ ૧૦ ॥

મગ્નદ્ગીતા, અં ૧૮ શ્લો ૩૨.

તમોગુણ(અજ્ઞાન) થી વ્યાપ્ત થયેલી જે બુદ્ધિ અધર્મને ધર્મ માને છે, અને સર્વ પદાર્થોને વિપરીત માને છે, તે બુદ્ધિ હે અર્જુન ! તામસી કહેવાય છે ૧૦

અભ્યાસમહિમા —

અભ્યાસેન ક્રિયા સર્વા અભ્યાસાત્ સફલા કલાઃ ।

અભ્યાસાદ્ ધ્યાનમીનાદિ, કિમભ્યાસસ્ય દુષ્કરમ્ ? ॥૧૧॥

શાન્દગિય, પૃ ૩૮ (આત્મા ૦ સ ૦) *

અભ્યાસથી સધળી ક્રિયા સધાય છે, અભ્યાસથી સમગ્ર કળાઓ સધાય છે અને અભ્યાસથી ધ્યાન, મોન વગેરે સધાય છે અભ્યાસને શું દુષ્કર છે ? (અભ્યાસથી સર્વ સિદ્ધ થાય છે) ૧૧

બુદ્ધિની પરીક્ષા.—

મન્ત્રિણા મિત્રસન્ધાને, મિષ્ણા સાન્નિપાતિકે ।

કર્મણિ વ્યજ્યત પ્રજ્ઞા, સ્વસ્યે કો વાંન પષ્ટિહતઃ ? ॥૧૨॥

હિતાપદશ વિગ્રહ, શ્લો ૧૨૧.

લેઈ થયેવાની સાથે સધિ કરવાના કાર્યમાં મંત્રીઓની

બુદ્ધિની પરીક્ષા થાય છે, અને સૂત્રિપાત્રનો જ્વર આંચે હોય-ત્રિદોષ થયે હોય ત્યારે વૈદ્યોની પરીક્ષા થાય છે બાકી સ્વસ્થપણને વિષે કોણ પ્રકૃતિ ન હોય? (કાંઈ પણ મુશ્કેલીનું કાર્ય ન હોય ત્યારે તો સૌ કોઈ પ્રકૃતિ હોય છે) ૧૨

બુદ્ધિ અને શાસ્ત્ર:-

यस्य नास्ति स्वयं प्रज्ञा, शास्त्रं तस्य करोति किम् ? ।

लोचनाभ्या मिहीनस्य, दर्पणः किं करिष्यति ? ॥ ૧૩ ॥

વૃદ્ધાણક્યનીતિ, અ૦ ૧૦ સ્તો ૦ ૯.

જે મનુષ્યને યોગ્યતા જ બુદ્ધિ ન હોય તે મનુષ્યને શાસ્ત્ર શું ઉપકાર કરી શકે? (કાંઈ પણ ન કરે) જેમકે નેત્રો રહિત (અંધ) માણસને દર્પણ શું ઉપકાર કરી શકશે? (અંધની પાસે અરિનો ડથા કામનો નથી) ૧૩

વિનાશકાળે વિપરીત બુદ્ધિ:-

न निर्मिता केन न दृष्टपूर्वा, न श्रूयते हेममयी कुरङ्गी ।

तथाऽपि वृष्णा रघुनन्दनस्य, विनाशकाले विपरीतबुद्धिः ॥ ૧૪ ॥

ઉપદેશમાલા, ભાવાન્તર, પૃ ૬૬*

સુવર્ણમય મૃગલી કોઈએ બનાવી નથી, કોઈએ પૂર્વે જોઈ નથી, તેમ જ કોઈએ સાલણી પણ નથી, તોપણ રામચંદ્રને તેની ઇચ્છા થઈ (ચોગ્ય જ છે કે) વિનાશ-કાળે-આપત્તિને સમયે બુદ્ધિ પણ વિપરીત જ થાય છે, ૧૪

असम्भव हममृगस्य जन्म, तथाऽपि रामो लुलुभे मृगाय ।

प्रायः समापन्नविपत्तिकाले, धियोऽपि पुंसा मलिनीभवन्ति । ૧૫ ।

હિતાપદેશ, મિત્રલાભ, સ્તો ૦ ૨૮-

સુવર્ણના મૃગનો જન્મ અસંભવિત છે, તેપણુ રામચંદ્રે મૃગને માટે લોભ કર્યો હતો (એટલે કે માયાવી સુવર્ણના મૃગને પકડવા માટે તેની પાછળ રામચંદ્ર હોજ્યા, તેથી સિદ્ધ થાય છે કે) ઘણુ કઠીને વિપત્તિનો કાળ પ્રાપ્ત થયો હોય ત્યારે પુરુષોની બુદ્ધિ પણ મલિન થાય છે ૧૫

બુદ્ધિનું કૃળા—

શુભ્રૂપા શ્રવણ ચેત, ગ્રહણ ધારણ તથા ।

ઝહાડોહોર્ધ્વવિજ્ઞાન, તત્ત્વજ્ઞાન ચ ધીગુણાઃ ॥ ૧૬ ॥

યોગસાસ્ત્ર, પૃ૦ ૧૩ (પ્ર૦ સ૦)

૧ સામળવાની ઈન્દ્રિયા, ૨ સામળગુ, ૩ (સામળેલગુ) નહણુ કરવુ, ૪ ધારી રાખવુ, ૫ તક કરવો, ૬ તકનુ મમાધાન કરવુ, ૭ પદાર્થને બાણુવો અને ૮ તરવનુ જ્ઞાન થવુ આ આઠ બુદ્ધિના ગુણો છે ૧૬

વ્યસનેષ્વપિ સર્વપુ, વસ્થુ બુદ્ધિર્ન હીયતે ।

સ તેષા પારમમ્યેત્ય, પ્રાપ્નોતિ પરમ સુલમ્ ॥ ૧૭ ॥

જેનપચ્ચતમ્બ પૃ૦ ૧૨૭ શ્લોક ૫.

સર્વ પ્રકારના કષ્ટો આના છતાં પણ જેની બુદ્ધિ વિનાશ પામતી નથી, તે પુરુષ તે કષ્ટોના પારને પામીને અત્યંત સુખ પામે છે ૧૭

વ્યાકરણ શાસ્ત્ર (૧૦૪)

વ્યાકરણનો મહિમા—

વ્યાકરણાત્ પદસિદ્ધિઃ, પદસિદ્ધેર્થર્થનિર્ણયો મમતિ ।

અર્થાત્ તત્ત્વજ્ઞાન, તત્ત્વજ્ઞાનાત્ પર શ્રેયઃ ॥ ૧ ॥

વ્યાકરણથી પદ (શબ્દ)ની સિદ્ધિ થાય છે, પદ સિદ્ધિ થવાથી અર્થનો નિર્ણય થાય છે, અર્થ સાચો થવાથી તત્ત્વજ્ઞાન થાય છે અને તત્ત્વજ્ઞાનથી ઉત્તમ શ્રેય (મોક્ષ) પ્રાપ્ત થાય છે ૧

પ્રથમ વ્યાકરણ:—

દ્વે વ્રક્ષાણી વેદિતવ્યે, શબ્દબ્રહ્મ પર ચ યત્ ।

શબ્દબ્રહ્મણિ નિષ્ણાત્, પરં વ્રક્ષાધિગચ્છતિ ॥ ૨ ॥

ચૂદકારણ્યક, અ૦ ૩, શ્લો૦ ૧૮

બે વ્રક્ષ બાજુવા લાયક છે, એક શબ્દબ્રહ્મ (વ્યાકરણ) અને બીજું પરબ્રહ્મ (તેમા પ્રથમ) શબ્દબ્રહ્મને વિષે કુશળ (પુરુષ) પરબ્રહ્મને મેળવી શકે છે ૨

વ્યાકરણ વગર નકામું:—

વક્તૃત્વ ચ કવિત્વ ચ, વિદ્વત્પ્રાપ્તિ ફલ વિદુઃ ।

શબ્દજ્ઞાનાદત્તે તન્ન, દ્વયમપ્યુપપદ્યતે ॥ ૩ ॥

વકતાપણુ અને કવિપણુ પ્રાપ્ત થાય એ વિદ્વાતાનુ ક્ષણ
કહેલુ છે તે જાનને [વકતાપણુ અને કવિપણુ] શબ્દજ્ઞાન
વ્યાકરણ-વિના થઈ શકતા નથી ૩

વ્યાકરણની જરૂર —

યદપિ ગદ્ય નાધીપે, તથાપિ પઠ પુત્ર ! વ્યાકરણમ્ ।

સ્વનન બ્રજનો મા શ્રુત, સકલ શકલ સકૃત્ શૃત્ ॥ ૪ ॥

હે પુત્ર ! જો કદાચ તારે વધારે ભણુ ન હોય તો
પણુ વ્યાકરણુ તો અવશ્ય ભણુ ! કેમકે વ્યાકરણુ ભણવાથી
સ્વજનને બદલે શ્રવણ (કુતરો) ન થઈ જાય, સકલ (સમગ્ર)
ને બદલે શકલ (કકડો) ન થઈ જાય અને સકૃત્ (એક વાર)
ને બદલે શૃત્ (વિષા) ન થઈ જાય (વ્યાકરણુ ન ભણ્યો
હોય તો તે સ્વજનને બદલે શ્રવણ (કુતરો) વગેરે શબ્દો
બોલી જાય છે અને તેથી અર્થનો અનર્થ થઈ જાય છે) ૪.



* * * * *

જ્યોતિષ શાસ્ત્ર (૧૦૫) * * *

* * * * *

શુભ ગ્રહરૂપ —

સુખી ભોગી ધની નેતા, જાયતે મળલાધિપઃ ।

નૃપતિશ્વક્રવર્તી ચ, રુપાદુચ્ચગ્રહે ફલમ્ ॥ ૧ ॥

ફલપસૂત્રસુવાધિકા, વ્યાખ્યાન ૪, પૃષ્ઠ ૧૨૪ (જાતના સ.)*

અનુક્રમે પરમ ઉચ્ચ ગ્રહોનુ આ પ્રમાણે દ્રુણ છે સૂર્ય
પરમ ઉચ્ચનો હોય તો તે સુખી થાય, ચંદ્ર હોય તો
ભોગી થાય, મંગળ હોય તો ધનિક થાય, બુધ હોય તો
નાયક થાય, શુક્ર હોય તો મહાનો સ્વામી થાય—માહલિક
થાય, શુક્ર હોય તો ગભા થાય અને શનિ પરમ ઉચ્ચનો
હોય તો તે ચક્રવર્તી થાય છે ૧

અગુભ રારિ —

તુલાસદ્ધાન્તિપદ્ક ચેત, સ્વસ્થા. સ્વસ્થાસ્તિથેશ્ચલેત્ ।

તદા દુ.સ્થં જગત્ સર્વં, દુર્મિષ્ણદમરાદિભિ ॥ ૨ ॥

વિચક્રવિલાસ, હજાસ ૮, શ્લોક ૫૨.

જો તુલા, વૃશ્ચિક, ધન, મકર, કુમ્ભ અને મીન એ છ
સક્રાંતિઓ પોતપોતાની તિથિથી ચલાયમાન થાય તો દુષ્કાળ
અને ધાડ-લૂટ વગેરે ઉપદ્રવોવડે સર્વ જગત દુખી થાય ૨

દીવાળી અને મંગળવાર : અશુભા—

દીપોત્સવદિન મૌમવારો વહ્નિમયાવહ ।

સદ્ધાન્તીના ચ નૈકદ્યે, શુભકર્માદિક ન હિ ॥ ૩ ॥

ત્રિવેક્રવિલાસ, ઉદ્ધાસ ૮, દ્વિજો ૫૩.

દીવાળીને દિવસે જે મંગળવાર આવે તો અગ્નિના ઉપ-
દ્રવનો ભય થાય, અને જે સકાતિ સમીપે આવતી હોય તો
શુભ કાર્ય વગેરે થાય નહીં-કરવા નહીં ૩

શુભ ચંદ્રા—

અસ્તસ્થાન સ્વર્ગ્યેષ્ટનામાયા ચીક્ષ્ય ચિહ્નિતમ્ ।

તદુત્તરેણ વેદિન્દોરસ્તસ્તચ્ચુમદ મપેત ॥ ૪ ॥

ચિત્રકવિલાસ, ઉદ્ધાસ ૮, દ્વિજો ૫૪

જ્યેષ્ઠ માસની અમાવાસ્યાએ સૂર્ય જે ઠેકાણે અસ્ત થયો
હોય તે સ્થાનને ચિહ્ન કરી રાખવું પછી શુદ્ધ ખીજને
દિવસે જે ચંદ્રમા સૂર્યના ઉત્તર ભાગે આવ્યો તો તે શુભ
રૂપને આપનાર સમજવો ૪

આપાઠ માસ અને રોહિણી —

આપાઠે દશમી કૃષ્ણા, સુમિધાય સરોહિણી ।

एकादशी तु मध्यस्था, द्वादशी तु खदायिका ॥ ૫ ॥

ચિત્રકવિલાસ ઉદ્ધાસ ૮, દ્વિજો ૫૭.

અપાઠ વદ દશમને દિવસે રોહિણી નક્ષત્ર હોય તો
સુકાળ થાય, અગ્યારશને દિવસે રોહિણી હોય તો મધ્યમ

વર્ષ ધાય અને બારશને દિવસે રોહિણી નક્ષત્ર હોય તો તે
હુ ખકારક છે-હુકાળ પડે ૫

કેવી વિજળીથી શું થાયઃ—

વાતાય કપિલા વિદ્યુદાતપાયાતિલોહિની ।

પીતા વર્ષાય ત્રિજેયા, દુર્ભિક્ષાય સિતા ભવેત્ ॥ ૬ ॥

સિદ્ધહેમ, અધ્યાય ૭, પાદ ૨.

કપિલ-માજરા વર્ષુવાળી વીજળી ધાય તો વાયુ વળે.
વાય, રાત્રી વીજળી ધાય તો તાપ સખત પડે, પીળી
વીજળી ધાય તો વરમાદ સારો વાય અને ઘોળી વીજળી
ધાય તો હુકાળ પડે ૬



શુકન શાસ્ત્ર (૧૦૬)

પ્રયાણનું શુભ શુકના—

ગચ્છતા ચ યદા શ્વા સ્વાદક્ષિણાઢામવર્તકઃ ।

સર્વસિદ્ધિસ્તદા નૂન, ધાનેન કવિતા ધુમ્ ॥ ૧ ॥

(સારા કામ માટે ઘેરથી નીકળીને) જતા માર્ગમાં જો
ફતરો જમણી બાજુથી ઝાળી બાજુએ ઉતરે, તો તે ફતરે
અવશ્ય સર્વ સિદ્ધિ કરી છે (અર્થાત્ સર્વ કાર્યની સિદ્ધિ
થાય એમ બાણુવુ) ૧

કન્યાગોશ્વરમેરીદધિફલકુસુમ પાનકો દીપ્યમાનો,
નાગેન્દ્રોઽશ્વો રથો વા નૃપતિરભિમુણ પૂર્ણકુમ્ભો ધનો વા ।

ઉત્ક્રિષ્ટા ચૈવ શ્રમિર્નલચરયુગલ મિદ્રમન્ન શતાયુ—
વૈશ્યાસ્ત્રીમધમાસ હિતમપિ ગદિત મઙ્ગલ પ્રસ્થિતાનામ્ ॥ ૨ ॥

ધમકલ્પદ્રુમ, પૃ૦ ૨૫, શ્લોક ૧૭૩ (પ્ર૦ સ૦)*

(કોઈ પણ મારા કામને માટે) પ્રયાણ કરતી વખતે
પોતાની સન્મુખ કન્યા, ગાય, શખ, લેરી, દહીં, રણ, પુષ્પ,
દેહીપ્યમાન અગ્નિ, હાથી, અશ્વ, રથ, રાત્ત, પૂર્ણ
કુભ, ક્ષવજ, માથે ઉપાડેલી જોડેલી માટી, મત્સ્યનુ યુગલ,
રાધેલું ધાન્ય, સો વર્ષનો વૃક્ષ, વૈશ્યા, સ્ત્રી, મદિરા અને
માસ મળે તો તે હિતકારક અને મંગલરૂપ કહ્યું છે ૨

કાર્યાય ચલિતઃ સ્થાનાદ્ વહન્નાદિપદ પુરઃ ।

કુર્વન્ વાઙ્મિતસિદ્ધીના, ભાજન જાયતે નરઃ ॥ ૩ ॥

શ્રાદ્ધવિધિ, પૃષ્ઠ ૯૮, શ્લોક ૩

કામને માટે (પોતાના) સ્થાનેથી આવેલો જે પુરુષ
વહેતી નાડીવાળો (જે તરફની નાડી ચાલતી હોય તે
તરફનો) પણ આગળ કરે તે ઇચ્છિત (વસ્તુની) સિદ્ધિઓનું
પાત્ર થાય છે ૩

પ્રયાણનો નિષેધઃ—

ધીર મુક્ત્વા રત્ન કૃત્વા, સ્નાત્વાઽઽદ્ય ગૃહાઙ્ગનામ્ ।

વાન્ત્વા નિષ્ઠીવ્ય ચાક્રોશ, શ્રુત્વા ચ પ્રચલેન્નહિ ॥ ૪ ॥

શ્રાદ્ધવિધિ, પૃષ્ઠ ૯૮, શ્લોક ૧૯

ખીર (દૂધ) ખાધને, રતિકોડા કરીને, સ્નાન કરીને
શ્રીને મારીને ઉવટી કરીને, શુકીને અને જૂમ (રાક)
સાક્ષીને પ્રયાણ ન કરવું ૪

સુંદર ભોજનનું શુકનઃ —

ગચ્છતા ચ યદા જ્ઞાનો અમઘ્ય મલ્લયેદ્ યદિ ।

મિથ્યાન્યશનપાનાનિ, ગ્રાપ્નોતિ પુરુષો મુમ્ ॥ ૫ ॥

(ધેરથી નીકળીને) જતા માર્ગમાં જો કૃતરો વિઠા ખાતો
હોય-ખાતો જોવામાં આવે-તો તે પુરુષ અવશ્ય મધુર ભોજન
અને પાણીને પામે છે ૫

દ્રવ્યલાભનું શુકન —

ગચ્છતા ચ યદા શ્વાન , વર્ણો વપ્ત્યતે પુનઃ ।

દ્રવ્યલાભ વિજાનીયાન્મહત્ત્વ ચ પ્રજાયતે ॥ ૬ ॥

(સારા કામને માટે યેરથી નીકળીને) જતા માર્ગમાં જો
ફેતરો પોતાના બન્ને કાનને ખજવાળતો હોય તો દ્રવ્યનો
તથા પ્રતિષ્ઠાનો લાભ થશે એમ બાણુ ૬

પક્ષીનું શુભ અશુભ શુકન —

ગતિસ્તારા સ્વરો વામો દુર્ગાયા શુભદ સ્મૃતઃ ।

વિપરીત પ્રવશે તુ, સ એવામીષ્ટદાયકઃ ॥ ૭ ॥

ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર ટીકા (ભાવયિજય), પૃ ૩૧૬.

હુગો નામની પક્ષિણી, ઉતાવળી ગતિ કરતી જોવામાં
આવે અને ડાબી બાજુએ તેનો સ્વર સાલજવામાં આવે, તો
તે શુભ ફળને આપનાર કહ્યો છે અને તેનાથી વિપરીત
એટલે જમણી બાજુએ તેનો સ્વર સાલજવામાં આવે તો
પ્રવેશને વિષે તે વાદિતને દેવાવાળો છે—શુભ છે ૭



સામુદ્રિક શાસ્ત્ર (૧૦૭)

બત્રીશ લક્ષણ —

ઉત્ર તામરસ ધનુ રથપરો દમ્ભોલિકુર્માકુશા

વાપીસ્વસ્તિકતોરણાનિ ચ સર. પશ્ચાન્નનઃ પાદપઃ ।

ચક્ર શઙ્ખગજો સમુદ્રકલશૌ પ્રાસાદમત્સ્યા યગા

યૂપસ્તૂપકમણ્ડલન્યવનિભૃત્ સચામરો દર્પણ. ॥ ૧ ॥

ઉક્ષા પતાકા કમલાઽભિપેકઃ, સુદામ કેકી ઘનપુણ્યમાજામ્ ॥

રૂઢ મરતિ સપ્તરક્તઃ, પદુન્નત. પશ્ચમૂક્ષમદીર્ઘથ્ર ।

ત્રિવિપુલલઘુગમ્भीરો દ્વાત્રિશલ્લક્ષણ* સ પુમાન્ ॥ ૨ ॥

કરપસૂનસુબોધિકા, વ્યાખ્યાન ૧ પૃ ૨૦ (આત્મા ૦ સ ૦)*

છત્ર ૧, કમળ ૨, ધનુષ ૩, શ્રેષ્ઠ રથ ૪, વજ્ર ૫, કાચગ્રે ૬, અકુશ ૭, વાવ ૮, સાથિયો ૯, તોરણ ૧૦, સરોવર ૧૧, સિંહ ૧૨, વૃક્ષ ૧૩, ચક્ર ૧૪, શખ ૧૫, હાથી ૧૬, સમુદ્ર ૧૭, કળશ ૧૮, પ્રાસાદ ૧૯, મત્સ્ય ૨૦, જળ ૨૧, યૂપ ૨૨, સ્તૂળ ૨૩, કમળ ૨૪, પર્વત ૨૫, ચામર ૨૬, દર્પણ ૨૭, બળદ ૨૮, દ્વંજ ૨૯, લક્ષ્મીનો અભિપેક ૩૦, માળા ૩૧ તથા મયૂર ૩૨ આ બત્રીશ લક્ષણો પુણ્યવતને હોય છે વળી અહીં જેના સાત અવયવ રાતા હોય, ૧૦ ઉંચા હોય, પાંચ સૂક્ષ્મ હોય, પાંચ લાખા હોય, ત્રણ પહોળા હોય, ત્રણ લઘુ હોય અને ત્રણ ગભીર હોય, તે બત્રીશ લક્ષણવાળો પુરુષ કહેવાય છે ૧,૨

કેવા અવયવતુ શું ફળ ?

ન સ્ત્રી ત્યજતિ રક્તાક્ષ, નાર્ય. કનકપિન્નલમ્ ।

દીર્ઘનાહુ ન ચૈચર્ય, ન મામોષચિત્ સુરમ્ ॥ ૩ ॥

કટપસૂક્ષ્મવાધિકા ઘ્યાગ્યાન ૧, પૃ ૨૧ (આત્મા સં) *

રાતા નેનવાળા પુરુષને સ્ત્રી તજતી નથી, સુવધુ જેવી
પીળી આખવાળાને ધન તજતુ નથી, લાભા હાથવાળાને
ઐશ્વર્ય તજતુ નથી, અને માસવી પુષ્ટ શરીરવાળાને મુખ
તજતુ નથી (અર્થાત્ તેવા તેવા પુરુષોને તે તે વસ્તુ પ્રાપ્ત
થાય છે) ૩

ઠનાકાર શિરો યસ્ય, વિસ્તીર્ણ હૃદય તથા ।

કટી યસ્ય ત્રિશાલા ચ, મમાસ્થયધનપુત્રગાન્ ॥ ૪ ॥

ધર્મકલ્પદ્રુમ, પૃ ૧૧, શ્લો ૬૧ (પ્ર સ)

જેતુ મસ્તક છત્રને આકારે હોય, જેની છાતી પહોળી
હોય અને જેની ઢેક વિશાળ હોય તે પુરુષ સુખી, ધનવાન
અને પુત્રવાન થાય છે ૪

પ્રલમ્બનાહુ સ્વામી સ્પાદ, હસ્તવાન્તુ કિઙ્કર ।

સન્છારુણનસો દીર્ઘાઙ્ગુલી રક્તકર ત્રિયે ॥ ૫ ॥

પાશ્વનાથચરિત્ર (ગદ્ય), પૃ ૧૪૮ શ્લો ૭ (પ્ર સં) *

જેના હાથ લાંબા હોય તે (રાજા વગેરે) સ્વામી થાય છે,
જેના હાથ ટૂંકા હોય તે ચાકર થાય છે, જેના નખ સ્વચ્છ
અને રાતા હોય, આંગળીઓ લાંબી હોય અને હાથ રાતા
હોય, તે લક્ષ્મીને માટે થાય છે ૫

યથા નેત્રે તથા શીલ, યથા નાસા તથાઽઽર્જનમ્ ।

યથા રૂપ તથા વિક્ત, યથા શીલ તથા ગુણાઃ ॥ ૬ ॥

કલ્પસૂત્રસુવાગ્નિકા, વ્યાખ્યાન ૧, પૃ ૨૦. (આત્મા સ.) *

જેવા નેત્ર હોય તેવું શીલ હોય છે, જેવી નાસિકા હોય તેવી સરળતા હોય છે, જેવું રૂપ હોય તેવું ધન હોય છે અને જેવું શીલ (આચાર) હોય તેવા ગુણ હોય છે (અર્થાત્ નેત્ર ઉપરથી શીલ જણાય છે, નાસિકા ઉપરથી સરળતા જણાય છે, રૂપ ઉપરથી ધન જણાય છે અને આચાર ઉપરથી ગુણ જણાય છે) ૬

ઉરો વિશાલો ધનધાન્યમોગી, શિરો વિશાલો નૃપપુગવચ્ચ ।

કટીવિશાલો વહુપુત્રદારો વિશાલપાદઃ સતત સુખી સ્યાત્ ॥ ૭ ॥

કલ્પસૂત્રસુવોધિકા, વ્યાખ્યાન ૧, પૃ ૨૧. (આત્મા. સ.)

જેવું ઉરમ્ધળ (છાતી) વિશાળ હોય તે ધન અને ધાન્યનો સોગી થાય છે, જેવું મસ્તક વિશાળ હોય તે રાજા થાય છે, જેની કટી વિશાળ હોય તેને ઘણા પુત્રો અને ઘણી સ્ત્રીઓ થાય છે, જેના પગ વિશાળ હોય તે નિરતર સુખી થાય છે ૭

પદ્મપત્રસમા જિહ્વા, રક્તા સૂક્ષ્મા મુશોમના ।

પાર્થિવઃ શુકનાસ. સ્યાદ્ હ્રસ્વનામસ્તુ ધાર્મિક. ॥ ૮ ॥

પાશ્વનાયચરિત્ર (મઘ), પૃ ૧૪૧ શ્લોક ૧૫ (પ્ર સ.) *

જેની જીભ પદ્મપત્રસમા પાદડા જેવી, રાતી અને પાતળી હોય તે શુભ ફળને આપનારી છે, જેની નાસિકા પોપટ જેવી હોય તે રાજા વાય છે અને જેની નાસિકા નાની હોય તે ધર્મિષ્ઠ થાય છે ૮

અસ્થિષ્વર્યા. સુખ માસે, ત્વચિ મોગા સ્ત્રિયોઽક્ષિપુ ।
ગતૌ યાન સ્વર ચાજ્ઞા, સર્વ સત્ત્વે પ્રતિષ્ઠિતમ્ ॥ ૯ ॥

સામુદ્રિક

મનુષ્યોને અમુક રીતના હાડકા હોય તો તેને ધન મળે છે, અમુક જાતનું માસ હોય તો મુખ મળે છે, અમુક જાતની આમલી હોય તો લોગ મળે છે, અમુક પ્રકારના નેત્ર હોય તો સ્ત્રીઓ આકર્ષે છે, અમુક પ્રકારની ગતિ-આલ હોય તો તેને વાહન મળે છે, અમુક પ્રકારનો સ્વર હોય તો તેની આજ્ઞા સર્વને માન્ય થાય છે અને સત્ત્વ હોય તો બધું મળે છે &

કથા અવયવો લાખા સાગા'—

નયનકુચાન્તરનાસાહનુશ્રુજમિતિ યસ્ય પશ્ચકં દીર્ઘમ્ ।
દીર્ઘાણુર્વિત્તપર , પરાગમી જાયત્વ સ નર ॥ ૧૧ ॥

ધમકલ્પદ્રુમ, પૃ૦ ૬૨, સ્તો૦ ૫૮ (પ્ર સ)

જે પુરુષના નેત્ર, છાતી, નાસિકા, હાલી અને હાથ આપાય અવયવો લાખા હોય, તે પુરુષ લાખા આયુષ્યવાળો, ધનવાન અને પરાક્રમી થાય છે ૧૧

અનામિકાઽન્ત્યરેણાયા , કનિષ્ઠા સ્યાદદાઽધિકા ।
ધનવૃદ્ધિસ્તદા પુસા, માતૃપક્ષો बहुस्तथा ॥ ૧૨ ॥

વિષકચિલાસ, ઉદ્યાસ ૫ શ્લો૦ ૪૪

પુરુષોને અનામિકાની છેલ્લી ઝેખાથી કનિષ્ઠિકા આગળી વધારે મોટી હોય તો તેમને ધનની વૃદ્ધિ થાય છે, તથા માતાનો પક્ષ પણ વધે છે—મોસાળ વિશાળ હોય છે ૧૨

કયા અવયવો નાના સારા—

દન્તત્વક્કેશાઙ્ગુલિર્વર્નસન્ધેતિ પન્થ સૂક્ષ્માણિ ।

ઘનલક્ષ્માણ્યેતાનિ, પ્રમગ્નન્તિ પ્રાયશ્ પુમામ્ ॥ ૧૩ ॥

ધર્મકલ્પદ્રુમ, પૃ. ૫૧, શ્લોક ૫૭ (પ્ર. સ.)

શાત, આમડી, કેશ, આગળીના ટેરવા અને નખ, આ પાંચ અવયવ સૂક્ષ્મ હોય તો તે પ્રાયે કરીને પુરુષોને ઘનના થિહ છે (એટલે તેવો પુરુષ ઘનવાન થાય છે) ૧૩

કયા અવયવો રાતા સારા —

નલ્લચરણપાણિરસનાદશનન્ડદતાલુલોચનાન્તેષુ ।

સ્પાદો રક્ત. સપ્તસુ, સપ્તાઙ્ગા સ મગ્નતે લક્ષ્મીમ્ ॥૧૪॥

ધર્મકલ્પદ્રુમ, પૃ ૫૧ શ્લોક ૫૮ (પ્ર સ)

જે પરુષના નખ, પગ, હાથ, જીભ, જોડા, તાળવું અને નેત્રના છેડા, આ સાત અવયવો રાતા હોય, તે પુરુષ સાત અંગવાળી રાજ્ય-લક્ષ્મીને પામે છે ૧૪

હિંચા શુભ અવયવો —

પદ્મ કક્ષા વશ્ચઃ, કૃકારિકા નાસિકા નલ્લાસ્યમિતિ ।

યસ્યેદમુન્નતં સ્યાદુન્નતયસ્તસ્ય જાયન્તે ॥ ૧૫ ॥

ધર્મકલ્પદ્રુમ પૃ ૫૧, શ્લોક ૫૯ (પ્ર સ.)

જે પુરુષની કક્ષા-કાખલી, વક્ષ-ધન-છાતી, હડિયો, નાસિકા, નખ અને મુખ આ છ અવયવો હિંચા હોય તે પુરુષને ઉન્નતિ પ્રાપ્ત થાય છે ૧૫

રાજના ચિન્હો —

શક્તિતોમરદણ્ડાસિધનુશ્ચક્રગદોપમા ।

યસ્ય રેખા મવેદેષા, રાનાન ત વિનિર્દિશેત્ ॥ ૧૬ ॥

પાર્શ્વનાયચરિત્ર (ગદ્ય), પૃ૦ ૧૪૮, શ્લોક ૮ (પ્ર સ)*

શક્તિ, તોમર-ભાણુ, દડ, ખડ્ગ, ધનુષ, ચક્ર અને ગદાના જેવી જેને રેખા હોય તે માણસ રાજ થશે એમ ભણવું ૧૬

રાજ્યાય પાદયો રસા ધ્વજનન્નાકુશોપમા ।

અદ્ગુલ્યોઽપિ મમા દીર્ઘા, મહિતાથ સમુદ્રતા. ॥૧૭॥

પાર્શ્વનાયચરિત્ર (ગદ્ય), પૃ૦ ૧૪૮, શ્લોક ૭ (પ્ર સ૦)*

ખન્ને પગને વિષે ધ્વજ, વજ્ર અને અકુશના આકાર જેવી રેખાઓ હોય તો તે રાજ્યને આપનારી છે તથા આગળીઓ પણ સરખી, લાખી, એક ખીજ સાથે મળેલી -અડકતી અને જતી હોય તો તે પણ રાજ્યને આપનારી છે ૧૭

સાત્ત્વિક પુરુષન લક્ષણુ.--

અતિદૂસ્સંતિદીર્ઘંતિસ્થૂલે ચાતિકૃશે તથા ।

અતિકૃષ્ણંતિમોર ચ, પદ્મુ મચ્ચ નિગદ્યતે ॥ ૧૮ ॥

કરપસૂત્રસુવાધિકા, યાજ્ઞ્યાન ૧ પૃ૦ ૨૦ (આત્મા૦ સ૦)*

અત્યંત દૂસ્વ-ઠીંગતો, અતિ લાંબો, અતિ જાડો, અતિ પતળો, અતિ કાળો અને અતિ ગોર વર્ણવાળો : આ છ કારના પુરુષને વિષે સત્ત્વ હોય છે એમ કહ્યું છે ૧૮

રેખા સંબધી વિચાર—

મણિવન્ધ્યાત્ પિતુર્લેખા, કરભાદ્વિમવાયુષોઃ ।

લેખે દ્વે યાન્તિ તિલ્લોઽપિ, તર્જન્યદ્ગુપ્તકાન્તરમ્ ॥ ૧૯ ॥

વિવેકવિલાસ, ઉલ્લાસ ૫, શ્લોક ૫૩

મણિબધવી એટલે હાથના કાડા પાસેથી પિતાની રેખા નીકળે છે, કરભથી એટલે પોતાની ધન અને આયુષ્યની બે રેખાઓ નીકળે છે, તવા તે ત્રણે રેખાઓ તર્જની અને અંગૂઠા એ બેની વચ્ચે બાય છે ૧૯

યેષા રજા इमास्तिम् , सम्पूर्णा दोषवर्जिता ।

તેષા મોત્રધનાયુપિ, सम्पूर्णान्यन्यथा न तु ॥ ૨૦ ॥

उल्लङ्घ्यन्ते च यावन्त्योऽद्गुल्यो जीवितरेखया ।

पञ्चविंशतयो ज्ञेयास्तामन्यः शरदा युधे ॥ ૨૧ ॥

વિવેકવિલાસ, ઉલ્લાસ ૫, શ્લોક ૫૪, ૫૫

જેમની આ (ઉપર ડહેલી) તરફ રેખાઓ મ પૂર્ણ અને હોય રહિત હોય, તેમના કુળ, ધન અને આયુષ્ય પરિપૂર્ણ હોય મે અને જો તે રેખાઓ ખરાબર ન હોય તો કુળ, ધન અને આયુષ્ય પણ ખરાબર હોતા નથી

કરભથી એટલે પોતાની આયુષ્યની રેખાએ જેટલી આગળીઓ ઉલ્લઘન કરેલી હોય, તેટલા પચીસ વર્ષન આયુષ્ય તેનું છે એમ પડિતોએ બાણુ ૨૦, ૨૧

अरेख महुरेख वा, येषा पाणितल नृणाम् ।

ते स्युरल्पायुषो निःस्वा दुःखिता नात्र मशयः ॥ ૨૨ ॥

વિવેકવિલાસ, ઉલ્લાસ ૫, શ્લોક ૨૮

ભાઈભાડુને માટે કહેવાય છે એટલે જેટલી રખા હોય તેટલા ભાઈભાડુ થાય છે ૨૮

મસ્તક સંબંધી વિચાર —

છત્રાકાર નરેન્દ્રાણા, ચિરો દીર્ઘં તુ દુઃખિનામ્ ।

અધમાઁઽ ઘટાકાર, પાપિના સ્થપુટ પુન ॥ ૨૯ ॥

પાશ્વનાથચરિત્ર (ગદ્ય) પૃ ૧૪૧, શ્લોક ૧૭ (પ્ર ૦ સ ૦)*

જેનું મસ્તક છત્રના જેવું ગોળ હોય તે રાજા થાય છે, જેનું મસ્તક લાખું હોય તે દુઃખી થાય છે, જેનું મસ્તક ઘડના આકારે હોય તે અધમ થાય છે અને જેનું મસ્તક રામીયાના સ્થપુટ જેવું હોય તે પાપી થાય છે ૨૯

કેશ સંબંધી વિચાર —

મૃદુલૈ શ્યામતસ્નિર્ઘૈ, સ્નિર્ઘૈર્મતિ ભૂપતિ ।

સ્ફુટિતૈ કપિલૈ સ્થૂલૈ, રૂઢૈ કેશૈઃ સુદુ સ્ત્રિન ॥૩૦॥

પાશ્વનાથચરિત્ર (ગદ્ય) પૃ ૧૪૧, શ્લોક ૧૮ (પ્ર ૦ સ ૦)*

જેના કેશ કામળ, કાળા અને ચીકાશવાળા-ચકચકિત હોય તે રાજા થાય છે, અને જેના કેશ કુટેલા, ખીળા વર્ણવાળા, બાકા અને લૂખા-સૂકા હોય તે દુઃખી થાય છે ૩૦

કપાળ સંબંધી વિચાર —

લલાટ ચાર્ધચદ્રામે, રાજા ધર્મિષ્ઠ ઉન્નતે ।

વિદ્યામોગી વિશાલે સ્યાદ્દુઃખી તુ નિપમ મવેત્ ॥ ૩૧ ॥

પાશ્વનાથચરિત્ર (ગદ્ય), પૃ ૦૧૪૧, શ્લોક ૧૬ (પ્ર ૦ સ ૦)*

જેનું કપાળ અર્ધ ચંદ્ર જેવું હોય તે રાજા થાય છે, જેનું કપાળ ઊંચું હોય તે ધર્મિષ્ઠ થાય છે, જેનું કપાળ વિશાળ-પહોળું હોય તે વિદ્યાવાન અને ભોગી થાય છે અને જેનું કપાળ વિષમ-વાકુ હોય તે દુઃખી થાય છે ૩૧

તિલક સંબંધી વિચાર:—

નરસ્ય દક્ષિણે પાર્શ્વે, તિલક મણ્ડલ શુભમ્ ।

વામે શુભ ચ નારીणा, જ્ઞાતવ્ય હિ નરાધિપ ! ॥ ૩૨ ॥

ધર્મકલ્પદ્રુમ, પૃ૦ ૫૧ શ્લોક ૧૪ (પ્ર૦ સ૦)

હો રાજા ! પુરુષના જમણા પડખે મડળના આકારે તિલક હોય તે શુભ છે, અને સ્ત્રીઓને ડાબે પડખે તિલક હોય તે શુભ છે, એમ જાણવું ૩૨

દાત સંબંધી વિચાર:—

દ્વાત્રિશદ્શનો રાજા, ભોગી સ્વાદેકદ્વીનકઃ ।

ત્રિશદ્શન્તાસ્તુ સુસિનસ્તતો દ્વીનાસ્તુ દુઃસિનઃ ॥ ૩૩ ॥

પાશ્વનાયચરિત્ર (ગચ), પૃ૦ ૧૪૯, શ્લોક ૧૪. (પ્ર૦ સ૦)

જેને બત્રીશ દાત હોય તે રાજા થાય છે, જેને એક ત્રીશ દાત હોય તે ભોગી થાય છે, જેને ત્રીશ દાત હોય તે સુખી થાય છે અને તેથી પણ ઓછા દાત હોય તે દુઃખી થાય છે ૩૩

પેટ સંબંધી વિચાર —

મૃગવ્યાઘ્રોદરો ભોગી, યશૃગાલોદરોઽધમઃ ।

મળ્દૂકસદ્દશ યસ્યોદર સ સ્યાન્મહીપતિઃ ॥ ૩૪ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (ગદ્ય), પૃ૦ ૧૪૮ શ્લોક ૬ (પ્ર૦ સ૦)*

જેતુ ઉદર-પેટ મૃગ અને વાઘ જેવું હોય તે ભોગી થાય છે, જેતુ ઉદર કૂતરા અને શિયાળ જેવું હોય તે અધમ થાય છે, અને જેતુ ઉદર દેડંગ જેવું હોય તે રાજ થાય છે ૩૪

અંગુઠા સંબંધી વિચાર —

જદ્દગુપ્તૈર્વિપુલૈર્દુઃખ, સદાઽધ્વગમન નૃણામ્ ।

શૃતૈસ્તામ્રનયૈ સ્તિગ્ધૈ, સદિર્વેસ્તુ સુખં ભવેત્ ॥ ૩૫ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (ગદ્ય), પૃ૦ ૧૪૮, શ્લોક ૩ (પ્ર૦ સ૦)*

અંગુઠા પહોળા હોય તો તે મનુષ્યોને દુઃખ આપનાર થાય છે તથા નિરતર માર્ગમા પ્રયાપ્ત કરાવે છે, પરંતુ જો તે ગોળ હોય, તેના નખ સત્તા હોય, ચિકાચવાળા હોય અને ચોટેલા હોય તો સુખદાયક છે ૩૫

અંગુઠાના જવ સંબંધી વિચાર —

યવૈરદ્દગુપ્તમધ્યસ્યૈર્વિદ્યાભ્યાતિવિમુક્તયઃ ।

શુક્લપદ્મે તથા, જન્મ, દક્ષિણાદ્દગુપ્તૈર્વૈ ॥ ૩૬ ॥

વિવરવિલાસ, હજાસ ૫, શ્લોક ૬૪.

અંગુઠાના મધ્ય ભાગમા જવ હોય તો તેથી વિદ્યા,

ક્રીતિ અને ધનની પ્રાપ્તિ થાય છે તથા જમણા અશુભામાં જન્મ હોય તો તેનો જન્મ શુદ્ધ પક્ષમાં છે એમ બાણુ ૩૬

અદ્ગુપ્તોદરમધ્યસ્તુ, યમો યસ્ય પિરાજતે ।

ઉત્પન્નમહ્યમોગી ચ, સ નરઃ સુખમેધતે ॥ ૩૭ ॥

વામનાયચરિત્ર (ગદ્ય), પૃ૦ ૧૪૯, શ્લોક ૧૨ (પ્ર૦ સ૦)*

અશુભાના ઉદર મધ્યે—ઉપલા પર્વમાં જેને જન્મનો આકાર હોય તે મનુષ્ય બને છે લોજન અને લોગને ઉત્પન્ન કરી મુખને પામે છે ૩૭

આવર્ત સંબંધી વિચાર:—

આવર્તો દક્ષિણે માગે, દક્ષિણઃ શુભકુન્નૃણામ્ ।

વામો વામેઽતિનિન્ધ્યથ, દિગન્યત્વે તુ મધ્યમઃ ॥ ૩૮ ॥

વિવેકવિલાસ, હજાસ ૫, શ્લોક ૨૮.

પુરુષની જમણી બાજુએ દક્ષિણાવર્ત—જમણા આવર્તવાળો જમરો હોય તો તે શુભકારક છે, અને ડાબા ભાગે ડાબો આવર્ત હોય તો તે અત્યંત નિંદવાલાયક છે તથા જે જમણી બાજુએ ડાબો આવર્ત અને ડાબી બાજુએ જમણો આવર્ત હોય તો તે મધ્યમ બાણુવો ૩૮

તથા સંબંધી વિચાર:—

ઉન્નતાત્રનસા મઘ્યાઃ, સસ્તિઘ્વાઃ સૌખ્યદાયકાઃ ।

શૂર્ણાકારા રુદ્ધમ્ભના વક્રાઃ ચેતાથ દુઃસદાઃ ॥ ૩૯ ॥

હિન્દી અને રાતા નખ હોય તે સારા છે, ચીકાશવાળા ચક્રચકિત હોય તે સુખ આપનારા છે, પણ મુપડાના આકાર વાળા, લુખા-સકા, ભાજલા, વાકા અને શ્વેત નખ હોય તે તે હુ ખને આપનારા છે ૩૬

જ ધા સખ ધી વિચાર—

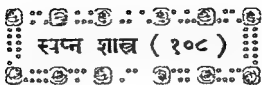
દુ સિન. કાકનદ્વાં સ્યુર્દાવજદ્વા મહાધગા ।

વન્ધન ચાશ્વજદ્વાના, મૃગનદ્વાસ્તુ પાર્થિયાં ॥ ૪૦ ॥

પાખનાથચરિત્ર (ગદ્ય) પૃ૦ ૧૨૮, દ્વા૦ ૫ (પ્ર૦ સ૦) =

જેને કાજડા જેવી જ ધા હોય તે હુ ખી થાય છે, જેને લાખી જ ધા હોય તે અતિ માર્ગમા ચાલનારા એટલે કાસ-દીયુ કરનારા થાય છે, ઘોડા જેવી જ ધા હોય તે ખધ નને પામે છે અને મૂજ જેવી જ ધા હોય તે રાત્ર થાય છે. ૪૦





સ્વપ્નના પ્રકાર અને મફળ સ્વપ્ન:—

અનુભૂતઃ શ્રુતો દષ્ટઃ, પ્રકૃતેશ્વ વિકારજઃ ।

સ્વમાપ્ત, મમુદ્ભૂતચિન્તાસન્તતિવ્રમ્ભવઃ ॥ ૧ ॥

વૈવતાધુપદેશોત્યો ધર્મકર્મપ્રમાપ્તજઃ ।

પાપોદ્રેકમુત્થશ્ચ, સ્વપ્ન. સ્વાન્નવદ્યા નૃણામ્ ॥ ૨ ॥

પ્રકારૈરાદિમૈઃ પદમિરશુભશ્ચ શુભોઽપિ ચ ।

દૃષ્ટો નિરર્થક, સ્વપ્ન., સત્યશ્ચ ત્રિભિરુત્તમૈઃ ॥ ૩ ॥

ત્રિયેકત્રિલાસ, હ્રસ્વાસ ૧, શ્લો ૧૬, ૧૭, ૧૮.

કેાડ પછુ વખત પૂર્વે અનુભવેલ, જોયેલ અથવા સાભ-
જેલ, તથા પ્રકૃતિના વિકારથી ઉત્પન્ન થયેલ, સ્વાભાવિક
ઉત્પન્ન વયેલ, વિચારની શ્રેણિથી ઉત્પન્ન થયેલ, દેવતાદિકના
ઉપદેશથી ઉત્પન્ન થયેલ, ધર્મકાર્યના પ્રભાવથી ઉત્પન્ન
વયેલ અને અનિ પાપથી ઉત્પન્ન વયેલ આ નવ પ્રકારના
સ્વપ્ન મનુષ્યોને હોય છે

ઉપર કહેલાં નવ પ્રકારના સ્વપ્નમાંથી પ્રથમના છ પ્રકારના
સ્વપ્ન શુભ અથવા અશુભ જે જોયેલ હોય તે મર્વ નિરર્થક
છે, કાઈ પછુ ફળ આપતા નથી અને છેલ્લા ત્રણ પ્ર-
સ્વપ્ન મત્ય છે—ફળ આપનારા છે ૧-૩

સ્વ-પર સંબંધી સ્વપ્ન ક્ષણ —

દૃષ્ટા. સ્વપ્ના યે સ્વ પ્રતિ, તેઽપ્ત શુભાશુભા નૃણા સ્વસ્ય ।

યે પ્રત્યપર તસ્ય, જ્ઞેયાસ્તે સ્વસ્ય નો કિંચિત્ ॥ ૧૦ ॥

કલ્પસૂત્રસુવાધિકા, વ્યાસ્યાન ૪, પૃ ૧૦૫ (આત્મા સ)*

માણુનોને જે સ્વપ્નો પોતા પ્રત્યે જોવામા આવ્યા હોય તેતુ શુભાશુભ ક્ષણ પોતાને મળે છે, અને જે સ્વપ્નો ખીલ પ્રત્યે જોવા દોય તેતુ ક્ષણ તેને મળશે એમ બંધુવુ, પોતાને ગઈ પડુ ક્ષણ મળશે નહીં ૧૦

સ્વપ્ન પ્રમાણે ક્યારે વર્તવું :—

દેવતા પિતરો ગાત્રો નૃણા સલ્લિહ્નિગત. પુનઃ ।

કથયન્તિ ચ યત્ સ્વપ્ને, તત્ તથંચ સમાદિશેત્ ॥૧૧॥

રત્નચૂડકથા, દ્વાજા ૪૬

સ્વપ્નમા દેવ, દેવગત થયે ન પિતૃઓ, ગાય, રાજા કે ઉત્તમ સાધુ જે પ્રમાણે જે કહે તે તેજ પ્રમાણે કરવું ૧૧

શુભ સ્વપ્ના :—

આરોહો ગોવૃષ વૃક્ષશૈલપ્રાસાદહસ્તિષુ ।

રોદનાગમ્યગમને, સ્વપ્ને મૃત્યશ્ચ શસ્યતે ॥ ૧૨ ॥

પાશ્વનાથચરિત્ર (પદ્ય, સર્ગ ૨, દ્વાજા ૫૮

સ્વપ્નમા જે માણુમ બળદ, વૃક્ષ, પર્વત, મહેલ, કે હાથી ઉપર પોતાને ચડેલા જુએ, અથવા રુદન, અગમ્ય સ્થાનમા ગમન કે નોકર ચાકર અનુભવે તે વખાણવા લાયક છે ૧૨

ચટન ગોગજટલશૈલપ્રાસાદવાજિષ્ઠ ।

વર્ષસ્કલેપો રુદિત, મરણ ચ તથા શુભમ્ ॥ ૧૩ ॥

રત્નચૂડકથા, શ્લોક ૨૯

સ્વપ્નમાં બળદ, હાથી, વૃક્ષ, પર્વત, મહેલ અને ઘોડા
અથવા, વિદ્યાનું વિલેપન, રુદન અને મરણ એ બધું
૧૨ સમજવું ૧૩

કુસ્કુર્ટી પડવા ક્રોર્ધ્વો, યઃ પશ્યતિ શુભાશયઃ ।

વન્યોત્પત્તિર્મવેત્તસ્ય, પ્રિયાં વા લભતે પુમાન્ ॥ ૧૪ ॥

રત્નચૂડકથા, શ્લોક ૪૪.

જો શુભ આશયવાળો પુરુષ કૂકડી, ઘોડી કે ઠોચી
અથવા પખીને સ્વપ્નમાં ડોળે તેને ઘેર કન્યાનો જન્મ થાય,
અથવા તે પુરુષ સ્ત્રીને મેળવે ૧૪.

દધિલામાદ્ ધનોત્પત્તિર્ઘૃતલામાઙ્ગનઃ પુનઃ ।

ઘૃતાદને ધુન ક્લેશો દધિમલગતો યશઃ ॥ ૧૫ ॥

રત્નચૂડકથા, શ્લોક ૪૭

સ્વપ્નમાં જો દહીંના લાભ થાય તો ધન મળે, ધીનો
ભ થાય તો જય મળે, ધીનું ભક્ષણ કરે તો નિશ્ચયે ક્લેશ-
પ્રાપ્તિ થાય, અને દહીંનું ભક્ષણ કરે તો યશ મળે ૧૫

કન્યા છત્ર ફલ પક્વ, દીપમન્ન મહાધનમ્ ।

મન્ન વા લભતે યો હિ, તસ્ય ચિન્તિતસિદ્ધયઃ ॥ ૧૫ ॥

રત્નચૂડકથા, શ્લોક ૩૨

જે મનુષ્ય સ્વપ્નમાં ઠન્યા, હન, પાકેલું ફળ, દીવો
અન્ન, મોટી ધવ્વડ કે મત્રને મેળવે, તેને પોતાના
ચિંતિતની સિદ્ધિ થાય છે ૧૬

શુભ સ્વપ્ને વિધિ:—

इष्ट दृष्टा स्वप्न, न सुष्यते नाप्यते फल तस्य ।

નેપા નિશાઽપિ સુષિયા, નિનગજસ્તવનસસ્તયત ॥૧૭॥

કલ્પસૂત્રસુબોધિકા, વ્યાખ્યાન ૪, પૃ૦ ૧૦૪ (આત્મા૦ સ૦)

શુભ સ્વપ્ન જોયા પછી નિદ્રા લેવી નહીં નિદ્રા લેવાથી
તેલું ફળ મળતું નથી તેવી બુદ્ધિમાન મનુષ્યે જિનેશ્વરની
સ્તુતિ વગેરે કરીને જામીની રાત્રિ નિર્ગમન કરવી ૧૭

न श्राव्य कृस्वप्नो गुणदैस्तदितर पुन श्राव्यः ।

યોગ્યશ્રાવ્યાભાવે, ગોરપિ કર્ણે પ્રવિશ્ય વદેત્ ॥ ૧૮ ॥

કલ્પસૂત્રસુબોધિકા, વ્યાખ્યાન ૪, પૃ૦ ૧૦૪ (આત્મા૦ સ૦)

અશુભ સ્વપ્ન આવે તો તે શુરુ વગેરેને સંભળાવડ
નહીં, અને શુભ સ્વપ્ન આવે તો તે શુરુ વગેરે ઉત્તમ
જનને સંભળાવડ લાયક—યોગ્ય પુરુષ ન મળે તો છેવડ
ગાયત્રી માનમાં પ્રવેશ કરીને કહેવું ૧૮

અશુભ સ્વપ્ન —

अपहारो ह्यमारण्यानासनमदननिवमनादीनाम् ।

નૃપગદ્ધાગ્રોકકરો બન્ધુનિરોધાર્થદાનિકર. ॥ ૧૯ ॥

કલ્પસૂત્રસુબોધિકા, વ્યાખ્યાન ૪ પૃ૦ ૧૦૫. (આત્મા૦ સ૦)

જો સ્વપ્નમાં અશ્વ, હાથી, આસન, ઘર અને વચ્ચ વગેરેનું હરણ થયેલું જુઓ, તો તે સ્વપ્ન રાજ્યચક્રી શકાને પ્રાપ્ત કરનાર થાય છે, શોક કરનાર થાય છે, બાધુની સાથે વિરોધ કરનાર તથા ધનની હાનિ કરનાર થાય છે ૧૯

હસને શોચનમચિરાત્, પ્રવર્તતે નર્તનેડપિ વધવન્ધાઃ ।

પઠને કલહશ્ચ નૃણામેતત્પ્રાજ્ઞેન વિજ્ઞેયમ્ ॥ ૨૦ ॥

કલ્પસૂત્રસુવોધિકા, વ્યાખ્યાન ૪, પૃ ૧૦૫ (આત્મા ૦ સ્ત ૦)*

સ્વપ્નમાં જો માણસ હસે તેને થોડા વખતમાં શોક પ્રાપ્ત થાય છે, નૃત્ય કરે તો વધબધ થાય છે અને બધે તો કલહ-કળિયો થાય છે, એમ પડિત પુરુષે જાણવું ૨૦

સ્નેહામ્યજ્ઞાદ્ ભવેદ્ રોગઃ, મૃદ્ધિણો દદ્ધિણસ્તથા ।

અમિદ્રવન્તિ ય સ્વપ્ને, તસ્ય રાજકુલાદ્ મયમ્ ॥ ૨૧ ॥

દત્તચૂડકથા, શ્લોક ૨૧.

જો સ્વપ્નમાં તેલથી મઠ્ઠન કરે તો રોગ થાય, તથા જો સ્વપ્નમાં ગાય લે સ વગેરે શીંગડાવાળા પશુઓ અથવા સિંહ, કૂતરો, મર્ખ, વગેરે દાઢવી કરડવાવાળા પ્રાણીઓ ઉપદ્રવ કરે તેને રાજકુલચક્રી ભય થાય ૨૧

અશુભ સ્વપ્ને વિધિઃ—

દુઃસ્વપ્ને દેવગુરુન્, પૂજયતિ કરોતિ શક્તિશ્ચ તપઃ ।

સતત ધર્મરતાના, દુ સ્વપ્નો ભવતિ સુસ્વપ્નઃ ॥ ૨૨ ॥

કલ્પસૂત્રસુવોધિકા, વ્યાખ્યાન ૪, પૃ ૧૦૫ (આત્મા ૦ સ્ત ૦)

જો અશુભ સ્વપ્ન આવે તો દેવગુરુની પૂજા કરવી

રાત્રિ પ્રમાણે તથા કરવો (ક્રમઠે) નિરતર વર્મમા તત્પર રહેનારા
પુરુષોને અશુભ સ્વપ્ન પણ શુભ સ્વપ્ન થાય છે ૨૨

સ્વપ્નમનિષ્ઠ દદ્ધા, સુપ્યાત્ પુનરપિ નિશામગાપ્યાપિ ।

નૈતત્કથ્ય કથમપિ, કપાન્નિત્વ ફલતિ ન ॥ યસ્માત્ ॥ ૨૩ ॥

કલ્પસૂત્રમુદાધિકા, વ્યાસ્યાન ૪ પૃ૦ ૧૦૪ (આત્મા૦ સ૦)*

અનુભવ સ્વપ્ન જોયા પછી જો રાત્રિ હોય તો અવશ્ય
ફરીથી સૂઈ જવું-નિદ્રા લેવી, અને તે સ્વપ્ન કોઈ પણ
પ્રકારે જાઈને કહેવું નહીં, કેમકે નહીં કહેવાથી તેનું ફળ
મળતું નથી ૨૩

શુભ અશુભ કાળા અને ધોળા પદાર્થો:—

કૃષ્ણ કૃત્તમશસ્ત્ર, મુસ્ત્વા ગોરાજિરાજગજદેવાન્ ।

સકલ શુક્લ ચ શુભ, ત્યક્ત્વા કર્ણસલયનાદીન્ ॥ ૨૪ ॥

કલ્પસૂત્રમુદાધિકા વ્યાસ્યાન ૪, પૃ૦ ૧૦૫, (આત્મા૦ સ૦)*

સ્વપ્નને વિષે ગાય, અશ્વ, રાત્ત, હાથી અને દેવ સિવા-
યના સર્વ કાળા પદાર્થો અશુભ છે, અને કર્ણાસ તથા લવણ
વગેરે સિવાયના સર્વ ધોળા પદાર્થો શુભ છે ૨૪

કર્ણમમસ્મતક્રાસિયર્ગર્ગ સર્ગ મિત શુભમ્ ।

ગોરાનિગનદેવર્પિર્ગર્ગ કૃષ્ણ તુ નિન્દિતમ્ ॥ ૨૫ ॥

રત્નચૂડકથા, શ્લોક ૫૧

સ્વપ્નમાં કર્ણાસ, રાખ, હાથ અને હાડકા સિવાયની
કોઈ પણ સફેદ વસ્તુ દેખી હોય તો તે શુભકર સમજવી
અને ગાય, ધોડો, હાથી, દેવ કે સાધુ સિવાયની કોઈ પણ
કાળી વસ્તુ દેખી હોય તો તે અશુભકર સમજવી ૨૫.

ધનપ્રાપ્તિસૂચક સ્વપ્ન:—

શુભ્રેણ દક્ષિણસ્યા, યઃ ફણિના દશ્યતે નિજમુજાયામ્ ।

આસાદયતિ સહસ્ર, કનકસ્ય મ પશ્ચરાત્રેણ ॥ ૨૬ ॥

કલ્પસૂત્રસુવોધિકા, વ્યાખ્યાન ૪, પૃ૦ ૧૦૫ (આત્મા૦ સ૦)*

સ્વપ્નમા જે માણસ પોતાની જમણી બુજામા સપ્તવડે
ડસાય, તે માણસ પાચ દિવસમા એક હજાર સોનામહોર
પ્રાપ્ત કરે છે ૨૬

કમલાકરરત્નાકરજલસમ્પૂર્ણાપગાઃ સુહૃન્મરણમ્ ।

યઃ પશ્યતિ લમતેઽસાવનિમિત્ત તિત્તમતિપિપુલમ્ ॥૨૭॥

કલ્પસૂત્રસુવોધિકા, વ્યાખ્યાન ૪, પૃ૦ ૧૦૫. (આત્મા૦સ૦)*

જે માણસ સ્વપ્નમા સરોવર, મુદ્ર, જળશરેલી નદી
કે મિત્રનુ મરણ બુએ, તે માણસ નિમિત્ત વિના-અકસ્માત્
અત્યંત ધનને પામે છે ૨૭

વસ્ત્રાન્નફલતામ્બુલપુષ્પદીપદધિધ્વજા. ।

સદ્રત્નચામરછત્રમન્ત્રા લઙ્ગા ધનપ્રદાઃ ॥ ૨૮ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (પૃથ), સર્ગ ૨, શ્લોક ૫૯

(સ્વપ્નમા) વસ્ત્ર, અન્ન, ફળ, તાળૂલ, ફૂલ, દીવો, દહી,
ધન, સુદર રત્ન, ચામર, છત્ર કે મત્ર મેળવે તે ધન મળ-
વાની નિશાની છે ૨૮

દેવસ્ય પ્રતિમાયા યાત્રાસ્નાનોપહારપૂજાર્દાન્ ।

યો વિદધાતિ સ્વપ્ને, તસ્ય મવેત્ સર્વતો વૃદ્ધિઃ ॥ ૨૯ ॥

કલ્પસૂત્રસુવોધિકા, વ્યાખ્યાન ૪, પૃ૦ ૧૦૫. (આત્મા૦સ૦)

જે સ્વપ્નમાં પોતાની સ્ત્રીનું હરણુ દેખાય તો પોતાના ધનનો નાશ થાય, અને પોતાનો પરાજય દેખાય તો પોતાને કલેશ થાય પરંતુ જે ગોત્રની સ્ત્રીનું હરણુ કે ગોત્રના મનુષ્યોનો પરાજય થયો દેખે તો તે ગોત્રજન્યનો વધ અને જામ થાય છે ૩૬

તલપદ્માર્ગલાભઙ્ગે, માર્યામરણમાદિશેત્ ।

છેદેડ્ઙ્ગસ્ય પુનર્દૃષ્ટે, પિત્રમાતૃસુતક્ષય. ॥ ૩૭ ॥

સ્તનચૂષકથા, ગ્લો૦ ૩૭.

સ્વપ્નમાં પલંગ અથવા હરવાલ્તનો આગળિયો-લોગજ-ભાગેલો દેખે તો પોતાની સ્ત્રીનું મરણુ થવાનું અમજવું, અને શરીરનો છે. દેખે તો માતા, પિતા અને દીકરાનો ક્ષય સમજવો ૩૭

રાજ્યસૂચક સ્વપ્ન —

આરુઢ. શુભ્રમિમ, નદીતટ શાલિમોજન કુરુતે ।

મૃદ્ધકે મ્રમિમચિલા, સ જાતિહીનોઽપિ ધર્મધન. ॥ ૩૮ ॥

કલ્પસૂત્રમુવાધિકા, વ્યાર્યાન ૪, પૃ૦ ૧૦૫ (આત્મા૦ સ૦)*

જે પુરુષ શ્વેત હાથી પર થઈ નદીને કાંઠે શાલિ (ચાખા)નું લોજન કરે તે ધર્મરૂપી ધનવાળો પુરુષ જાતિહીન હોય તો પણ સમગ્ર જૂમિનો લોકતા-રાજ થાય છે ૩૮

ય* સૂર્યચન્દ્રમસોર્નિમ્બ ગ્રસતે સમગ્રમપિ પુરુષ ।

કલયતિ દીનોઽપિ મહી, સસુર્ણો સાર્ણવા નિયતા(ત)મ્ ॥૩૯॥

કલ્પસૂત્રમુવાધિકા વ્યાર્યાન ૪, પૃ૦ ૧૦૫. (આત્મા૦ સ૦)*

તે પુરુષ સ્વપ્નમાં સૂર્ય કે ચંદ્રના મપૂર્ણ ગિળને ગળી લેત્ય, તે પુરુષ ગળીબ હોય તોપણ અવશ્ય સુવર્ણ સહિત સમુદ્ર પર્થ ત પૃથ્વીનો હોડતા થાય છે ૩૯

યો માનુષસ્ય મસ્તકચરણમુજાના ચ મલ્લણ કુરુતે ।

રાજ્ય કનકમહસ્ર, તદર્થમાપ્નોત્યસૌ ક્રમશઃ ॥ ૪૦ ॥

કલ્પસૂત્રમુવાધિકા, વ્યાખ્યાન ૪, પૃષ્ઠ ૧૦૫. (આસ્માં સં)*

જે મનુષ્ય સ્વપ્નમાં મનુષ્યના મન્તડનુ, ચરણનુ કે ભુલનુ બદલાણ કરે, તે મનુષ્ય અનુક્રમે રાજ્યને, હજાર સોનામહોરને અને પાંચ સો સોનામહોરને પામે જે (મન્તડનુ બદલણ કરનાર રાજ્યને, ચરણનુ બદલણ કરનાર હજાર સોનામહોરને અને ભુલનુ બદલણ કરનાર પાંચ સો સોનામહોરને પામે છે) ૪૦

સ્વપ્ને માનમૃગપતિતુરક્ષમાતઙ્ગવૃષભસિંહીભિઃ ।

યુક્ત રયમારૂઢો યો ગચ્છતિ શ્વપતિ. સ મયેત્ ॥ ૪૧ ॥

કલ્પસૂત્રમુવાધિકા, વ્યાખ્યાન ૪, પૃષ્ઠ ૧૦૫. (આસ્માં સં)*

સ્વપ્નમાં જે મનુષ્ય, સિંહ, અશ્વ, હાથી, બળદ કે મિંહણ લેડેલા રથમાં બેસીને લેત્ય છે તે રાજા થાય છે ૪૧

પ્રાસાદોપરિ યો શુદક્તે, પશ્યત્રે સરસ્સુ વા ।

સિન્ધુ તરતિ વાહુમ્યા, સોઽપિ રાજા મરિષ્યતિ ॥ ૪૨ ॥

રત્નચૂડકથા, શ્લોક ૩૨

જે મનુષ્ય સ્વપ્નમાં મહેલ ઉપર, ડમળના પાટણમાં અથવા સરોવરને કાંઠે બેસીને ઉઠે, અથવા પોતાની

બ્રહ્મવટે સમુદ્ર તર્જે તે રાજા થવાનો એમ બાણુવું ૪૨

મરણસૂચક સ્વપ્ન:—

સ્વપ્ને હૃદયસરસ્યા, યસ્ય ગ્રાદુર્ભવન્તિ પદ્માનિ ।

કૃષ્ણિનિદ્રશરીરો યમપસર્તિ યાતિ સ ત્વરિતમ્ ॥ ૪૩ ॥

કલ્પસૂત્રસુવોચિકા, વ્યાખ્યાન ૪, પૃ૦ ૧૦૫ (આત્મા ૦ સ૦)*

સ્વપ્નમાં જેના હૃદયરૂપી નરોવરમાં કમળ પ્રગટ થાય છે, તેવું સગીર ડોકના વ્યાધિથી વ્યાપ્ત થઈ તત્કાળ તે યમ-રાજાને ઘેર બાય છે—મરણ પામે છે ૪૩

હરણ પ્રહરણભૂષણમણિમૌક્તિકકનકરૂપ્યકુપ્પાનામ્ ।

ધનમાનગ્લાનિકર, દારુણમરણ(ણ)રૂઢ વહુશ ॥ ૪૪ ॥

કલ્પસૂત્રસુવોચિકા, વ્યાખ્યાન ૪, પૃ૦ ૧૦૫ (આત્મા સ૦)*

જે સ્વપ્નમાં ચન્દ્ર, ભૂપછ, મણિ, મોતી, મુવણ, રૂપ અને ખીજ તાબા પીત્તજ વગેરે ધાતુનું હરણ જેવામાં આવે તો તે ઘણે પ્રકારે ધન અને માનની હાનિ કરે છે, તથા બચકર ગીતે મરણ નીપજાવે છે ૪૪

અતિવ્રત પાનીય, સમોમય ગઢુલમીપથેન યુક્ત(ત)મ્ ।

ય પિયતિ સોઽપિ નિયત, ત્રિયતેઽતીસારરોગેણ ॥૪૫॥

કલ્પસૂત્રસુવોચિકા, વ્યાખ્યાન ૪, પૃ૦ ૧૦૫ (આત્મા ૦ સ૦)*

જે માણસ સ્વપ્નમાં છાણ સહિત ગરમ પાણી પીએ છે અથવા ઔષધ સહિત ગઢુલને જે પીએ છે, તે માણસ અવશ્ય અતિસારના વ્યાધિથી મરણ પામે છે ૪૫

उष्ट्रीमहिषीभ्या योऽप्राच्या स्त्र नीयमानकम् ।

पश्येत् तस्य भवेद् व्याधिः, सरोष्ट्राभ्या पुनर्मृतिः॥४६॥

—રત્નચૂડકથા, શ્લોક ૩૮

તે મનુષ્ય ન્યખનમા ઉટડી કે લેસવડે પોતાને પશ્ચિમ દિગામા લઈ જમાતો—વહન કરાતો દેખે તેને વ્યાધિ થાય, અને ગધેડા યા ઉટથી તેનું મરણ થાય ૪૬

શ્રીહૃત્યાસૂત્યક સ્વપ્ન —

पीतस्त्रधरा नारी, पीतगन्धविलेपिताम् ।

अग्रहृति यः स्वप्ने, हत्या लगति तस्य वै ॥ ४७ ॥

—રત્નચૂડકથા, શ્લોક ૪૦

તે પુરુષ ન્યખનમા પીળા વસ્ત્ર પહેરેલી અને પીળા રંગના સુગંધી પદાર્થના વિલેપનવાળી સ્ત્રીને આલિંગન કરે તેને શ્રીહૃત્યા લાગવાની એમ નમજીવુ ૪૭

રોગનાશસૂત્યક સ્વપ્ન:—

व्याधिमान् यदि पश्येच्च, मण्डलं सूर्यचन्द्रयोः ।

रोगशान्तिर्भवेत्तस्य, नीरोगी श्रीपतिः पुनः ॥ ४८ ॥

—રત્નચૂડકથા, શ્લોક ૪૧.

વ્યાધિવાળો માણુસ જો અખનમા સૂર્ય અને ચન્દ્રનું મંડલ દેખે, તો તેના રોગની શાંતિ થાય અને તે નિરોગી થઈ ધનવાન બને ૪૮

કુટુ બવૃદ્ધિસૂચક સ્વપ્ન —

સ્વપ્ને પશ્યતિ ય. સ્વર્ણ, નૃપતિ દન્તિન હયમ્ ।

ત્રય ધેનુ ચ તસ્ય સ્યાત્, કુટુમ્બે શુદ્ધિરુત્તમા ॥ ૪૯ ॥

રત્નચૂડકથા, સ્કાં ૩૦

જે મનુષ્ય સ્વપ્નમાં સોનું, રાખ, હોવી, ઘોડો, બળદ
દે ગાયને દેખે તેના કુટુબમાં ઉત્તમ વૃદ્ધિ થાય. ૪૯

મુસાફરીસૂચક સ્વપ્ન —

નાભ ચટતિ ય સ્વપ્ને, ચામગ્નાયા સમુત્તરેત્ ।

પ્રવાસો જાયતે તસ્યાઽઽગમન સધન પુનઃ ॥ ૫૦ ॥

રત્નચૂડકથા, સ્કાં ૩૫

જે મનુષ્ય સ્વપ્નમાં વહાણ કે ઝીમર ઉપર ચડે,
અને વહાણ બાગ્યા વગર મસુદ ઉતરી બાય, તેને મુસાફરી
કરવી પડે અને ધનસહિત તેનું આગમન થાય ૫૦

ઉપાનહ પાદુકા ચ, કૃપાણ નિર્મલ સયા ।

સ્વપ્ને પશ્યતિ ય કથિત, તસ્ય ગ્રામાન્તર ભવેત્ ॥ ૫૧ ॥

રત્નચૂડકથા, સ્કાં ૩૬

જે કોઈ મનુષ્ય સ્વપ્નમાં પગરખા, ચાખડી કે તેજસ્વી
તરવાર દેખે, તેને ગામતરું થાય ૫૧

યશસૂચક સ્વપ્ન —

આજ્ય પ્રાજ્ય સ્વપ્ને, યો વિન્દતિ વીક્ષતે યશસ્તસ્ય ।

તસ્યાભ્યવહરણ વા, ક્ષીરાન્નેનૈવ સહ શસ્ત્રમ્ ॥ ૫૨ ॥

વલ્પસૂત્રસુવાધિકા, વ્યારણાન ૪, પૃ૦ ૧૦૫ (આત્મા ૦ સ૦) *

તે મનુષ્ય સ્વપ્નમાં ઘણું વી પામે અને દેખે તેને યશ પ્રાપ્ત થાય છે, અને જો ખીરની આવે તે ધીનુ ભોજન ડયું હોય તો તે ઘણું વખાણવા લાયક છે-મોટા ફળને આપનાર થાય તે ૫૦

जलङ्कृतानां द्रव्याणां, वाजिनारणयोस्तथा ।

वृषभस्य च शुक्रस्य, दर्शने प्राप्नुयाद्यशः ॥ ૫૩ ॥

उत्तराध्ययनसूत्र टीका (भागविजय), पृ० २०० *

શણગારેલા ઘટાદિ પદાર્થો, અશ્વ, હાથી, અને વ્રેત બળદ આ વસ્તુઓ જો સ્વપ્નમાં દેખાય તો તેવી યશ પ્રાપ્ત થાય તે ૫૩

જયમૂચક સ્વપ્ન:—

क्षीरसुरारक्तपेयी, प्राप्नोति धनसञ्चयम् ।

सपूजदेवदर्शी च, जयवान् भवति पुनम् ॥ ૫૪ ॥

रत्नचूडकथा, स्तो० ૬૮

જો માણસ સ્વપ્નમાં દૂધ, મદિરા કે રુધિરનું પાન કરે તે પુણ્ય ધન પામે, અને પૂજાસહિત દેવનું દર્શન કરે તો નિશ્ચયે જયવાળો થાય ૫૪

श्वेतसर्पस्य दशनमन्यस्यापि च दर्शनम् ।

जलौकावृश्चिकयोश्च, विजयार्थप्रदं नृणाम् ॥ ૫૫ ॥

रत्नचूडकथा श्लो० ૬૩

સ્વપ્નમાં નરૈંદ નર્પનું કનવુ દેખે, અથવા મરેદ યા બીજા રાજના નર્પનું, જોવાનું યા વીછીનું દર્શન થાય, તો તે મનુષ્યોને વિજય પ્રાપ્ત કરાવે તેનાર થાય ૫૫

નીતિ શાસ્ત્ર (૧૦૧)

નીતિ માહત્તા—

નીતિ, સમ્પદિ મૂળે વિપદિ વા દૈવાદિહન્તુ પુન-
ર્દય સિદ્ધમહોદયમા કૃતધિયા મન્દેવ સન્તોષકૃત્ ।

મુમુક્ષુસદ્વિહારકોતુકજુપો ધાત્રી વયસ્યા શ્રિયો
ધર્મસ્થાગમપદ્મતી રસવતા સન્માર્ગદીપાવલિઃ ॥ ૧ ॥

કાવ્યમાલા, ગુચ્છ ૧૨, જૈનનીતિશતક, શ્લોક ૪-

નીતિ એ મનુષ્યોને મપદાને વિષે બુદ્ધિ સમાન છે,
દૈવયોગવી વિપત્તિ આવી હોય તો તે વિપત્તિને હલવામાં
સિદ્ધ-સદ્ગુણ થાય તેવા મોટા ઉદ્યમવાળી છે (એટલે કે વિપત્તિ
હલવા માટે જે ઉદ્યમ કરે છે તે સિદ્ધ જ થાય છે),
પડિતોને મદા-સહકારની જેમ સતોષ કરનાર છે, રાજ-
મહેલના વિહાર અને કોતુખને-મુખને સેવનારા મનુષ્યને ધાત્રી-
ઉત્પન્ન કરનારી માતા સમાન છે, લક્ષ્મીની ણહેનપણી છે,
ધર્મને આવવાના માર્ગ સમાન છે અને રસવાળાના સન્મા-
ર્ગની દીવાળીરૂપ છે ૧

નીતિર્નામ સદઙ્ગન સ્થિતિશુભા સૂક્ષ્માર્થસન્દર્શક,

સિદ્ધ કોઽપિ રસોઽપરો જનમન સર્વાયસા રક્તક ।

ચારીવેન્દ્રિયમત્તવારણપતેશ્ચાપલ્યસરોધિકા,

લક્ષ્મીરક્ષણયામિકા સ્વલમનોદુષ્ટાદિવન્ધ્યૌષધિઃ ॥ ૨ ॥

કાવ્યમાલા, ગુચ્છ ૧૨, જૈનનીતિશતક, શ્લોક ૨-

નીતિ એ રાજ્યઓને સૂક્ષ્મ પદાર્થને દેખાડનારું ઉત્તમ અંગ છે, મનુષ્યોના મનરૂપી સર્વ લોહને રજન કરનાર-મુવર્ણરૂપ કરનાર કોઈક બીજો નવીન સિદ્ધરસ છે, ઇદ્રિયો-રૂપી મહોન્મત્ત ગજેન્દ્રની અપંગતાને ઝેડનાર વાગી-બાધવાના દોરડા સમાન છે, લક્ષ્મીનું રક્ષણ કરવામા પહેઝેગીર છે, તથા બળ પુરપના મનરૂપી દુષ્ટ અર્પને બાધવાની ઔપધિરૂપ છે ૨

કીર્તિશ્રીવ્યવહારસાધનતયા પુસા પ્રધાન નયઃ,

સન્દેહાર્ણમઙ્ગદીશ્વરમન સન્તારણે સત્તરિઃ ।

મન્ત્રસ્થાનમુદારતાઙ્ગતરણિ. કામારિદર્પાપહા,

ચેતઃસન્નિ સઙ્ગનસ્ય રમતે નાનાપિનોદાસ્યદમ્ ॥ ૩ ॥

કાવ્યમાલા, ગુચ્છ ૧૩, જૈનનીતિશતક, શ્લોક ૫

નય-નીતિ એ પુરુષોની કીર્તિ, લક્ષ્મી અને વ્યવહારનું સાધન હોવાથી મુખ્ય-ઉત્તમ છે, ગાડાંરૂપી સમુદ્રમા ડૂળતા સ્વામીઓના મનને તારવામા ઉત્તમ વહાણુ સમાન છે, વિચાર કરવાના સારા ધ્યાનરૂપ છે, ઉદ્ધારતારૂપી ઝમળને વિકન્ધર કરવામા સૂર્યઅમાન છે, ઝામદેવરૂપી શત્રુના ગર્વને હણનાર છે, તથા મજ્જનના ચિત્તરૂપી ઘરમા વિવિધ પ્રકારના વિનોદના સ્થાનરૂપ તે નય કીડા કરે છે ૩

મૃપૈર્મૃપસુતૈઃ પ્રધાનપુરુષૈરન્યૈશ્ચ સેવાપૈઃ ,

સેવ્યં નીતિવિવેચન તત્ત્વ ઇતો ન સ્યાત્ પ્રમાદઃ ક્વચિત્ ।

હન્તુ પૈરિણિ સોદયમે નયવિધિઃ કુણ્ઠ કરોત્યાયુધ,

શસ્ત્રેણાપિ વિના કરે નયત્રિદા બુદ્ધિર્મવેદાયુધમ્ ॥ ૪ ॥

કાવ્યમાલા, ગુચ્છ ૧૩, જૈનનીતિશતક, શ્લોક ૭.

અને હાથી એ ત્રણ અપમાન થાય તો પોતાનું સ્થાન છોડીને જતા ગહે છે ૧૫

સ્થાનભ્રષ્ટ થયે કોણુ રોબે —

પૂર્ણિફળાનિ પત્રાણિ, રાજહસાસ્તુરક્ષમા ।

સ્થાનભ્રષ્ટાસ્તુ શોભન્તે, સિંહાઃ સત્પુરુષા ગજા. ॥ ૧૬ ॥

સોપારી, પાડદા, રાજહસ, અશ્વો, સિંહો, સત્પુરુષો અને હાથીઓ આ સર્વે પોતાના સ્થાનથી ભ્રષ્ટ થયા હોય તોપણ શોભે છે ૧૬

સ્થાનભ્રષ્ટ થયે કોણુ ન રોબે:—

રાજા કુલવધૂર્મિપ્રા નિયોગિમન્વિણસ્તથા ।

સ્થાનભ્રષ્ટા ન શોભન્તે, દન્તાઃ કેશા નહા નરા. ॥ ૧૭ ॥

રાજા, જિન કુળની સ્ત્રી, પ્રાણી, રાજાનો અધિકારી, મંત્રી, દાત, કેશ, નખ અને પુરુષ આ સર્વે સ્થાનથી ભ્રષ્ટ થયા હોય તો તે શોભતા નથી ૧૭

કોને સૂતા ન જગાડવા —

અર્ધિ નૃપ ચ શાર્દૂલ, કિર્ટિ(રિ) ચ ગાલક તથા ।

પરધાન ચ મૂર્ચ ચ, સપ્ત સુપ્તાન વોધયેત ॥ ૧૮ ॥

વૃદ્ધચાળમ્યનીતિ, અધ્યાય ૯, શ્લોક ૭

સર્પ, રાજા, સિંહ, કીડી (કિરિ-બુડ), બાળક, બીજાનો દૂતરો અને મૂર્ખ આ નાત એ સૂતા હોય તો તેમને જગાડવા નહીં ૧૮

શીત કરવાના કામો —

ધર્મારમ્ભે ઋણચ્છેદે, કન્યાદાને ધનાગમે ।

શત્રુઘાતેઽગ્નિરોગે ચ, કાલક્ષેપ ન કારયેત્ ॥ ૧૯ ॥

આસ્ત્રપ્રતિક્રમણવૃત્તિ, પૃ૦ ૮૧ (૩૦ લા૦)

ધર્મના આરભમા, કરજના નાશ કરવામા, કન્યાદાનમા,
ધનની પ્રાપ્તિમા, શત્રુના ઘાતમા તથા અગ્નિ અને રોગના
પ્રતિકારમા વિલગ કરવો નહીં ૧૯

અસ્થાને સરળતાનુ ક્ષણ —

વ્રજન્તિ તે મૂઢધિયઃ પરામર્ષ,

ભવન્તિ માયાવિષુ ચે ન માયિનઃ ।

પ્રપિશ્ય દિ ઘન્તિ શઠાસ્તધારિધા-

નસપૃતાઙ્ગાન્નિશિતા ક્ષેપન. ॥ ૨૦ ॥

કિરાતાર્જુનીય, સર્ગ ૧, શ્લોક ૩૦.

જે પુરુષો માયાવી-કપટી જનોને વિષે માયાવી થતા
નથી, તે મૂઢબુદ્ધિવાળા પુરુષો પરાભવ પામે છે, કારણ કે
જેમ શત્રુના મૂઠેલા તીક્ષ્ણ બાણો બખ્તરગ્રહિત ચોદાના
શરીરમા પેસીને તેમને હણે છે, તેમ શઠ પુરુષો તથાપ્રજા-
રના (એટલે માયાવીને વિષે માયાવી ન ધનારા) પુરુષોના
હૃદયમા પેસીને તેમને હણે છે ૨૦

ધૂર્તેષુ માયાવિષુ દુર્જનેષુ, સ્વાયંકુનિષ્ટેષુ નિમાનિતેષુ ।

વર્તેત યઃ સાધુતયા સ લોકે, પ્રતાગ્યેતે મુગ્ધમતિર્ને કેન ? ॥૨૧॥

જે પુરુષ ધૂર્ત, માયાવી, દુર્બલ, મ્યાર્થમા જ તત્પર
અને અવગણના કરાવેલા જનોને વિષે સાધુપણે-સરળપણે
વતે છે, તે મુખ્યબુદ્ધિવાળો પુરુષ લોકમા કેનાવડે ન
ઠગાય ? (નર્મ લોકો નેને ઠગી શકે છે) ૨૧

અનુકરણ મોટાનું થાય —

સામાન્યલોકા મહતા ચરિત્ર-

માર્ચ્યમામન્વત યત તસાત ।

દોષા ગુણા વા મહતા જનેષુ,

વિશન્તિ શીઘ્ર પ્રવિધેયપુદ્ગલા ॥ ૨૨ ॥

અતઃ કરિષ્યુર્જગતો નિશુદ્ધિ,

મહાન્ન વિદધ્યાત્ પ્રથમ સ્વશુદ્ધિમ્ ।

યતઃ સદુક્તિર્ધૃતિ ત્રિશ્રુતાઽસ્તિ,

“ મહાત્મનો યેન ગત સ પન્થા.” ॥ ૨૩ ॥

મુનિ દિમાશુચિનય

જગતના સાધારણ મનુષ્યો (નાનાઓ) મોટાઓને
આદર્શ માને છે મોટાઓના શુભો કે દોષોનું તેઓ અનુ
કરણ કરવા તરફ પ્રેરાય છે, તેથી મોટાઓના શુભો દોષો
તે(ન્હાના)ઓમા ઈર્ષ્ય (મોટાઓ કરે છે માટે તે યોગ્ય
હશે એવી) બુદ્ધિથી પ્રેરેલ કરે છે—પેસી બાય છે

આ કારણથી જગતના છવેની-પોતાના આશ્રિત ન્હાના
લોકોની ગુદ્ધિ (કટ્યાણુ) ઝરવી હોય તો મોટાઓએ પહેલા
પોતાનું ચરિત્ર શુદ્ધ બનાવવું બેધએ લોકમા કહેવત છે કે

“ મહાજનો યેન ગત સ પન્થા ” મોટાઓ જે રતે ગયા--
જે કામ કરે છે-તે રસ્તો (કાર્ય) સારો પવિત્ર હોય છે,
એમ ધારી નાનાઓ તે રસ્તે દોરાઈ જાય છે ૨૨, ૨૩

કઈ વાત પ્રગટ થાય છે—

શુભં વા यदि वा पाप, यन्मृणा हृदि सस्थितम् ।

सुगूढमपि तज्ज्ञेय, सुसंवाक्यात्तथा मदात् ॥ ૨૪ ॥

જૈનપંચતન્ત્ર, શ્લોક ૧૦૪ *

મનુષ્યના હૃદયમાં જે શુભ અથવા અશુભ હોય તે
અત્યંત ગુપ્તપદ્ધતિ રહેલું હોય તોપણ જાણમાં બોલવાથી તથા
મહિરાહિકના મદથી જાણવામાં આવે છે (ઉદ્યમા કે બેભાન
અવસ્થામાં હૃદયની ગુપ્ત વાત પણ બોલી જવાય છે) ૨૪,

पदकर्णो भिद्यते मन्त्रश्चतु.र्णो न भिद्यते ।

द्विकर्णस्य तु मन्त्रस्य, ब्रह्माऽप्यन्तं न गच्छति ॥ ૨૫ ॥

છ કાને ગયેલો મન્ત્ર-ગુપ્ત વિચાર ભેદ પામે છે-લોકમાં
ફેલાય છે, અને ચાર કાને ગયેલો મન્ત્ર ભેદ પામતો નથી,
વળી બે કર્ણવાળા મન્ત્રને તો બ્રહ્મા પણ જાણી શકતો નથી ૨૫

आदित्यचन्द्रानिलोज्ज्वलश्च,

द्यૌર્ધ્વમિરાપો હૃદય યમશ્ચ ।

અદશ્ચ રાત્રિશ્ચ ઉમે ચ સન્ધ્યે,

ધર્મોઽપિ જાનાતિ નરસ્ય વૃત્તમ્ ॥ ૨૬ ॥

જૈનપંચતન્ત્ર, શ્લોક ૧૪૧

પ્રાણી જે કાઈ અત્યંત ગુપ્ત આચરણ કરે છે તેને

સૂર્ય, ચંદ્ર, વાયુ, અગ્નિ, આકાશ, ભૂમિ, જળ, હૃદય, યાદ, દિવસ, રાત્રિ, ધનને સધ્યા અને ધન એ ગવે' બાંધે (એટલે કે કોઈથી કાંઈ પણ ગુપ્ત કાર્ય થઈ શકતું નથી) રાત્રિ કાંઈ વાત પ્રગટ ન કરવી:-

મિદ્ધમન્નૌપધ છિદ્ર, ગૃહદુશ્ચરિતાનિ ચ ।

વચ્ચન ચાપમાન ચ, મતિમાન પ્રકાશયેત્ ॥ ૨૭ ॥

નિદ્રા ચયેલો મત્ર ઔપધ, છિદ્ર, ધરના દુષ્ટ આચરણ વચના (કોઈવી હેતુવાળું તે) અને ગાંધી પ્રાપ્ત થયેલું અપમાન આ સર્વનો બુદ્ધિમાન પુરુષે પ્રકાશ કરવો નહીં ૨૭.

મનસા ચિન્તિત કાર્ય, ગાચા નૈવ પ્રકાશયેત્ ।

મન્ત્રેણ રક્ષયેદ્ ગૂટ, કાર્યે ચાપિ નિયોજયેત્ ॥ ૨૮ ॥

કૃત્તચાણમ્યનોતિ, અધ્યાય ૨, શ્લોક ૭

મનમાં ચિન્તિતેલા કાર્યને વાણીવડે પ્રકાશિત કરવું નહીં ગુપ્ત કાર્યનું મત્ર (વિચાર) વડે રક્ષા કરવું અને પછી સમય આવે ત્યારે તે વિચારનો ગર્થ કરતી વખતે ઉપયોગ કરવો ૨૮

નેતા કેવો બોધ્યો:-

વિદ્વાનપિ પરિત્યાજ્યો નેતા મૂર્સજનાશૃત ।

મૂર્સોઽપિ સેવ્ય ઇનાસૌ, મહુશ્રુતપરિચ્છદ ॥ ૨૯ ॥

વિનયકવિલાસ, ઉદ્યાસ ૧, શ્લોક ૭૮

નેતા વિદ્વાન હોય તોપણ જો તે મૂર્ખ મનુષ્યોના પરિવારવાળો હોય તો તે ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે, અને નેતા

મૂર્ખ હોય તો પણ જો તેને પરિવાર બહુ શ્રુત-વિદ્વાન હોય
તો તે મેવવા યોગ્ય છે ૨૮

એક ખીનની ગરજ:-

દન્તસ્ય નિર્ઘર્ષણકેન રાજન્ !, કર્ણસ્ય કણ્ઠ્યનકેન ચાપિ ।
તૃણેન કાર્યં મરતીશ્વરાણા, નિમજ્જવારૂપાણિમતા નરેણ ? ॥૩૦॥

હિતધર્મપ્રકાશ (માત્રકવિ), શ્લોક ૨૧૩

હે ગાજ ! મોટા રાજાદિક વનાજ્યોને પણ હાતને ખેત
રવા માટે તથા કાનને ખજવાળવા માટે તૃણની જરૂર પડે
છે, તો પછી અગ, વાણી અને હાલ-પગવાળા મનુષ્યની
જરૂર પડે તેમા શું કહેણું ? ૩૦

સાચુ વશીકરણ:-

ન હીદૃશ સમનન, ત્રિષુ લોકેષુ વિચલે ।

દાન મૈત્રી ચ ભૂતેષુ, દયા ચ મધુરા ચ વારુ ॥ ૩૧ ॥

માગવત, સ્કન્ધ ૪, અધ્યાય ૧૭, શ્લોક ૩૧

પ્રાણીઓને વિષે હાન દેણું, મૈત્રી રાખવી, દયા કરવી
અને મધુર વાણી બોલવી આ ચાર બાબત જેણે ખીણ
ઢાંધ નહીં લોકને વિષે ઉત્તમ વર્તીકરણ છે જ નહીં ૩૧

પૃથિવ્યા ત્રીણિ રત્નાનિ, જલમન્ન સુમાપિતમ્ ।

મૃદૈઃ પાપાણરુષ્ડેષુ, રત્નમજ્ઞાઽભિધીયતે ॥ ૩૨ ॥

વૃદ્ધવાણસ્યનીતિ, અં ૧૪, શ્લોક ૧

પૃથ્વીને વિષે જળ, અન્ન અને સુભાષિત-માત્ર નીતિનું

વચન, આ ત્રણ જ રત્નો છે હતા મૂઠ પુરુષો પથ્થરના
કકડામાં રત્ન નામ કહે છે (પથ્થરના કકડાને રત્ન કહે છે,
ઠીક નથી) ૩૨

શુ' શાસ્ત્રી જણાય —

અભ્યાસદાર્યત રિદ્યા, કુલ શીલેન ધાર્યત ।

ગુણેન જ્ઞાયત ત્યાય, કાષો નત્રેણ ગમ્યતે ॥ ૩૩ ॥

બુદ્ધચાળક્યનીતિ, અધ્યાય ૫, દ્વા૦ ૮

અભ્યાસથી (વારંવાર આવત'નાદિક કરવાથી) વિદ્યા
ધાન્ય કરાય છે, ગીનનકે દુળ ધારન કરાય છે, સુધ્ધવડે
શ્રેષ્ઠ પુત્ર જણાય છે, અને નેનનકે કોપ જણાય છે ૩૩

ક્યા રહેવું નહિ —

વનિક શ્રોત્રિયો રાના, નદી વેદસ્તુ પશ્ચમ ।

પશ્ચ યત્ર ન વિચન્તે, ન તત્ર દિનમ રસેત્ ॥ ૩૪ ॥

બુદ્ધચાળક્યનીતિ અધ્યાય ૧, દ્વા૦ ૯

જે ॥મમાં ધનવાન, વે. જાણનાં વિદ્વાન, રાત્ર, નદી
અને પાન્યમો વેદ, આ પાન્ય પુરુષો ન હોય તે ગામમાં
એક દિવસ પણ રહેવું ચો ય નથી ૩૪

કેવી ગીતે ચાલવું —

નોર્ધ તિર્યગ્ ન દૂર વા, નિરીક્ષેત્ પર્યટન્ તુષ ।

યુગમાત્ર મહીષ્ટુ, નરો મન્ડેદિલોકયન્ ॥ ૩૫ ॥

મહાભારત શાન્તિપર્વ, અ૦ ૩૩, શ્લો૦ ૬૬

૧ ગાથા માણુને માર્ગમાં ચાલતા ઊંચુ જોવુ નહીં તિરછુ-
 ૨ આમતેમ અડખે-પડખે જોવુ નહીં, તથા દૂર પણ જોવુ નહીં
 ૩ પરંતુ યુગમાત્ર-ધૂમરી પ્રમાણુ પૃથ્વીતળ ઉપર દિ રાખીને
 ચાલવુ ૩૫

નાતિકલ્ય નાતિમાય, ન ચ મધ્યન્દિને તથા ।

નાજ્ઞાત. મહ ગન્તવ્ય, નૈકો ન રહુમિ સહ ॥ ૩૬ ॥

મહાનારત, વિરાટપર્વ, અ૦ ૧૭, શ્લોક ૧૮.

(પરગામ જવુ હોય ત્યારે) પ્રાત કાળે ઘણુ વહેવુ
 ચાલવુ નહીં, સાયકાળે ઘણુ મોડુ ચાલવુ નહીં, મધ્યાહ્ન
 વખતે ચાલવુ નહીં, અભ્યાસ માણુનો માથે ચાલવુ નહીં,
 એકલા ચાલવુ નહીં, તેમજ ઘણા મનુષ્યોની સાથે ચાલવુ
 નહીં ૩૬

અતિપરિચય કળા:—

અતિપરિચયાદવજ્ઞા, મગતિ નિશિષ્ટેષ્વપિ રસ્તુનિ પ્રાય. ।

લોક પ્રયાગમાસી, કૂપે સ્નાન સદા કુરુતે ॥ ૩૭ ॥

પ્રાય કમીને ઉત્તમ વસ્તુને વિષે પણ અતિપરિચય ઠર-
 ચામા આવે તો તેવી અવજ્ઞા થાય છે જેમકે પ્રયાગમાં
 વધનારા લોકો હંમેશા (ગંગાસ્નાન કરતા નવી પરંતુ)
 કુવાના પાણીથી સ્નાન કરે છે ૩૭

સર્વજ્ઞ ક્યા તજવી:—

ગીતે નૃત્યે પઠે વાદ, સદ્ગ્રામે પેરિવાતને ।

આહાર વ્યવહાર ચ, લજ્જામણસુ વર્જયેત્ ॥ ૩૮ ॥

ગીત ગાવામા, નાચવામા, ભાજવામા, વાજ ડાવામા, યુદ્ધ
કરવામા, ગત્રુને હાલવામા, લોજનમા અને રેપારમા, આ
આઠ બાબતોમા લગ્નજનો ન જ કરે ૩૮

૧૫ ધ્યારે લાભદાયક —

સમ્પત્તો નિયમ શક્તો, મહત્ત યૌરને સ્તમ્ભ ।

દરિદ્રે દાનમપ્યત્પ, મહાલાભાય જાયતે ॥ ૩૯ ॥

ધાત્ર્યધિષ્ઠિત પૃ૦ ૧૬૨

સમ્પત્તિને વિષે નિયમ હોય શક્તિને વિષે મહત્તનીયતા
હોય, સુવાવશ્યાને વિષે નત હોય અને દરિદ્રતાને વિષે શોક
યથા જ્ઞાન હોય, તો તે મહાલાભને માટે વાય છે ૩૯

વરના મુખ્ય પુરુષત્વ રક્ષણ કરવું —

યસ્મિન્ કુલે ય પુરુષ પ્રધાન, મદેવ યત્નેન મ રક્ષણીય ।

તસ્મિન્ વિનષ્ટે હિ ઉલ્લભ્ય, ન નાભિમજ્જે દારુકા વહન્તિ ॥૪૦॥

જેનપદ્ધતિ ૪, પૃ૦ ૭૮, શ્લોક ૨૯૧

જે કુળમા જે પુરુષ પ્રધાન-મુખ્ય હોય તે પુરુષ
નિરતર પ્રયત્નપૂર્વક રક્ષણ કરવું જોઈએ, કમરે તેનો નાશ
વધાથી આપ્તા કુળનો નાશ વાય છે, જેમકે-ચક્ર(પૈદા)ની
નાભિનો જાન વાય તો પછી તેના આરા વહન કરી શકતા
નથી ૪૦

કેવી માળા વાપરવી —

વર્ણયિત્વા તુ કમલ, ત્વા કુમલ્ય નૃપ ! ।

રક્તમાલ્ય ન ધાર્યં સ્યાત, શુક્લ ધાર્યં તુ પશ્યિતૈ ॥૪૧॥

મહામારુત, શાંતિપદ્ય અ૦ ૬૭, શ્લોક ૩૩

હે રાજા ! રાતા કમળ તથા રાતા પોયણા મિનાય
બીજા રાતા પુષ્પ કે તેની માળા ધારણ કરી નહીં, પરંતુ
પડિતોએ ગુફલ-ધોળા પુષ્પ કે તેની માળા ધારણ કરવી
ચોખ્ખ છે ૮૧

રાજ્યેના સાત અંગો:—

સામ્યમાત્યશ્ચ રાષ્ટ્ર ચ, દુર્ગં કોશો વલ સુહૃત્ ।

રાજ્ય સપ્તાંગમપ્યેતત્, મદ્ગુણૈરેઽધાર્યતે ॥ ૪૨ ॥

પાશ્વનાથચરિત્ર (પૃષ્ઠ), સર્ગ ૨ શ્લોક ૩૩ (ય ત્રિ મ)

રાજા, પ્રધાન, દેશ, કીલ્લો, ખજાનો, લશ્કર અને મિત્રો,
આ માત્ર અગવાળુ રાજ્ય મદ્ગુણી માણુનો વડે જ ધારણ
કરાય છે ૪૨

કયા પશુ પાસેથી શું ગીખવુ:—

સુશ્રાન્તાંડપિ ગ્રહેદ્ધાર, શીતોષ્ણે ન ચ પડ્યતિ ।

મન્તુષ્થરતે નિત્ય, ત્રીણિ શિલેષ્વર્ગદમાત્ ॥ ૪૩ ॥

શ્રુત્તવાણસ્પતિ, અધ્યાય ૬, શ્લોક ૨૧

ગધેડો અત્યંત થાડી ગયો હોય તોપણ તે ભાર વહન
કરે છે, ટાઢ અને તડકાને ગણતો નથી, તથા નતોપી થઈ
નિરતર જે હોય તે (કુચા વગેરે) ખાય છે આ ત્રણ ગુણ
ગધેડા પાસેથી ગીખવાના છે ૪૩

પ્રમુત કાર્યમલ્પ તા, યન્નરં ક્લેમિચ્છતિ ।

સર્વાર્થમેણ તત્કાર્ય, સિંહાદેક પદ યથા (પ્રવક્ષતે) ॥૪૪॥

મહાભારત જ્ઞાનપર્વ અધ્યાય ૫૬, શ્લોક ૩૨.

મનુષ્ય મોટું કે નાનું જે કાર્ય કાર્ય કરવાને ઇચ્છે તે સર્વ આરભવડે-સર્વ બળવડે કરવું, જેમ મિહ ડોઝના પર ફાળ મારે છે ત્યારે તે પોતાના નર્વ બળવડે બહળે છે (તેમ સર્વ બળવડે કરવું) આ એક શુભ મિહ પાનેથી શીખવાનો છે ૪૪

सिंहादेक चक्रादेक, शिखेचत्वारि कुर्कुटात् ।

वायसात् पञ्च शिखे, पट्ट शुनस्त्रीणि गर्दभात् ॥ ४५ ॥

મહાભારત જ્ઞાનપદ્ય, અધ્યાય ૫૬ શ્લોક ૨૯

સિંહ પાનેથી એક શિખામણ લેવાની છે, બગલા પાનેથી એક ગિખામણ લેવાની છે, કુડડા પાસેથી ચાર શિખામણ લેવાની છે, ગજડા પાસેથી પાંચ શિખામણ લેવાની છે, કુતરા પાસેથી છ શિખામણ લેવાની છે, અને ગધેડા પાસેથી ત્રણ શિખામણ લેવાની છે ૪૫

प्रागुत्थानं च युद्धं च, मणिमागं च बन्धुपु ।

स्त्रियमाक्रम्य भुञ्जीत, शिखेचत्वारि कुर्कुटात् ॥ ४६ ॥

મહાભારત, જ્ઞાનપદ્ય, અધ્યાય ૫૬, શ્લોક ૪૧

કુકડો પ્રાતઃકાળે સર્વથી પહેલા બળે છે, યુદ્ધ કરે છે, બન્ધુઓને-પરિવારને ખાવાનો ભાગ આપે છે, અને સ્ત્રીઓને-કુકડીઓને વશમાં રાખીને લોગ લોગવે છે આ ચાર બાબત કુકડા પાસેથી શીખવાની છે ૪૬

ब्रह्मशी चाल्पसन्तुष्ट, मुनिद्रो लघुचेतन ।

स्वामिभक्तश्च शूद्रश्च, पठेत् ध्यानतो गुणा ॥ ४७ ॥

મહાભારત, જ્ઞાનપદ્ય, અધ્યાય ૫૬, શ્લોક ૪૨-

ધણુ ખાનાર, ઘોડાથી સતોપ પામનાર, મુખે નિદ્રા
લેનાર, જલદી જાગી જનાર, મ્વામી ઉપર ભક્તિવાળો અને
શૂરવીર આ છ ગુણો કુતરા પાનેથી ગીખવાના છે ૮૭

પરરક્ષણુ મહિમા:—

ઋદુસ્વરસ્ત્વ પિકમૃત તથાઽપિ,

ભ્રામ્યોઽસિ સમ્યક્ પિકપુત્રપાલાત્ ।

આહાદનાચન્દ્ર ઇન્દ્રાત્તલક્ષ્મા,

કસ્તૂરિકા ગન્ધમૃતેઽઽ કૃષ્ણા ॥ ૪૮ ॥

દિમાશુચિજય

હે ઝાગડા ! તારો સ્વર કર્ણકંડુ છે, છતાં કાયલના
ખગ્યાનુ નેવન-પાલન-પોપણુ ઢરે છે તેથી તુ પ્રશસાપાત્ર
છે, જેમ ચંદ્ર કલકવાળો હોવા જતા આનંદ દાયક હોવાથી
અને કન્તૂરી ઢાળા ગગની હોવા છતાં સુગંધવાળી હોવાથી
પ્રશસાપાત્ર છે ૪૮

વધકની જરૂર:—

આયુઃ કામયમાનેન, ધર્માર્થસુખસાધનમ્ ।

આયુર્નેદોષદેશેષુ, વિધેય પરમાદયઃ ॥ ૪૯ ॥

સારઙ્ગધરસહિતા

ધર્મ અને અર્થના સુખના સાધનરૂપ આયુષ્યને ઇચ્છ-
નાર પુરુષે આયુર્વેદ (વૈદક, શાસ્ત્ર)ના ઉપદેશને વિષે
મોટો આદર કરવો યોગ્ય છે ૪૯

રોગની ઉત્પત્તિનું કારણ.—

અત્યમ્બુપાનાદ્વિપમામનાચ્ચ, દિવાશયાજ્ઞાગરણાચ શત્રો' ।
સન્ધારણાન્મૂત્રપુરીપયોઽ, પદ્મિ પ્રકારે પ્રસરન્તિ રોગાઃ ।

સારઙ્ગધરસહિતા અં ૧૦, રૂ

અત્ય ત જળ પીવાથી, વિષમ આસન કબાથી,
સૂવાથી, રાત્રે જાગરણ કરવાથી, મૂત્રને કબજે રાખવાથી
હસ્તને કબજે રાખવાથી આ છ પ્રકારે કરીને રોગોની
થાય છે ૫૦

સુગીતમહત્વ. —

સુસિનિ મુસનિદાન દુ સિતાના વિનોદ ,

શ્રવણહૃદયહારી મન્મથસ્થાગ્રદૂત ।

સ્વરણકનિધાતા વલ્લભ કામિનીના,

અયતિ જગતિ નાદ વશ્વમશ્વોપયદ ॥ ૫૧ ॥

૩૫૬શમાજ્ઞા, પૃ ૧

ઉપવેદ તરીકે ગણાનો ૫૫મ નામનો નાદ આ જગત
જય પામે છે, કેમકે તે સુખી જનોને સુખનું કારણ
હુ ખી જનોને વિનોદ આપનાર છે, શ્રોત્ર અને હૃદયને હર-
છે, કામદેવનો મુખ્ય દૂત છે, આનંદને ઉત્પન્ન કરનાર
અને સ્ત્રીઓને અત્યંત પસંદ છે ૫૧

ભાગ્ય (૧૧૦)

ભાગ્યનું લક્ષણ:—

યત્તત્ પુરા કૃત કર્મ, ન સ્મરન્તીહ માનસા ।

તદિદ પાષ્ટન્જ્યેષ્ઠ ! દેવમિત્યભિધીયતે ॥ ૧ ॥

મહાભારત, પ્રાતિપર્વ અષ્ટાધ્ય ૩૦, શ્લોક ૨૨

હે યુધિષ્ઠિર ! પૂર્વે (પૂર્વ જન્મમાં) જે કાર્ય કરેલા કર્મને આ ભવમાં મનુષ્યો સ્મરણ કરતા નથી-મનુષ્યને યાદ આવતા નથી, તે આ ઠમ્ દેવ કહેવાય છે (પૂર્વે કરેલું ઠમ્ જ દેવ-તપ્તીય-કહેવાય છે) ૧

ભાગ્યનું પ્રાબલ્ય:—

યસ્મૈ દદાતિ વિર, શ્રુમિઃ ફૂત્કારમાત્રમીતેવ ।

જાશીનિપ મ દેવાત્, લોમ્પન્ક્રાણ્ઢે સ્થિતિ મહત્તે ॥ ૨ ॥

ભવચિન્તામણિ (લોહરનાકર કવિ) શ્લોક ૪૧.

નર્પના એક કુંદાડા માત્રથી જ બાણે ભય પામી હોય એવી ભૂમિ તેને (સર્પને) રહેવા માટે વિવર (બિલ) આપે છે તે જ નર્પ દેવના વસાથી મહારીના કરડિયામાં સ્થિતિને સહન કરે છે-પરવશપણે કરડિયામાં રહી હુ ખને સહન કરે છે (અર્થાત્ દેવ પાને કોડનું બળ આવતું નથી) ૨

વદ્ધા યેન દશાનનેન નિવરા સદૈરુદેશે જરા,

દ્રોણાદિથ સમુદ્ભવો હનુમતા યેન સદોર્લભ્યા ।

શ્રીરામણ ચ યેન રાક્ષસપતિસૈલોક્ચરીરો હત ,

મર્ય તેડપિ મતા ધ્ય વિધિયશાન્કાઙ્ગ્યેષુ તદ્ગોઃ કથા ॥૩॥

ત્રૈરામ્યશતક (પદ્માનન્દ), સ્કાં ૩૭૦.

જે રાવણે ખાટલાને પાથે જરાવસ્થાને મળખૂત રીતે
ખાધી હતી, જે હનુમાને પોતાના ભુલ્લખણવડે દ્રોણાદિગને
ઉદ્ધાર વ્યેો હતો, તથા જે શ્રી રામચન્દ્રે ત્રણ જગતમા અદ્વિ
તીય વીર રાક્ષસના પતિ રાવણને માર્યો હતો, તે સર્વે પણ
વિધાતા(કર્મ)ના વશથી ક્ષયને પામ્યા છે, તો પછી
ખીજની રી વાત ઠરવી ? ૩

उदयति यदि मानु र्वाविमाया दिशाया,

विक्रमति यदि पद्म पर्नताग्रे शिलायाम् ।

प्रचलति यदि मरु शीतता याति वह्नि ,

तदपि न चलतीय भाविनी कर्मरया ॥ ४ ॥

વિક્રમચરિત્ર, સ્વપ્ન ૨, પૃ ૧૩૨

જો વદાન્ત સૂર્ય પશ્ચિમ દિગામા ઉદય પામે, જો કદાચ
પર્વતના શિખર ઉપર શિલાને વિષે ક્રમશઃ વિજાન પામે, જો
મેરુ પર્વત ચલાયમાન થય, અથવા જો અગ્નિ ગીતજતાને
પામે, તોપણ ભાવી કર્મની ગેખા જરા પણ ચલાયમાન
થતી નથી ૪

अयममृतनिधान नायकोऽर्घ्योपधीना,

शतभिषगनुयात शम्भुमुन्मूर्નોऽवतस ।

विरहयति न चैन राजयक्ष्मा शशाङ्क,

हतविधिपरिपाक कन वा लङ्घनीय ? ॥ ५ ॥

આ ચંદ્ર અમૃતનું નિધાન છે, સર્વ ઔષધોનો (વન
પત્તિનો) નાયક છે, સેકડો વેધો તેને અનુમરે છે (શતભિપા
કર્મની તારા તેની સ્ત્રી હોવાથી તેને અનુસરે છે), વળી તે
હાદેવના મસ્તકનો અલગાર છે, તોપણ આ ચંદ્રને
પ્રયોગ છોડતો નથી અવવા તો એમ જ કહીએ કે હુદ્
વેધાતાનો વિપાક કેનાથી જાળગી શકાય છે ? (કર્મના
વિપાકને કોઈ પણ મિથ્યા કરી શકતું નથી) ૫

निहित यस्य मयूरैर्न तमः सन्तिष्ठते दिगन्तेऽपि ।

उपयाति सोऽपि नाश, नापटि किं त विधि, स्पृशति ? ॥ ६ ॥

मुमापितरत्नसद्वाह, શ્રાવ ૩૪૯

જે સૂર્યના કિરણોવડે હજાયલો અધગાર દિશાના
અતને વિષે પણ કહી શકતો નથી, તે સૂર્ય પણ નાશ પામે
કે, કેમકે આપત્તિને વિષે વિધાતા (કર્મ) શું તેને સ્પર્શ
થી કરતો ? (કહે છે) ૬

पूर्णोद्धमधेरिति मा प्रसीद, रिक्तोद्धमधेरिति मा विपीद ।

रिक्त च पूर्ण भरित च रिक्त, करिष्यतो नास्ति विधेरिलम्पः ॥ ७ ॥

‘હું ધનથી પૂર્ણ છું’ એમ ધારીને તું પ્રમત્ત ન થા-ગર્વ
ન કર, અને ‘હું ધનથી ખાલી (રહિત) છું’ એમ ધારીને તું
મનમા એક ન કર ! કેમકે ખાલીને ભરી દેતા અને ભરેલાને
ખાલી કરતા વિધાતાને જરા પણ વાર લાગતી નથી ૭

यस्य पादयुगपत्पुपासनान्नो कदापि रमया विरम्यते ।

सोऽपि यत्परिदधाति कम्वल, तद्विधेरधिकतोऽधिक बलम् ॥ ८ ॥

લક્ષ્મી દેવી જેના-વિપ્લુના-ચરણયુગલની નેવા ક્રમવાથી

કહાપિ વિનામ પામતી નથી, તે વિષે પણ (કૃષ્ણવતારના)
કબજને ધારણ કર છે તેવી જગ્યા છે કે વિધાતાનું જાણ
અધિષ્ઠી પણ અધિક છે ૮

અદ્વૈતામહદ્વાર, ચારિદાના મમુરતિમ્ ।

ચિના ચિધિમૃત રાત, રૂનુ કા નામ કમંઠ ? ॥ ૯ ॥

મન્થિલાસતાદક્, અદ્વૈત, શ્લોક ૬

અકલ્પની મનુષ્યોના અકારને વિધિ (જ્ઞાન) વિના
કોઈ પણ હણવાને નમસ્કાર નથી, અને વાદળાઓની ઉન્નતિને
હણવા નાટે વાયુ વિના થીને કોઈ નમસ્કાર નથી ૯

ભાગ્યની વિચિત્રતા —

મમતિ મિષ્ણુવાયે પંચમુદ્ધ નિત્યરોગી,

ધનદરણાનિદ્રાચ્છિદ્રગાતા દરિદ્ર ।

અનપચયમિધાવી નિર્વલે ર્વર્ધર્થ ,

સ્વપ્નનિશિતશકે શામનર્તન ધાતુ. ॥ ૧૦ ॥

ક્ષેમન્દ્રુચરિ

પોતાને આધીન લીક્ષુ શક્તિવાળા વિધાતાના શામનથી
જ મનુષ્ય ઔપધના ઉપાસની સાથે પશ્ય જોજન કરનાર
હોય તોપણ નિત્ય રાગવાળો રહે છે, પોતાનું ધન કોઈ
ચોરી જશે એવી શંકાથી નિરતર નિદ્રાચ્છિદ્ર થઈ ધરમા
કોઈ પણ ઉકાણે બારી બારણા બગેજે દિદ્ર હોય તેનું રક્ષણ
કરતો હોય તોપણ તે દરિદ્ર થઈ જાય છે, તથા અન્યાયથી
ધનનો નશ્વર કરતો હોય તોપણ તે અવગ-અજાડ-અશ્વર્થ
અને ધૈર્યવાળો રહે છે (આ નર્ત વિધાતાની જ શક્તિ છે) ૧૦.

કારયત્યક્તાર, કત્તાર તુ જહયતિ વિધિર્દુષ્ટ ।

અચિન્ત્ય પ્રતિ ચિન્તયતિ, જનાન્ નાટયન્ સર્વકૃદ્ યથેષ્ટમ્ ॥૧૧॥

મુનિ હિમાશુમિજય

ઇચ્છા પ્રમાણે-ધાટેલુ બધુ ડાકું ડગનાર, જગતના છવોને સૂત્રધારની જેમ નચાવતુ એલુ કુદ્ ડમ, જેને ડાકું ડગુ નથી તેની પાને બલાતગથી ડરાવે છે, જેને ડરલુ છે તેને તે ડાકું ડગવામા જડ-દુન્ય ડગી નાખે છે (તેમા વિ ન નાખે છે), જે ચિતવવા યોગ્ય નથી (અશક્ય અવવા તો નિષિદ્ધ છે) તેનુ ચિતવન ડરાવે છે (અર્થાત્ ડમ (વિધિ) જે ધારે તે ડરે છે) ૧૧

નિદાઘે દાહાર્તઃ પ્રચુરતરતૃણાતરલિતઃ,

સર. પૂર્ણ દૃષ્ટ્વા તરિતમુપચાત. કરિત્રઃ ।

તથા પદ્ધકે મગ્નસ્તટનિકટર્તિન્યપિ યથા,

ન નીર નો તીર દ્વયમપિ ત્રિનષ્ટ ત્રિધિત્રશાત્ ॥ ૧૨ ॥

ઉપદગપ્રાસાદ ભાગ ૧ પૃ૦ ૧૪૧ (પ્ર સ)*

ઉનાળામા તાપથી પીડાયેલો અને અત્યંત તૃપાથી વ્યાદૂળ થયેલો ડોઠ હાથી જળથી બગેલુ સરોવર બેઠને રીધપણે ત્યા આવ્યો. તેમા ઊતરતા જ કાલની પાને રહેલા ડાકવમા તે એવી રીતે ખૂચી ગયો કે જેથી, બાજ્યના વશથી, તેને જળ પછુ ન મળ્યુ અને ડાકે પછુ નીડળી ન ચડયો, બન્નેવી બ્રહ્મ થયો ૧૨

વિપત્તૌ કિં વિપાદેન, સમ્પત્તૌ હર્ષણેન કિમ્ ? ।

મનિતવ્ય મન્યન્, કર્મણો મહના ગતિ ॥ ૧૩ ॥

વિપત્તિમા જોઈ કરવાથી શુ ફળ ? અને ન પત્તિમા હર્ષ
કરવાથી શુ ફળ ? જે યત્નાતુ છે તે થાય જ છે, કારણ કે
કર્મની ગતિ નહીન છે-વિચિત્ર છે ૧૩

ભાગ્યવન્ત પ્રસૂયેયા, મા શૂર મા ચ પણિટવમ્ ।

શૂરાં વ ક્ષત્રિયાશ્ચ, રત મીદન્તિ પાણ્ડરાં ॥ ૧૪ ॥

(હે માતા,) માત્ર જોઈ આ યથાળી પુરુષને તુ જન્મ
આપજો, પણ શૂરવીરને કે પત્તિને જન્મ આપીશ નહીં,
તેમકે શૂરા અને વિદ્વાન છતા પાડવો વતમા હુ ખી થયા
(જોઈએ કે શૂ વીર અને વિદ્વાન કરતા ભાગ્યશાળી પુત્ર
ઉત્પન્ન થાય તે નારો છે આ ય વિના સર્વ નિષ્ફળ છે) ૧૪

સાચ જોઈ ભાગ્યઃ—

રાન્ધ્યમધ્યપિ જનો દુ ર્યાનિ મમતિ પાપપાકેન ।

પુણ્યં રૈરિમદન, યાતોઽપિ ન મુચ્યત મોક્ષ્યે ॥ ૧૫ ॥

સુભાષિતરત્નસ રાહ, સ્કાં ૩૫૬.

જો પાપનો વિપાક-ઉદય હશે તો મનુષ્ય બહુઓની
મધ્યે રહ્યા છતા પણ હુ ખને પામે છે, અને પુણ્યનો ઉદય
હશે તો શત્રુને ઘેર જયા છતા પણ સુખથી મુક્ત વતો
નથી-હુ ખી થતો નથી, -મુખને જ પામે છે ૧૫

ભાગ્ય પ્રમાણે જ થાય —

યદમાયિ ન તદ્માયિ, માયિ ચેન્ન તદન્યથા ।

इति चिन्तामिष-नोऽयमगद किं न पीयते ? ॥ ૧૬ ॥

પાશ્વનાથચરિત્ર (પદ્ય , સંગ ૨, સ્કાં ૭૧૦

“જે વવાનુ નથી તે નથી જ થવાનુ, અને જે વવાનુ તે અવશ્ય થશે જ” એવુ (એવા વિચારનુ) ચિંતાના ઝેરને હજીનારુ બૌધ્ધ, (હે જીવ,) શા માટે નથી પીતો ? (અર્થાત આ પ્રમાણે મમજનાગ્ને ચિંતા હુ ખ નથી આપતી) ૧૬

અરશ્યમ્ભારિમાગના, પ્રતીકાગે મનેદ્ યદિ ।

તદા દુર્લભે લિપેરન્, નલરામયુધિષ્ઠિરાઃ ॥ ૧૭ ॥

નેપથ, સર્ગ ૮, શ્લોક ૧૯.

ને જ્ઞાત્ય અવશ્ય વવાના ભાગો-ખનાવેનો પ્રતીકાર-ઉપાય હોત તેા નળ ગમ અને યુધિષ્ઠિર વગેરે (ઉત્તમ પુરુષો) હુ ખ પામત નહીં ૧૭

યચિન્તિત તદિદ્ દૂરતર પ્રયાતિ,

યચેતમા ન ગણિત તદિદામ્યુપૈતિ ।

પ્રાતર્ભગામિ યસુધાધિપચક્રવર્તી,

સોઽહ વ્રજામિ ત્રિપિને જટિલસ્તપસી ॥ ૧૮ ॥

આધ્યાત્મિકરામાયણ, અરણ્યકાણ્ડ, અં ૧, શ્લોક ૮૮

(રામચંદ્ર મનમા વિચાર કરે છે કે) જે કાર્ય મનમા ચિંતિત હોય તે અત્યંત દૂર જાય છે, અને જેનો મનમા વિચાર સરખો પણ કર્યો ન હોય તે તત્કાળ પ્રાપ્ત થાય છે જેમકે જે હુ પોતે જ પ્રાત કાળે પૃથ્વીનો સ્વામી ચક્રવર્તી થવાનો હતો, તે જ હુ (રામચંદ્ર) સાથે જટાધારી તપસ્વી થઈ વનમા જાઉં છુ ૧૮

મનિતવ્ય યથા યેન, ન તદ્વત્તિ ચાન્યથા ।

નીયતે તેન માંગણ, સ્વયં વા તત્ર મચ્છતિ ॥ ૧૯ ॥

મહામારત ગ્રાંતિપર્વ, અં ૪૭, શ્લોક ૨

જે વસ્તુ (ખનાવ) જે પ્રમાણે વધાની છે તે કદાપિ
અન્યથા થતી નથી, તેથી તે (પ્રાણી) તે માગે ૫૭ જવાય
છે અથવા (પ્રાણી) પોતે જ તે માગે જાય ૭ ૧૮

મુદિતાન્યપિ મિત્રાણિ, મુરદ્વાર્થેવ શ્વર ।

ન હી મ તત્ કરિષ્યન્તિ, યન્ન પૂર્વ કૃત મયા ॥ ૨૦ ॥

આત્મવૃત્તિ ૫૦ ૩૩ શ્લોક ૧૫

મિત્રો મને જ્ઞાનદ પામેલા હોય અને મનુષ્યો અત્યંત
ક્રોધ પામેલા હોય તોપણ તેઓ મારું એવું કંઈ પણ નહિ
કરી શકે જે મેં પૂર્વમાં ન કર્યું હોય (મતલબ ૪ જો
મેં પહેલાં ૪૭ સારું જોડું કર્યું હશે તો જ મારા મિત્રો
અથવા મનુષ્યો મારું સાન જોડું કરી શકે, અન્યથા
નહિ) ૨૦

વિપરીત સતિ ધાતરિ, સાધનમફલ પ્રનાયત પુમામ ।

દશશતરોઽપિ માનુર્નિપતતિ ગમનાદનરત્નમ્ ॥ ૨૧ ॥

સુભાષિતરત્નસ ૩૬ શ્લોક ૩૫૦

જ્યારે વિધાતા (ઈશ) વિપરીત વાય છે ત્યારે પુરુષોનું
સર્વ સાધન નિષ્ફળ થાય છે જેમકે હવેર કિરણોને ધારણ
કરનાર પણ સૂર્ય અવલંબન વિના આઠાશમાથી પડે છે-
અરત થાય છે ૨૧

મથિતવ્ય મવત્યેવ, નાલિકેરફલામ્બુવત્ ।

ગચ્છત્યેવ દિ ગન્તવ્ય, મનશ્ચક્તવપિત્યમ્ ॥ ૨૨ ॥

પાણ્ડવચરિત્ર (મધ) ૧, પૃ. ૧૪, (ય વિ પ્ર) *

તે વસ્તુ જવાની છે તે નાળિયેરની અદરના જળની જેમ થાય જ છે, તથા તે વસ્તુ જવાની છે તે હાથીએ ખાધેલા કૌઠાની જેમ બચ જ છે ૨૨

સ્ફુરન્ત્યુપાયા શાન્ત્યર્થમનુકૂલે વિધાતરિ ।

પ્રતિકૂલે પુનર્યાન્તિ, તેષ્વપુપાયા અપાયતામ્ ॥ ૨૩ ॥

નલમિલાસનાટક, જઠ્ઠ ૫, શ્લોક ૩

નશીબ અંતુકૂળ હોય ત્યારે શાંતિને માટે જે જે ઉપાયો કરનામા આને તે સર્વે સફળ થાય છે, અને વિધાતા પ્રતિકૂળ હોય ત્યારે તે જ ઉપાયો વધને આપનારા થાય છે (બિલટા હુ ખરૂં થાય છે) ૨૩

અઘટિતઘટિતાનિ ઘટયતિ, સુઘટિતઘટિતાનિ જર્જરીકુરુતે ।

નિધિરેવ તાનિ ઘટયતિ, યાનિ પુમાન્નૈવ ચિન્તયતિ ॥ ૨૪ ॥

પાશ્વનાથચરિત્ર (ગચ), પૃ ૦ ૪૬ (પ્ર સ.)*

વિધાતા જ અયોગ્ય મયોગવાળા પદાર્થોને બેડી દે છે—એક ન કરે છે, વિધાતા જ યોગ્ય સયોગવાળા પદાર્થોને જજ્જરિત કરે છે—વિયોગવાળા કરે છે, તથા મનુષ્ય જે બાળતને મનમા ચિતવતો પણુ જ હોય એવી બાળતને પણુ વિધાતા જ મેળવી દે છે ૨૪

સદ્ભામે પ્રહરણસઙ્કટે ગૃહ વા,

દ્રીપ્તાગ્નૌ ગિરિવિરે મહોદધૌ વા ।

સંપર્વા સહ વસતામુદીર્ણવત્રે-

નામાવ્ય ભવતિ ન માવિનોઽસ્તિ નાશઃ ॥

જેનપચ્ચત્ર, પૃ૦ ૧૫૫, શ્લોક

પ્રાણી-મનુષ્ય ધરને વિષે રહેલો હોય, અથવા
ઝપાટાથી સાકડા થયેલા મગામને વિષે રહેલો હોય,
નળથી બ્યાસ અથવા પર્વતના વિવરમાં રહ્યો હોય,
મોટા સમુદ્રમાં રહ્યો હોય, અથવા પહોળા કરેલા સુ
સર્પની સાથે વસતો હોય, તોપણ જે નથી થવાનું
જ નથી, અને જે થવાનું છે તેનો નાશ થતો નથી ર

કિં ચિન્તિતેન બહુના, કિં વા શોકેન મનસિ નિહિતન
તન્નિવિત ભવિષ્યતિ, વિધિના લિખિત લલાટે યત્ ॥

જેનપચ્ચત્ર, પૃ૦ ૧૬૩, શ્લોક

ધણે વિચાર કરવાથી શું ? અથવા મનમાં શો
કરવાથી શું ? કંઈ જ ફળ નથી કેમકે વિધાતાએ
જે લખ્યું હશે તે અવર્ય થવાનું જ છે ૨૬

પ્રાપ્તવ્યો નિયતિવલાશ્રયેણ યોઽર્થ ,

સોઽવશ્ય ભવતિ નૃણા શુભોઽશુભો વા ।

મૃતાના મહતિ કૃતેઽપિ હિ પ્રયત્ને,

નામાવ્ય ભવતિ ન માવિનોઽસ્તિ નાશઃ ॥ ૨

ઉપદગમાલા (ભાષાતર),

માવ્યના બળના આશ્રયથી મનુષ્યને જે શુભ કે
અર્થ પામવા લાયક છે-પામવાનો છે તે અવશ્ય

છે મોટો પ્રયત્ન—ઉદ્યમ કર્યા છતાં પણ પ્રાણીઓને નહીં થવાનું થતું નથી, અને જે વધવાનું છે તેના નાશ થતો નથી ૨૭

પ્રાપ્તવ્યમર્થ લભતે મનુષ્યો

દેરોઽપિ ત લઙ્ચયિતુ ન શક્તઃ ।

તસ્માન્ન શોચામિ ન વિસ્મયો મે,

યદસ્મદીય ન હિ તત્ પરેષામ્ ॥ ૨૮ ॥

જૈનપદ્ધતન્ત્ર, પૃ૦ ૧૪૭, શ્લોક ૧૩.

જે અર્થ (ધન વગેરે પદાર્થ) મનુષ્યે પામવાનો છે તે પામે જ છે, તેને કેવળ પણ ઉલ્લેખ કરવા શક્તિમાન નથી તેવી કરીને હું કાંઈ પણ શોક કરતો નથી અને હું પણ પામતો નથી, કેમકે જે અમારું છે તે ખીજાનું થવાનું નથી ૨૮

અર્ચાદૃષ્ટિયા લોકો યથેચ્છ ગાઙ્ઠતિ પ્રિયમ્ ।

માગ્યાપેક્ષી વિધિર્દત્તે, તેન ચિન્તિતમન્યથા ॥ ૨૯ ॥

નલવિલાસ, અઢ્ક ૫, શ્લોક ૭

ખાદ્ય દૃષ્ટિએ કરીને લોકો પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે પ્રિય વસ્તુની ઇચ્છા કરે છે, પરંતુ ભાગ્યની અપેક્ષાવાળો વિધિ તો તેણે જે ચિતવ્યુ—ઇચ્છ્યુ હોય તેના કરતા બિલકુલ જ આપે છે (લોક કાંઈક ચિતવે છે અને વિધિ તેથી જુદું જ આપે છે) ૨૯

પત્ર નૈવ યદા કરીરગ્નિપે દોષો વસન્તસ્ય કિં,

નોલ્લકેન વિલોક્યતે યદિ દિના સૂર્યસ્ય કિં દૂષણમ્ ? ।

ભાગ્ય સુખદુઃખનું કારણ —

વૈદ્યા વદન્તિ કફપિત્તમરુદ્ધવિકાર,

નૈમિત્તિકા ગ્રહકૃત વ્રવદન્તિ દોષમ્ ।

ભૂતોપસર્ગમથ મન્ત્રવિદો વદન્તિ,

કર્મૈવ શુદ્ધમતયો યતયો ગૃણન્તિ ॥ ૩૫ ॥

ઉપદશગ્રાસ્તાદ (ભાષાન્તર), ભાગ ૪, પૃ. ૧૧૩

(ભાષ્યસોને કંઈ રોગ-દુઃખ ઉત્પન્ન થાય ત્યારે) વૈદ્ય
દોકો કહે, પિત્ત અને વાયુના વિકારને કહે છે, જોશીઓ
શ્રદ્ધનો કરેલો દોષ કહે છે, મંત્રવાદીઓ ભૂત પ્રેતનો ઉપદ્રવ
કહે છે, પરંતુ શુદ્ધ બુદ્ધિવાળા મુનિઓ તો કર્મને જ
-કર્મના દોષને જ કહે છે ૩૫

અનિચ્છતોઽપિ દુઃસ્થાનિ, ચયેહાયન્તિ વૈહિન. ।

સુસ્થાન્યપિ તથા મન્યે, ચિન્તાદેન્યેન કો ગુણ ? ॥૩૬॥

જેનપચ્છત-અ પૃ. ૧૬૬ સ્તો. ૧૫૬

આ સ્વભાવમાં નહીં ઇચ્છવા છતાં પણ પ્રાપ્તિને જેમ
દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે, તે જ પ્રમાણે સુખ પણ પ્રાપ્ત થાય છે,
એમ હું માનું છું, તેથી કરીને ચિન્તા અને દીનતા કર
વાથી શો ફાયદો ૩૬



દરિદ્રતા (૧૧૧)

દરિદ્રતાની નિ દા:—

પ્રસૂનમિત નિર્ગન્ધ, તડાગમિવ નિર્જલમ્ ।

કલેવરમિવાજીન, કો નિપચેત નિર્ધનમ્ ૧- ॥ ૧ ॥

ધિવેકત્રિલાસ, ઉત્તાસ ૨, સ્તો ૦ ૪૩

ગંધરહિત પુષ્પને, જળરહિત તળાવને, અને
જીવરહિત શરીરને જેમ કોઈ સેવતુ નથી, તેમ નિર્ધન
પુરુષને કોણ મેવે ? (કોઈ પણ સેવતુ નથી) ૧

અપુત્રસ્ય ગૃહં શૂન્ય, દિશઃ શૂન્યાસ્ત્વનાન્ધવાઃ ।

મૃત્યુસ્ય હૃદય શૂન્ય, સર્વશૂન્ય દરિદ્રતા ॥ ૨ ॥

મધિષ્યાત્તરપુરાણ, અ ૦ ૬૨, સ્તો ૦ ૮૦

પુત્રરહિત પુરુષનું ઘર શૂન્ય હોય છે, બાઈ વગેરે
બધુઓથી રહિત એવા પુરુષની દિશાઓ શૂન્ય હોય છે,
મૃત્યુ માણસનું હૃદય શૂન્ય હોય છે, અને દરિદ્ર માણસને
માટે તો (ઉપર કહ્યું તે) સર્વ શૂન્ય હોય છે ૨

દગ્ધ છાન્ડવમર્જુનેન વલિના દિવ્યેદ્રુમૈઃ સેવિત,

દગ્ધા વાયુસુતેન રાવણપુરી લક્ષ્મી પુનઃ સ્વર્ણધૃઃ ।

દગ્ધઃ પન્થશર. પિનાકપતિના તેનાપ્યયુક્તં કૃત,

દારિદ્ર્ય — મિદ કેનાપિ દગ્ધ ન હિ ॥ ૨

મનોહર વૃક્ષોવડે વ્યાપ્ત ખાડવ નામના વનને
બળવાન અબુને બાળી નાખ્યું, વાયુના પુત્ર હનુમાને
રાવણની નગરી સુવર્ણમય લકા બાળી નાખી અને
મહાદેવે કામદેવને બાળી નાખ્યો તે સર્વેએ આ કામ
અયો ય કર્યું છે, કેમકે લોકોને પરિતાપ કરનાર આ
દારિદ્ર્ય કોઈએ બાળ્યું નહીં (ખરી રીતે તો દારિદ્ર્યને જ
બાળવા જેવું હતું) ૩

દારિદ્રતાના વખાણુ—

હ દારિય ! નમસ્તુમ્ય, મિદ્ધોઽહ ત્વત્પ્રસાદતે ।

યશ્યામ્યહ જૈગત્ સર્વં, ન મા પશ્યતિ કચન ॥ ૪ ॥

હે દારિદ્ર્ય ! હું તારા પ્રસાદથી સિદ્ધ (અદત્યની
સિદ્ધિવાળો) વયો છું, તેથી તને નમસ્કાર છે, કારણ કે
હું આખા જગતને જોઈ છું, પણ મને કોઈ જોતું નથી
(દારિદ્રી જન સર્વની પાસે બીજા માણે, પણ તેની સામે
કોઈ જુએ નહીં) ૪

દારિદ્રતાનું રહેડાણુ —

ઘૂતપોષી નિજદેષી, ધાતુપાદી સદાલસ ।

આયવ્યયસ્યાનાલોચી, તત્ર તિષ્ઠામ્યહ સદા ॥ ૫ ॥

શાસ્ત્રવિધિ, પૃ૦ ૧૨ (આત્મા ૭) *

(દારિદ્ર્ય કહે છે કે—) જે મનુષ્ય જીર્ણારત્ન પોષણ
કરે છે, સ્વજનો ઉપર દેષ કરે છે, ધાતુપાદ ઠેરે છે
ધાતુઓને ધમે છે, નિરતર આજીવું રહે છે, અને આવક

તથા ખર્ચનો વિચાર કરતો નથી તે મનુષ્યની પામે હું
સદા રહું છું પ

દરિદ્રી મનસ્વી.—

અત્યન્તવિમુક્તે દૈવે, વ્યર્થે યત્ને ચ પૌરુષે ।

મનસ્વિનો દરિદ્રસ્ય, યનાદન્યત્ કુત, સુખમ્ ? ॥ ૬ ॥

બાળ્ય અત્યંત વિપરીત—પ્રતિકૂળ હોય અને તેને
લીધે યત્ન અને પુરુષાર્થ વ્યર્થ થતા હોય, તેવે સમયે,
દરિદ્રી થયેલા પડિત પુરુષને વન મિવાય બીજો કયા સુખ
મળે ? (તેવાને વનવાસ જ યોગ્ય છે) ૬

દરિદ્રી અને ધની:—

દ્વાવિમૌ સલિલે પાત્યૌ, ગલે વદ્નવા દૃઢા શિલામ્ ।

ધનિન ચાપ્રદાતાર, દરિદ્ર ચાતપસ્વિનમ્ ॥ ૭ ॥

જે માણસ ધનવાન છતાં દાન આપતો ન હોય,
અને જે માણસ દરિદ્ર (ધનરહિત) છતાં તપની ન
હોય, આવા બન્ને માણસને તેના કંઠે મોટી શિલા બાધીને
જળમા (સમુદ્ર અથવા દૂવામા) નાખવા જોઈએ (કેમકે
દાન અને તપાસ્યા વિનાતું જીવિત નિષ્ફળ છે) ૭

દરિદ્રતાનું ફળ:—

માતા નિન્દતિ નામિનન્દતિ પિતા આતા ન સમ્માપતે,

મૃત્યઃ કુપ્યતિ નાનુગચ્છતિ સુતઃ કાન્તા ચ નાલિઙ્ગતિ ।

અર્થપ્રાર્થનશૂન્યા ન કુરુતેઽપ્યાલાપમાત્ર મુહુત,

તસ્માદ્ દ્રવ્યમુપાર્જયાશુ મુમતે ! દ્રવ્યેણ સર્વે વશાઃ ॥ ૮ ॥

ધનરહિત પુરુષને તેની માતા નિંદે છે, પિતા આહતો નથી (પ્રસન્ન થતો નથી), બાઈ વાત કરતો નથી, આકર કોપ ઠરે છે, પુત્ર આજ્ઞામા રહેતો નથી, ભાઈ આલિંગન કરતી નથી, અને ' આ મારી પાસે ધનની પ્રાર્થના કરશે ' એવી શકાથી મિત્ર આલાપ માત્ર થયું (વાત માત્ર થયું) કરતો નથી, તેથી કરીને હે સારી બુદ્ધિવાળા, તુ રીધ્ર ધનતુ જ ઉપાર્જન કર ! કેમકે ધનથી સર્વે વશ થાય છે ૮

દરિદ્રને દાન આપવું :—

દરિદ્રાન્ ભર કોન્તેય !, મા પ્રયચ્છેદ્યરે ધનમ્ ।

વ્યાવિતસ્યૌપથ પલ્યા, નિરુજસ્ય સ્મિર્મૌપથૈ ? ॥ ૯ ॥

મહાભારત

હે અર્જુન ! તુ દરિદ્રતુ જ પોપણ કર ! (જે) ધનવાન હોય તેમને ધન ન આપ ! (કેમકે) જે રાગી હોય તેને જ દવા ગુણકારી થાય છે, નીરાગીને દવાનો શો ઉપયોગ છે ? ૯

[દીનતા]

દીનતાનુ કારણ —

અપ્રાર્થિતાનિ દુઃસ્થાનિ, યથૈગયાન્તિ દેહિનામ્ ।

સુસ્થાનિ ચ તથા મન્યે, દૈન્યમગ્રાતિરિચ્ચત ॥ ૧૦ ॥

મામવત, સ્કન્ધ ૪, શ્લોક ૨૦

જેમ પ્રાણીઓને પ્રાર્થના કર્યા વિના જ હું ખો પ્રાપ્ત થાય છે, તેમ મુખો પણ પ્રાર્થના કર્યા વિના જ પ્રાપ્ત થાય છે આમ છતાં પણ હું ખને વખતે દીનતા પ્રાપ્ત થાય છે એટલું અધિક-વિશેષ છે એમ હું માનું છું ૧૦

દીનતું લક્ષણ.—

देहीति मापते यत्तु, काङ्क्षया कृपण वचः ।

दारिद्र्यादैन्यमापन्नः, स दीनः परिकीर्तितः ॥ ૧૧ ॥

માનસાહ્વાસ, પ્રકરણ ૧, અં ૧૯, શ્લોક ૧૩૫

દરિદ્રપણને લીધે દીનતાને પામેલો જે માણસ ધનની ઇચ્છાથી ડોહાઈની પાસે 'મને આપો' એમ દીન વચન બોલે છે તે માણસ દીન કહેવાય છે ૧૧.



સ્વતન્ત્રતા (૧૧૨)

સ્વતન્ત્રતાની મહત્તા —

સ્વતન્ત્રો દેવ ! શ્રવાસ, સારમયોડપિ વર્ત્મનિ ।

મા સ્મ શ્રુત પરાયત્તન્નિલોકસ્વાપિ નાયક, ॥ ૧ ॥

મહાકવિ રામચંદ્ર

હે દેવ ! હું શ્વત્ર પશુ માર્ગમાનો કુતરો થાઉં
તો તે પશુ મારું છે, પરંતુ નથી લોકનો નાયક બનું
પરાધીન રહેવું પડે તેવો હું ન લાઉં ! (અર્થાત્ પરાધીન
પશુ નથી લોકનો નાયક થવાનું પણ હું સારું માનતો નથી,
અને કુતરો બધા છતાં પણ સ્વતન્ત્ર બની શકતો હોઈ તે
તે વધુ મારું છે) ૧



પરતન્ત્રતા (૧૧૩)

પરાધીનનુ દુઃખઃ—

અનુમૃત ન યદ્ યેન, રૂપ નામૈતિ તસ્ય સં ।

ન સ્વતન્ત્રો વ્યથા વેત્તિ, પરતન્ત્રસ્ય દેહિનં ॥ ૧ ॥

નલગિલાસ, અ૦ ૬ શ્લો ૭-

જે મનુષ્યે જે સ્વરૂપ(મુખ-હાથ-પાદિક)અનુભવ્યુ ન હોય, તે મનુષ્ય તે સ્વરૂપને બાણી શકતો નથી કેમકે સ્વતન્ત્ર પુરુષ પરાધીનના હાથને બાણી શકતો નથી ૧

કેણુ કયા લગી પરતન્ત્ર.—

સ્વાધીના દયિતા મૃતાગધિ મૃતોઽમૌ પોડશાબ્દાવધિ,

સ્યાત્ કન્યા કર્પીડનાગધિ મૃતસ્ત્રી તદ્વશત્વાગધિ ।

જામાતા બહુલાર્પિતાવધિ મૃતા સાધુપ્રલાપાગધિ,

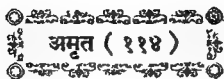
શિષ્યો ગુહ્યનિરૂપણાગધિ પૈરે ચૈતે ધનત્વાગધિ ॥ ૨ ॥

આશાતરદ્વિગી (મારગિ), શ્લો ૫૨

પુત્ર થતા સુધી સ્ત્રી પોતાને(પતિને) આધીન રહે છે, પુત્ર પણ જોળ વર્ષનો થાય ત્યાસુધી પિતાને આધીન રહે છે, કન્યા હોય તો તે પરણ્યા સુધી જ પિતાને આધીન રહે છે, પુત્રની સ્ત્રી હોય તો તેના વશમાં ત્યા સુધી પોતે રહે ત્યાસુધી જ પતિ(મસરાને) આધીન રહે

જમાઈ ઘણું ધન આપે ત્યાસુધી આધીન રહે છે, મિત્ર
મધુર વચનથી વાતચીત કરે ત્યાસુધી આધીન રહે છે,
શિષ્ય શાસ્ત્રનું રહસ્ય જણાવે ત્યાસુધી આધીન રહે છે,
અને બાકીના સર્વે મનુષ્યો ધનવાન હોય ત્યાસુધી
પોતાને આધીન રહે છે ૨





અમૃત સમાન:—

અમૃત શિશિરં વહ્નિરમૃત પ્રિયદર્શનમ્ ।

અમૃત રાજ્યમસ્માનમમૃત ક્ષીરભોજનમ્ ॥ ૧ ॥

જૈનપદ્યત્રય, સ્તો ૧૮

શિયાળામા અગ્નિ અમૃત સમાન છે, પ્રિય જનનુ
દર્શન અમૃત સમાન છે, રાજ્યનુ સન્માન અમૃત સમાન
છે, અને ખીરનુ ભોજન અમૃત સમાન છે ૧

ચેતઃ સાર્દ્રતર વચઃ સુમધુર દષ્ટિઃ પ્રસન્નોજ્જ્વલા,

શક્તિઃ ક્ષાન્તિયુતા શ્રુત હૃતમદ શ્રીર્દીનૈદન્યાપહા ।

રૂપ શીલયુત મતિઃ શ્રિતનયા સ્વામિત્વમુત્સેકિતા—

નિર્મુક્ત પ્રકટાન્યહો નમ સુધાકુણ્ડાન્યમન્યુત્તમે ॥ ૨ ॥

પ્રથમ કોશ, (જિનવિ સ) પાદલિપ્તસૂરિપ્રવચ્ચ, પૃ ૧૨.

અત્યંત આર્દ્ર—હયાળુ ચિત્ત, સારું મધુર વચન,
પ્રસન્નતાવડે ઉજ્જવળ દષ્ટિ, ક્ષમાસહિત શક્તિ, નીતિ-
યુક્ત મતિ, દીનજનની દીનતાને નાશ કરનારી લક્ષ્મી,
શીલયુક્ત રૂપ, મદરહિત યુવાવસ્થા અને ઉદ્ધતાધરહિત
પ્રભુતા, આ નવ અમૃતના કુટો ઉત્તમ જનને વિષે પ્રગટ જ
હોય છે—દેખાય છે :

વિષ (૧૧૫)

ખરુ વિષ —

અન્યાસક્તે જને સ્નેહ , પારગચ્ચમવાર્થિતા ।

અદાતુશ્ચ પ્રિદાલાપ , કાલકૂટચતુષ્ટયી ॥ ૧ ॥

અન્યના ઉપર આસક્ત થયેલા વિષે સ્નેહ રાખવો, પરવશપણુ, યાચના કરવી અને કૃપણ માણુમ પાને પ્રિય વચન બોલવા, આ ચાર કાળકૂટ વિષ સમાન છે ૧

અમૃત છતાં વિષ સમાન —

વિમરો વીતસક્તાના, વૈદગ્ધ્ય કુલયોપિતામ્ ।

દાક્ષિણ્ય વણિજા પ્રેમ, વૈશ્યાનામમૃત નિપમ્ ॥ ૨ ॥

ઉપદશપ્રાસાદ (માપાન્તર), भाग २, पृ० ८९*

વૈભવ અમૃત જેવો સારો હોવા છતાં નિ મગ જનોને વિષતુલ્ય છે, અતુરાર્થ અમૃત સમાન છે છતાં તે કુળવત સ્ત્રીઓને માટે વિષતુલ્ય છે, દાક્ષિણ્ય અમૃત સમાન હોવા છતાં વાણિયાઓને માટે વિષતુલ્ય છે, તથા પ્રીતીનો શુભ અમૃત જેવો સારો છે પણ વેત્યાઓને વિષતુલ્ય છે ૨

શુ ક્યારે વિષ સમાન —

અનમ્યાસે વિષ શાસ્ત્રમનીષે મોજન નિપમ્ ।

દરિદ્રસ્ય વિષ ગોષ્ઠી, વૃદ્ધસ્ય તરુણી નિપમ્ ॥ ૩ ॥

वृद्धचाणमयनीति, अध्याय ४, श्लो० १५

અભ્યાસ વિનાનુ શાસ્ત્ર વિષસમાન છે, અજીર્ણ ભોજન વિષસમાન છે, દરિદ્ર મનુષ્યની ગોષ્ઠી વિષસમાન છે, અને વૃદ્ધ પુરુષને જુવાન સ્ત્રી વિષસમાન છે ૩

શ્રદ્ધા (૧૧૬)

શ્રદ્ધાનુ મહત્વ:—

નાસ્તિ શ્રદ્ધાસમ પુણ્ય, નાસ્તિ શ્રદ્ધાસમ સુખમ્ ।

નાસ્તિ શ્રદ્ધાસમ તીર્થ, સસાર પ્રાણિના નૃપ ! ॥ ૧ ॥

વલ્લભપુરાણ, લ્લખંડ ૨, અધ્યાય ૪૦, લાં ૭૮

હે ગજા ! આ સસારમા પ્રાણીઓને શ્રદ્ધા સમાન બીજુ કોઈ પુણ્ય નથી, શ્રદ્ધા સમાન બીજુ કોઈ સુખ નથી અને શ્રદ્ધા મમાન બીજુ કોઈ ઉત્તમ તીર્થ નથી ૧

ચાતકની શ્રદ્ધા —

પયોદ હે ! નારિ દદાસિ વા ન વા,

ત્વદેકચિત્ત. પુનરેવ ચાતકઃ ।

ઘર મહત્યા પ્રિયતે પિપાસયા,

તથાપિ નાન્યસ્ય કરોત્યુપાસનામ્ ॥ ૨ ॥

ઉત્તરચાતકાષ્ટક

હે મેઘ ! તુ પાણી આપે કે ન આપે, તોપણ આ ચાતક માત્ર તારે વિષે જ એક ચિત્ત રાખે છે મોટી તરશવડે મરી જવાય તો તે બહેતર છે, પરંતુ તે બીજાની સેવા કરતો નથી (આનુ નામ જ સાચી શ્રદ્ધા કહેવાય) ૨

શકા (૧૧૭)

શકાથી સિદ્ધિ ન થાય —

મશેરત્ત યે મતુના સર્વત્ર, સર્વત્ર લોકેષુ પદે પદે તે ।

સિદ્ધિ લમન્તે ન કદાઽપિ કાલે, સુનિશ્ચિતસ્તુ પ્રલભેત સિદ્ધિમ્ ॥૧॥

ધર્મશિયાગમાલા, સ્કાં ૪૧

જે મનુષ્યો કબલે ને પગલે સશય-શકા-વહેમ રાખે છે તેઓ કદી પણ કોઈ ભાતની સિદ્ધિ (મક્કલતા) ને મેળવી શકતા નથી જે મધ્ધમ વિચારના વ્યવસ્થિત મનુષ્યો હોય છે તેઓ જ જગતમા સદ્-વત્તા મેળવી શકે છે ૧

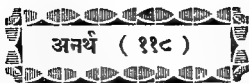
શકાથી તુકસાન —

અજ્ઞાથ્રદધાનથ, સશયાત્મા પિનશ્યતિ ।

નાય લોકોઽસ્તિ ન પરો ન મુક્ત સશયાત્માન ॥ ૨ ॥

મગરદ્ગીતા અં ૪, સ્કાં ૪૦

અજ્ઞાની અને વદ્ધા વગરનો એવો સશય-શકાથી ભરેલો આત્મા (પ્રાણી) નાશ પામે છે (વળી) શકાથી ભરેલાને આ લોક કે પરલોકમા મુખ મળતું નથી ૨



અનર્થ (૧૧૮)

અનર્થના કારણ.—

યૌવન ધનમમ્પત્તિ, પ્રમુત્તમનિવેક્ષિતા ।

ઈકંકમપ્યનર્થાય, કિમ્ યત્ ચતુષ્ઠયમ્ ॥ ૧ ॥

દ્વિતોપદેશ, પ્રસ્તાવિકા, શ્લોક ૧૧.

યુવાવસ્થા, ધન-સ્વામીપાત્ર અને વિવેકરહિતપાત્ર,

આ ઇકંક અનર્થને માટે છે, તો પછી જે મનુષ્યમા આ ચારે હોય તેને માટે શુ કહેવું ? ૧

અનર્થમા અનર્થ:—

एकस्य दुःखस्य न यावदन्त, गच्छाम्यहं पारमिगार्णवस्य ।

तावद् द्वितीय समुपस्थितं મેં, ઊદ્રેષ્યનર્થાં મહુલીમવન્તિ ॥ ૨ ॥

જૈનપંચતત્ર, પૃ૦ ૧૭૧, શ્લોક ૧૮૧.

જ્યા મમુદ્રના પારની જેમ એક હું ખના પારને હું

પામ્યો નથી, ત્યાં તો મને બીજું હું ખ પાખ થયું, તે

યોગ્ય જ છે, કેમકે ઊદ્રને વિષે ધણા અનર્થો થાય છે ૨

ધર્મે પ્રહારા. પ્રવતન્તિ તીગ્રા અન્નસ્યે દીપ્યતિ જાઠરાગ્નિઃ ।

આપ્તસુ પેરાણિ સમુચ્છલન્તિ, ઊદ્રેષ્યનર્થાં મહુલી મવન્તિ ॥૩॥

જૈનપંચતત્ર, પૃ૦ ૧૭૧, શ્લોક ૧૮૬

ધાયલ થયેલા અગ ઉપર તીવ્ર પ્રહારો પડે છે,

હુકાળના સમયમા જઠરાગ્નિ પ્રદીપ્ત થાય છે, અને આપત્તિને

વખતે પેરા ઉત્પન્ન થાય છે તે યોગ્ય જ છે, કેમકે ઊદ્રને

વિષે ધણા અનર્થો થાય છે ૩

આ હિ સ્નાને રત્ન પૂર્ણ થતો નથી, તો આવા તારા
ખરાબ પરાક્રમને ધિક્કાર છે, ૬ જે પરાક્રમ કૃપાના સ્થાનરૂપ
અને ગરીબ એવા પક્ષીરૂપ મારે વિષે ઠરવા માં આને છે ૧૧

નિકારનું રૂળ નરક —

પુનઃ પુનઃ પ્રપચ્યેત, પરમવે નરકાવનો ।

સતત રધિરાતિપ્રકરેણાસ્વેદકારિણા ॥ ૧૨ ॥

હિંદુલપ્રકરણ, આશ્વેટપ્રક્રમ, શ્લોક ૨.

હ મેશા રધિરથી લોંપાએ ન હાથવડે શિકાર કરનારો
માપુસ પરબવમા નરકમા જઈને વારવાર પકાવાય છે
(અર્થાત્ ત્યાં જઈને તે અત્યંત હુ ખ પામે છે) ૧

આસ્વેદકેષુ વિધ્યેરન્, ગ્રાણિન ગ્રાણિનોઽપ્ર ચે ।

નરકે તેઽપ્યનુવિધ્યેરન્, પરંત્રેત્યપદ્મિન ॥ ૧૩ ॥

હિંદુલપ્રકરણ, આશ્વેટપ્રક્રમ, શ્લોક ૩.

જે પ્રાણીઓ આ જગતમા શિકારમા પ્રાણીઓને
વીધે છે તેઓ પરબવમા નરકમા જઈને વીધાય છે એમ
શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુએ કહ્યું છે ૧૩

સ્રઘ્રદ્વારાણિ પશ્ચેત, દ્રોહો હન્યા તથા મૃતિ ।

માસાદન ગુરોર્નિન્દા, તથાઽઽસ્વેદકપાતકમ્ ॥ ૧૪ ॥

હિંદુલપ્રકરણ, આશ્વેટપ્રક્રમ, શ્લોક ૪

આ જગતમા નરકે જવાના પાપ દ્વારા કહેલા છે દ્રોહ-
(, હત્યા, અસ્વેદકે ભવેનાં હિંસા, માસભોજન,
તથા શિકારથી થએલું પાપ ૧૪

શિકારનો નિષેધ —

રસાતલ યાતુ યદન પોરુપ,

કુનીતિરેપાડ્યરણો હૃદોપમાન્ ।

નિહન્યતે યદ્ગલિનાડતિર્દુર્લો

હૃદા ! મહાકષ્ટમરાજક જગત્ ॥ ૧૫ ॥

નૈવધ, સર્ગ ૯, શ્લોક ૧૮.

આ જગતમા હરપુરહિત અને અપરાધરહિત એવા અત્યંત દુર્ભાગ પ્રાણીને બળવાન પુરુષ હોય છે, તે કેવળ અનીતિ છે એવા મનુષ્યને વિષે ને કાંઈ પરાક્રમ હોય તે રનાતળમા બાઓ, વિનાગ પામો હહા ! મોટા ખેટની વાત છે કે આ જગત રાતરહિત છે (અનાવ ધધ ગયુ છે, કેમકે નિર્દોષ પ્રાણીઓને મારનાગઓને ડોઈ રોકતુ નવી) ૧૫

વામ ખાનારને ન હણાય —

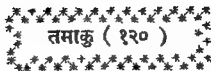
યો દમ્ભાતિ તૃણ ઝક્ત્રે, પ્રત્યનીકોઽપિ માનયઃ ।

સોઽગ્ધ્યઃ મતા લોકે, કવ ઝધ્યાસ્તૃણાદનાઃ ॥ ૧૬ ॥

હિદ્ગુલપ્રકરણ પૃઠ ૩, શ્લોક ૧

ને માણુન યાત્રુ છતાં પણ પોતાના સુખમા તૃષ્ણુને ધારણ કરે છે તો તે પણ લોકમા નત્યુચ્યોને અવધ્ય છે, તો જેઓ નિઃસ્તર તૃષ્ણુ જ બાધણ કરનાગ છે તેવા પશુએ કેમ વધ કરવા લાયક હોય ? ૧૬





તમાકુ નિદા—

મત્યત્રેતાદ્વાપરયુ, ત્રિયુગેષુ ભવેન્ન સા ।

હદાર્નાં તુ વર્ત્તાં જાતા, તમારુર્નામત સ્વયમ્ ॥ ૧ ॥

જે મત્યયુગમા, ત્રેતાયુગમા અને દ્વાપરયુગમા એ ત્રણે યુગમા જે ન થઈ તે આત્યારે કલિયુગમા “ તમાકુ ”ના નામથી સ્વયં થઈ છે ૧

તમાકુ પીનાર નીચ —

સન્યાસેનાત્ર કિં તસ્ય, વૈરાગ્યેણ ચ કિં પુન ? ।

પીતા યૈન તમારુર્ન, શ્વપચાદપિ સોઽધમ્ ॥ ૨ ॥

સ્કંધ પુરાણ

જેણે તમાકુ પીધી હોય તેનો સન્યાસ શું કામનો અને તેનો વૈરાગ્ય પણ શું કામનો ? (કારણ કે) તે માણસ તો આરાણવી પાપ અધમ જણાય છે ૨

બ્રાહ્મણા ક્ષત્રિયા વૈદ્યા , શૂદ્રાશ્ચ મુનિસત્તમા. ।

શ્વપચે સદૃશા જ્ઞેયાસ્તમારુપાનમાત્રત. ॥ ૩ ॥

તમાકુનું પાન કરવાથી બ્રાહ્મણો, ક્ષત્રિયો વૈદ્યો, શૂદ્રો અને ઉત્તમ મુનિઓને આરાણ જેવા સમજવા ૩

તમાકુથી બધું નકામું:—

તેષા સન્ધ્યા વૃથા જ્ઞાનં, વૃથા વૈરાગ્યમેવ ચ ।

વૃથા યોગથ વિપ્રેન્દ્ર ! તમારુ એ ઉપાસતે ॥ ૪ ॥

હે વિપ્રેન્દ્ર ! જે પુરુષો તમાકુ વાપરે છે તેમના સન્ધ્યા, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને યોગ એ બધું બ્યર્થ છે ૪

ગૃહસ્થા નૈવ તે જ્ઞેયા નૈવ તે બ્રહ્મચારિણઃ ।

વાનપ્રસ્થા ન તે જ્ઞેયા યતયો ન મયન્તિ તે ॥ ૫ ॥

(જે લોકો ધૂમ્રપાન કરે છે) તેઓ ગૃહસ્થ નથી, બ્રહ્મચારીઓ નથી અને વાનપ્રસ્થ તેમજ માધુ પણ નથી ૫

યસ્તુ મૃજ્ઞી તમારુ ચ, મદ્ય પીત્વા કલૌ યુગે ।

કરોતિ સુકૃત યદ્યત, તત્સર્વ મસ્મસાદ્ ભવેત્ ॥ ૬ ॥

ભાગ, તમાકુ અને મદ્ય પીને આ કળિયુગમાં જે પુરુષ જે કાંઈ સત્કાર્ય કરે છે, તે બધું ભસ્મ થઈ જાય છે ૬

સ્નાતાનિ યેન તીર્થાનિ, પ્રયાગાદીનિ કોટિશઃ ।

વૃથૈતાનિ ચ સર્વાણિ, મૃજ્ઞીપાનાચ નારદ ! ॥ ૭ ॥

સ્કન્ધપુરાણ-

હે નારદ, જેણે પ્રયાગ વગેરે કરોડો—અનેક તીર્થોમાં સ્નાન કર્યું છે તે એ તમાકુ પીએ તો તે બધા તીર્થો નિર્થક થાય છે ૭

વાનપ્રસ્થ્યેન કિં તસ્ય, મન્યાસેનાપિ કિં પુનઃ ।

પ્રદ્મચર્યણ કિં તસ્ય, ગ્રહસ્થ્યેન ચ કિં પુનઃ ? ॥ ૮ ॥

સ્કન્ધપુરાણ.

(જે તમાકુ પીવે છે) તેના વાનપ્રસ્થવડે શુ, સન્યાસવડે પણ શુ, પ્રદ્મચર્યવડે પણ શુ અને ગૃહસ્થ-પણાથી પણ શુ ? (તેનું આ બધું નકામું છે) ૮

તમાકુરૂળી નરક.—

ઉપામતે તમાસુ वै, कलां नारद । ये नरा ।

धीणपुण्या पतिष्यन्ति, महारीरसञ्ज्ञके ॥ ९ ॥

સ્કન્ધપુરાણ.

હે નારદ ! (આ) કલિયુગના જે તમાકુને સેવન કરે છે તે પુણ્યનો ક્ષય થયેલા માણસો મહારૌરવ નામના નરકમાં પડે છે ૯

यस्त्वमारु पिबेत् सोऽपि, व्याध्रमाक्षिरयं पतेत् ।

नारदास्मिन्न मन्देह , सत्य मत्य मयोदितम् ॥ १० ॥

સ્કન્ધપુરાણ.

હે નારદ ! જે માણસ તમાકુ પીવે છે તે પોતાના આશ્નમમાંથી જ નરકમાં પડે છે એમાં શકા નથી આ હું સાચેમાયું કહું છું ૧૦

तमारुभृङ्गीमद्यानि, ये पिबन्ति नराधमा ।

तेषा हि नरके वामो, यावदिन्द्राश्रतुर्दश ॥ ११ ॥

જે નરાધમ પુરુષો તમાકુ, ભાગ કે મધ પીવે છે, તેમનો ચૌદ ઇંદ્રની અવધિ પથ ત (વ્યાસુધી જગત્ છે ત્યાસુધી) નરકમા વાસ થાય છે ૧૧

ધર્મઘ્રષ્ટા હિ તે જ્ઞેયાસ્તમાસુપાનમાત્રતઃ ।

પતન્તિ નરકે ઘોર, રોરવે નાડ્ય સશયઃ ॥ ૧૨ ॥

જે લોકો તમાકુનું પાન માત્ર કરે છે તેમને ધર્મથી બ્રહ્મ થયેલા બાણવા બોધએ અને તે ઘોર રોરવ નામના નરકમા પડે છે તેમા જગ થ સશય નથી ૧૨

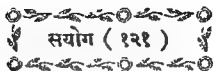
બીડીનો ત્યાગ —

હાર્નિ કરોતિ નિત્તસ્ય, મ્હાર્નિ ચિત્તસ્ય સર્મથા ।

સ્વાસ્થ્યહર્ત્રી પિશાચી યા, મીડી સન્ત્યજ્યતા જનાઃ ॥૧૩॥

હે માણસો ! જે પૈમાને બરણાદ કરે છે, મનને મલિન કરે છે, જે તદુરન્તીને હરણ કરનાર નાકસી જેવી છે તે બીડીનો ત્યાગ કરે ૧૩





संयोगतु २३३५ —

यथा कृष्ट च कृष्ट च, समस्ता महोदधा ।

समस्त्य च व्यपेयाता, तद्वद् भूतसमागम ॥ १ ॥

જેમ મહાનમુદ્રમા લાકડે લાડ્યા(એક ધીજાને) મળે
 તે અને મળ્યા પછી જુદા થઈ જાય છે તેમ (મ સારમા)
 પ્રાણીઓનો સમાગમ પણ એવો જ સમજવો ૧

સંયોગ દુખનું કારણ:—

सयोगमूला जीवेन, प्राप्ता दुःखपरम्परा ।

तस्मात् सयोगमग्न्यन्व, त्रिनिधन परित्यजेत् ॥ २ ॥

तस्यामृत इजा० २१५

સયોગના ઝરણુથી છુલે દુ ખની પર પરા પ્રાપ્ત કરી
છે, તેથી ત્રિવિધે એટલે મન, વચન અને કાયાએ કરીને
સર્વ સયોગના સળધનો ત્યાગ કરવો ॥

વિયોગ (૧૨૨)

વિયોગનું રહસ્ય —

અગચ્છતિ મૃદ્ધચેતનઃ, પ્રિયનાશ હૃદિ શલ્યમર્ષિતમ્ ।
સ્થિરધીસ્તુ તદેવ મન્યતે, કુશલદ્વારતયા મમુદ્ધૃતમ્ ॥ ૧ ॥

રઘુવંશ સગ ૮, દત્તા ૦ ૮૮

પ્રિય(જન કે વસ્તુ)નો નાશ થાય ત્યારે મૃદુબુદ્ધિવાળો પુરુષ તેને યોતાના હૃદયમાં શલ્ય પ્રાપ્ત થયું એમ માને છે અને નિઃશબુદ્ધિવાળો પુરુષ તો તે જ પ્રિયના નાશને, કલ્યાણના દ્વારરૂપ ગણીને, હૃદયમાંથી શલ્ય નીકળી ગયેલું માને છે ૧

વિયોગનું દુઃખ —

આહારો ગરલાયતે પ્રતિદિન હારોઽપિ ભારાયતે,
ચન્દ્રશ્વળ્લકરાયતે મૃદ્ધગતિર્નાતોઽપિ વજ્રાયતે ।
જાગ્રસો વિપિનાયતે મલયજો લેવ સ્ફુલિન્નાયતે,
હા હન્ત ! પ્રિયવિપ્રયોગમમય સહારકાલાયતે ॥ ૨ ॥

મોટા ખેદની વાત છે કે પ્રિયજનના વિયોગનો જે મમય છે, તે સહારકાળ(પ્રલયકાળ)ના જેવું આચરણ કરે છે, કેમકે તે વિયોગરૂપી દાહની શાંતિ માટે ડરેલો આહાર હંમેશાં જેવો લાગે છે, હાર વગેરે આભૂષણો

ભારભૂત વાચ છે, અદ્ર સૂર્ય જેવો (ઉગ્ર) લાગે છે, મદમદ વાતોવાયુ પણ વજ્ર જેવો લાગે છે, મહેલ અરણ્ય જેવો લાગે છે અને ચંદનનો લેપ અગારા જેવો લાગે છે ૨

વિયોગવગરનો ધન્ય —

जयति न पुरुषविशेषो नमोऽस्तु तस्मै त्रिधा त्रिसन्ध्यमपि ।
स्वप्नजपि येन दृष्ट, नेष्टवियोगोद्भव दुःखम् ॥ ૩ ॥

નલવિલાસ, અક્ક ૬, સ્તોત્ર ૫

જેણે સ્વપ્નમાં પણ પ્રિય જનના વિયોગથી ઉત્પન્ન થતું દુઃખ જોયું જ નથી તે ઉત્તમ પુરુષ જ્ય પામે છે, અને તેને જ મન, વચન અને કાયા-એ ત્રણ પ્રકારે ત્રિકાળ નમસ્કાર હો ૩



મરણ (૧૨૩)

મરણનું પ્રાપ્ત્ય —

કિં શક્ય સુમતિમતાઽપિ તત્ર કતું,
યત્રાસી વ્યસનમહોદધિઃ કૃતાન્તઃ ।

રાત્રો ના દિનસમયેઽથગાઽમયે,
યોઽદૃશ્યઃ પ્રહરતિ તેન કો વિરોધઃ ? ॥ ૧ ॥

જૈનપંચતન્ત્ર, પૃ૦ ૧૬૮ શ્લોક ૧૭૬.

ત્યા આ કહના સમુદ્રરૂપ યમરાજ હાજર છે, ત્યા આપત બુદ્ધિમાન માણસ પણ નુ કરી શકે? જે અદૃશ્ય-પણે, રાત્રિને સમયે, દિવસને સમયે અને અસમયે એટલે મધ્યા સમયે ઢરેઠ વખતે પ્રહાર કરી રહ્યો છે તેની સાથે શેા વિરોધ કયો? (તેનો વિરોધ વૃથા છે) ૧

શ્વ.કાર્યમઘ કુર્મતિ, પૂર્નાક્ષિ ચાપરાક્ષિમ્ ।

ન હિ મૃત્યુઃ પ્રતીક્ષેત, કૃત ચાસ્ય ન વા કૃતમ્ ॥ ૨ ॥

શ્રાદ્ધવિધિ પૃ૦ ૯૯, શ્લોક ૨.

કાલે ઠરવાનુ કાર્ય આજે કરવુ જોઈએ માટે ઠરવાનુ સંવારમા કરવુ જોઈએ, કારણ કે મૃત્યુ ‘એણે કામ કર્યું છે કે નહિ’ તેની રાહ જોતુ નથી ૨

આનન્દાય ન કસ્ય મન્મથકથા કસ્ય પ્રિયા ન પ્રિયા,

લક્ષ્મીઃ કસ્ય ન મનસિ નો કસ્યાદ્વજઃ ક્રીડતિ

તામ્બૂલ ન મુરઝાય કસ્પ ન મત કસ્થાન્નશીતોદક !,
સર્ગાશાઢ્મસ્તનેકપરશુર્મૃત્યુર્ન ચેત્ સ્યાજ્જનોઃ ॥ ૩ ॥

વૈરાગ્યશતક (પદ્યાન ૩) શ્લોક ૨૯

જો માણસને સર્વ આશારૂપી વૃથાને ડાખી નાખવામા
કુહાડા સમાન મૃત્યુ ન હોય તો કામભોગની ડથા ડોને
આનંદકારક ન થાય ? ડોને શ્રી વહાલી ન લાગે ?
ડોના મનમા લક્ષ્મી પ્રીતિ ન ઉપજાવે ? ડોના મનમા
પુત્રકીડા ન ઠરે ? ડોને પાન મુખ ન ઉપજાવે ? અને
અન્ન તથા રીતળ પાણી ડોને ઇષ્ટ ન લાગે ? ૩

સર્ગમક્ષી કૃતાન્તોડય, મત્ય લોકે નિગદ્યતે ।

રામદેવાદયો ધીરા , સર્ગ ક્વાપ્યન્યથા ગતા ॥ ૪ ॥

વૈરાગ્યશતક (પદ્યાન-૪) શ્લોક ૩૮

‘ આ યમરાજ નર્વંશુ લક્ષણુ ડરનાર છે ’ એમ લોકમા
જો કહેવાય છે તે મત્ય જ છે જો એમ ન હોય તો
રામદેવ-રામચંદ્ર વગેરે ધીર પુરુષો કયા નયા ? ૪

મદ્દો નષો ભારમિથાપિ નષો

મિહુર્નષો મીમસેનોડપિ નષ્ટ ।

મૃકુણ્ડોઽહ મૃપતિસ્ત્વ ચ રાજન્ !,

મમ્માપદ્ધકો કાલચક્ર પ્રવિષ્ટમ્ ॥ ૫ ॥

કુમારિલ ભટ્ટ (મીમાસક) નાથ પામ્યો છે, (કિરા
જાનો કર્તા) ભારવિ ડવિ પણ નાથ પામ્યો છે, લિહુ
(નાખ્ય) નાથ પામ્યો છે, ભીમસેન પણ નાથ પામ્યો

ઠે, હે ગન્ધ ! હું ભૂકુંડ અને તમે ભૂપતિ એ બે બાકી
છીએ, પરંતુ ભકાગ્વાના નામની પકિતમા કાળચક્ર (મરણ)
પેહું છે, તે મૂકગે નહીં પ

મરણનું અવશ્ય ભાવિપણું.—

उधस्य चौरस्य यथा पशोर्गा, सम्प्राप्यमाणस्य पद उधस्य ।
शने. शनरति मृति. समीप, तथाऽखिलस्येति कथ प्रमादः ? ॥६॥

અધ્યાત્મકરૂપદુઃખ, અધિકાર ૬ પૃ૦ ૬૧, સ્ત્રો૦ ૬.

દામીની મળ પામેલ ચોરને અવધા વધ કરવાના
ન્ધાનકે લઈ જવાતા પશુને મૃત્યુ ધીમે ધીમે નજીક
આવતું જાય છે તેવી જ રીતે શરને મૃત્યુ નજીક આવતું
જાય છે ત્યારે પછી પ્રમાદ કેવી રીતે થાય ? ૬

श्वकार्यमद्य कुर्वीत, पूवाद्धे चापराह्निकम् ।

न हि प्रतीक्षते मृत्युः, कृतमस्य न ना कृतम् ।

મહાભારત, ગાન્તિપર્વ, અ૦ ૧૭૪, સ્ત્રો૦ ૧૫.

આવતી કાલે કરવાનું કામ આજે જ કરી લેવું
જોઈએ, અને બપોર પછી કરવા ધાગેલું કાર્ય દિવસના
પહેલા ભાગમા (મનારમા) કરી લેવું જોઈએ, કારણ કે
આ પ્રાણીએ કાર્ય કરી લીધું છે કે નહીં એની મૃત્યુ
રાહ જોતું નથી ૭

जातमात्रश्च म्रियते, बालमारोऽथ योऽने ।

सध्यम् वा क्व प्राप्य, वार्धके वा ध्रुवा मृतिः ॥ ८ ॥

જિજ્ઞાસુગામ જશ ૬, સ્ત્રો૦ ૫૫.

કોઈ પ્રાણી જન્મ પામે કે તરત જ મરી જાય છે,
કોઈ બાત્યાવ-ચામા મરે છે, કોઈ યુવાવસ્થામા મરે છે,
કોઈ મધ્યમ વયને પામીને મરે છે, અને કોઈ વૃદ્ધાવસ્થામા
મરે છે, પરંતુ મૃત્યુ હંમેશા અવશ્ય છે જ ૮

અત્ય ત કુસ્તા રસાયનવિધિ વાક્ય પ્રિય જલ્પતુ,
વાર્ધે પારમિયતુ ગચ્છતુ નમો દેગાદ્રિમારોહતુ ।
પાતાલ ત્રિશતુ પ્રસર્પતુ દિશ દેશા તર આમ્યતુ,
ન પ્રાણી તદપિ પ્રદર્તુમનસા સન્યજ્યત મૃત્યુના ॥ ૯ ॥

સુભાષિતરત્નમન્દાહ, શ્લોક ૩૦૭

અત્ય ત રસાયનની વિધિ કરો-એટલે કે રસાયનનું
સેવન કરો, પ્રિય વચન બોલો, મનુદ્રને સામે કિનારે જાઓ,
આકાશમા ગતિ કરો, મેરુ પર્વત પર આરોહણ કરો,
પાતાલમા પેસી જાઓ, દિશામા ભ્રમણ જાઓ, અને
દેશાતન્મા ભ્રમણ કરો, તોપણ પ્રાણીને પ્રહાર કરવાની
ઈન્દ્રાવાજો મૃત્યુ ત્યાગ કરતો નથી-હોસ્તો નથી ૮

પ્રૌરગૈસ્તરુણજરઠનાક્ષૈરન્યજાતૈ ,
પૌરૈર્ગામ્યૈર્નરપતિવરૈર્નિર્ગૃહૈર્નિ સ્વકૈશ્વ ।

પ્રાતઃ સાય નિયમિતતયાઽમ્યર્ચિતો મક્તિભાવાદ્

હા હા ચાહા હતકલિયુગે કર્પતિ પ્રાણવિત્તમ્ ॥ ૧૦ ॥

વિદ્વાન અને મૂર્ખ, જુવાન અને વૃદ્ધ, પ્રાક્ષણ અને
ચકાળ, ગામડિયા અને નગરવાસી, તથા શ્રેષ્ઠ રાજાઓ
અને ઘર વિનાના તથા નિર્ધન, આ સર્વ જનો ભક્તિથી
પ્રાત કાળ અને સાયકાળે નિયમિતપણે પૂજા કરે તોપણ

ખેદની વાત છે કે યમગજ-મૃત્યુ-આ અધમ કવિયુગને
નિપે પ્રાણીઓના પ્રાણરૂપી ધનને ખેચી લે છે ૧૦

રોગેષુ વૈદ્યસ્તમસિ પ્રદીપો, પહ્યાદિ શીતે કુષિતે ક્ષમા ચ ।
મૃત્યુ મિના તત્કિલ નાસ્તિ વસ્તુ, કિંચિન્ ત્રિલોક્યા યદુગાવશ્યમ્
॥ ૧૧ ॥

રાગોને નિપે વૈદ્ય ઉપાય છે-રાગનો ઉપાય વૈદ્ય છે,
અધકારનો ઉપાય હીવો છે, ટાઢ દૂર કરવાનો ઉપાય અગ્નિ
વગેરે છે, અને ડોપ પામેલાનો ઉપાય ક્ષમા છે, માત્ર
એક મૃત્યુ સિવાય આ ત્રણ લોકમાં એવી ડોષ પશુ વસ્તુ
નથી કે જેનો ઉપાય ન હોય (નર્વનો ઉપાય છે, માત્ર
એક મૃત્યુને દૂર કરવાનો ઉપાય નથી) ૧૧

મરણના કારણ:—

અનુચિતકાર્યારમ્ભઃ, સ્વજનપ્રિરોધો બલીયસા સ્પર્ધા ।
પ્રમદાજનપિશ્વાસો મૃત્યુદારાણિ ચત્વારિ ॥ ૧૨ ॥

હિતોપદેશ, સુદ્ધમેવ, સ્કાં ૧૧૨

અયોગ્ય કાર્યનો આરંભ, સ્વજનની સાથે વિરોધ,
ગળવાનની સ્પર્ધા અને શ્રીજનનો વિશ્વાસ, આ ચાર મૃત્યુના
દાર છે ૧૨

શસ્ત્રાગ્નિજલશ્વાપદનિસ્રચિક્ષાવ્યાધ્યહિનિપાદિમિઃ ।
જર્જરમિદ શરીરમુપક્રમૈર્વદુર્મિધિઃ (યાતિ) ॥ ૧૩ ॥

શસ્ત્ર, અગ્નિ, જળ, શિકારી પશુ, વિસૂચિકા (અન્ય
નવર નિધિ, સ્પર્ધા અને વિપ (

ધત્યાદિક ઘણા પ્રકારના ઉપક્રમે(ઉપધાતો)નડે આ
શરીર છૂટું વધને નાચ પામે છે ૧૩

અવલોક્યો ન ચાદર્શો મલિનો બુદ્ધિમન્નરૈ' ।

ન ચ રાત્રો મહારાજ ! લીધેમાયુરમીપ્સતા(પ્સુમિ) ॥૧૪॥

મહાભારત ત્રિરાટ્પથ અઘ્યાય ૩૨ શ્લો ૨૮

હે મહારાજ ! લીધે આયુષ્યની ઇચ્છાવાળા બુદ્ધિમાન
મનુષ્યોએ મલિન મરિસામા પોતાનું મુખ જોવું નહીં,
તથા રાત્રિએ પણ જોવું નહીં (કારણ કે તેમ ઝરવાળી
મરણ નજીક આવે છે) ૧૪

પ્રિયજનનું મરણ —

દ્રવ્યનાશો તથોત્પત્તો, પાલને ચ તવા નૃણામ્ ।

મમન્ત્યનેકદુઃખાનિ, તયેવેષ્ટવિપત્તિષુ ॥ ૧૫ ॥

ત્રિષ્ણુપુરાણ અઘ્યાય ૬ શ્લો ૫૪.

દ્રવ્યના નાશમા, તેની ઉત્પત્તિમા-ઉપાર્જન કરવામા
તવા તેનું રક્ષણ ઝરવામા મનુષ્યોને અનેક દુ ખો પ્રાપ્ત
થાય છે તે જ પ્રમાણે પ્રિયજનના મરણને વિષે પણ અનેક
દુ ખો પ્રાપ્ત વાય છે ૧૫

મરણની આગાહી.—

તિલક દ્રદ્યુમાદર્શો મક્કલાય ચ વીક્ષ્યતે ।

દષ્ટે વેદ શિરોહીને, મૃત્યુ પચ્ચદશે દિન ॥ ૧૬ ॥

વિવેકવિલાસ ઉદ્યાસ ૧, શ્લો ૭૬.

કપાળમા કરેલા તિલકને જોવા માટે તથા મગજને

માટે અરિએ જોવાય છે-અરિઆમા પોતાનું મુખ જોવાય છે તેમા જો શરીર મન્તડરહિત જોવામા આવે તો ૫૬રમે દિવસે મરણ થાય છે ૧૬

સ્નાતસ્ય ત્રિકૃતા ડાયા, દન્તર્વર્ષ પરસ્પરમ્ ।

દેહ ચ શમગન્ધથેન્મૃત્યુસ્તદિવસત્રયે ॥ ૧૭ ॥

ત્રિવેક્રગિલાસ, ઉલ્લાસ ૨ શ્લો ૧૦.

સ્નાન કર્યા પછી જો શરીરની ડાયા વિકારવાળી-વિડરાળ દેખાય, ઢાતોનું પરંપર વર્ષણ-વસાવું થાય, અને શરીરને વિષે ગળની જેવો દુર્ગંધ આવે, તો ત્રણ દિવસમા તેનું મરણ થાય છે ૧૭

સ્નાતમાત્રસ્ય ચેચ્છોપો વક્ષસ્યદ્વિગ્રદ્વયેऽપિ ચ ।

પષ્ઠે દિને તદા જ્ઞેય, પશ્ચત્ત નાત્ર સશયઃ ॥ ૧૮ ॥

વિવેકગિલાસ, ઉલ્લાસ ૨, શ્લો ૧૧.

સ્નાન કર્યા પછી તરત જ જો છાતી અને બન્ને પગ સુઘાઈ જાય, તો છઠ્ઠે દિવસે તેનું મરણ થાય એમ જાણવું, તેમા સશય નથી ૧૮

કૃષ્ણરક્તામ્બરા નારી, કૃષ્ણરક્તાનુલેપિતામ્ ।

અવગૂહતિ યં સ્વપ્ને, તસ્ય મૃત્યુ સમાદિશેત ॥ ૧૯ ॥

સ્તનચૂડકયા, શ્લો ૪૧

જો પુરુષ સ્વપ્નમા કાળા અને લાલ રંગના વસ્ત્ર પહેરેલી, તથા કાળા અને લાલ રંગના પદાર્થથી વિલેપન કરાયેલી સ્તનચૂડકયા હોય તેનું મરણ થાય ૧૯

કરાલ વિકટં મુષ્ટ, કૃષ્ણ નગ્ન ચ પિન્ગલમ્ ।

હસન્ત પશ્યતિ સ્વપ્ને, યસ્તસ્ય મૃતિમાદિશેત્ ॥ ૨૦ ॥

રત્નચૂડકથા, સ્કો ૪૧

જે મનુષ્ય સ્વપ્નમાં બિડામણો, વિકારવાળો, મુઠો, કાળો, નગ્ન, પિન્ગરો કે હસતો જે, તેનું મરણ અમ જણુ ૨૦

મરણનું વિસ્મરણ —

કરિષ્યામિ કરિષ્યામિ, કરિષ્યામીતિ ચિન્તયા ।

મરિષ્યામિ મરિષ્યામિ, મરિષ્યામીતિ વિસ્મૃતમ્ ॥ ૨૧ ॥

હરદસાગર, પ્રગલ્ભ ૩, સ્કો ૧૪૬

હું અમુક કામ કર્યો પછી અમુક કામ કરીશ, કરીશ, એવી ચિંતા (વિચાર) હોવાથી હું મરવાનો છું, મરવાનો છું, મરવાનો છું એ વાત તો વિસ્મૃત થઈ (સામાનિક કાર્યમાં મગ્ન હોવાથી પ્રાણી મરવાનું ભૂની નાથ) ૨૧

જીવતા છતાં મરેલા —

દુષ્ટ માર્યા શઠ મિત્ર, મૃત્યુચોચરદાયક ।

સર્પે ચ ગૃહ વાસો મૃત્યુરેવ ન મશય ॥ ૨૨ ॥

વૃદ્ધચાળક્યનીતિ, અધ્યાય ૧, સ્કો ૫

દુષ્ટ સ્ત્રી, શઠતાવાળો (હુમ્મો) મિત્ર, સામુ જોલનાર નોકર અને સર્પવાળા ઘરમાં વાસ, આ સર્વથી મૃત્યુ જ થાય છે તેમાં કાઈ સંશય નથી (એ સર્વે

મૃત્યુના સ્થાન છે તેમનાવી દૂર રહેવું, તેજ કહ્યાપુ-
કારક છે) ૨૨

जीवन्तो मृतकाः पञ्च, श्रूयता किल नारद ।

दरिद्रो व्याधितो मूर्खः, प्रवासो नित्यसेवकः ॥ २३ ॥

વિક્રમચરિત્ર, માગ ૨, શ્લોક ૮૯૩ *

હે નારદ ! તમે માનજો - દરિદ્ર, રોગી, મૂર્ખ, પ્રવાસી
અને નિત્ય સેવક આ પાંચ મનુષ્યો જીવતા છતાં મરેલા
છે, એમ જાણવું ૨૩

रोगी चिरप्रवासी परान्नभोजी परासथशायी ।

यज्जीयति तन्मरण, यन्मरण मोक्षस्य विश्रामः ॥ २४ ॥

કવિતાકામુદ્રી, માગ ૩, પૃષ્ઠ ૪૭૨, શ્લોક ૪

નિરતર રોગી, ચિરકાળ સુધી પ્રવાસ કરનાર-કામ
રીયુ કરનાર અથવા પરદેશમાં જ રહેનાર, પારકા અન્ન
લોભન કરનાર અને ખીજના મકાનમાં રાત્રી કરનાર,
આવે મનુષ્ય જે જીવે છે તે તેનું મરણ છે, અને તેનું
જે મરણ છે તે તેની વિશ્રાંતિ-સુખ છે ૨૪

ઉત્તમ મરણ.—

सञ्चिततपोधनानां, निन्य प्रतनियमसयमरतानाम् ।

उत्सवमृत मन्ये, मरणमनपराधवृत्तीनाम् ॥ २५ ॥

उमास्वति घाचक

જેઓએ તપરૂપી ધન એકઠું કર્યું હોય, જેઓ
નિરતર તપ, નિયમ અને મયમને ત્રિપે તત્પર હોય,
તથા જેઓની વૃત્તિ-આજીવિકો નિર્દોષ હોય એવા યોગી

એનું મરણ Cતનવડે છે, એમ હું માનું છું ૨૫

વીરેણ કાતરેણાપિ, મર્તવ્ય સ્વલુ દેહિના ।

તન્નિયેત તવા ધીમાન્, ન મિયેત યથા પુનઃ ॥ ૨૬ ॥

ત્રિયાષ્ટિ, પદ ૧૦ સમ ૧ સ્ત્રાં ૨૫૫

ધીર કે બીકણ દરેક પ્રાણીને મરવાનું અવશ્ય છે
તેથી બુદ્ધિમાન પુરુષે એવી રીતે મરવું જોઈએ કે જેથી
ફરીથી મરવાનું આવે જ નહીં ૨૬

મર્તવ્ય કાતરેણાપિ, ધીરેણાપિ ચ મૃષ્ટશા ।

દ્વિધાઽપિ નિયતે મૃત્યૌ, ધીરૈર્માવ્યમનસ્વિમિઃ ॥ ૨૭ ॥

ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર ટીકા (માત્રવિજય), અધ્યયન ૨, પૃ ૬૦

કાયર મનુષ્યે પણ મરવાનું છે અને ધીર પુરુષે પણ
મરવાનું છે બન્નેને વિષે મૃત્યુ જ્યારે નિશ્ચયથી જ છે
ત્યારે મનસ્વી પુરુષોએ ધીર જ વડુ થોડ છે ૨૭

સ સદા જીવંતે લોકે, પવિત્રો યશ્ચરિતત ।

વિશિષ્ટગ્રન્થકર્તા ચ, લોકસેવી મૃતા પરે ॥ ૨૮ ॥

મુનિ દિમાંશુવિજય

જે આરિત્રથી પવિત્ર છે, વિશિષ્ટ ગ્રંથોનો રચનાર છે
તથા જનતાની નિસ્વાર્થ સેવા કરનાર છે તે જગતમા
હંમેશને માટે જીવંતો છે, બાકીના બધા મરેલા છે ૨૮.
મરણથી બીને ધર્મ કરવો:—

ચન્દ્રાદિત્યપૂરન્દરશિવિધરશ્રીકણ્ઠસીર્યાદયો

યે કીર્તિદ્યુતિકાન્તિધીધનવલપ્રસ્થાવપુણ્યોદયા • ।

સ્વે સ્વે તેઽપિ કૃતાન્તદન્તકલિતાઃ કાલે ત્રજન્તિ ક્ષય,
 ફિં ચાન્યેષુ વથા સુચારુમતયો ધર્મે મર્તિ કુર્વતામ્ ।૨૯।

સુમાપિતરસ્તસન્દોહ શ્લો ૦ ૨૯૨

આ મ માગ્મા સર્વથી અધિક કીર્તિ, છુતિ, કાતિ,
 બુદ્ધિ, ધન, બળ અને પ્રખ્યાત પુણ્યના ઉદયવાળા અદ્ર,
 સૂચ, દેવેદ્ર, રાજેદ્ર, વાસુદેવ અને બળરામ વગેરે પણ
 પોતપોતાના સમયે જોટલે આયુષ્યને છેડે ચમરાની
 દાઢમા દબાઈને ક્ષય-મૃત્યુ પામ્યા છે, તો પછી બીજા
 પ્રાણીઓને માટે તો શી વાત કરવી ? તેવી ઉત્તમ બુદ્ધિ-
 માન પુરુષોએ ધર્મમા જ મર્તિ કરવી યોગ્ય છે ૨૬

મરણથી કેાણ ન બીવે:—

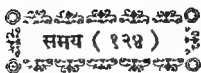
મૃત્યોર્નિમ્યતિ તે વાલા યં સ્યુ મુકુતવર્જિતા ।

પુણ્યવન્તો નરા સર્વે, મૃત્યુ પ્રિયતમાતિથિમ્ ॥ ૩૦ ॥

ઉદ્ગદસાગર, પ્રવાહ ૧, શ્લો ૦ ૧૪૫.

જેઓ મુકુત (પુણ્ય) રહિત હોય છે, તે જ બાળો,
 મૃત્યુથી બચ પામે છે, પરંતુ સર્વે પુણ્યવાન પુરુષો તો
 મૃત્યુને અત્યંત વહાલા અતિથિરૂપ માને છે ૩૦





સમય સાચો ગિદ્દક —

શિવક સર્વલોકાના, સમયોઽસ્તિ ત્લાદપિ ।

તદાત્રામજ્જ્ઞો લોક , ગિદ્ધતે હિ પદે પદે ॥ ૧ ॥

મુનિ હિમાશુચિજય

સમય (જમાનો) એ બધા વોજોને બાપૂરુંક (ધરગાથી કે અનિચાથી) ડોણો લાગનાર શિદ્ધક છે તેની આજ્ઞાનુ ઉપવત કરનાર લોક ડગવે ને પગવે માર ખાય છે ૧

કયા સમયે શુ મેળવવુ:—

પ્રથમ નાર્જિતા વિદ્યા, દ્વિતીયે નાર્જિત ધનમ્ ।

તૃતીયે ન તપસ્તપ્ત, ચતુર્ય કિં કરિષ્યતિ ? ॥ ૨ ॥

મુવાધચન્દ્રોદય (કાલિદાસ), સ્લાગ ૮૨

જેણે પહેલી ઉમરમા વિદ્યા ઉપાજ્ઞન કરેલ નથી, ખીલ વયમા ધન પેદા કર્યું નથી, ત્રીજી અવસ્થામા તપસ્યા કરી નથી તે છેત્રી ઉમરમા શુ કરશે ? ૨

વર્તમાન સમયનો જ વિચાર કરવો:—

ગતે શોકો ન કર્તવ્યો મનિષ્યે નેવ ચિન્તયેત્ ।

વર્તમાનેન યોગેન, વર્તન્તે હિ વિચક્ષણા ॥ ૩ ॥

ઉપદશ્યાસાદ માગ ૨, પૃષ્ઠ ૧૪૨ *

ગયેલી બાળતોનો ચોક્ક ડરવો નહીં અને આવતી
બાળતોનો વિચાર કરવો નહીં, ડારણુ ઢે પડિત પુરુષો વત્ત-
માન કાળના ચોગવડે જ વર્તે છે ૩

કોણુ કેવી રીતે સમય વીતાવે:—

કાવ્યશાસ્ત્રવિનોદેન, કાલો ગચ્છતિ ધીમતામ્ ।

વ્યસનેન હિ મૂર્ચાણા, નિદ્રયા કલહેન વા ॥ ૪ ॥

જૈનપદ્ધતિ ત્ર, પૃ૦ ૧૬૭ સ્થા૦ ૧૭૧*

બુદ્ધિમાન પુરુષોનો કાળ કાવ્ય અને શાસ્ત્રનો વિનોદ
કરવામા જ જાય છે, અને મૂર્ખ જનોનો કાળ દૂતાદિક
વ્યસન, નિદ્રા અને ઠલકે કરવામા જ જાય છે ૪

સમય ન ઓળખવાનું કળા:—

ધાવન્ પ્રવેગ પવનસ્ય સમુદ્ર, યથા જનો યાતિ પરાભવ મુનિ ।
તથૈવ જિહ્વાઃ સમયાત્ પરાદ્મુખો દુઃસ પરાશ્રુતિમકીર્તિમેતિ ચ ।૫।

મુનિ હિમાશુનિજય

ધુન્નવાટા ડરતો ભેરવી પવન ચાલતો હોય ને તેની
સામે ભે મનુષ્ય દોડે તો ભેમ પગભવ પામે છે (ધારેલ
વેગથી ગતિ કરી શકતો નથી અથવા પડી જાય છે) તેમ
સમયને ઓળખ્યા વગર કોઈ ધીઠો વધ કાચું ડરે તો હુ ખ,
પરાભવ અને અપજ્ઞસને મેળવે છે ૫

દેશ કાલ કાર્ય, પરમાત્માન ચ યો ન જાનાતિ ।

અવિમૃશ્ય ય કરોતિ ચ, ન સ્ત ફલમાપ્નોતિ યે મૂર્સઃ ॥૬॥

પદ્ધતન્ત્ર, પૃ૦ ૬૭, સ્થા૦ ૨૫૮.

જે મનુષ્ય દેશને, કાળને, કાર્યને, અન્યને અને પોતાને
ભણતો નથી, તથા જે વિચાર્યા વિના કાર્ય કરે છે, તે મૂખ
માણસ કળને પામતો નથી ૨

સંધ્યા સમયનું સ્વરૂપ —

અર્કઽધાસ્તમિતે યાત્રન્નશ્વરાણિ નમસ્તલે ।

દ્વિત્રાણિ નેત્ર મીશ્યન્ત, તાસ્તસાપ ત્રિદુર્નુવા ॥ ૭ ॥

વિચરિલાસ, હલાસ ૪, શ્લોક ૮

સૂર્ય અડધો અસ્ત થયા પછી જ્યાંમુઘી આકાશમાં
જે રણુ નક્ષત્રો જોવામાં ન આવે તેટલા સમયને પડિત
લોઢો સાથ કાળના નામથી જોળખે છે ૭

સમય વીત્યે નકામું —

કાલાતીતં તુ યત્ કુચાચ્છ્રાદ્દ હોમ જપ તથા ।

વ્યર્થમગતિ તત્ સર્વમમૃતં તુ ત્રિપ યથા ॥ ૮ ॥

મસ્કારભાસ્કર, પૃષ્ઠ ૩૭

કાળનું ઉત્તરવન કરીને જે શ્રાદ્ધ, હોમ કે જપ કરવામાં
આવે તે સર્વ અમૃતને વિષે વિભી જેમ બ્યર્થ થાય છે ૮
નિરાણદીપે કિમુ તૈલદાન, ચોર ગત તા કિમુ સાવધાનમ્ ? ।
વયાંગતે કિં વનિતાવિલાસ, પયોગત કિં સલુ સેતુચ્ચ ? ॥ ૯ ॥

ચારિત્રતરંગિણી (માધ કવિ), શ્લોક ૬૨

દીવો જુઝાઈ ગયા પછી તેમાં તેના પૂરવાથી શું ફળ ?
ચોર ગયા પછી સાવધાન થવાનું શું ફળ ? યુવાવસ્થા ગયા
પછી ઓના વિલાસનું શું ફળ ? અને પાણી ગયા પછી પાણી

ધવાનુ શુ ફળ ? (આ સર્વ અવસર વિનાના કાર્યો
ફળ નથી છે) ૯

યાત્ સ્વસ્યમિદ શરીરમરુત યાવજ્જરા દૂરતો

યાત્ચેન્દ્રિયશક્તિરપ્રતિહતા યાત્ક્ષયો નાયુષઃ ॥

આત્મશ્રેયસિ તાવદેવ ત્રિદુષા કાર્યઃ પ્રયત્નો મહાન્,

સન્દીપ્તે મનને તુ રૂપસનન પ્રત્યુદયઃ કીદશઃ ? ॥ ૧૦ ॥

ચૈરામ્યશત્રુ (મર્ત્યહરિ), સ્લો ૭૧.

જ્યાસુધી આ શરીર સ્વસ્થ અને નીચગી છે, જ્યા
ધી વૃદ્ધાવસ્થા દૂર છે, જ્યાસુધી ઇન્દ્રિયોની શક્તિ હુણ-
તી નથી, અને જ્યાસુધી આયુષ્યનો હય વયો નથી ત્યા
ધી વિદ્વાન પુરુષે આત્મકલ્યાણને માટે મોટો પ્રયત્ન
રવો થોડ્ય છે, કેમકે ધર્મમાં અગ્નિ લાગ્યા પછી દુઃખ
મોડવાનો ઉદય કરવો તે કેવો ?-શુ કામનો ? બ્યથા છે ૧૦

[કલિયુગ]

કલિયુગનો પ્રભાવ —

ધર્મઃ પર્વતસ્તપઃ પ્રચલિત સત્ય ચ દૂરે ગતઃ,

પૃથ્વી મન્દફલા નરાઃ ક્ષપટિનશ્ચિત્ત ચ શાસ્ત્રેર્જિતમ્ ।

રાજાનોર્ધ્વપરા ન રક્ષણપરા. પુત્રાઃ પિતુર્દેષિણઃ,

માધુઃ સીદતિ દુર્જન. પ્રભવતિ પ્રાપ્તે કલૌ દુર્યુગે ॥ ૧૧ ॥

મહાભારત, અંતિમ પર્વ, અધ્યાય ૮૬, સ્લો ૮૨ *

હવે કલિયુગ પ્રાપ્ત થયેલો હોવાથી ધર્મ પર્વ દિવસોમાં જ
હી ગયો છે, તપ અત્યંત જતો રહ્યો છે, સત્ય દૂર ગયું છે, પૃથ્વી

અદ્ય રાજવાળી-રસદસગદિત વધ છે, માણસો કપટી થયા છે, નિત શકતાથી છતાયુ છે-નિતમા શકતા પેસી ગઈ છે, રાજાઓ ધન લેવામા જ તત્પર થયા છે પણ રહસ્ય કરવામા તમર નથી, પુત્રો પિતાના ઉપર દ્રેષી થયા છે, સન્મન પુત્ર સીદાય છે-દુષ્ટ થાય છે, અને દુર્જન પુરુષ ગ્રમ્ય થાય છે ૧૧

નિર્ગોજા પૃથિવી ગર્ભાધિરસા ત્રિપ્રા વિર્મસિયતા

રાજાનોડર્યપરા કુધર્મનિસ્તા નીચા મહત્ત્વ ગતા ।

ભાર્યા મર્ત્યુ વચ્ચેનૈકહૃદયા પુત્રા પિતૃદ્વેષિણ,

હૃદયેન સમુપાગત કલિયુગે ધન્ય સ્થિતિ નો ત્યજેત્ ॥૧૨॥

ધર્મકલ્પક્રમ, પૃ૦ ૧ ચ્છાં ૧૫ (પ્ર સ)*

પૃથ્વી બીજરહિત થઈ, ઓપધિ-ધાન્યાદિક રસરહિત થઈ, શ્રાદ્ધો આકાર કરવામા પ્રવર્તી, રાજાઓ ધન લેવામા અને અધર્મમા આમઘ્તા થયા, નીચ પુત્રો મોટા-છને પામ્યા-ધનિક થયા, ઓઓતુ હૃદય પતિને ડેવરવામા જ તત્પર થયુ, તવા પુત્રો પિતા ઉપર દ્રેષ કરવા લાગ્યા આ પ્રમાણે કલિયુગ પ્રાપ્ત થયો છે, તેમા કોઈ ધન્ય પુરુષ જ પોતાની સન્માર્ગની સ્થિતિનો ત્યાગ કરતો નથી ૧૨

સન્ત, ક્વાપિ ન સન્તિ સન્તિ યદિ ના દુ રોન જીવન્તિ તે,

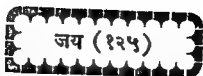
વિદ્વાસોડપિ ન સન્તિ સન્તિ યદિ વા માત્સર્યયુક્તાથ તે ।

રાજાનોડપિ ન સન્તિ સન્તિ યદિ વા લોભાદ્વનગ્રાહિણો

દાતારોડપિ ન સન્તિ સન્તિ યદિ વા સેવાનુકૂલા હિતૌ ॥૧૩॥

આ પૃથ્વી ઉપર દોઢ પણ ઠેકાણે સત્પુરુષો છે જ નહીં,
કદાચ તે હોય તો તેઓ દુ ખે ડરીને જીવે' છે વિદ્વાન
પુરુષો પણ છે નહીં, કદાચ તેઓ હોય તો તેઓ પરસ્પર
ધર્મવાળા હોય છે રાજાઓ પણ છે નહીં, કદાચ હોય
તો તેઓ લોભથી ધનને જ ગ્રહણ કરનારા છે અને ઠાતાર
જનો પણ નથી, કદાચ હોય તો તેઓ મેવાને અનુકૂળ છે
એટલે તેમની સેવા કરનારને જ તેઓ દાન આપે છે ૧૩





જય (૧૨૫)

જયનાં સાધનો:—

ઉદ્યમ સાહસ વૈર્ય, ઝલ બુદ્ધિ પરાક્રમ. ।

પડેત યસ્ય વિઘન્ટે, તસ્ય દેવોઽપિ શક્ત ॥ ૧ ॥

ધર્મપ્રગ્ણ (માઘકવિ), પૃષ્ઠ ૨૦૯

ઉદ્યમ, સાહસ, વૈર્ય, ઝળ, બુદ્ધિ અને પરાક્રમ આ
છ જેનામા હોય તેનાથી દેવ પણ શકા પામે છે—તેને દેવ
પણ હતી શકતો નથી ૧

શુ રાત્રી છતાય —

કારુણ્યેન હતા વધવ્યસનિતા સત્યેન દુર્ગન્ધતા,

સન્તોષણ પરાર્ચ્યર્ચપદુતા શીલેન રાગાન્ધતા ।

નૈર્ગન્ધ્યેન પત્રિદગ્રહિલતા ચૈર્વાગ્નેઽપિ સ્ફુટ,

પૃથ્વીર સક્લાઽપિ વૈ. સુઠ્ઠિતિર્મિર્મન્યે પરિત્રીકૃતા ॥ ૨ ॥

વૈરાગ્યશતક (વસાન દ), સ્ત્રોત્ર ૨૦

જે પુરુષોએ યુવાવસ્થાને નિરે પપુ સ્ફુટ રીતે હિ સા-
(સિકાર)ના વ્યસનનો ક્યાવડે નાશ કર્યો છે, સત્ય વ્રતવડે
નિદાનો ત્યાગ કર્યો છે, મતોપવ્રતવડે પરધનની ચોરીની
કુશળતાનો ત્યાગ કર્યો છે, બ્રહ્મચર્યવ્રતવડે કામાધપણનો
ત્યાગ કર્યો છે, અને નિર્ગન્ધપણવડે (ચાંદ્રિતવડે) પરિત્રહના
વેનાપણનો ત્યાગ કર્યો છે, તેવા પુણ્યધાળી પુરુષોએ આ
સમગ્ર પૃથ્વી પવિત્ર કરી છે એમ હું માનુ છું ૨

સાચો જય —

ક્રોધાગ્રચતુષ્કપાયચળો વ્યામોહહસ્તઃ મસે !,

રાગદ્વેષનિશાતદીર્વદશનો દુર્ગામ્યારોદુરઃ ॥

સજ્જાનાદ્કુશકોશલેન સ મહામિત્યાત્પદુષ્ટદિવો

નીતો યેન વચ્ચ નચીકૃતમિદ તેનંત્ર મિશ્વત્રયમ્ ॥ ૩ ॥

ચેરામ્બશતક (પદ્માન ૪), શ્લોક ૨૫

ક્રોધાદિક ઉમ્મ કપાયરૂપ આર યગનાળા, મોહકપી સૂઢ
વાળા, રાગ-દ્વેષકપી બે દાનવાળા અને વારી ન શકાય એવા
કામદેવથી ઉદ્ભવ વ્યથેલા આ મિથ્યાતારકપી દુષ્ટ હાથીને જે
કુશળ પુરુષ સજ્જાનારૂપી અકુશલકે વશ કરે છે તેણે જ આ
તપુ જગત વશ કર્યું છે એમ જાણવું ૩

જયનો ઉપાય . પરાક્રમઃ —

સર્વત્ર જૃમ્ભતે તેજઃ, સર્વથા સ્થૈર્ય યયો ન ચ ।

एकवन्द्रस्तमोनाशी, मिहपोतो गनान्तकृत् ॥ ૪ ॥

મુનિ હિમાશુવિનય

બધે ન્ધબે તેજ-પ્રતાપ જ આકર્ષક-વિજયી નિવડે છે
સખા, જાડાઈ તથા ઉમંગ વિજયી વતા નથી ચદ્રમા એક
હોવા છતાં રાત્રિના ઘોર અધકારનો નાશ કરે છે (તારાઓ
અમખ્ય હોવા છતાં નથી કરતા) સિંહનું નહાનું
બચ્ચુ પણ મોટા રાગીરવાળા હાથી ઉપર આક્રમણ કરી
તેને મારી શકે છે ૪

કીર્તિ (૧૨૬)

કીર્તિની અમરતા—

યાતા યાતિ મહીશુજ ક્ષિતિમિમા યાસ્યન્તિ મુક્ત્યાઽપિલા,
નો યાતા ન ચ યાતિ યાસ્યતિ ન વા કેનાપિ માર્થ વરા ।
યત્કિશ્ચિદ્ ભુવિ તદ્વિનાશિ સફલ કીર્તિ પર સ્થાયિની,
મત્તૈવ રસુઘાધિપૈ પરકૃતા લોપ્યા ન સત્કીર્તય. ॥ ૧ ॥

ધમકલ્પદ્રુમ, પૃષ્ઠ ૧૫૬, સ્તો ૫, (દ લા)*

આ સમગ્ર પૃથ્વીનો ત્વાગ કરીને ઘણા રાજાઓ ગયા છે, જાય છે અને જવાના પણુ છે, પરંતુ આ પૃથ્વી કોઈની સાથે ગઈ નથી, જતી નથી અને જવાની પણુ નથી આ પૃથ્વી પર જે કાંઈ છે તે વિનાશી છે, માત્ર એક કીર્તિ જ સ્થિરરહેવાવાળી છે, આ પ્રમાણે જાણીને રાજાઓએ બીજા લોકોએ ગાયેલી પોતાની કીર્તિનો લોપ કરવો નહીં (પોતાની કીર્તિને જ અમર કરવી) ૧



સ્થિરતા (૧૨૭)

સ્થિર વસ્તુનો ત્યાગ ન કરવો —

વસ્તુનો લોભનીયસ્ય, સન્દિગ્ધલાભધારિણઃ ।

અપ્રાપ્તસ્ય કૃતે પ્રાપ્ત, સિદ્ધલાભ ત્યજેન્ન હિ ॥ ૧ ॥

મુનિ હિમાશુવિજય

પ્રાપ્તભા મારી જણાવી, લોભાવનારી અને જેનાથી લાભ મળશે કે નહિ તેનો મહેલ હોય એવી પ્રાપ્ત નહિ થયેલી વસ્તુની ખાતર નિશ્ચિત લાભનાળી પાસે રહેલી (મજેલી) વસ્તુનો ત્યાગ કરવો નહિ જોઈએ ૧

સ્થિરતા ત્યાગથી નુકશાન —

યો મુનાણિ પરિત્યજ્ય, અદ્યુર પરિસેવતે ।

મુનાણિ તસ્ય નશ્યન્તિ, અદ્યુર નષ્ટમેવ ચ ॥ ૨ ॥

જે (માણુમ) નિશ્ચિત(વસ્તુ)નો ત્યાગ કરીને અનિશ્ચિતની સેવા કરે છે તેની નિશ્ચિત વસ્તુનો નાશ થાય છે અને અનિશ્ચિત તો નાશ પામેલું જ છે (એટલે કે આ રીતે નિશ્ચિતને મૂકીને અનિશ્ચિતને વળગવામાં બન્ને જોના પડે છે) ૨

પક્ષપાત (૧૨૮)

પક્ષપાતનુ પ્રાખ્યાન:—

સુત્રેન ત્યજ્યતે મોગ , સુત્રેન ત્યજ્યત ધનમ્ ।

સુત્રેન ત્યજ્યતે સ્ત્યાદિ', પક્ષપાતસ્તુ દુસ્ત્યજ. ॥ ૧ ॥

મુનિ હિમાશુવિજય

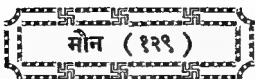
સ સારના લોગો છોડવા સહેલા છે, ધનનો ત્યાગ કરવો મુશ્કેલ છે, સૌ પુનઃ ધરખાર વગેરે પદાર્થોને ત્યાગવા પણ સહેલા છે, પણ પક્ષપાત(દષ્ટિરાજ)નો ત્યાગ કરવો તે બહુ જ ઠીકીન-મુશ્કેલ છે ૧

પક્ષપાતથી નુકશાન.—

પક્ષપાતો મરેદ્ વસ્ય, તસ્ય નાશો મરેદ્ ધ્રુવ ।

દૃષ્ટ સુગતુલેષ્વત્, તથા ભારત ! મૃમિપુ ॥ ૨ ॥

હે અબ્બુન ! જેનામા પક્ષપાત હોય છે તેનો નાશ નહીં થાય છે (આ વાત) પક્ષીઓના મમૂહમા જેવામા આવે છે તે જ પ્રમાણે પૃથ્વી માટે પણ સમજવી (એટલે કે પક્ષીનો પક્ષપાત એટલે કે પાળનો નાશ થાય તો તે જેમ પૃથ્વી પર પડે છે તેમ પક્ષપાત કરનાર માનવી પણ નાશ પામે છે) ૨



મૌનપૂર્વક કરવાના કાર્યો:—

મૃતોત્સર્ગ મલોત્સર્ગ, મૈથુન સ્નાનમોજને ।

સન્ધ્યાદિકર્મ પૂજા ચ, કુર્યાન્નાપ ચ મૌનવાન્ ॥ ૧ ॥

ધ્રાઢ્યયિધિ, પૃ૦ ૪૬, આત્મા સ. ૫

પેશાળ, મળાત્યાગ, મૈથુન, સ્નાન, લોજન, સન્ધ્યાદિક ક્રિયા, પૂજા અને બાપ આટલી ક્રિયાઓ મૌનયુક્ત થઈને કરવી ૧

આહારે મૈથુને ચૈત્ર, પ્રસન્ને દન્તધાવને ।

સ્નાને મોજનકાલે ચ, પટ્ટસુ માન સમાચરેત્ ॥ ૨ ॥

લઘુહારિતસ્મૃતિ, સ્ત્રો. ૪૦

લોજન કરતી વખતે, મૈથુન સેવતી વખતે, વિષ્ણુ કે મૂર્તિના ત્યાગ વખતે, દાતપુ કરતી વખતે, સ્નાન કરતી વખતે અને લોજનને વખતે આ છ કાર્ય વખતે મૌન રાખવું બોધ્યું ૨

મૂર્ખ સાથે મૌન:—

કોલાહલે કાકકુલસ્ય જાતે,

નિરાજત કોમ્લિકૃજિત કિમ્ ? ।

પરસ્પર સવદતા ચલાના,

- - મૌન વિધેય સતત સુધીભિઃ ॥ ૩ ॥

કાજકાના તમૂહો બ્યારે મોટો ડોલાડલ કરતા હોય તે
વખતે કોયલનો શબ્દ સી રીતે ચોભા પામે ? ન જ શોભે
તેમ બળ પુરયો પરસ્પર સવાહ કરતા હોય તે વખતે પડિત
જનોએ નિરતર મોન જ કરવું યોગ્ય છે ૩

અસ્થાને મૌન —

परिश्रमन जनमन्तरेण,

मौनप्रतं निभ्रति वाग्विनोऽपि ।

वाचयमा० सन्ति विना वसन्त,

पुष्कोकिला पञ्चमचञ्चरोऽपि ॥ ૪ ॥

ખોલવામા નિપુણ પુરુષો પણ પરિશ્રમને બાણનારા
માણસ વિના મૌનપ્રતને જ ધારણ કરે છે, કેમકે પશ્ચમ
સ્વરને ખોલવામા નિપુણ એવા કોયલ બતિના પક્ષીઓ પણ
વસંત ઋતુ વિના વાણીને નિયમમા રાખે છે-મૌન જ
રહે છે ૪

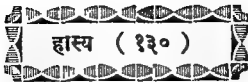
મૌનરૂપા:--

न च प्रकाशयेद् गुह्यं, दद्य स्वस्य परस्व च ।

चेत्कर्तुं शक्यते मौनमिहामुत्र च तच्छुभम् ॥ ૫ ॥

વિષકવિલાસ, હજાસ ૮, સ્ત્રો. ૩૨૧.

રાક્ષા માણસે પોતાનું કે પરનું ગુહ્ય પ્રકટ કરવું નહીં
(તે બાબતમા) બે મૌન ધારણ કરી શકાય તો તે આ ભવ
અને પરભવમા શુભકારક ■ ૫



કોણ કોને હસે —

મૃત્યુ. શરીરગોપ્નાર, ઘરા ચ ધનરક્ષકમ્ ।

દુશ્વારિણીય હમતિ, સ્વપતિ પુત્રગત્સલમ્ ॥ ૧ ॥

શરીરનુ રક્ષણ કરનાર મનુષ્યને મૃત્યુ હસે છે, ધનનુ રક્ષણ કરનાર મનુષ્યને પ્રશ્ની હસે છે, અને પુત્ર પર પ્રેમ રાખનારા પોતાના પતિને અસિધારિણી સ્ત્રી હસે છે ૧

અનુચિત હાસ્ય —

પ્રસ્તાવેડપિ કુલીનાના, હમન સ્ફુરદોષ્ટકમ્ ।

જટ્ટાહાસોડતિહાસશ્ચ, મર્મથાજ્જુચિતઃ પુનઃ ॥ ૨ ॥

વિવેકવિલાસ, ગદ્યાસ ૮, શ્લોક ૩૧૬

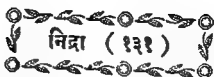
કુળવાન પુરુષોનુ સમયોચિત હાસ્ય પણ માત્ર મુખ્ય મલકાવવા પૂરતુ જ હોય છે, કારણ કે ખડખડાટ હસવુ તે અને બહુ હસવુ તે કંઈક રીતે અયોગ્ય છે ૨

હાસ્યથી નુકસાન—

હમાન્મહાન્તો લઘવો ભવન્તિ, હાસ્યાદ્ઘનીકો વનિતા ચ મુક્તવાન્ ।

જ્ઞાન ગત હુલ્લભસ્ય હાસ્યાત્, હાસ્યાત્ સ્વકીયા રિપવો ભવન્તિ ॥ ૩ ॥

હામી ડરવાથી મોટા પુરુષો લઘુતાને પામે છે, હાસીથી ધનિકે પોતાની સ્ત્રીનો ત્યાગ કર્યો હતો, હાસીની શ્રેષ્ઠ માધુનુ જ્ઞાન નષ્ટ થયુ હતુ અને હાસીથી મિત્રો શત્રુ થાય છે ૩



નિદ્રાની નિદા —

નિદ્રા મૂલમનર્વાના, નિદ્રા શ્રેયોવિવાતિની ।

નિદ્રા પ્રમાદજનની, નિદ્રા સસારવર્ધિની ॥ ૧ ॥

નિદ્રા અનર્થનું મૂળ છે, નિદ્રા કલ્યાણનો-મોક્ષનો ધાતુ
બરનારી છે, નિદ્રા પ્રમાદને ઉત્પન્ન કરનારી છે અને નિદ્રા
સસારને વધારનારી છે ૧

નિદ્રા કેને ન આવે:—

પ્રાપ્તસિકો વ્યાધિયુતઃ સરોપો વિદ્યાર્થચિત્તઃ પરદારસક્તઃ ।
યસ્વાસ્તિ વંરી હિ પ્રિયોગિતોડપિ, હર્ષો લભત મનુજા ન નિદ્રામ્ । ૨

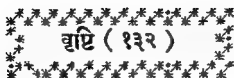
જે મનુષ્ય મુલાકારી કરતો હોય, જે વ્યાધિગ્રસ્ત હોય,
જે કોપયુક્ત હોય, જેનું ચિત્ત વિદ્યાવ્યાસમાં લીન હોય,
જેનું ચિત્ત ધન ઉપાર્જન કન્વામાં તત્પર હોય, જે પરશ્રીમાં
આસક્ત હોય, જેને માથે વેરી હોય, તથા જે વિયોગી
હોય આ આઠ પ્રકારના મનુષ્ય નિદ્રાને પામતા નથી ૨

નિદ્રા પરમ સુખ —

શ્રાતાનામલસાના ચ, નિદ્રા હિ પરમ સુખમ્ ।

અત પર સુખં નાસ્તિ, સસાર ચ જગત્ત્રય ॥ ૩ ॥

થાકી ગયેલા અને આળસુ મનુષ્યોને જે નિદ્રા છે તે જ
મોટું સુખ છે, તેનાથી અધિક સુખ આ ત્રણ જગતમાં
કારમાં કાંઈ પણ નથી ૩



વૃષ્ટિ (૧૩૨)

વૃષ્ટિનો મહિમા:—

તાવન્નીતિપરા ધરાધિપતયસ્તાવત્પ્રજાઃ સુમ્વિતા-

સ્તાવન્મિત્રકલત્રપુત્રપિતરસ્તાવન્મુનીના તપ. ।

તાવન્નીતિસુરીતિકીર્તિવિમલાસ્તાપ્ત્ય દેવાર્ચન,

યાવત્ મ પ્રતિગત્સર જલધરઃ ક્ષોણીતલે ર્પયતિ ॥ ૧ ॥

ઉપદેશપ્રાસાદ, ભાગ ૨, પૃ ૬૦. (પ્ર. સ.)

ત્યામુધી દરવર્ષે પૃથ્વીતળ ઉપર વરસાદ વગ્મતો હોય ત્યામુધી રાજાઓ નીતિમા તત્પર રહે છે, ત્યામુધી જ પ્રજાઓ મુખી રહે છે, ત્યામુધી જ મિત્ર, શ્રી, પુત્ર અને પિતા વગેરે એકવાળા હોય છે, ત્યામુધી જ મુનિઓ તપ કરે છે, ત્યામુધી જ નિર્ભંજ નીતિ, રીતિ અને ક્રીતિ હોય છે, અને ત્યામુધી જ દેવની પૂજા થાય છે ૧

વૃષ્ટિનું જ્ઞાન —

ચિત્રાસ્વાતિવિશાલાસુ, યસ્મિન્ માસે ન વર્ષણમ્ ।

તન્માસે નિર્જલા મેઘા ઇતિ ગર્ગમુનેર્વચ. ॥ ૨ ॥

નિવેકગિલાસ, ઉદ્ધાસ ૮, શ્લોક ૫૦

૨ે માસમા ચિત્રા, સ્વાતિ અને વિશાખા નક્ષત્રમા વૃષ્ટિ ન વાય તે માસમા વાદળા જળજલિત હોય છે એમ ગર્ગ મુનિનું વચન છે ૨

રવતીરોહિણીપુષ્યમગોત્તરપુર્નમસુ ।

સેવત ચેન્મહીશ્વનુરૂન તજ્જગદમ્બુદે. ॥ ૩ ॥

વિવેકવિલાસ, ઉલ્લાસ ૮, પ્રજ્ઞા ૦ ૪૨

રેવતિ, રોહિણી, પુષ્ય, મધ્યા, ઉત્તરા અને પુનર્વસુ એ નક્ષત્રોને દિવસે જો મંગળવાર હોય તો જગતમા વૃદ્ધિ અત્ય ધાય છે ૩

અહપ, મધ્યમ, અતિવૃદ્ધિનો યોગ.—

કુમ્ભમીનાન્તરઽષ્ટમ્યા, નવમ્યા દશમીદિને ।

રોહિણી ચેત્તદા વૃદ્ધિરલ્પા મધ્યાઽધિકા ક્રમાત્ ॥ ૪ ॥

વિવેકવિલાસ, ઉલ્લાસ ૮, પ્રજ્ઞા ૦ ૪૨.

કુમ્ભ અને મીના સંક્રાંતિની મધ્યે-૧૨મે આઠમને દિવસે રોહિણી નક્ષત્ર હોય તો અહપ વૃદ્ધિ થાય, નોમને દિવસે રોહિણી હોય તો મધ્યમ વૃદ્ધિ વાન અને દશમને દિવસે રોહિણી હોય તો અધિક વૃદ્ધિ થાય ૪

અતિવૃદ્ધિનું જ્ઞાન.—

અશ્લેષાયા યદા મંદ્રે, કર્કે સદ્ક્રમતે રવિ ।

તદા ચ પ્રચુરા વૃદ્ધિસ્તિયુષ્વે ગાઢગો મુનિ ॥ ૫ ॥

વિવેકવિલાસ ઉલ્લાસ ૮ પ્રજ્ઞા ૦ ૫૧

જ્યારે કર્કશરિમા સૂર્યની સંક્રાંતિ હોય ત્યારે જો અશ્લેષા નક્ષત્ર હોય તો ઘણી વૃદ્ધિ થાય છે, એમ વાડવ નામના મુનિ કહે છે ૫

શ્રાદ્ધ (૧૩૩)

શ્રાદ્ધની નિરર્થકતા —

મૃતાનામપિ જન્તૂના, યદિ તૃપ્તિર્ભવેદિહ ।

નિર્ગણસ્ય પ્રદીપસ્ય, સ્નેહઃ સર્વધ્યેન્દ્રિયલ્લામ્ ॥ ૧ ॥

યાગશાસ્ત્ર. પ્રકાશ ૨, શ્લો० ૪૭ ની ટીકામા*

મરેલા માળાપ વગેરે પ્રાણીઓને (તેમના ધ્યાદ્ધ નિમિત્તે હિંસા કરવામા આવે છે તેનાથી જો) તૃપ્તિ થતી હોય તો દીવો ખુલાયા પછી તેમા રહેલું તેલ દીવાની શિખાને વધારી શકે (તેણે તેા જાણમા આવતું નથી, તેથી પિતૃઓની તૃપ્તિ પણ થઈ શકતી નથી) ૧



છાશ —

વનેના શશિકુન્દામા, તાપહારી જગત્રિયા ।

વર્ધતે વનમજ્જેન, ન તાપી યમુનાઽપિ ચ ॥ ૯ ॥

જે વન(ધર)ને વિષે ઉત્પન્ન થાય છે, ચંદ્ર અને કુંદન પુષ્પ જેવી ઉત્કૃષ્ટ અને નિર્મળ હોય છે, તાપને હરદ કરનારી છે, જગતને ત્રિય છે, તથા વન(જળ)ના સમવર્ધ વૃદ્ધિ પામે છતાં તાપી કે યમુના નદી નથી તે કોણ (ઉત્તર-છાશ) ૯

કલ્પ —

કૃષ્ણમુખી ન માર્જારી, દ્વિજિહ્વા ન ચ સર્પિણી ।

પશ્ચમર્તા ન પાશ્ચાલી, યો જાનાતિ સ પણ્ડિત ॥ ૧૦ ॥

શ્રીચરણકાચ (વિત્તમઙ્ગલ) સગ ૮, દના ૦ ૨૦ જે કાળા મુખવાળી છતાં બિલાડી નથી, જે શૂભ છતાં સર્પિણી નથી, અને પાચલતાર છતાં દ્રોહી નથી, આ વસ્તુને જે બાણે તે પડિત છે

(ઉત્તર-લેખણ તેણે મુખ શાહીચાણુ હોવાથી ગણુ છે, તે ચીરેલી હોવાથી તેને બે શૂભ છે, અને હાથના પાચે આગળ તેના પતિ છે) ૧૦

કાગળ —

અપદો દૂરગામી ચ, સાક્ષરો ન ચ પણ્ડિત ।

અમુલ સ્ફુટવક્તા ચ, યો જાનાતિ સ પણ્ડિત ॥ ૧૧ ॥

કવિતાકૌમુદી, ભાગ ૩, શ્લોક ૧.

તે પગ નહીં છતાં ફર બાય છે, તે માદર (અક્ષર મહિત) છતાં પડિત નથી, તથા જે સુખરહિત છતાં અપદ વક્તા છે, આને જે બાણે તે પડિત છે (ઉત્તર-લેખ-કાગળ)

સિંદૂર, વિધવા અને કપાળ —

કિં ભૂષણ સુન્દરસુન્દરીણા, કિં દૂષણ પાન્થજનસ્ય નિત્યમ્ ? ।
કસ્મિન્ વિધાત્રા લિખિત જનાના, મિદૂરચિન્દુર્વિઘ્નલલાટે ॥ ૧૨ ॥

મરિચ્યત્પુરાણ, સ્કન્ધ ૪, અધ્યાય ૧૬

સુદર સ્ત્રીઓનું ભૂષણ શું છે ? સીંદૂરનો આડલો
સુસાક્ષરનું દ્વંદ્વ શું છે ? વિધવા મનુષ્યોના ઠયા અંગને
વિધે વિધાનાએ લેખ લખ્યા છે ? લલાટને-કપાળને વિધે ૧૨

કગોતિ શોભામલકે સ્ત્રિયાં કો

દ્રશ્યા ન કાન્તા વિધિના ચ કોક્તા ? ।

અજ્ઞે તુ કસ્મિન્ દહન. પુગર.,

સિન્દૂરચિન્દુર્વિઘ્નલલાટે ॥ ૧૩ ॥

મૃત્તિહપુરાણ (વ્યામુનિ), અધ્યાય ૧૧, શ્લોક ૭૬

સ્ત્રીના કપાળમા કેાણુ થોભા હરે છે ? સીંદૂરનો
આડલો વિધાતાએ ક' સ્ત્રી બોધાનો નિષેધ ઠયો છે ? વિધવા
મહાદેવના ઠયા અંગને વિધે અગ્નિ છે ? કપાળમા ૧૩

જોડા.—

દન્તેર્હીન. શિલામક્ષી, નિર્જીવો મદુમાપકઃ ।

ગુણસ્વૃતિસમૃદ્ધોઽપિ, પરપાદેન ગચ્છતિ ॥ ૧૪ ॥

કવિતાકૌમુદી, પૃષ્ઠ ૪૩૮, શ્લોક ૧૧

સાવરહિત હતા પશ્યઃ ખાય છે, અવરહિત હતા
 ૬૧ લે લે છે અને સુલુપ્ય નમૂડવી નમૂદિવાએ હવ
 ૫૭ સીમના ૧૨૨ડે આવે છે (ઉત્તર-દિપાન-એડો
 તેને તાત રહી હતા કાકનીઓ તેના બરાબ છે, ચનમ
 બોલે છે, અને દોરાની રીવણીવી યુક્ત છે, તથા મધુચ તેને
 ૫૫મા પડેરીને આવે છે) ૧૮

નોંધા—

૧ને જાણા વન સ્વક્ત્વા, ૨ને તિષ્ઠતિ નિત્યશ ।

૫૫૫સી ન તુ સા વેશ્યા, યો જાનાતિ સ પણિહત ॥૧૫॥

કવિતાકૌમુદા માગ ૩, શ્લોક ૨

જે વનમા ઉત્પન્ન થઈ છે, વનને તણને નિરતર 'વન'મા
 રહે છે, તથા જે પશ્યસી હતા વેશ્યા નથી આને જે
 બળે તે પડિત છે (ઉત્તર-નોંધા એટલે વહાણ, તે નોંધા
 વનમા એટલે અરણ્યના લાકડાવી ઉત્પન્ન થાય છે, તે અર
 ણ્યને તણને નિત્ય વનમા એટલે જળમા રહે છે, તે નોંધા
 રૂપી સી પૈસાથી મળે છે પણ તે વેશ્યા નથી) ૧૫

અગરખુ —

અસ્થિ નાસ્તિ શિરો નાસ્તિ, વાહુરસ્તિ નિરઙ્ગુલિ ।

નાસ્તિ પાદદ્વય માટમમાત્તિ ॥ ૧૬ ॥

હાડકા નથી

નથી, તથા બે ૫

ગાદ અલિ ૧૩ ૩

૩, શ્લોક ૧

ગળીઓ

કુભારનો દોરો.—

वने वसति को वीरो योऽस्थिमासमिर्जितः ।

असिमत कुरुते कार्यं, कार्यं कृत्वा वने गतः ॥ १७ ॥

કવિતામૈમુદ્રી, ભાગ ૩, શ્લોક ૧૪.

‘વન’ને વિષે એવો કયો વીર રહે છે ? કે જે હાડકા અને માંસ રહિત છે, તન્વાર જેવું કાર્ય કરે છે, અને કાર્ય કરીને પાછો ‘વન’માં જાય છે (ઉત્તર-કુભારનો દોરો તેને વનમાં એટલે પાણીમાં રાખવામાં આવે છે, માટીના વામણ વગેરે કરતી વખતે તે માટીના પીંડને કાપવાના કામમાં આવે છે, તેથી તે ખડક જેવું કાપવાનું કાર્ય કરીને પાછો વનમાં એટલે પાણીમાં જાય છે) ૧૭

કુભારનું ચક્ર.—

पर्वताग्रे रथो याति, भ्रूमो तिष्ठति सारथिः ।

चलते वायुवेगेन, पदमक न गच्छति ॥ १८ ॥

માત્રકાવ્ય, સર્ગ ૧૬ શ્લોક ૫૧.

પર્વતના અગ્રભાગ પર રથ આવે છે, અને તેનો નારથિ પૃથ્વી પર રહે છે, તે રથ વાયુવેગની જેમ ગીધ આવે છે, પરંતુ એક પગલું માત્ર પહોં આગળ જતો નથી (ઉત્તર કુભારનું ચક્ર, તે પર્વતના આકારવાળા પીંડ ઉપર મૂકવામાં આવે છે, તેનો નારથિ કુભાર પૃથ્વી પર જ બેઠો હોય છે, તે ઝડપથી દૂર કાઢે છે, પણ તે ધ્યાનથી જરા પણ આધુ જતું નથી) ૧૮

પ્રકીર્ણક શ્લોકો (૧૩૫)

[જે કોઈકે માટે કોઈ પણ એક વિષયનું પ્રતિપાદન નવી મળતું, પરંતુ અનેક બાબતોનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે તે કોઈકે આ વિભાગમાં મૂક્યા]

કરણીય વસ્તુ—

સમ્પત્તૌ નિયમ શક્તૌ, સદ્ગત યૌવને વ્રતમ્ ।

દારિદ્ર્યે દાનમત્યલ્પમપિ લાભાય શ્રેયસે ॥ ૧ ॥

પ્રવચ્ચિન્તામણિ, પૃ૦ ૧૪૧, શ્લોક ૧

સપત્તિમાં નિયમ, શક્તિમાં ક્ષમા, જુવાનીમાં વ્રત અને નિર્ધન અવસ્થામાં દાન એ બધું થોડું પણ ધણું લાભ કરે છે ૧

સ્નાન પૂર્વમુચીશ્રય, પ્રતીચ્યા દન્તધાવનમ્ ।

ઉદીચ્યા શ્વેતવાસાસિ, પૂજા પૂર્વોત્તરામુચી ॥ ૨ ॥

વિવરુચિલાસ, હજાસ ૧, શ્લોક ૧૮૦

સ્નાન અને દાંતણું પૂર્વ દિશા તરફ કરવું જોઈએ, શ્વેત વસ્ત્રો ઉત્તર દિશામાં પહેરવા જોઈએ અને પૂજા પૂર્વ તથા ઉત્તર દિશામાં કરવી જોઈએ ૨

દાન વિત્તાદત્ત વાચ, કીર્તિધમા તથાઽઽયુષ ।

પરોપકરણ કાયાદસારાત્ સારમુદ્ધરેત્ ॥ ૩ ॥

પ્રવચ્ચિન્તામણિ પૃ૦ ૩૦, શ્લોક ૧

ધનની દાન, વાણીથી સત્ય, આયુષ્યથી કીર્તિ અને ધર્મ

તથા શરીરથી ધરોપકાર, એમ અસાર વસ્તુથી સાર જે ચલે
જોઈએ ૩

પરસ્ય પીડાપરિવર્જનાત્ તે, ત્રિધા ત્રિયોગ્યપ્યમલા સદાઽસ્તુ ।
સામ્યૈકલીન ગતદુર્વિકલ્પ, મનો ઋચશ્રાપ્યનઘપ્રવૃત્તિ ॥ ૪ ॥

અભ્યાત્મકલ્પદ્રુમ, અધિકાર ૫, શ્લો ૭.

ખીજા જીવોને ત્રણે પ્રકારે પીડા ન કરવાથી તારા મન,
વચન, કાયાના યોગોની ત્રિપુટી, નિર્મળ થાય, મન માત્ર
સમતામા જ લીન થઈ જાય, વળી તે તેના દુર્વિકલ્પો તણ
હે અને વચન પણ નિરવધ વ્યાપારમા જ પ્રવૃત્ત થતુ રહે ૪

અજરામરવત્પ્રાજ્ઞો વિદ્યામર્ય ચ ચિન્તયેત્ ।

ગૃહીત ઇવ કેશેષુ, મૃત્યુના ધર્મમાચરેત્ ॥ ૫ ॥

હિતોપદશ, પ્રસ્તાવના, શ્લો ૩.

પોતાને અજર-અમર સમજી વિદ્યા અને ધનની ચિંતા
ઠરવી, અને મૃત્યુએ ચોટી પકડેલ છે-માથા ઉપર મૃત્યુ
સવાર થયેલ છે-એમ જાણી ધર્મનું આચરણ કરવુ ૫

દ્વિષ્ટપૂત ન્યસેત્ પાદ, વસ્ત્રપૂત પિવેજ્જલમ્ ।

સત્યપૂત વદેદ્નાક્ય, મન પૂત સમાચરેત્ ॥ ૬ ॥

આહિક શ્લો ૩૩

દ્વિષ્ટી પવિત્ર-જોયેલા સ્થાનમા પગ મૂકવો-આલવુ,
વસ્ત્રથી પવિત્ર-ગળેલુ જળ પીવુ, સત્યથી પવિત્ર વચન
બોલવુ, અને મનવડે પવિત્ર એવુ કાર્ય કરવુ-મનથી ચારી
રીતે વિચારીને કાર્ય કરવુ ૬

આર્તાં દેવાન્નમસ્યન્તિ, તપઃ કુર્વન્તિ રોગિણઃ ।

નિર્ધના વિનય યાન્તિ, લોગદેહાસ્તુ શીલતામ્ ॥ ૭ ॥

મનુસ્મૃતિ, અધ્યાય ૩, શ્લોક ૭

હુ ખી માણસો દેવોને નમસ્કાર કરે છે, રોગી માણસો તપ કરે છે, નિર્ધન માણસો વિનય કરે છે, અને દીધ શરીરવાળા શીલ પાળે છે (આ સર્વ આ સવના સ્વાર્થ માટે કરાતા હોવાથી નિષ્કળ છે) ૭

અકરણીય વસ્તુ.—

ન પાણિમ્યામુમામ્યા તુ, કણ્ઠપેજ્જાતુ ચ શિરઃ ।

ન ચામીક્ષ્ણ શિરસ્નાન, કાર્યં નિષ્કારણ નરૈઃ ॥ ૮ ॥

મહાભારત, વિરાટ પર્વ, અં ૧૯, શ્લોક ૨૫

માણસોએ કદાપિ બન્ને હાથપડે માત્ર ખાજવાળા નહીં, તથા વારવાર કારણ વિના મસ્તકે સહિત આન કરવું નહીં ૮

નોર્ધૈર્હસેત્ સશ્વદ્ વ, ન મુચ્ચેત્ પવન યુધ ।

નણાન્ન રદનૈર્દિઠ્ઠન્યાત્, પાદ પાદેન નાક્રમત્ ॥ ૯ ॥

મહાભારત ગાત્રપર્વ, અં ૧૯, શ્લોક ૩૦

હાથ માણસે જિએથી હસવું નહીં—અટ્ટહાસ્ય કરવું નહીં, શ્વદ્ સહિત—ખીલ સામજે તેમ અધોવાયુ મૂકવો નહીં, દાતવડે નખ છેવ્વા નહીં, તથા એક પગપડે ખીલે પગ ઘસવો નહીં ૯

ન દુષ્ટ્યાનમારોહેત્, કૂલચ્છાયા ન સથયેત્ ।

નામગાહેજ્જલૌષસ્ય, વેગમગ્રેસરો નર. ॥ ૧૦ ॥

મહાભારત શાન્તિપર્વ, અ૦ ૩૩, શ્લોક ૭૩

દુષ્ટ અશ્વાદિક અથવા દોષનાળા રથાદિક વાહન ઉપર ચડવું નહીં, નદી કુવા વગેરેના કાઠાની હાયામાં બેસવું નહીં, માણને પાણીના પૂરના વેગમાં અગ્રેસર વધને ચાલવું નહીં ૧૦

ગાકપાણિપાદચાપલ્ય, વર્જયેચ્છાતિમોજનમ્ ।

શય્યાદીપાધમસ્તમ્ભચ્છાયા દૂરેણ સન્ત્યજેત્ ॥ ૧૧ ॥

મહાભારત, શાન્તિપર્વ, અ૦ ૪૭, શ્લોક ૩૪.

વાણીની, હાથની અને પગની અપળતાનો ત્યાગ કરવો, અતિ લોજનનો ત્યાગ કરવો, અને શય્યાની, દીવાની બધમનીચ પુરની તથા વાહલાની હાયાને દૂરથી વર્જવી ૧૧

પ્રદીપ્ત વેશ્મ ન વિશેન્નારોહેચ્છિસર ગિરેઃ ।

નાસન્નૃતમુલ્લો જૃમ્મેત્, શ્વાસકાસૌ ચ ર્જયેત્ ॥ ૧૨ ॥

મહાભારત, શાન્તિપર્વ, અ૦ ૧૯, શ્લોક ૨૯.

બળતા ઘરમાં પ્રવેશ કરવો નહીં, પર્વતના શિખર ઉપર ચડવું નહીં, મુખ ઢાક્યા વિના બગાસુ ખાવું નહીં, તેમજ મુખ ઢાક્યા વિના-ઉઘાડે મુખે શ્વાનોશ્વાન અને ખાત્રી-ઉધરસ પણ વર્જવા ૧૨

કિન્ચિત્પરસ્વ ન હરેન્નાલ્પમપ્યપ્રિય વ્રદેત્ ।

પ્રિય ચ નાનૃત વ્રૂયાન્નાન્યદોપાનુદીરયેત્ ॥ ૧૩ ॥

મહાભારત, શાન્તિપર્વ, અ૦ ૩૩, શ્લોક ૭૫.

ખીલ્લતુ ઝાંઘ પલ્લુ ધન હરણુ કરવુ નહીં, ચોડુ ૫૩
અપ્રિય વચન બોલવુ નહીં, પ્રિય હતા પલ્લુ અસત્ય વચન
બોલવુ નહીં, તથા ખીલ્લના દોર કહેવા નહીં ૧૩

કેશગ્રહાન્ પ્રહારાથ, શિરસ્યેતાનિ વર્તयेत् ।

નાન્યત્ર પુત્રશિષ્યામ્યા, શિક્ષાર્થં તાડન સ્મૃતમ્ ॥ ૧૪ ॥

મહાભારત, શાન્તિપર્વ, અં ૧૨, શ્લોક ૧૦૨

મસ્તકના કેશ પકડવા નહીં, તથા મસ્તક ઉપર પ્રહાર
કેવા નહીં, પુત્ર અને શિષ્યને શિક્ષાને માટે તાડન કરવું,
તે સિવાય તાડન કરવું નહિ, એમ કહ્યું છે ૧૪

ન નાસિકા વિકુણ્ણીયાત, સ્વયં નોપાનહીં હરેત્ ।

શિરસા ન હરેદાર, ન પ્રધાયેત્ પ્રવર્ષતિ ॥ ૧૫ ॥

મહાભારત, આશ્વિપદ્ય અં ૧૦ શ્લોક ૨-

નાસિકાને વાઢી ઝરવી નહીં, ચોતે બેડા ઉપાડવા નહીં,
મસ્તક પર ભાર વહેવો નહીં, અને વરસાદ વરને ત્યારે
ઢોડવું નહીં ૧૫

સ્વપ્તવ્ય નૈવ નગ્નેન, ન ચોચ્છિદ્રશ્ચ સરસેત્ ।

ઉચ્છિદ્રો ન સ્પૃશેચ્છીર્ષ, મર્વપ્રાણાસ્તદાશ્રયા ॥ ૧૬ ॥

મહાભારત, શાન્તિપર્વ, અં ૧૫, શ્લોક ૧૬

નનપથે સૂવું નહીં, અપવિત્ર હોય તો વસ્ત્ર પહેરવા
નહીં અથવા અપવિત્ર રહેવું નહીં, તથા અપવિત્રપથે મસ્તક
કેનો સ્પર્શ કરવો નહીં, કેમકે સર્વ પ્રાણો મસ્તકને જ
આધીને રહ્યા છે ૧૬

ન ચાસીતાસને મિત્રે, મિત્રકાસ્ય ચ વર્જયેત્ ।

ન મુક્તકેશૈર્મોક્તવ્યમનગ્રઃ સ્નાનમાચરેત્ ॥ ૧૭ ॥

મહાભારત, શાંતિપર્વ, અ૦ ૧૯, શ્લોક ૩૨

ભાગેલા આસન ઉપર બેસવું નહીં, ભાગેલા ડાસાનો-
પાત્રનો ત્યાગ કરવો, છૂટા કેરા મૂકીને લોજન કરવું નહીં,
અને નગ્ન થઇને સ્નાન કરવું નહીં ૧૭

ગ્રીષ્મે ગર્પાસુ ચ છત્રી, દણ્ડી રાત્રૌ વનેષુ ચ ।

ઉપાનદ્વસ્રમાલ્ય ચ, શૃતમન્યૈર્ન ધારયેત્ ॥ ૧૮ ॥

મહાભારત, શાંતિપર્વ, અ૦ ૧, શ્લોક ૨૮.

ઉનાળામાં અને ચોમાસામાં પાસે જન રાખવું, રાત્રિ
સમયે અને વનને વિષે હાથમાં લાકડી રાખવી, તથા
બીજાએ ધારણ કરેલા-વાપરેલા બેડા, વસ્ત્ર અને ફૂલ (તથા
ફૂલની માળા) ધારણ કરવા નહીં ૧૮

અકૃન્વા પરસન્તાપમગત્વા સ્વલુ(લ) નમ્રતામ્ ।

અનુસૃજ્ય સતા માર્ગ, યત્સ્વલ્પમપિ તદ્દહુ ॥ ૧૯ ॥

વ્યાસદેવ.

અન્ય પ્રાણીને સતાપ નહીં કરીને, બળ પુરુષોને નમ-
સ્કાર નહીં કરીને એટલે બળ પુરુષો પાસે દીનતા નહીં
કરીને તથા સતપુત્રના માર્ગને નહીં ઠોડીને જે કાંઈ અલ્પ
સુકૃત કર્યું હોય તો તે પણ ઘણું થાય છે-ઘણું ફળ આપ-
નાર વાય છે (અર્થાત્ તે વિના બીજું ઘણું સુકૃત કરે તો
તે સર્વ બ્યર્થ છે, કારણ કે તે અકરણીય વસ્તુઓ છે) ૧૯

સાર્થક વસ્તુ —

નયેન નતા મિનયેન શિષ્ય, શીલેન લિજ્જી પ્રશ્નમન સાધુ. ।
જીવેન વેદઃ સુકૃતનવંદી, મિત્તેન મેહી રહિતો ન કિંચિત્ ॥૨૦॥

સૂત્રમુકાવલો પૃ૦ ૧૬૧, સ્લા૦ ૩૧ (હી હ.)

રાજા વગેરે નાયક-સ્વામી નીતિથી શોભે છે, શિષ્ય વિનયથી શોભે છે, લિંગી સ્ત્રીજનકે શોભે છે, માધુ શમતાવડે શોભે છે, શરીર છવવડે શોભે છે, મનુષ્ય સુકૃતવડે શોભે છે, અને ગૃહસ્થી ધનવડે શોભે છે (તે તે વિના તે તે કાંઈ શમતા નથી) ૨૦

થેય પુષ્પફલ વૃક્ષાદ્ દાનં થેયો ઘૃત સ્મૃતમ્ ।

થેયસ્તૈલ ચ પિષ્ઠાકાચ્છૈયો ધર્મથ માનુષાત્ ॥ ૨૧ ॥

જૈનપંચતન્ત્ર, પૃ૦ ૧૯૦, સ્લા૦ ૧૧

વૃક્ષ પરથી મારભૂત પુષ્પફળ લઈ લેવા, દહાંભાથી સારભૂત થી લઈ લેવું, ધાણીમાથી મારભૂત તેલ લઈ લેવું અને મનુષ્ય જલમાથી મારભૂત ધર્મ લઈ લેવો, એમ કહ્યું ॥ ૨૧

સુલસ્ય સાર પરિશ્રુજ્યતૈર્નીવન્તિ ત સત્પુરુષાસ્ત એવ ।

હૃદા સુહૃદં સુહૃદં સુહૃદ્ઙિ, પ્રિયાં પ્રિયર્થે મહિતા રમન્તે ॥૨૨॥

જૈનપંચતન્ત્ર, પૃ૦ ૧૬૪ સ્લા૦ ૧૬૩ *

જેઓ હૃદય પાનીને હવ પામેવાની તાથે રમે છે, તેઓવડે જ સુખનો માર ભોગવાય છે, જેઓ સારા હૃદયવાળા વધ (મિત્રરૂપ થઈ) સારા હૃદયવાળાની સાથે (મિત્ર સાથે) રમે છે, તેઓ જ છવતા છે, અને જેઓ પ્રીતિવાળા થઈને પ્રીતિ-

વાળા સાથે રમે છે, તેઓ જ સત્પુરુષો છે ૨૨

જ્ઞાસ્ય વોધાય દાનાય, ધન ધર્માય જીપિતમ્ ।

વપુ. પરોપકારાય, ધારયન્તિ મનીષિણઃ ॥ ૨૩ ॥

પુણ્યધનકથા, પૃ૦ ૧૨, સ્તો ૩૪૪.

બુદ્ધિમાન પુરુષો જ્ઞાનને માટે જ્ઞાસ્ય ધારણ કરે છે, દાન દેવાને માટે ધન ધારણ કરે છે, ધર્મક્રિયા કરવા માટે ભવિ-
તને ધારણ કરે છે, અને પરોપકારને માટે શરીરને ધારણ
કરે છે ૨૩

સુક્ષેત્રે વાપયેદ્ મીઝ, સુપાત્રે વાપયેદ્ ધનમ્ ।

સુક્ષેત્રે ચ સુપાત્રે ચ, પ્રયુક્ત નૈવ નશ્યતિ ॥ ૨૪ ॥

પુણ્યધનકથા, પૃ૦ ૨૦ *

સારા ક્ષેત્રમાં ખીજ વાવવું જોઈએ, અને સુપાત્રને વિશે
ધન વાવવું-આપવું જોઈએ, કેમકે સારા ક્ષેત્રમાં અને સારા
પાત્રમાં નાખેલી વસ્તુ કદાપિ નાશ પામતી નથી ૨૪

બુદ્ધે. ફલ તત્ત્વનિચારણ ચ, દેહસ્ય સાર વ્રતધારણ ચ ।

અર્થસ્ય સાર કિલ પાત્રદાન, વાચ. ફલ પ્રીતિકર નરાણામ્ ॥ ૨૫ ॥

ઉપદેશતરંગિણી, પૃ૦ ૨૭૮ (ય. વિ. પ્ર)

તત્ત્વનો વિચાર કરવો એ જ બુદ્ધિનું ક્ષણ છે, વ્રત ધારણ
કરવું એ જ શરીરનો સાર છે, સુપાત્રે દાન દેવું એ જ ધનનો સાર
છે, અને જે મનુષ્યોને પ્રીતિ કરે તે જ વાણીનું ક્ષણ છે ૨૫

સ સ્તિગ્ધો વ્યસનાન્નિવારયતિ યસ્તત્કર્મ યન્નિર્મલ,

સા સ્ત્રી યાનુવિધાયિની સ મતિમાન્ યઃ સદ્ગિરમ્યર્ચયેતે ।

સા શ્રીયાં ન મદ કરોતિ મ સુખી યસ્તૃણ્યા નોહત,
તન્મિત્ર યદ્યન્ત્રણ સ પુરુષો યાં સ્થિત નાપદિ ॥ ૨૬ ॥

પદ્યત્રય, પૃ. ૬૫, સ્કાં ૨૫૧

તે જ સ્નેહી કહેવાય કે જે વ્યસનથી-હું ખથી નિવારે,
તે જ ઝમ્ કહેવાય કે જે નિર્માળ-નિર્દોષ હોય, તે જ મી
કહેવાય કે જે પતિને અનુમરનારી હોય, તે જ બુદ્ધિમાન
કહેવાય કે જે સત્પુરુષોથી પૂજ્યતો હોય, તે જ લક્ષ્મી કહે
વાય કે જે મ. કરનારી ન હોય, તે જ સુખી કહેવાય કે
જે તૃષ્ણાથી વહન થતો ન હોય, તે જ મિત્ર કહેવાય કે
જેનાથી પીડા થતી ન હોય, અને તે જ પુરુષ કહેવાય કે
જે આપત્તિને વિષે ખેદ પામતો ન હોય ૨૬

જલે તૈલ લેલે ગુણ, પાત્રે દાન મનાગપિ ।

પ્રાણે શાસ્ત્ર સ્વયં યાતિ, વિસ્તાર વસ્તુશક્તિ ॥ ૨૭ ॥

મહાભારત, શાંતિપર, મોક્ષમાગ, સ્કાં ૧૧૩

જળને વિષે થોડું પણ તેલ, ખળને વિષે જરા પણ
ગુણ વાત, પાત્રને વિષે થોડું પણ દાન અને બુદ્ધિમાનને
વિષે થોડું પણ શાસ્ત્ર રહેલું હોય તો તે વસ્તુની શક્તિને
લીધે પોતાની ભેજે જ વિસ્તાર પામે કે-અસિદ્ધ યાય છે ૨૭

યાગાર્થ મોક્ષન વેષા, મન્તાનાર્થ ચ મૈથુનમ્ ।

વારુ સત્યચનાર્થ ચ, દુર્ગાળગતિવરન્તિ તે ॥ ૨૮ ॥

મહાભારત, શાંતિપર અ. ૧૧૧, સ્કાં ૧૩

જે પુરુષો માત્ર થરીરના નિર્ગોહ માટે જ ભોજન કરતા
હોય, માત્ર સતતિ ઉત્પન્ન કરવા માટે જ મૈથુન સેવનારા

હોય અને સત્ય વચનને માટે જ વાણી બોલતા હોય, તેઓ કદોને તરી બાય કે-ઓળગે છે ૨૮

અમોઘા વાસરે વિદ્યુદમોઘ નિશિ ગર્જિતમ્ ।

અમોઘા સજ્જના વાણી, અમોઘ દેવદર્શનમ્ ॥ ૨૯ ॥

દિવને વિજળી વાય તે સફળ છે, ગરિએ ગર્જન વાય તે સફળ છે, સત્યુચોની વાણી મફળ છે, અને દેવનું દર્શન પણ સફળ છે ૨૯

નિર્થક વસ્તુ:—

અલસસ્ય કૃતો વિદ્યા, અવિદ્યસ્ય કૃતો ધનમ્ ? ।

અધનસ્ય કૃતો મિત્રમમિત્રસ્ય કૃતો વલમ્ ? ॥ ૩૦ ॥

અર્મકલ્પત્રમ પૃ૦ ૨૩ સ્ત્રો ૨૬ (દે લા.)*

આજસુ માણસને વિદ્યા કયાથી હોય ? અવિદ્યાને ધન કયાથી હોય ? ધન રહિતને મિત્ર કયાથી હોય ? અને મિત્ર રહિતને બળ કયાથી હોય ? (ન જ હોય.) ૩૦

કિં પૌરુષ રક્ષતિ येन नार्त्तान्,

કિં વા ધન નાર્થિજનાય યત્ સ્યાત્ ।

કા સા ક્રિયા યા ન હિતાનુવન્ધા,

કિં જીવિત યદ્યશ્સો વિરોધિ ॥ ૩૧ ॥

જેનપદ્ધત્ય, પૃ૦ ૧૬૪, સ્ત્રો ૧૬૭.

જેનાથી હુ ખી માણસોનું રક્ષણ યતુ ન હોય તે પરાક્રમ શું કામનું ? જે ચાચક જનના ઉપયોગમા ન આવતું હોય તે ધન શા કા રહિતનો અનુબંધ કરનારી ન

તે ક્રિયા શા કામની ? અને જે યશનુ : વિરોધી હોય તે
 જીવિત પણ શુ કામનુ ? (સર્વ નકામા છે) ૩૧

ધનેન કિં યો ન દદાતિ નામ્નુતે,

રત્નેન કિં યેન રિપુ ન વાધતે ? ।

શ્રુતેન કિં યેન ન ધર્મમાચરેત,

કિમાત્મના યો ન જિતન્દ્રિયો ભવેત ? ॥ ૩૨ ॥

હિતાપદન, સુદર્શન, શ્લોક ૧

જે ધન દાનના ઉપયોગમા કે પોતાના ઉપલોગમા ન
 આવે તેવા ધનવડે શુ ફળ છે ? જે બળવડે શત્રુને બાધા
 ન કરાય તેવા બળવડે શુ ફળ છે ? જે શાસ્ત્રવડે ધર્મનુ
 આચરણ ન થાય તેવા શાસ્ત્રથી શુ ફળ છે ? અને જે
 પુરુષ જીતેન્દ્રિય ન થાય તે પુરુષના આત્માથી શુ ફળ છે ?
 સર્વે નિષ્ફળ છે ૩૨

કિં કોકિલસ્ય ત્રિરુતેન ગતે વસન્તે,

કિં કાતરસ્ય બહુશસ્ત્રપરિગ્રહેણ ? ।

મિત્રેણ કિં વ્યસનકાલપરાદ્મુક્તેન,

કિં જીવિતેન પુરુષસ્ય નિરક્ષરણ ? ॥ ૩૩ ॥

નલચમ્પુ (ત્રિવિક્રમમદ્) , ઉચ્છાસ ૩, શ્લોક ૧૩-

વસન્ત ઋતુ ગયા પછી કોકિલ (કોયલ) ના શબ્દનુ
 શુ ફળ ? કાતર પુરુષ ઘણા શસ્ત્રો ધારણ કરે તેનુ શુ ફળ ?
 હુ અને વખતે વિશુબ્ધ થાય તેવા મિત્રથી શુ ફળ ? નિરક્ષર
 (મૂર્ખ) પુરુષના જીવવાથી શુ ફળ ? (આ મર્વ વ્યથ છે) ૩૩

પરાધીન વૃથા જન્મ, પરસ્ત્રીણ વૃથા સુખમ્ ।

પરગેહ વૃથા લક્ષ્મીર્ધિયા યા પુસ્તકે વૃથા ॥ ૩૪ ॥

પરાધીન જન્મ વૃથા છે, પરસ્ત્રીને વિષે જે સુખ તે વૃથા છે, પર ઘરને વીષે જે લક્ષ્મી તે વૃથા છે અને પુસ્તકને વિષે જે વિદ્યા તે પણ વૃથા છે ૩૪

નાલસ્યેન સમ સૌખ્ય, ન પ્રિયા સહ નિદ્રયા ।

ન વૈરાગ્ય શ્રમાદેન, નારમ્બેણ દયાલુતા ॥ ૩૫ ॥

આલસ્યની માથે સુખ ગહેતુ નથી, નિદ્રાની સાથે વિદ્યા રહેતી નથી, પ્રમાદની માથે વૈરાગ્ય રહેતો નથી અને આર-ભની માથે દયા ગહેતી નથી ૩૫

સાં કિં સમા યત્ર ન સન્તિ રુદ્ધા

રુદ્ધા ન તે ચે ન વદન્તિ ધર્મમ્ ।

ધર્મ, સ નો યત્ર ન ચૈવ સત્ય,

સત્ય હિ તથા પરસ્ય રક્ષા ॥ ૩૬ ॥

વર્મકલ્પદ્રુમ, પૃ૦ ૭૮, શ્લોક ૬૫ (પ્ર સ)

જે સમામાં વૃદ્ધ જનો ન હોય તે શુ સમા ગહેવાય ? જે વૃદ્ધો ધર્મ ન ગહે તે વૃદ્ધો ન ગહેવાય જે ધર્મમાં સત્ય ન હોય તે ધર્મ ન કહેવાય અને જે સત્યમાં પર-પ્રાણીની રક્ષા હોય તે જ સત્ય કહેવાય છે ૩૬

મા મૃજ્જન્મ મહાકુલે તદપિ ચેન્મા મૃદ્વિપત્ સાઝપિ ચે-

ન્મા મૃદ્ મૃરિકલપમસ્તિ યદિ તન્મા મૃદ્ દયાર્દ્ર મનઃ ।

તદ્દેદસ્તિ તદસ્તુ મૃત્યુરયં ચેત્તસ્યાપિ નાસ્તિ ક્ષણ-

સ્તઞ્જમાન્તરનિર્વિદોષમદમદ્દેશાન્તરસ્તુ સ્થિતિ ॥૩૭॥

ક્ષેમ દ કવિ

પ્રથમ તો ઉચ્ચ કુળમાં જન્મ ન હોય કદાચ ઉચ્ચ કુળમાં જન્મ થાય તો વિપત્તિ ન થાય કદાચ વિપત્તિ આવી પડે તો ઘણી ઓછો ન હોય કદાચ તે પણ હોય તો આવી બીજી મન : થાય કદાચ તે પણ થાય તો મૃત્યુ થાય કદાચ તે મૃત્યુનો પણ સમય ન હોય તો જન્માતરની જેવા નારા કે નબળા પરદેશમાં સ્થિતિ-રહેવાનું હોય ૩૭

સારભૂત વસ્તુ—

દયૈવ ધર્મણુ ગુણેણ દાન, પ્રાણેણ ચાન્ન પ્રથિત પ્રિયણુ ।

મથ પૃથિવ્યામુપકારકેણ, તીર્થેણ માતાપિતરાં તથૈવ ॥ ૩૮ ॥

ધર્મસ્વપ્રમુખ પૃ૦ ૮૮, શ્લોક ૭૧ (૬ લા)

પૃથ્વી ઉપર સર્વ ધર્મમાં દયા ધર્મ ઉત્તમ છે, સર્વ ગુણોમાં દાન ગુણ શ્રેષ્ઠ છે, પ્રાણે જીવને નર્વ પ્રિય વસ્તુઓમાં આ ન વધારે પ્રિય કહેતું છે, સર્વ ઉપકાર કરનારાઓની મધ્યે મેઘ શ્રેષ્ઠ છે, અને તે જ પ્રમાણે સર્વ તીર્થોમાં માતા-પિતા જ ઉત્તમ તીર્થ છે ૩૮

મન્ત્રાણાં પરમષ્ટિમન્ત્રમહિમા તીર્થેણ શુભુચ્ચયો

દાન પ્રાણિદયા ગુણેણ મિત્રયો જલ ત્રતેણ તતમ્ ।

સન્તોષો નિયમ તપસ્સુ ચ શમસ્ત્રચેણ સદ્વૈન,

સર્વજ્ઞોદિતસર્વર્પણે પર સ્યાદ્વાર્ષિક પર્વ ચ ॥ ૩૯ ॥

ઉપદગનરક્ષિણો પૃ૦ ૯૦ (૪ ચિ પ્ર)

મર્વ મત્રોને વિષે પરમેષ્ઠીમત્રનો મહિમા મોટો છે, સર્વ તીર્થોમા નત્રુજય તીર્થ મોટું છે, મર્વ દાનમા પ્રાણી દયા એટલે અભયદાન ઉત્તમ છે, સર્વ ગુણોમા વિનય ગુણ ઉત્તમ છે, સર્વ વ્રતોમા બ્રહ્મચર્ય વ્રત ઉત્તમ છે, મર્વ નિયમોમા સતોપનો નિયમ ઉત્તમ છે, સર્વ તપમા શમતાશ્વ તપ ઉત્તમ છે, સર્વ તત્ત્વોમા સમક્રિતક્રમ તત્ત્વ શ્રેષ્ઠ છે, અને સર્વજ્ઞ કહેલા મર્વ પયોને વિષે સાવતરિય પર શ્રેષ્ઠ છે ૩૬

ન સદ્ગામ્યાત્ પર ગચ્ચ, ન કલાયાઃ પરં વનમ્ ।

ન હિંસાયાઃ પરોઽધર્મો ન મન્ત્રોપાત્ પર મુક્તમ્ ॥ ૪૦ ॥

શાસ્ત્રવિધિ, પૃષ્ઠ ૧૦૭

મારા વચ્ચેન ડરતા ખીણુ કોઈ પરીડરણુ નથી, કળાથી ખીણુ કોઈ ધન નથી, હિંસાથી ખીણુ કોઈ અધર્મ નથી, અને સતોપથી ખીણુ કોઈ મુખ નથી ૪૦

દાનેન તુલ્યો નિધિરસ્તિ નાન્યં,

સન્તોષતુલ્ય ધનમસ્તિ કિં વા ।

વિભ્રૂપણ શીલસમ કુતોઽસ્તિ ?,

લામોઽસ્તિ નારોગ્યસમઃ પૃથિવ્યામ્ ॥ ૪૧ ॥

જેનપશ્ચત ન, પૃષ્ઠ ૧૫૫ શ્લોક ૧૩૨*

દાનની જેવો ખીણુ કોઈ નિધિ નથી, મતોપની જેવું ખીણુ કયું ધન છે? (કોઈ જ નથી-મતોપ જ મોટું ધન છે) શીલ જેવું ભૂપણ કયાથી હોય? (ન જ હોય-શીળ જ અમૂલ્ય આભૂષણ છે,) તવા પૃથ્વીને વીધે આરોગ્ય જેવો ખીણુ કોઈ મોટો વ્ય છે જ નહીં ૪૧

મેા પુત્રપમા એક શૂરવીર નીકળે છે, હજાર પુરુષમા એક પડિત પીડળે છે, લાખ પુરુષમા એક વક્તા નીકળે છે, ઇતા એટલા બધામા દાતાર તો હોય કે ન પણ હોય સગ્રામમા જય મેળવવાથી ડાઈ શૂરવીર ઢહેવાતો નથી, વિદ્યાભ્યાસ કરવાથી ડાઈ પડિત ઢહેવાતો નથી, વાણીની ચતુરાઈથી ડાઈ વક્તા કહેવાતો નથી, તેમજ ધન આપવાથી જ માન દાતાર ઢહેવાતો નથી પરંતુ ઇદ્રિયોનો જય કરે તે જ શૂરવીર, ધર્મનું આચરણ કરે તે જ પડિત, મત્યવાદી હોય તે જ વક્તા અને પ્રાપ્તિઓના હિતમા રત હોય તે જ દાતાર ઢહેવાય છે ૪૬, ૪૭, ૪૮

આનૃશસ્ય પરો ધર્મઃ, ક્ષમા ચ પરમં વલમ્ ।

આત્મજ્ઞાન પર જ્ઞાન, ન સત્યાદ્વિદ્યતે પરમ્ ॥ ૪૯ ॥

મહાભારત શાંતિપર્વ, અધ્યાય ૩૩૭ સ્કાં ૧૨
અકૂરતા જ ઉત્તમ ધર્મ છે, ક્ષમા જ મોટું ગુણ છે, આત્મજ્ઞાન જ શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન છે અને નત્યથી કોઈ ઉત્તમ નથી ૪૯

નાસ્તિ વિદ્યાસમં ચતુનાસ્તિ સત્યસમં તપ ।

નાસ્તિ રાગસમં દુઃખ, નાસ્તિ ત્યાગસમં મુરમ્ ॥ ૫૦ ॥

મહાભારત શાંતિપર્વ, અધ્યાય ૧૭૪, સ્કાં ૩૫
વિદ્યા સમાન કોઈ નેત્ર નથી, સત્ય સમાન કોઈ તપ નથી, ગાં સમાન કોઈ દુઃખ નથી અને ત્યાગ સમાન કોઈ મુખ નથી ૫૦

આપ્તસુ મિત્ર જ્ઞાનીયાદ્યુદ્ધે શૂરમૃણે શુચિમ્ ।

માર્ગો ક્ષીણેષુ વિક્તેષુ, વ્યસનેષુ ચ ગાન્ધમાન્ ॥ ૫૧ ॥

હિતાપદેશ, મિત્રલાભ, શ્લો ૭૦

આપત્તિમા નિત્રની પરીક્ષા કરાય છે, યુદ્ધમા શૂરવીરની પરીક્ષા કરાય છે, દેહુ થઈ જાય ત્યારે પવિત્ર પુરુષની પરીક્ષા વાય છે, ધન ક્ષીણુ થાય ત્યારે સ્ત્રીની પરીક્ષા વાય છે અને ઝડપમા બાધવેની પરીક્ષા થાય છે ૫૧

જ્ઞાન મનોમલત્યાગો દાન ત્તમયદક્ષિણા ।

જ્ઞાન તત્ત્યાર્યસમ્બોધો ધ્યાન નિર્નિપય મન. ॥ ૫૨ ॥

બુદ્ધસ્વતિસ્મૃતિ, શ્લો ૧૧૪

મનના મળનો ત્યાગ કરવો તે જ સાચુ જ્ઞાન છે, અભયરૂપ દક્ષિણા આપવી એ જ સાચુ દાન છે, તત્ત્વના અર્થનો બોધ થવો એ જ સાચુ જ્ઞાન છે અને ઢોઢ પશુ વિષયમા મન ન રહે તે જ સાચુ ધ્યાન છે ૫૨

તે પુત્રા યે પિતુમક્તા , મ પિતા યસ્તુ પોષકઃ ।

તન્મિત્ર યત્ર વિશ્વામ , મા માર્યા યત્ર નિર્વૃત્તિ ॥ ૫૩ ॥

બુદ્ધચાળમ્યનોતિ અધ્યાય ૨ શ્લો ૪

જેઓ પિતાના ભક્ત હોય તે જ પુત્રો છે, જે પુત્રનુ પોષણ કરે તે જ પિતા છે, જેના પર વિશ્વાસ રાખી શકાય તે જ મિત્ર છે, અને જેને વિષે સુખ પામી શકાય તે જ ભાર્યો કહેવાય છે ૫૩

નાસ્તિ મેઘસમ તોય, નાસ્તિ ચાત્મસમ પ્લમ્ ।

નાસ્તિ ચક્ષુસમ તેજો નાસ્તિ ચાન્નસમ પ્રિયમ્ ॥ ૫૪ ॥

બુદ્ધચાળમ્યનાતિ, અધ્યાય ૫, શ્લો ૧૭

મેઘના જળ સમાન ખીજી કોઈ ઉત્તમ જળ નથી,
આત્માના જળ જેવું ખીજી કોઈ જળ નથી, નેત્રના તેજ
જેવું ખીજી કોઈ ઉત્તમ તેજ નથી અને અગ્નિ જેવું
કોઈ પ્રિય નથી ૫૪

શાન્તિતુલ્ય તપો નાસ્તિ, ન મન્ત્રોપાત્ પર સુલ્ભ ।

ન તૃષ્ણાયા, પરો વ્યાધિર્ન ચ વર્મો દયામમ ॥ ૫૫ ॥

વૃદ્ધચાળમ્યનાતિ, અધ્યાય ૮, શ્લોક ૧૨

શાન્તિ સમાન કોઈ ઉત્તમ તપ નથી, સતોપથી ખીજી
કોઈ ઉત્તમ સુખ નથી, તૃષ્ણાથી ખીજી કોઈ મોટો રોગ
નથી અને દયાની જેવો ખીજી કોઈ ઉત્તમ ધર્મ નથી ૫૫

શીલ શૌર્યમનાલસ્ય, પાણ્ડિત્ય મિત્રસદ્ગ્રહ ।

અચોરહરણીયાનિ, પશ્વેતાન્યધ્યયો નિધિ ॥ ૫૬ ॥

શીળ, શૂરતા-પરાક્રમ, અનાલસ્ય-ઉદ્યમ, પાંડિતાર્થ અને
મિત્રનો સંગ્રહ, આ પાંચ અધ્યય નિધિ સમાન છે, અને તે
ચોર વગેરેથી હરણ કરી શકાય તેવા નથી ૫૬

સુવર્ણપુષ્પિતા પૃથ્વી, વિચિન્ત્યન્તિ ત્રયો જનાઃ ।

શૂરશ્ચ કૃતવિદ્યશ્ચ, યથ જાનાતિ સેવિતુમ્ ॥ ૫૭ ॥

જે પુરુષ શૂરવીર હોય, જે વિદ્યાવાન હોય અને જે
સ્વામીની સેવા કરવામાં નિપુણ હોય, આ ત્રણ મનુષ્યો
સુવર્ણના પુષ્પવાળી પૃથ્વીને ચુટે છે-પૃથ્વીમાં સુવર્ણરૂપી
પુષ્પોને મેળવે છે ૫૭

સમ્પત્ત સરસ્વતી સત્ય, સન્તાન સદનુગ્રહ ।

સત્તા સુકૃતસમ્માર, સકારા સપ્ત દુર્લભા ॥ ૫૮ ॥

સ પદા, મન્વતી, સત્ય, મતાન (પુત્રાદિક), સત્પુરુષની
કૃપા, સત્તા (અધિકાર) અને સુદૃતની-પુણ્યની સામગ્રી આ
સાત 'સદાર' હુલ્લ છે ૫૮

યા રાકાશશિશોમના ગતવના સા યામિની યામિની,
યા સૌન્દર્યગુણાન્વિતા પતિરતા સા કામિની કામિની ।

યા સર્વજ્ઞનતિપ્રમોદમધુરા સા માધુરી માધુરી,
યા લોકદ્વયસાધની તનુમૃતા મા ચાતુરી ચાતુરી ॥૫૯॥

જે પૂર્ણિમાના અદ્રથી શોભતી અને વાહળા રહિત હોય
તે ગતિ જ રાત્રિ છે જે સૌંદર્યના શુભે કળીને સહિત અને
પતિને વિષે રાગવાળી હોય તે કામિની જ કામિની છે જે
સર્વજ્ઞને નમસ્કાર કરવાથી પ્રમોદવડે મધુર હોય, તે
મધુરતા જ મધુરતા છે અને જે પ્રાણીઓના બન્ને લોકને
સાધનારી હોય, તે ચતુરાઈ જ સાચી ચતુરાઈ છે ૫૯

વિના ગોરસ કો રસો મોજનાના,

વિના ગોરસ કો રસો શ્રુપતીનામ્ ? ।

વિના ગોરસ કો રસઃ કામિનીના,

વિના ગોરસ કો રસઃ પણ્ડિતાનામ્ ? ॥ ૬૦ ॥

ગોરસ એટલે દૂધ, દહીં, ઘી વગેરે વિના લોજનમા શુ
રસ હોય ? ગોરસ એટલે પૃથ્વીના રસ વિના રાત્રીઓને શુ
રસ હોય ? ગોરસ એટલે ઇન્દ્રિયોના રસ વિના સ્ત્રીઓને શુ
રસ હોય ? અને ગોરસ એટલે વાણીના રસ વિના પડિ
શુ રસ હોય ? ૬

અમાર વસ્તુ:—

માતા यस્ય ગૃહ નાસ્તિ, માર્યા હન્દાનુવર્તિની ।

અરણ્ય તન ગન્તવ્ય, યયાઽરણ્ય તયા ગૃહમ્ ॥ ૬૧ ॥

જેને ઘર માતા ન હોય અને ભાર્યા પોતાની ઇચ્છાને અનુસરનારી અવગણી હોય તે પુરુષે અરણ્યમાં જવું યોગ્ય છે, કેમકે તેને તો જવું અરણ્ય છે તેવું જ ધર છે—અરણ્ય અને ધર બન્ને તુલ્ય છે) ૬૧

અર્થાતુરાણા ન ગુર્સ્ન યષ્ટુ, કામાતુરાણા ન ભય ન લજ્જા ।
વિદ્યાતુરાણા ન સુષ ન નિદ્રા બુધાતુરાણા ન રુચિર્ન વેલા ॥૬૨॥

હિતાપદ્મ, સ્કાં ૫૯.

જેઓ ધન મેળવવામાં બ્યાદૂળ હોય તેમને કોઈ શુભ નથી અને બધું પણ નથી કાનથી બ્યાદૂળ થયેલા પુરુષોને ભય કે લજ્જા હોતી નથી, વિદ્યા મેળવવામાં બ્યાદૂળ થયેલાને સુષ કે નિદ્રા હોતી નથી અને બુધાથી બ્યાદૂળ થયેલાને રુચિ કે વખત હોતો નથી ૬૨

માર્યામિયોગ સ્વજનાપવાદ ઋણસ્ય શેષ કૃપણસ્ય સેમા ।
દારિદ્યકાલે પ્રિયદર્શન ચ, વિનાઽમિના યત્ન દહન્તિ કાયમ્ ॥૬૩॥

સ્ત્રીનો વિયોગ, સ્વજનનો અપવાદ, દેણાનું શેષ (જેવું હેતા બાકી કાંઈક રહ્યું હોય તે), કૃપણ માણસની સેવા અને ગરીબ સ્થિતિમાં પ્રિયજનનું દર્શન આપ્યું બાળતો અગ્નિ વિના જ શરીરને બાળે (ગરીબીમાં પ્રિયજન આવે તો તેનો સત્કાર થઈ શકે નહીં તેથી તે દુઃખદાયક થાય છે) ૬૩

સાર-અસારભૂત વસ્તુ —

વિદ્યાસમ નાસ્તિ શરીરમ્પણ, નિન્દામમ નાસ્તિ શરીરદૂષણમ્ ।
તૃષ્ણા સમા નાસ્તિ પરા ચ ચિન્તા, ક્લેશોપશાન્ત સમતા પરા ના ॥ ૬૪ ॥
હિંદુલ્પરરણ, પૃ૦ ૨, શ્લોક ૧૨.

વિદ્યા સમાન (ખીજી) શરીરનું ભૂખપુ નથી, તેમ નિંદા
સમાન (ખીજી) શરીરનું દુષણ નથી પણ તૃષ્ણાસમાન
ખીજી મોટી ચિંતા નથી તથા ક્લેશની શાંતિથી ખીજી ઉત્કૃષ્ટી
સમતા નથી ૬૪

કસ્ય વ્યક્તવ્યતા નાસ્તિ, સોપાય કો ન જીવતિ ? ।
વ્યસન કેન ન પ્રાપ્ત, કસ્ય મોક્ષ્ય નિરન્તરમ્ ? ॥ ૬૫ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (પદ્ય) સર્ગ ૨, શ્લોક ૮૦૮.

કોનામાં ટીકા કળ્યા લાયક વસ્તુ નથી ? અને ઉપાય
પૂર્વક ડોણ જીવનવ્યવહાર નથી ચલાવતું ? હુ ખ કોને
પ્રાપ્ત થયું નથી ? અને હમેશા મુખ કોને ગ્રહી છે ? ૬૫

કોડતિમાર. સમર્વાના, કિં દૂર વ્યવસાયિનામ્ ? ।

કો નિદેશઃ સુવિધાના, ક પર પ્રિયનાદિનામ્ ? ॥ ૬૬ ॥

જૈનપદ્ધતિ, પૃ૦ ૭, શ્લોક ૨૨*

સમર્થ મનુષ્યોને ઘરો બાર પણ શો છે ? ઉઘમી મનુ-
ષ્યોને દૂર શું છે ? સારી વિદ્યાવાળાને પરદેશે ક્યો છે ?
અને પ્રિય વચન બોલનારને પારકો માણસ કોણ છે ? ૬૬

ઘર મૌન કાર્ય ન ચ પ્રવચનમુક્ત યદનૃત,

અર્થ કૈવલ્ય ધમા ન ચ પરકલત્રાભિગમનમ્ ।

ર પ્રાણત્યાગા ન ચ વિશુનયામ્યેષ્વમિરુચિ-

વર મિદ્ધાશિત્ત્વ ન ચ પરધનાસ્તાદનસુસમ્ ॥ ૬૭ ॥

હિતાપદશ મિત્રલાભ, શ્લોક ૧૩૫.

મુજા રહેવું નારું છે, પણ અન્ય વચન બોલવું નારું નથી, પુરુષો નપુંસક હોય તે સારા, પણ પરત્વી સાથે ગમન કરવું સારું નથી, પ્રાણનો ત્યાગ કરવો સારો છે, પણ હુઆ માણસોના વચન ઉપર પ્રીતિ રાખવી નારી નથી, તથા બિદ્યા માગીને ખાવું સારું છે, પણ અન્યના ધનનો સ્વાદ કરવાનું સુખ મેળવવું નારું નથી ૬૭

વર શૂન્યા શાલા ન ચ રલુ વરો દુષ્ટવૃષ્મો

વર વેશ્યા પત્ની ન પુનરવિનીતા કુલવધૂ ।

વર વાસોડરણ્યે ન પુનરવિવેકાધિપુર,

વર પ્રાણત્યાગો ન પુનરધમાનામુપગમ. ॥ ૬૮ ॥

હિતોપદેશ, મિત્રલાભ પૃષ્ઠ ૧૧, શ્લોક ૧૩

શાળા-ગાયો વગેરને રાખવાનું સ્થાન શૂન્ય ખાલી હોય તે સારું, પરંતુ દુષ્ટ બળકડે તેમાં હોય તે સારું નથી વેશ્યા બાઈ હોય તે મારી, પરંતુ વિનય રહિત કુળત્રી સારી નથી અરણ્યમાં વસવું સારું છે, પરંતુ અવિવેકી રાજાના નગરમાં રહેવું નારું નથી પ્રાણનો ત્યાગ કરવો સારો છે, પરંતુ અધમ પુરુષોનો સમાગમ સારો નથી ૬૮

કાકે શૈવ દ્યૂતકારેણ સત્ય,

મર્ષ ક્ષાન્તિ સ્ત્રીણુકામોપશાન્તિ* ।

ક્લીવે ધૈર્ય મદ્યપે તત્ત્વચિન્તા,

રાજા મિત્ર કેન દ્રષ્ટ શ્રુત વા ? ॥ ૬૯ ॥

રાજત ૨ (વિદ્યમણ), ભાગ ૨, શ્લોક ૭૭.

ઝાગડાને વિષે ખવિત્રતા, બુઝારીને વિષે સત્ય, સર્પને
વિષે ક્ષમા, સ્ત્રીને વિષે કામની યાત્રિ, નપુસકને વિષે
સ્ત્રવની ચિંતા અને રાજાને વિષે મિત્રતા આટલી જાણત
કાણે જોઈ છે કે કોણે નાજળી છે ? કોઈએ જોઈ કે
નાજળી નથી ૬૯

કોઠ્યાન્ પ્રાપ્ય ન ગર્વિતો વિપચિન. કસ્યાપદો નામતા.,
સ્ત્રીભિઃ કસ્ય ન સ્પિષ્ટિત શ્રુતિ મન. કો નામ રાજા પ્રિય ? ।

ક' કાલસ્ય ન ગોચરાન્તરગત કોઠ્યા ગતો ગોરવ,
કો ના દુર્જનવાગુગાનિવતિત. ક્ષેમેણ યાતઃ પુમાન્ ॥૭૦॥

વૃદ્ધવાણક્યનોતિ, અધ્યાય ૧૬, શ્લોક ૪.

કયો મનુષ્ય ધન પામીને ગવવાળો નથી થયો ? વિપદમા
મુખ થયેલા કોને આપત્તિ નથી આવી ? પૃથ્વી પર સ્ત્રીઓ-
કે કોણ મન ખડિત નથી થયું ? રાજાઓને કોણ પ્રિય
કોય ? મૃત્યુના પાળમા કોણ નથી આવ્યો ? કયો યાચક
ગૌરવને પામ્યો છે ? અને દુર્જન પુરુષની જાળમા પડેલો
કયો પુરુષ ક્ષેમકુશળને પામ્યો છે ? (કોઈ જ નહીં) ૭૦

કોધો વૈરસ્યતો રાજા, તૃષ્ણા વૈતરણી નદી ।

વિદ્યા કામદુવા ચેતુઃ, સન્તોષો નન્દન વનમ્ ॥ ૭૧ ॥

વૃદ્ધવાણક્યનોતિ, અધ્યાય ૮, શ્લોક ૧૦

કામ જ યમરાજ સમાન છે, તૃષ્ણા જ નરકમા રહેલી
વૈતરળી નામની નદી નમાન છે, વિદ્યા જ કામધેનુ ગાય
નમાન છે, અને સતોપ જ નદન વન નમાન છે ૭૧

કાવ્ય ચેત્ત્વ સમ ક્ષિપ્યમમૃત રક્ત કુરઙ્ગીદયા,
ચેત્ત્વ રન્દર્પવિષાણ્ડગણ્ડફલક મક્કાશશાઢ્ઢેન કિમ્ ? ।
સ્માતન્વ્ય યદિ જીવિતાગધિ મુધા સર્થર્થુમો વૈભવ,
વૈદર્ભી યદિ ર્દવયોગનમગ પ્રીત્યા સરત્યાઽપિ કિમ્ ? । ૭૨ ।

નગવિલાસ, સદ્ ૨, સ્ત્રા ૨

લે રમવાળું કાન્ય હોય તો અમૃતનું શું કામ છે ? લે
કામદેવના આવેશથી ક્ષીક્ષા (પ્રેત) વધેલા નડસ્થળવાળું
ઓતું મુખ હોય તો પૂર્ણિમાના ચંદ્રનું શું કામ છે ? લે
હવિત પદ્યોત સ્વતન્ત્રતા હોય તો સ્વર્ગ, પૃથ્વી અને પાતા
ળના વૈભવનું શું કામ છે ? અને લે ભરશુભાનીવાળી પાની
હોય તો કામદેવની સી રતિ અને પ્રીતિનું શું કામ છે ? ૭૨

ઉદારસ્ય તૃણ વિક્ત, શૂરસ્ય મગ્ન તૃણમ્ ।

વિરક્તસ્ય તૃણ માર્યા, નિ સ્પૃહસ્ય તૃણ જગત્ ॥ ૭૩ ॥

ઉદ્ગટતાગદ, પ્ર. ૧, સ્ત્રા. ૧૧૪

ઉદાર માણસને ધન તૃણ સમાન છે, શૂરવીરને મરણ
તૃણ સમાન છે, વિરક્તને-વૈરાગ્યવાળાને ભાથો તૃણ સમાન છે
અને સ્પૃહા રહિત પુરુષને આશુ જગત્ તૃણ સમાન છે ૭૩

લોભશ્વેદગુણેન કિં પિશુનવા યદ્યસ્તિ કિં પાત્તકં ,

સત્ત્વ ચેત્ત્વમા ચ કિં શુચિ મનો યદ્યસ્તિ તોર્થેન કિમ્ ? ।

સાંજન્ય યદિ કિં વલેન મહિમા યદ્યસ્તિ કિં મળ્ડનૈઃ,

મદ્વિદ્યા યદિ કિં ધનેરપયશો યદ્યસ્તિ કિં મૃત્યુના ? ॥૭૪॥

નીતિગતરુ (મતુકરિ), શ્લોક ૪૪

જે લોભ હોય તે ખીન્ન અશુભથી-દોષથી શુ ? ખીન્ન દોષનુ શુ નામ છે ? એ જ મોટો દોષ છે જે પિશુનતા-આડિયાપાડુ હોય તે ખીન્ન પાપનુ શુ કામ છે ? જે મત્ય હોય તે તપનુ શુ પ્રયોજન છે ? જે મન પરિત્ર હોય તે નીર્વાનુ શુ કામ છે ? જે મર્જનપાડુ હોય તે બળનુ શુ ગમ છે ? જે પોતાનો મહિમા-પ્રભાવ હોય તે ધરેણાનુ શુ કામ છે ? જે માગી વિદ્યા હોય તે ધનનુ શુ કામ છે ? મને જે અપકીર્તિ હોય તે મૃત્યુનુ શુ ગમ છે ? (અપકીર્તિ જ મૃત્યુ છે ઈત્યાદિ નવત્ર નાણુ) ૭૪

ગતાર્થસાર્યસ્ય વર ત્રિદેશો બ્રહ્મપ્રતિવ્રસ્ય વરં મિનાશઃ ।

કુતુહિસજ્ઞાદ્વરમેકતાઙ્ગૌ, વર દગિત્રી મહુપાપચિત્તાત્ ॥ ૭૫ ॥

જેના ધનનો મમૂહ નાથ પામ્યો હોય એવા પુરુષને પન્દેશ સાગ છે, જે પ્રતિજ્ઞાથી બ્રહ્મ થયો હોય તેનુ મરણ સારુ છે, કુતુહિવાળાનો મગ કરવા ઢરતા પર્વતમા એડલા રહેવુ મારુ છે, અને ઘણા પાપી ચિત્ત ઢરતા દરિદ્રી હોય તે મારો છે ૭૫

કોપસ્ય સજ્ઞાદ્વરમગ્નિસેવન, મનોઽમિપજ્ઞાદ્વરમદ્રિલક્ષ્મનમ્ ।

સચ્છન્નપુદ્ગેરમલ્પપુદ્ગિતા, ગર્તાનિપાતો વરમુગ્રલોભતઃ ॥૭૬॥

કોપનો મગ ઢરવો, તે કરતા તે અગ્નિનુ સેવન સારુ છે, સચ્છન્નપુદ્ગેર મનની આસક્તિ રાખવી, તે

તો પર્વતનું ઉલ્લંઘન કરવું-પર્વતમા ભટકવું સારું છે,
કપટવાળી બુદ્ધિ રાખવી, તે ઠરતા તો અટપબુદ્ધિ હોય તે
સારી છે, અને તીવ્ર લોભ રાખવો, તે ઠરતા તો ખારામ
પડવું સારું છે ૭૬

सन्तवेत् मृतेन किं यदि खलस्तत्कालमृतेन किं,
दातारो यदि कल्पशाखिमिरल यद्ययिन किं तृणै ? ।

કિં કર્પૂંશલાકયા યદિ દય પન્થાનમતિ પ્રિયા,
મમારઽપિ સતીન્દ્રજાલમપર યદ્યસ્તિ તેનાપિ કિમ્ ? ॥૭૭॥

ને દુનિયામા અત્યુરુપો હોય અમૃતનું શું કામ છે ?
ને ખળ પુરુષો હોય તો ઝાળકૂટ વિપત્તિ શું કામ છે ? ને
દાતાર પુરુષો હોય તો કલ્પવૃક્ષોનું શું કામ છે ? ને યાચક-
જનો હોય તો તૃણની શી જરૂર છે ? ને દૃષ્ટિના ભાગમાં
પ્રિયા ચાલતી હોય (પ્રિયા પોતાની દૃષ્ટિ પાસે જ હોય) તો
ઝૂંપરની રાણીનું શું કામ છે ? અને ને આ સ સાર છતાં
પણ ખીણું ઈંદ્રબાળ હોય તો તે ઈંદ્રબાળથી શું રજ છે ?
કાંઈ જ નહીં ૭૭

का विद्या कविता विनाऽर्थिनि जने त्याग विना श्रीश्च का,
को धर्म कृपया विना क्षितिपति को नाम नीति विना ? ।

કાં સ્તુતિર્નિય વિના કુલમધુ કા સ્વામિમર્ક્તિ વિના,
મોગ્ય કિં રમણી વિના ક્ષિતિવલે કિં જન્મકીર્તિ વિના ? ૭૮

કવિતા વિનાની વિદ્યા શું કામની છે ? યાચક લોભ
દાન આખ્યા વિનાની લક્ષ્મી-યા કામની છે ? કૃપા વિનાનો

ધર્મ શા કામનો છે? ન્યાય વિનાનો રાજા શા કામનો છે?
વિનય વિનાનો પુત્ર શા કામનો છે? પતિભક્તિ વિનાની
કુળસ્રી શા કામની છે? સ્ત્રી વિના ભોગ શા કામના છે?
અને કીર્તિ વિના પૃથ્વી પર જન્મ વયાનુ શુ ફળ છે? આ
મર્મ વ્યથા છે ૭૮

દુર્લભ વસ્તુ:—

નાદ્વણજ્ઞાતિરદ્વિષ્ટો વણિજ્ઞાતિરચ્ચક્ર: ।

પ્રિયજાતિરનીર્પ્યાલુ, શરીરી ચ નિરામય: ॥ ૭૯ ॥

વિદ્વાન્ ધની ગુણ્યર્ગર્, સ્ત્રીજનસ્વાપચાપલ: ।

રાજપુત્ર: સુચરિત, ગ્રામેણ ન દ્વિ દૃશ્યતે ॥ ૮૦ ॥

ત્રિપદિ, પદ ૧, સર્ગ ૧, સ્તોત્ર ૭૪૩ ૭૪૪.

ભાતે બ્રાહ્મણ હોય અને દ્રેષ રહિત હોય, વણિક ભાતિ
હોય અને અવચક્ર હોય—હગારે ન હોય, સ્વત્રિય ભાતિ હોય
અને ઇર્ષ્યા રહિત હોય, પ્રાણી-મનુષ્યાદિક શરીરે રોગ રહિત
હોય, વિદ્વાન પુરુષ ધનિષ્ઠ હોય, શુણ્ઠી પુરુષ ગવ રહિત
હોય, સ્ત્રી જન અપળતા રહિત હોય, અને ગજપુત્ર સદાચાર
વાળો હોય આવા પુરુષો પ્રાચે દેખાતા નથી—કોઈક જ
હોય છે ૭૯, ૮૦

સદ્ભાવો નાસ્તિ વેશ્યાના, સ્થિરતા નાસ્તિ સમ્પદામ્ ।

ત્રિવેકો નાસ્તિ મૂર્સાણા, પિનાશો નાસ્તિ કર્મણામ્ ॥ ૮૧ ॥

ધર્મકલ્પદ્રુમ, પૃષ્ઠ ૨૧, સ્તોત્ર ૧૭૭ (પ્ર સ)

વેશ્યાઓને સાચો સ્નેહ હોતો નથી, સ પત્તિને સ્થિરતા
હોતી નથી, મૂખ જનોને વિવેક હોતો નથી, અને કર્મનો
નાશ થતો નથી એટલે લોગવ્યા વિના નાશ થતો નથી ૮૧

ન શૈલશૃંગે કમલ પ્રરોઢતિ,

ન દુર્જનાત્ ક્વાપિ શુભ પ્રવર્તતે ।

ન સાધવો યાન્તિ રુદ્ધાપિ પ્રિક્રિયા,

યવા પ્રકીર્ણા ન ભવન્તિ શાલય. ॥ ૮૨ ॥

જેન પદ્યત્રય, પૃષ્ઠ ૭૧ સ્ત્રાં ૨૭૮

પર્વતના શિખર ઉપર કમળ ઊગતું નથી, દુર્જન માણ-
સથી કદાપિ શુભ-સાર કાર્ય થતું નથી, સત્યુત્તેષ કદાપિ
વિકારને પામતા નથી, અને જવને વાવવાથી કદાપિ ડાંગર
ઉગતો નથી ૮૨

નિ સ્પૃહો નાધિકારી સ્યાન્નાકામી મણ્ડનપ્રિય. ।

નાનિદગ્ધ પ્રિય ધૂયાત્, સ્ફુટયક્તા ન વચ્ચક. ॥ ૮૩ ॥

જેન પદ્યત્રય, સ્ત્રાં ૧૨૪*

જે સ્પૃહા રહિત હોય તે રાજ્યમા અધિકારી થઈ શકતો
નથી, અથવા જે રાજ્યમા અધિકારી હોય તે સ્પૃહા રહિત
હોતો નથી, જે અકામી હોય તેને મહન-શરીરની યોભા-પ્રિય
હોતી નથી, અથવા જેને મહન પ્રિય હોય છે તે અકામી હોતો
નથી-કામી જ હોય છે, મૂળ માણસ પ્રિય વચન બોલી શકતો
નથી, અને જે અપદ (સત્ય)વક્તા હોય તે ધૂત હોતો નથી ૮૩

નિર્ગતમધર નાસ્તિ, નાસ્તિ મૂલમનોપધમ ।

નિર્વેના પૃથિવી નાસ્તિ, આમ્નાયા. સ્વલુ દુર્લભા. ॥૮૪॥

મહાભારત, શાન્તિપર્વ, અ૦ ૭૩, શ્લોક ૧૧૦

કોઈ પણ અક્ષર બીજ (મત્ર) ગહિત નથી, કોઈ પણ મૂળિયુ ઓપધ વિનાનુ નથી, તથા પૃથ્વીનો કોઈ પણ ભાગ ધન વિનાનો નથી, પરંતુ તેના બાણુનારા દુર્લભ છે—કોઈક જ હોય છે ૮૪

ત્યાગ્ય વસ્તુ.—

લોભમૂલાનિ પાપાનિ, રસમૂલાનિ વ્યાધય. ।

સ્નેહમૂલાનિ દુઃખાનિ, ત્રીણિ ત્યક્ત્વા સુખી મય ॥ ૮૫ ॥

ઉપદેશમાલા (માપાન્તર) પૃ૦ ૪૯. (પ્ર. સ) *

પાપનુ મૂળ લોભ છે, વ્યાધિનુ મૂળ મધુરાદિક રસ છે, અને દુઃખનુ મૂળ (કારણ) સ્નેહ છે, તેથી લોભ, રસ અને સ્નેહ એ ત્રણનો ત્યાગ કરી તુ સુખી થા ૮૫

તરુદાહોઽતિશીતેન, દુર્મિશ્વમતિવર્ષણાત ।

અત્યાહારાદર્જીર્ણ ચ, અતિ સર્વત્ર વર્જયેત્ ॥ ૮૬ ॥

પાશ્વનાયચરિત્ર (પદ્ય) સર્ગ ૧, શ્લોક ૧૦૩.

અત્ય ત શીત પડવાથી વૃક્ષો બળી જાય છે, અત્ય ત વૃષ્ટિ થવાથી દુકાળ થાય છે, અને અત્ય ત આહાર કરવાથી અભૂણ્ણ થાય છે તેથી સર્વ કાર્યમા સર્વ ઠેકાણે અતિનો ત્યાગ કરવો યોગ્ય છે ૮૬

અતિદાનાદ્દર્લિર્દ્વોઽતિગર્ણ ચ રાગઃ ।

અતિરૂપાદૃતા સીતા, હ્યતિ મર્વત્ર વર્જયેત્ ॥ ૮૭ ॥

અત્ય ત દાન કરવાથી બાલિ રાજા બાધનને પામ્યા,
અત્ય ત ગર્વ કરવાથી ગવણુ મરાયો અને અત્ય ત રૂપવાળી
હોવાથી મીતા હજી કરાઈ, માટે સર્વત્ર અતિપણુને વર્ણવું
જેવંચે ૮૭

પરદાઃ પરદ્રવ્ય, પરીમાદ પરસ્ય ચ ।

પરીહાસ ગુરો. સ્થાને, ચાપલ્ય ચ પ્રિવર્જયત્ ॥ ૮૮ ॥

પરત્રી, પરધન, પરની નિહા, પરની હાસી અને શુરને
સ્થાને અપળતા, આ સર્વ ત્યાગ કરવા લાયક છે ૮૮

મહાનદીપ્રતરણ, મહાપુરુષપ્રિગ્રહમ્ ।

મહાજનવિરોધ ચ, દૂરત પરિવર્જયેત્ ॥ ૮૯ ॥

મોટી નદી તરવી, મોટા પુરુષની સાથે યુદ્ધ અને મહા-
જનની સાથે વિરોધ, આ મર્વ દૂરથી તજવા યોગ્ય છે ૮૯
સાધનભૂત વસ્તુઃ—

દાન દહતિ દોગત્ય, શીલ સૃજતિ સમ્પદમ્ ।

તપસ્વનોતિ ત્વાસિ, ભાવો ભવતિ ભૂતયે ॥ ૯૦ ॥

સૂક્ષ્મનાથલી (વિજયસનસૂરિ), પૃ૦ ૪૭, શ્લોક ૪૯૫ (જાત્મા સ)

દાન દુર્ગતિને બાળી નાખે ॥ એટલે દાન દેવાથી દુર્ગતિ
પ્રાપ્ત થતી નથી, શીલ પાળવાથી સંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, તપ
કરવાથી તેજની વૃદ્ધિ થાય છે અને ભાવથી વિભૂતિ પ્રાપ્ત
થાય ॥ ૯૦

અર્થસ્ય મૂલ પ્રિયગાઢ ક્ષમા ચ, કામસ્ય વિત્ત ચ વપુર્વયથા ।

વર્મસ્ય દાન ચ દયા દમથ, મોક્ષસ્ય સર્પાર્થનિવૃત્તિરવ ॥ ૯૧ ॥

ઉપદેશશાસાદ, ભાગ ૨, પૃ૦ ૭૦ (પ્ર સ)

પ્રિય વાણી અને ક્ષમા એ અર્થનું (ધન વગેરે પ્રયો-
જનનું) મૂળ કારણ છે, ધન, સાત શરીર અને યોવન વય
એ ઝામનું મૂળ કારણ છે, દાન, દયા અને ઇદ્રિયોનું દમન
એ ધર્મનું મૂળ કારણ છે, તથા સર્વ પ્રકારના અર્થની
નિવૃત્તિ સર્વનો ત્યાગ-એ મોક્ષનું મૂળ કારણ છે ૯૧

આચારઃ કુલમાર્યાતિ, વપુરાર્યાતિ મોજનમ્ ।

સમ્ભ્રમઃ સ્નેહમાર્યાતિ, દેશમાર્યાતિ ભાષિતમ્ ॥ ૯૨ ॥

સૂત્રમુક્તાવલી, પૃ૦ ૨૩૬, સ્થાન ૨૫ (હી. હ)

આચરણ ઉપરથી માણસનું કુળ જણાઈ આવે છે, શરીર ઉપ-
રથી તે કેવું ભોજન કરતો હશે ને જણાઈ આવે છે, તેનો
સ્નેહ કેવો છે? તે સભ્રમ ઉપરથી જણાઈ આવે છે, તથા ભાષા
ઉપરથી તેનો દેશ જણાઈ આવે છે ૯૨

દુર્મન્ત્રાનૃપતિર્નિનશ્યતિ યતિઃ સજ્ઞાત્ સુતો લાલનાત્,
નિપ્રોક્તઽધ્યયનાત્ કુલ કુતનયાત્ ગ્રીલ સ્લોપામનાત્ ।

મૈત્રી ચાપ્રણયાત્મમૃદ્ધિરનયાત્ સ્નેહઃ પ્રગાસાશ્રયાત્,
સ્ત્રી મદ્યાદનરક્ષેણાદપિ કૃપિસ્ત્યાગાત્પ્રમાદાદ્ધનમ્ ॥ ૯૩ ॥

જેનપદ્ધતિ, સ્થાન ૧૦૯૫

દુષ્ટ મત્રથી-વિચારથી (અથવા દુષ્ટ મત્રીથી) રાજાનો
વિનાશ થાય છે, સગથી યતિ વિનાગ પામે છે, પુત્ર લાડ લગવ
વાથી વિનાશ પામે છે, શ્રાદ્ધણ અભ્યાસ નહીં કરવાથી નાશ
પામે છે, કુળ ખરાણ પુત્રથી નાશ પામે છે, ગીળ લુચ્ચા મ
સની સેવાથી નાશ પામે છે, મૈત્રી અનમ્રતાથી નાશ
સમજીવની નાશ પામે છે, સ્નેહ પરદેશ

પામે છે, સ્ત્રી મદિરાવી નાચ પામે છે, ખેતી નહીં સભાજવાથી
ન શ પામે છે, અને આપી દેવાવી તથા પ્રમાદથી ધન નાશ
પામે છે ૬૩

કિમશ્ચ્ય બુદ્ધિમતા, કિમસાધ્ય નિશ્ચય દૃઢ દધતામ્ ।

કિમવશ્ય પ્રિયરચમા, કિમલભ્યમિહોદ્યમસ્થાનામ્ ॥ ૧૪ ॥

પદ્યત્રય, પૃ. ૪૩, ક્ષ્ત્રી ૦ ૧૮૪

આ જગતમા બુદ્ધિમાન પુરુષોને કયુ કાર્ય અશક્ય છે? ૬૬
નિશ્ચયને ધારણ કરનાર પુરુષોને કયુ કાર્ય અસાધ્ય છે? પ્રિય-
મધુર વચન બોલનાર પુરુષોને કેણુ વશ થતુ નથી? ઉદ્ય-
મમા રહેલા પુરુષોને કઈ વસ્તુ મળી શકવી નથી? ૬૪

ઉત્તમ પ્રણિપાતન, શૂર મેદન યોગ્યેત્ ।

નીચમલ્પ્રદાનેન, દૃષ્ટ ધર્મેણ યોજયત્ ॥ ૧૫ ॥

ઉપદેશપ્રાસાદ મૂલ માગ ૨, પૃ. ૭૦ (પ્ર સ)*

ઉત્તમ પુરુષને નમસ્કાર સાથે જોડવો એટલે તેને નમ
સ્કાર કરી પ્રસન્ન કરવો, શૂરવીર માણસને લેહવડે જોડવો એટલે
તેને લેહ પમાડવો, નીચ માણસને અલ્પ દાનની સાથે જોડવો
એટલે તેને કાઈક આપીને અનુકૂળ કરવો, અને પ્રિય માણ
સને ધર્મ સાથે જોડવો એટલે તેને ધર્મ પમાડવો ૬૫

કમ્માણિ સર્વાણિ ચ મોહનીયે, દુ છાનિ સર્વાણિ દરિદ્રતાયામ ।

પાપાણિ સર્વાણિ ચ ચોર્યમાર્ગે, દોષા અશેષા અનૃત્તે મરત્તા ॥ ૧૬ ॥

ધમકલ્પદ્રુમ, પૃ. ૧૬૬, ક્ષ્ત્રી ૪

મોહનીય કર્મમા અર્થ કર્મો રહેલા છે, દરિદ્રતામા સર્વ

હુ જો રહેલા છે, ચોરીને વિષે સર્વ પાપો રહેલા છે અને
અસત્યને વિષે સર્વ દોષો રહેલા છે-૬૬

દુર્મત્રી રાજ્યનાશાય, ગ્રામનાશાય કુઝર. ।

શ્યાલકો ગૃહનાશાય, સર્વનાશાય માતુલ ॥ ૯૭ ॥

દુષ્ટપ્રબોધમાલા (ચરાહમિહીર), જા ૧૯, શ્લોક ૪૩.

ખરાબ મત્રી રાજ્યના નાશ માટે છે, હાથી ગામના
નાશ માટે છે સાજો ઘરના નાશ માટે છે અને માથો સર્વના
નાશ માટે છે ૯૭

સત્યાનુસારિણી લક્ષ્મી, કીર્તિસ્ત્યાગાનુમારિણી ।

અમ્યાસસારિણી વિદ્યા, બુદ્ધિ. કર્માનુસારિણી ॥ ૯૮ ॥

લક્ષ્મી મત્યને અનુસરે છે એટલે જ્યાં સત્ય છે ત્યાં
લક્ષ્મી છે, જ્ઞાનને અનુસરે કીર્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, અમ્યામને અનુ-
સારે વિદ્યા પ્રાપ્ત થાય છે, તથા બુદ્ધિ કર્મને અનુસરનારી
હોય છે-૯૮

યન્ત્રમેકો દ્વયોર્મન્ત્ર, ત્રિભિર્ગીત ચતુષ્પથમ્ ।

કૃપિં ચ પશ્ચમિં કુર્યાત, મહ્ગ્રામો મહુર્મિર્જનૈ ॥ ૯૯ ॥

કાંઈ યંત્ર વગેરે આજેખવો હોય તો એકાતમા એક જ પુરુ-
ષની જરૂર છે, કાંઈ વિચાર કરવો હોય તે વખતે બે પુરુષની
જ જરૂર છે, ગીત જાવામા ત્રણની જરૂર છે, 'માર્ગે-પરદેશ
જવામા ચારની જરૂર છે, ખેતી કરવામા પાંચની જરૂર છે' એ
સુદ્ધસમયે જરૂર છે ૯૯

અણેય વસ્તુઃ—

રાષ્ટ્રસ્ય (રાજ્ય) ચિત્ત કૃષ્ણસ્ય તિત્ત,

મનોગ્ધ દુર્જનમાનુષાણામ્ ।

સ્ત્રિયાશ્ચરિત્ર પુરુષમ્ય ભાગ્ય,

દેરા ન જાનન્તિ કુતો મનુષ્યાઃ ? ॥ ૧૦૦ ॥

ધર્મદાસપુરાણ (યમુધર), અંયાય ૭, શ્લોક ૪૧

રાજાના ચિત્તને, કૃષ્ણ પુરુષના ચિત્તને, દુર્જન મનુષ્યોના મનોરથને, સ્ત્રીના ચરિત્રને અને પુરુષના ભાગ્યને કેવો પણ બાણતા નથી, તો પછી મનુષ્યો કયાથી બાણે ? ૧૦૦

અશ્વપ્તુત માધર્ગજિત ચ,

સ્ત્રીણા ચ ચિત્ત પુરુષમ્ય ભાગ્યમ્ ।

અર્ચણ ચાપ્યતિર્ચણ ચ,

દેસો ન જાનાતિ કુતો મનુષ્યાઃ ? ॥ ૧૦૧ ॥

પ્રયોધચદ્રિકા, શ્લોક ૨૧૩

અશ્વત્થ કૂંડતુ, વસ્તુ તત્તુમા મેધની ગર્જના, સ્ત્રીઓતુ ચિત્ત, પુરુષતુ ભાગ્ય, વરસાદ ન થવો અને અતિવૃષ્ટિ નથી, એ સર્વ કેવે પણ બાણતા નથી, તો પછી મનુષ્ય કયાથી બાણે ? ૧૦૧

અસાધ્ય વસ્તુ —

જામાતા જઠર જાયા, જાતપેદા જલાશ્રય, ।

પૂરિતા નૈવ પૂર્યન્તે, જકારા પન્થ દુર્ભરા ॥ ૧૦૨ ॥

ચૃદત્પ્રવાહમાલા (વરાહમિહોર), અંયાય ૧૯, શ્લોક ૪૪

જમાઈ, જઠર (ઉદર), જાયા (સ્રી), જાતવેદ (અગ્નિ) અને જળાશય (સમુદ્ર) આ પાંચ જઠારવાળા પદાર્થો હું ખેડીને બગી શકાય છે તેમને પૂર્ણ કર્યા છતાં પણ પૂર્ણ થતા નથી (અર્થાત્ જમાઈ તથા સ્રીને અલકારાદિક ઘણું આપ્યું હોય તોપણ તેમને તૃપ્તિ થતી નથી, હમેશા પુષ્કળ મિષ્ટાન્નાદિક જમ્યા છતાં ઉદર ખાલી થઈ જાય છે, અગ્નિમાધવા કાષ્ઠાદિક નાખ્યા છતાં તે શાત વતો નથી, અને સમુદ્રમાં મેઘ તથા નદીઓનું ઘણું જળ આવ્યા તે છતાં ભરાઈ જતો નથી) ૧૦૦

ભિક્ષુકની તુંબડી —

તન્વી ચારુપયોધરા સુમદના શ્યામા મનોહારિણી,
નીતા નિષ્કરુણેન કેનચિદહો દેશાન્તરાદાગતા ।
ઉત્સન્નોચિતયા તયા રહિતયા કિં જીવન પ્રેક્ષસે,
મિશ્નો ! તે દયિતાઽસ્તિ કિં ? ન હિ ન હિ પ્રાણપ્રિયા તુમ્હિકા ॥ ૧૦૩ ॥

સૂક્ષ્મ શરીરવાળી, સુદર પયોધર ચતનવાળી, સારા મુખવાળી, શ્યામા (લુવાન સ્રી) અને મનને હૃદય કરનારી તથા પરદેશથી પ્રાપ્ત થએલી એવી તેણીને જહો ! કોઈ નિર્દય માણસ ઉપાડી ગયો. જોળામાં બેસવાને ઉચિત એવી તેણીના વિના શું તું મારું જીવન જીવે છે? હું જીવી શકીશ એમ તું માને છે? (આવું કોઈ ભિક્ષુનું વચન સાંભળી કોઈ પુરુષે તેને પૂછ્યું કે) હૈ ભિક્ષુ! શું આવી તારી સ્રીને કોઈ હજી ગયો? (ત્યાં ભિક્ષુએ જવાબ આપ્યો કે) ના, ના, તે તો મારી પ્રાણુવી પણ પ્રિય એવી તુંબડી હતી (તુંબડી પણ પાતળી, સુદર

૩૫, યુવાવસ્થા, કૌમળતા, અત્યંત સુખીપણુ, એકાત વાસ, કોઈ કાચું વગર ખાલી રહેવું—નવરાશ, બહુ હાસ્ય, શૃંગારની અનેક ચેષ્ટાઓ તથા ગરિષ્ઠ-માદક લોભન આ બધા કારણો પ્રાય બ્રહ્મચર્યના નાશક નિવડે છે ૬

અબ્રહ્મદોષે ન વયો ન જાતિ—ર્વષોઽધિકારોઽપિ ન હતુરસ્તિ ।

અતો યુવૈવાન્ત્યજ એવ દોષી, વૃદ્ધોચગો નૈતિ વચો ન મત્યમ્ ॥૧૦॥

મુનિ હિમાશુચિજય

બ્રહ્મચર્યનો નાશ કરવામા ઉન્નમર, ભતિ, વેષ કે અધિકાર એ સાચા-નિશ્ચિત-કારણો નથી, તેથી જુવાન હોય તથા હલકી ભતિનો હોય તે જ પતિત વાય, વૃદ્ધ અને છિન્ની ભતિના બધા શુદ્ધ જ રહી શકે છે તે વગેરે (તેવા) વાક્યો સાચા નથી ૧૦

કામી : અધ

અનેકદીપેષુ ગૃહ જ્વલત્સુ, પ્રકાશિતાયામથ ચન્દ્રિકાયામ્ ।

અનર્ઘ્યરત્નાશુરવિપ્રકાશે, મત્યપ્યહો ! કામિનનોઽન્ધ ણ્વ ॥૧૧॥

પश्यन्ति नोलूकविलोकन दिने,

पदार्थजात न च गायमा निशि ।

कामी त्वहो ! कामहताऽऽत्मलोचनो

दिने निशया च विलोकतेऽपि न ॥ १२ ॥

મુનિ હિમાશુચિજય

ઘરમા અનેક દીવાઓ ભગતા હોય, પૂનમની અજવાળી રાત-જ્યોત્સ્ના ખીલેલી હોય, અમૂઢ રત્નોના કિરણો તથા

સૂર્યનો પ્રકાશ હોય છતાં આશ્ચર્ય છે કે કામજવરવાળો કામી આધલો જ હોય છે મા-બહેન, જાત-જાત, ધર્મ-અધર્મ, યશ-અપયશ એ તાંઈ પણ દેખતો કે મમજતો નથી ૧૧

કોઈ પણ વસ્તુને ધૂવડની આખો દિવસમા જ ભેઈ શકતી નથી કાગડા ફક્ત રાત્રે જ ભેટા નથી, પરંતુ સાશ્ચર્ય કે ખની વાત છે કે કામ ભાવનાથી જેના આત્મા તથા નેત્રો નહ યયા છે તે કામીજન તો દિવસે કે રાત્રે ડ્યારે પણ ભેઈ શકતો નથી સદાને માટે આધલો જ છે (મતલબ કે કામીજન બધું જ્ઞાન ભૂલી જઈ જડ જેવો થાય છે) ૧૨

મુष्णન્તિ વિપયસ્તેના દહતિ સ્મરપાવક* ।

રુન્વન્તિ વનિતાવ્યાધા*, મર્જ્જરક્ષીકૃત નરમ્ ॥ ૧૩ ॥

સ ગે-પરિશ્રદે અગીકાર કરેલા માણસને-પરિશ્રદધારી મનુષ્યને વિષયરૂપી ચોરો લૂટે છે, કામરૂપી અગ્નિ બાળે છે અને સ્ત્રીરૂપી શિકારીઓ રૂંધે છે ૧૩

બ્રહ્મચર્ય* ખડન ફળ:-

યસ્તુ પ્રવ્રજિતો ભૂત્વા, પુનઃ સેવેત મૈથુનમ્ ।

પટ્ટિર્પમહસ્ત્રાણિ, વિષ્ટાયા જાયતે કૃમિઃ ॥ ૧૪ ॥

શતાતપસ્મૃતિ, અધ્યાય ૧૯, શ્લોક ૬૦.

જે માણસ દીક્ષા લીધા પછી પાછો બ્રહ્મચર્ય* ખડન કરે તે સાઠ હજાર વર્ષો મુખી વિક્રમા કીટા થાય છે ૧૮

અભક્ષ્ય પદાર્થો:-

દ્વિદલાન્ન પર્યપિત્ત, શાકપૂપાદિક ચ યત્ ।

દધ્યદ્વિતયાતીતં, કથિતાન્નફલાદિકમ્ ॥ ૧૫ ॥

કાલલોકપ્રકાશ, સર્ગ ૩૦, શ્લોક ૭૦૪

વિદળ (કાચા દહી, દૂધ કે દાઘ સાથે કઠોળની કોઈ ચીજનું મિશ્રણ થાય તે વિદળ કહેવાય છે,) વાસી શાક, રોટલી, પુરણા વગેરે, બે દિવસ ઉપરાતનું દહી અને બગડી ગયેલ અન્ન કે દળવગેરે (અભક્ષ્ય સમજવા) ૧૫

ગત્રિશુક્તિકૃતા ધૃક્-માર્જાર-ફણિતા મરા ।

મયેયુર્નરકાધ્વાન, પ્રધાનજ્ઞાનમર્નિતા. ॥ ૧૬ ॥

મવિષ્યદત્તચરિત્ર, અધિકાર ૧-૧૦, શ્લોક ૧૫

રાત્રિભોજન કરનારને ધુવડ, બીલાડી તથા સપના ભલે મળે છે અને શ્રેષ્ઠ જ્ઞાનથી રહિત તેઓ નરકગામી થાય છે ૧૬

રાત્રિભોજનત્યાગ:-

મલિકા ચટકા કાકા., રૂપોતાઘા પરડવિ હિ ।

તિર્યઞ્ચો નિશિ નાદન્તિ, મનુષ્યાણા તુ કા કથા ? ॥૧૭॥

મવિષ્યદત્તચરિત્ર અધિકાર ૧-૧૦ શ્લોક ૧૯

માખીઓ, ચકલા, કાજડા, કબૂતર વગેરે અને બીલા પછી પ્રાણીઓ રાત્રે ખાતા નથી, તે પછી મનુષ્યને માટે તો પૂછવું જ શું ? ૧૭

અનર્થદડ -

સ્વપ્નની પપળી ચુછી, જલકુમ્મ પ્રમાર્જની ।

પન્થ શૂના ગૃહમ્થસ્ય, વધ્યતે યાસ્તુ વાહયન્ ॥ ૧૮ ॥

ઉપદશપ્રાસાદ, સ્તમ્ભ ૯, વ્યાસ્યાન ૧૨૪*

ખાડણી, ઘટી, ચુલો, પાણિયાર અને સાવરણી ગૃહસ્થો-
ના આ પાત્ર વાના હિમાના સ્થાન છે તેને વાપરવાથી
હિસા લાગે છે ૧૮

ધન યચ્છાઽર્જ્યતં કિચ્ચિત્, કૂટમાન-તુલાદિભિઃ ।

નશ્યેત નૈવ દૃશ્યેત, તપ્તપાત્રેઽમ્બુપિન્દુવત્ ॥ ૧૯ ॥

ઉપદગપ્રાસાદ સ્તમ્ભ ૯, વ્યાખ્યાન ૧૨૬ *

ખોટા માપ અને ખોટા તોલથી જે કાંઈ દ્રવ્ય મેળવાય
છે તે અગ્નિથી તપાવેલા વાસણ ઉપર મૂકેલા પાણીના ટીપા
ની જેમ નાશ પામે છે, અને તેનું નામ-નિશાન પણ
જોવામા આવતું નથી ૧૯

પૌપધનુ સ્વરૂપ —

પોપ ધર્મસ્ય ધત્તે યત્, તદ્ભવેત્ પૌપધનતમ્ ।

આહારદેહસત્કારાન્નહ્યાપારવર્જનમ્ ॥ ૨૦ ॥

કાલ્લોકપ્રકાશ, સર્ગ ૩૦, શ્લોક ૭૧૪.

જે ધર્મના પૌપધને ધારણ કરે તે પૌપધનત કહેવાય છે
તે મતમા આહાર, શરીરમત્કાર, અપ્રહાયથ અને વ્યાપારનો
ત્યાગ કરવાનો હોય છે ૨૦

અતિથિમતનુ સ્વરૂપ:-

સદા કચિદ્ વા દિવસે, સાધુના દાનપૂર્વકમ્ ।

મુજ્યતે યત્ તદતિથિસવિમાનાભિધ તતમ્ ॥ ૨૧ ॥

કાલ્લોકપ્રકાશ, સર્ગ ૩, શ્લોક ૭૧૯

હમેશા અથવા (શક્તિ અનુનારે) કોઈક દિવસે સાધુઓને
દાન આપવાપૂર્વક સોજન કરવું તેને અતિથિમ વિભાગમત
કહ્યું છે ૨૧

વિષયોની ભયંકરતા:-

અપાતમધુરાઃ મર્તે, ત્રિપયા પ્રાન્તદાસ્તાઃ ।

મર કિન્ચિન્ન પશ્યામિ, માર રમ્માન્તરે ડગ ॥ ૨૨ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (પૃષ્ઠ), સર્ગ ૧, સ્ત્રો ૭૪.

બધા વિષયો ઉપરથી જોતા (પ્રારભમા) મીઠા વાગે છે
પણ તેનો અત-ઠેડો તો બહુ ભયંકર હોય છે (આ કારણથી)
કેળના થડની અદર કઈ પણ સાર મરવ હોતું નથી, તેમ
આ સસારમા જરા પણ માર કેળાતો નથી ૨૨

કષાયોના નાશનો ઉપાય:-

વૈરાગ્યહસ્તિન પીઠે, મમારોષ્ય સમાનસમ્ ।

વિવેકનિનયાત્રેદિ, જીયાત્ ક્રોધાધરીન્ બુધ* ॥ ૨૩ ॥

ધર્મવિયોતમાલા, સ્ત્રો ૩૩

વિદ્વાનોએ વૈરાગ્યરૂપી હાથી ઉપર પોતાના મનને બેસાડી,
વિવેક વિનય વગેરે (અતો રૂપી શસ્ત્રો) થી ક્રોધ, માન, માયા,
લોભ, કામ, મોહ વગેરે શત્રુઓનો નાશ કરવો જોઈએ ૨૩

કરોપિ યત પ્રેત્યહિતાય કિન્ચિત્,

કદાચિદલ્પ મુકુત કચન્ચિત્ ।

મા જીહ્વસ્તન્મદમત્મરાદ્યે-

ર્તિના ચ તન્મા નરકાતિથિર્મ્હઃ ॥ ૨૪ ॥

અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ, અધિકાર ૭, પૃઠ ૭૫, શ્લોક ૨૩

કોઈ વખત મહા સુરકેલીએ આવતા હવ માટે જરા કાંઈ સારુ કામ (સુકૃત્ય) કરવાનું તો જોઈ આવે તો પછી વળી તેને મદ મત્સર કરીને હારી જઈશ મા, અને સુકૃત્ય વગર તું નરકનો પરાણો વઈશ મા ૨૪

ઘત્સે કૃતિન્ યદ્યપકારકેષુ, ક્રોધ તતો ઘેહ્યરિપટૂક એવ ।

અધોપકારિષ્યપિ તદ્વગાર્તિકૃત્કર્મ હન્મિત્રગદિર્દિપત્સુ ॥૨૫॥

અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ, અધિકાર ૭ શ્લોક ૧૦

હો પડિત ! તારું અહિત કરનાર ઉપર તું ક્રોધ કરતો હો તો પડરિપુ (છ શત્રુ-કામ, ક્રોધ, લોભ, મન, મદ અને હપ) ઉપર ક્રોધ કર અને જો તું તારા હિત કરનાર ઉપર પણ ક્રોધ કરતો હોય તો સસારમા થતી સર્વ પીડા કરનારા જે કર્મો તેઓને હરી જનારને (ઉપસંગો કરનારા વગેરે) જે ખરેખરા તારા હિતેશુ છે અને બાહ્ય દૃષ્ટિથી જે તારા શત્રુ જેવા લાગે છે તેના ઉપર ક્રોધ કર ૨૫

મોહનું પ્રાબલ્ય:-

મગન્ ! ન ભવેદ્ મોહો જગત્યસ્મિન્ સુદુર્જનઃ ।

મોહમર્ગસ્તદા ન સ્યાદ્ મુમુષુના સુદુર્ગમઃ ॥ ૨૬ ॥

મુનિ હિમાશુવિજય

હો મગન્ ! આ મસારમા જો હૃદ્ય એવો મોહ નર

તો મોક્ષમા જવાની ઈચ્છાવાળા નતપુરુષોને માટે મોક્ષનો માર્ગ દુષ્કર-કઠિન ન થાત (અર્થાત્ મોક્ષ મેળવવામા મહાન બાધક મોહ જ છે) ૨૬

મોહનાશનો ઉપાય:-

રાત્રિવન્નાશયત્યાશુ, મોહ સુમનમા ગુણાન્ ।

ઉદેતિ જ્ઞાનસૂર્યથેત, તદા મોહપરાજયઃ ॥ ૨૭ ॥

મુનિ હિમાશુવિજય

જેમ રાત, ફૂલોના વિકાસાદિ શુભોનો નાશ કરે, તેમ મોહ સતપુરુષોના શમદમાદિ શુભોનો વેગથી નાશ કરે છે એ જ્ઞાનરૂપી સૂર્ય બિગે તો મોહનો પરાજય થઈ જાય ૨૭

પુણ્યનો નાશ -

નૈવ પ્રધાયં હૃદિ માનરેરિદ,

“કથ પ્રસિદ્ધિર્ભુવિ દુષ્ટકર્મણામ્ । ”

યત્તોઽસ્તિ તથા પ્રબલ પુરાર્જિત,

પુણ્ય તુ નદેઽન્ન સમગ્રનાશનમ્ ॥૨૮॥

મુનિ હિમાશુવિજય

મનુષ્યોએ જેમ ન સમજવું કે “અયોગ્ય નિધ કાર્ય કરનારાઓની પણ જગત્મા ખ્યાતિ (નામના) કેમ થાય છે ?” તેવા માણસોએ પૂર્વ જન્મમા કોઈ પ્રબલ પુણ્ય બાંધ્યું છે જેથી તેઓ આ જન્મમા ગમે તેવા દુષ્ટ કાર્યો કરે તોપણ જ્યાં લગી તેમનું પુણ્ય પૂરું થયું-ખૂટ્યું-નથી ત્યાં લગી તેમની ખ્યાતિ ટકે છે પણ તે પુણ્યનો નાશ થયો કે ખ્યાતિ

કરાવનારી બધી વસ્તુઓનો નાશ થઇ જશે ભાષામા કહેવત છે કે—

જથ્થા લગ પુરવ પુણ્યકો, પુત્રો નહીં કરાર ।

નથ લગ સવ કુજ માફ હૈ, આગુન કમ હજાર ॥ ૨૮.

પાપકાર્ય:-

શીતાચાપાન્મલિકાકતૃણાદિસ્પર્શાદ્યુત્પાત્કષ્ટોડ્વપાદ્વિમેપિ ।

તાસ્તાથૈભિઃકર્મભિઃસ્વીકરોપિ,શ્વભ્રાડીનાવેદનાધિગ્ધિયતે ॥ ૨૯ ॥

અધ્યાત્મરૂપદ્રમ, અધિકાર ૧૦, પૃષ્ઠ ૧૨, શ્લોક ૨૫

ટાક, તડકો, માખીના ડસ અને કઈંશ તૃણાદિના સ્પર્શથી થયેલા બહુ થોડા અને થોડા વખત સુધી ચાલે તેવા કષ્ટોથી તુ ડગી જાય છે અને તારા પોતાના કૃત્યોથી પ્રાપ્ત થનારી નરક નીગોદની મહાવેદનાઓનો અગીકાર કરે છે ૨૭ હિ તારી અક્ષલને! ૨૯

ચાર ભાવનાના નામ:-

મૈત્રીપ્રમોદકારુણ્યમાધ્યસ્થ્યારયા મહાગુણાઃ ।

યુક્તસ્તૈર્લભતે મુક્તિ, જીવોડનન્તચતુષ્ટયમ્ ॥ ૩૦ ॥

પાર્શ્વનાયચરિત્ર (પદ્ય), સર્ગ ૬, શ્લોક ૩૮૨ (ય. ચિ પ્ર.)

મૈત્રી, પ્રમોદ, કારુણ્ય અને માધ્યન્ધ નામના (ચાર) મહાગુણો છે તે શુભોથી યુક્ત એવો માણસ અનંત ચતુષ્ટયને અને મુક્તિને મેળવે છે ૩૦

ચાર ભાવનાનું સ્વરૂપ:-

મૈત્રી પરહિતે ચિન્તા, પરાર્તિચ્છેદધી કૃપા ।

મુદિતા સદ્ગુણે તુષ્ટિર્માધ્યસ્થ પાપ્યુપેક્ષણમ્ ॥ ૩૧ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (૫૬) સર્ગ ૬, સ્કાં ૩૮૧ (ય વિ. પ્રં)

પારકાના હિતનો વિચાર તે મૈત્રી ભાવના, પારકાના હુ ખને છેદવાની બુદ્ધિ તે કરેલા ભાવના, સદ્ગુણો ઉપર પ્રેમ તે પ્રમેહ ભાવના અને પાપીની ઉપેક્ષા કરવી તે માધ્યસ્થ ભાવના મહુવી ૩૧

અનિત્ય ભાવના.-

મન્યે યવાઽન્નપટલમિદમગ્રે વ્યક્ષીર્યત ।

તથાઽન્યદપિ સસાર, સર્વં ક્ષણવિનશ્વરમ્ ॥ ૩૨ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (૫૬) સર્ગ ૧ સ્કાં ૭૩ (ય વિ પ્રં)

જેવી રીતે (આપણી) સામે આ વાદળા વેરાઈ જાય છે તેની માફક સસારમાં બીજી બધી વસ્તુઓને હું ક્ષણમાં નાશ થવાવાળી માનુ છું ૩૨

વિદ્યુદુયોતગહ્લસ્મીરિષ્ટાના સક્ષમા પુનઃ ।

માર્ગસ્થતરુનિશ્રાન્તમાર્થસયોગસન્નિભા ॥ ૩૩ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (૫૬) સર્ગ ૧, સ્કાં ૭૪૨ (ય વિ પ્રં)

લક્ષ્મી વિજળીના ચમકારા જેવી અને ઇંદ્ર વસ્તુઓના સયોગો માર્ગમાં રહેલ જાડવાઓ નીચે આરામ લેવા બેઠેલા કાંદલાના સયોગો જેવા (અસ્થિર) મમજવા ૩૩

રમણીય ક્રિયત્કાલ, તારુણ્ય શુક્રુચાપત્ ।

પ્રિયાણામપિ નિગાહ, સ્નહરક્ત પતન્નત્ ॥ ૩૪ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (૫૬), સર્ગ ૧, સ્કાં ૭૪૩ (ય, વિ પ્રં)

આ સ્ત્રી થોડો કાળ રહેનારી, યોવન ઈદ્રધનુષના જેવું અને પ્રિયજનોના નિર્વાહમાં રહેલો રાજ પતંગના જેવો (અનિત્ય) સમજવો ૩૪

પ્રચલ્લસલસદ્ગ્રાન્તચન્દ્રિમ્બદગ્રહે ।

નારીમનમિ કથેત પ્રતિગ્ધ સતા ભવેત્ ॥ ૩૫ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (પદ્ય), સર્ગ ૧, શ્લોક ૭૬૪ (ય યિ પ્ર)

હીલોળા લેતા પાણીમાં પડેલા ચંદ્રના બિંબની જેમ પ્રલય ન કરી શકાય એવા સ્ત્રીના મનમાં મનજોનોનો ઢેવો રહેલો હોય? (ન હોય) ૩૫

સ્વમેન્દ્રજાલાદિષુ યદ્વદાર્મ રોપ્ય તોપ્ય મુધા પદાર્થ ।

તથા ભવેડસ્મિન્ પ્રિયે સમસ્તૈરપ વિભાવ્યાત્મલયેડપદેહિ ॥ ૩૬ ॥

અન્યાત્મસ્વરૂપ, શ્લોક ૨૭,

જેવી રીતે રામ અથવા ઇંદ્રજાળ વગેરેમાં પ્રાપ્ત થએલા પદાર્થોપર રોપ કરવો કે તોપ કરવો તે તદ્દન નકામો છે તેવી રીતે આ ભવમાં પ્રાપ્ત થએલા પદાર્થો ઉપર પણ રોપ કરવો કે તોપ કરવો તે નકામો છે, આવી રીતે વિચાર કરીને આત્મ-મહાધિમાં તત્પર થા ૩

અનાદિનિધને દ્રવ્યે, સ્વપર્યાયા પ્રતિલક્ષણમ્ ।

ઉન્મજ્જન્તિ નિમજ્જન્તિ, તલકલ્લોલપજ્જલે ॥ ૩૭ ॥

પ્રવક્તુ

આદિ અને અત રહિત એવા દ્રવ્ય, પદાર્થ જે વિદેશક ક્ષણે પોતાના પરાયો, બળને વિષે જગત્તરંગી જેમ ઉત્પન્ન થાય છે અને નિર્વાણ પામે છે (આવી શુદ્ધ અસ્તિ રહે, -

નની ૪૩૨—

અદિ પુત્રાદ્ ભવેત્ સ્વર્ગો દાનધર્મો ન વિદ્યત ।

પુત્રિતસ્તત્ર લોકોઽય, દાનધર્મો નિરર્થકઃ ॥ ૩૮ ॥

ઉત્તરાધ્યયન ટીકા (કમલસયમ), પૃ. ૨૭૧

જો પુત્રથી સ્વર્ગ પ્રાપ્ત થતો હોય અને દાનધર્મ છે જ નહીં, તો તેમા આ સમગ્ર લોક ઠગાયો છે, અને દાનધર્મ કંઈ પડે છે (માટે તે વાત સત્ય નથી) ૩૮

દાનને માટે ૪૩૨ી સામગ્રી —

પાત્ર ક્ષેત્ર દર્દિર્વેષ્ઠા, ઘન રીજ શમો જલમ્ ।

વાક્ય વાતો યશ્ચ પુષ્પ, ફલ પુષ્પ સુર રસા ॥૩૯॥

વાગ્વનાથચરિત્ર (પદ), સર્ગ ૬, શ્લોક ૧૩૬ (ય વિ પ્ર)

(આ શ્લોકમા જેતી અને દાનને સરખા જાણીને તેમા ૪૩૨ી જોતો ક્રમવાર વર્ણન આપ્યું છે) દાનમા પાત્ર જોઈએ, જેતીમા પાત્ર જોઈએ, દાનમા હાતાર જોઈએ, જેતીમા વાવનાર જોઈએ, દાનમા ઘન જોઈએ, જેતીમા ખીજ જોઈએ, દાનમા શાંતિ જોઈએ, જેતીમા પાણી જોઈએ દાનમા (મીઠી) વાણી જોઈએ, જેતીમા (અનુકૂળ) વાયુ જોઈએ, દાન પછી યશ્ચ મળે છે, જેતીમા ફૂલ આવે છે દાનનું ફળ પુષ્પ થાય છે, જેતીમા ફળ આવે છે દાનથી (છેવટે) સુખ થાય, છે, જેતીથી (છેવટે) અનેક પ્રકારના) રસો થાય છે (દાન અને જેતીમા ઉપર વર્ણન જેતી ચીજોમા જે જે વસ્તુ જેવી જેવી મારી ખોટી મળે તેવું તેવું સારું ખોટું પરિણામ સમજવું) ૩૯

દાન કેને આપવું —

ન કેવલ વ્રાહ્મણાના, દાન સર્વે શ્રવ્યતે ।

મગિનીમાગિનેયાના, માતુલાના પિતૃસ્વસુઃ ॥ ૪૦ ॥

દરિદ્રાણા ચ ગ્રન્થના, દાન કોટિગુણ મવેત્ ।

માતૃગોત્રે શતગુણ, સ્વગોત્રે દત્તમક્ષયમ્ ॥ ૪૧ ॥

દાનમઝ્જૂવા

હરેક ઠેકાણે કેવળ બ્રાહ્મણોના દાનના જ વખાણુ નથી કર્યા પણ ખડેન, બાણેજો, મામા, ફર્, દરિદ્રો અને ભાઈઓને આપેલ દાનનું કરોડગણુ ફળ મળે છે વળી માતાના ગોત્રમા આપેલ દાન સોગણુ અને પોતાના ગોત્રમા આપેલુ દાન અક્ષય (કદી નાશ ન પામે એવું) થાય છે ૪૦-૪૧

અભયદાન મહિમા—

જીવિતવ્ય દદાનેન, દત્ત ત્રિભુવન તતઃ ।

હરતા તત્તુ સર્વસ્વ, હૃત શૂન્યીકૃત જગત્ ॥ ૪૨ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (પદ્ય), સર્ગ ૨, શ્લોક ૪૮ (ય. વિ પ્ર.)

જે જીવિતદાન (અભયદાન) આપે છે તેણે ત્રણે જગત્ આપ્યું ગણાય અને જે જીવિતને હરી લે છે તેણે બધું હરી લીધું અને જગત્ શૂન્ય કર્યું સમજવું ૪૨

રાજસિક દાના—

યત્તુ પ્રત્યુપકારાય, ફલમુદિશ્ય ના પુન ।

દીયતે હિ પરિક્લિષ્ટ, તદ્ દાન રાજસ સ્મૃતમ્ ॥ ૪૩ ॥

(જય), સર્ગ ૬ શ્લોક ૫૪૫ (ય વિ પ્ર.)

જે બદલો લેવા માટે અથવા કોઈ પણ પ્રકારના ફળને ઉદ્દેશીને અથવા તો કલેશપૂર્વક દાન દેવાના આવે તેને રાજસિક દાન કહ્યું છે ૪૩

તામસિક દાન —

અદેશકાલે યદ્ દાનમપાત્રેભ્યશ્ચ દીયત ।

અસત્કૃતમવજ્ઞાત, તદ્ દાન તામસ સ્મૃતમ્ ॥ ૪૪ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (૫૯), સમ ૬, શ્લોક ૫૪૬ (ચ વિ. પ્ર)*

દેશકાળ જોયા વગર, અપાત્રને, સત્કાર વગર અથવા તિરસ્કારપૂર્વક જે દાન અપાય તે તામસિક દાન કહેવાય છે ૪૪

અદત્ત દાન —

અદત્ત તુ ભયક્રોધશોકગમગુજાન્વિત ।

તથાત્કોચપરીહામવ્યત્યાસચ્છલયોગત ॥ ૪૫ ॥

ચાલમૂઢાસ્વત્રાર્તમત્તોન્મત્તાગ્વર્જિતમ્ ॥

કર્તામમેદ કર્મેતિ, પ્રતિલોભેચ્છયા ચ યત્ ॥ ૪૬ ॥

અપાત્રે પાત્રમિત્યુક્ત, રાયે વા ધર્મસહિત ।

યદત્ત સ્યાદનિજ્ઞાનાદદત્તમિતિ તત્સ્મૃતમ્ ॥ ૪૭ ॥

શબ્દરૂપદ્રુમ

અદત્ત-દાન દીધેલ છતાં નહીં દીધેલ બરાબર, અર્થાત્ પાછા લઈ ચકાય તેવું દાન આ પ્રમાણે બાબતુ — જે દાન ભય, ક્રોધ, શોક, આવેશ કે ગેજાથી ચુકા માણને આપ્યું હોય, તેમજ અજ્ઞાન દર કરવા માટે, મજકગીમા, બદલાની ઇચ્છાથી કે કષ્ટમા ફેલાઈને આપ્યું હોય, બાળક, મૂઢ, પર-

તત્ર, હુ ખી, પીધેલ અને ઉન્મત્ત (ગાડા) માણસે આપેલુ,
“આ માન અમુક કામ ડરી આપશે” એવા બદલાના લોભથી
આપેલુ, કુપાત્રને પાત્ર મમલને કે ધર્મકાર્યમા વપરાશે
એમ સમજીને (પછી અધર્મકાર્યમા વપરાય તે) આપેલુ,
તવા અબલણપણે આપેલુ દાન દીધુ હોવા છતાં, અદત્ત-
નહી દીધેલુ કહ્યું છે (એટલે કે આવુ દાન પાણુ લઈ શકાય
છે) ૪૫-૪૭

પુનર્જન્મનું પ્રમાણુ:—

કરસ્થમપ્યેયમમી કૃપીવલા.,

ક્ષિપન્તિ ગ્રીજ પૃથુપક્કસદ્ગટે ।

વયસ્ય ! કેનાપિ કથ ત્રિલોકિત્,

મમસ્તિ નાસ્તીન્યથગા ફલોદય. ॥ ૪૮ ॥

કરુણાવજ્રાયુધ નાટક, સ્કાં ૫૦

હે મિત્ર ! તુ જાહે છે કે પરલોક છે કે નથી તે કોણે જોયુ
છે ? તો તેજ પ્રમાણે હું પણ તને કહું છું કે—ખેડૂત લોકો
પોતાના હાથમા ગહેલા દાણાને મોટા કાદવના નમૂહમા નાખે
છે, તો તેના ફળનો ઉદય છે કે નથી એ શુ કોઈએ જોયેલુ છે ? ૪૮

કર્મનું કાર્ય:—

શુભાશુભફલ કર્મ, મનોનાગ્દેહસમ્ભવમ્ ॥

કર્મજા ગતયો નૃણામુત્તમાધમમધ્યમા ॥ ૪૯ ॥

માનવચમસાસ્ત્ર, અધ્યાય ૧૨ સ્કાં ૩.

સારા અને પાપના ફળવાળુ કર્મ મન, વચન અને ઠાપાથી

તો મન, વચન અને કાયાક્રમ) નજી અધિષ્ઠાનવાળા પ્રાણીનું પ્રવર્તક છે એમ જાણવું પડે

મનશુદ્ધિનું મહત્વ.-

ગૃહંપિ ચમતા નિત્યમશ્નતામપિ શ્વદ્વયા ।

મન શુદ્ધ્યા ભવદ્ધર્મસ્તપસાઽપિ ન તાં વિના ॥૫૬॥

વામ્બાતાષ્ચરિય (૫૫), સ્તવ ૩, સ્કાં ૨૫૧

જલ્દે ધરમા રહેતો હોય અને શ્રદ્ધાપૂર્વક લોજન કરતો હોય તોપણ મનશુદ્ધિ હોય તો ધર્મ થાય છે અને જો મન શુદ્ધિ ન હોય તો તપ કરવા છતાં પણ ધર્મ નથી થતો ૫૬

મન જાણવાનો ઉપાય:-

આકારેરિક્ષિતૈર્ગત્યા, ચેષ્ટયા માપણેન ચ ।

નેત્રવક્રનિરૂપણ, ગૃહ્યતેઽન્તર્ગત મન. ॥ ૫૭ ॥

જૈનપદ્યતત્ર ગૃં ૭૮, સ્કાં ૨૧

આકારવડે, ઇંચિતવડે ગતિવડે, નેષ્ટાવડે, બોલવાવડે અને નેત્ર તથા મુખના વિકારવડે મનુષ્યની અંદર રહેતું મન— મનના વિચારો, ઇચ્છા વગેરે મહણ કરાય છે—જાણી શકાય છે ૫૭

મનની અસ્થિરતા -

શોકે પ્રિયેકે તુ રુદાચિદેય, મોમેઽન્યદા-

ધર્મઽધિભૂતેષ્વધિદેવતેષુ, પ્રયાતિ

ચયત એવું મન કોઈ વાર શોક કરે છે, કોઈક વાર વિવેક (તાર્ત્વિક વિચાર) કરે છે, કોઈ વાર લોગની ભાવના, તો કોઈ વાર યોગ અને વિયોગના માર્ગમા પ્રયાણ કરે છે, કહાચિત્ શરીર શબ્દ પૈદ્દગલિક વિચારણામા તડલીન થાય છે, તો વળી ક્યાંક દેવનાનવમ ત્રાહિના ચમત્કાર તરફ દોરાય છે આવી રીતે ચયલ ચિત્તની જુની જુદી અવસ્થા ક્ષણક્ષણમા બદલાતી જાય છે એ દુ ખાલી વાત છે મન ક્યાં ગિર રહેતું નથી મન માકડું છે ૫૮

રાયી કઈ ગતિ મળે -

અન્યપક્ષિસ્થાપરતા, મનોરાકાયર્મજઃ ॥

દોષઃ પ્રયાતિ જીવોઽય, મયોનિશ્ચતેષુ ત્ર ॥ ૫૯ ॥

યાગ્નરત્નયસ્મૃતિ, અધ્યાય ૧, શ્લોક ૧૩૦

મન, વચન અને ઠાયાના કર્મજન્ય દોષોથી જીવ અનુક્રમે નરક ગતિ, તિથિચગતિ અને આધરગતિને મેડકો ભવેલગી પામે છે ૫૯

નરકગતિનું જરણ -

પરદ્રવ્યાણ્યભિધ્યાયસ્તથાઽનિદાનિ ચિન્તયન્ ।

પ્રિતથાભિનિવેશી ચ, જાયતેઽન્ત્યાસુ યોનિષુ ॥ ૬૦ ॥

યાગ્નરત્નયસ્મૃતિ, અધ્યાય ૩, શ્લોક ૧૩૩

પારકા દ્રવ્યનું ચિંતન કરનાર, પારકાનું જીવું વિચારનાર અને ખોટો આગ્રહ રાખનાર (પ્રાણી) છેલ્લી-નરક ગતિમા ઉત્પન્ન થાય છે ૬૦

આત્મદ્રોહમમર્યાદિ, મુદ્ધમુદ્ધિતસત્યથમ્ ।

મુતરામનુકમ્પેત, નરકાર્ચિષ્મદિન્ધનમ્ ॥ ૬૧ ॥

આચારાદ્વચ્ચ, પૃષ્ઠ ૨૧૬ ૧૫૭મા સુવર્ગો ટીકા

આત્માના દ્રોહીને, અમર્યાદ પુરુષને, મૂખને અને સન્માનથી
પતિત વચેલાને, નરકની અગ્નિના ઇંધન, (નરકના હુ ખનો અથ)
સ્વાભાવિક રીતે ડરાવે છે ૬૧

તિય'અગતિનું કારણ —

અદત્તાદાનનિરત, પરદરોપસેવક ।

દ્વિસકથાનિધાનન, સ્થાનરેષુપજાયતે ॥ ૬૨ ॥

યાજ્ઞવલ્ક્યસ્મૃતિ, અધ્યાય ૩ શ્લોક ૧૩૫

વગર અપાયેલું દેવામા લાગેલો પરદારાતુ સેવન કરા
નારો અને વિધાન વગરની દ્વિસા કરનારો એવ રથાવરોની
ચોનિમા જન્મે છે ૬૨

પુરુષોઽનૃતવાદી ચ, પિશુન પરુષસ્તથા ।

અનિવદ્વપ્રલાપી ચ, મૃગપક્ષિષુ જાયતે ॥ ૬૩ ॥

યાજ્ઞવલ્ક્યસ્મૃતિ અધ્યાય ૩-શ્લોક ૧૩૬

જે પુરુષ અસત્યવાદી, ચાકિયો, કઠોર વચન બોલનાર
અને જોમ કાવે તેમ બકવાદ કરનાર હોય તે પશુ કે પક્ષિમા
(તિય'અ ચોનિમા) જન્મ લે છે ૬૩

સ્વર્ગ-સુખ મહિમા—

યથા પ્રાત કથિત્કુશળમુપસ્યેન ક્રમતિ—

સ્તુપારસ્યાવશ્ય તુલયતિ તુપારણ જલધિમ્ ।

યા સ્વર્ગોદયપ્રચુરસુખમન્દોહમમુના,
યઃ સૌરાજ્યેન ત્વમપિ ગતચુદ્ધે ! તુલ્યસિ ॥૬૪॥

કરુણાવજ્રાયુધ નાટક, સ્કાં ૪૮

મ કે.ઈ.કે. કુણ્ડિવાળો મતુષ્ય પ્રાત કાળે ઝાળના તૃષ્ણના
|| ગ પર રહેલા ઝાકળના બિંદુએ ઠરીને સમુદ્રની તુલના
|| જ પ્રમાણે હે બુદ્ધિરહિત ! તુ પણ સ્વર્ગના અત્યંત
પુષ્પના સમૂહની આ પૃથ્વીના રાજ્યવડે તુલના કરે છે ૬૪

પુનિતું સ્વરૂપ:—

મહાદેવ પૂછછતિ—

કીદૃશા મહારાજ !, કર્મ કુર્વન્તિ કીદૃશમ્ ? ।
અવતારકથા ત્વેપા, મહાદેવ ! નિગદ્યતામ્ ॥ ૬૫ ॥

ઉવાચ—

પંડકમ્બલસયુક્તા બજલોમપ્રમાર્જનીઃ ।
વૃક્ષાન્તિ શુદ્ધમાહાર, શાસ્ત્રદૃષ્ટ્યા ચરન્તિ ચ ॥ ૬૬ ॥
તુમ્ભીફલકરા મિદ્ધામોજનાઃ શ્વેતગાસતઃ ।
ન કુર્વન્તિ કદા કોપ, દયા કુર્વન્તિ જન્તુષુ ॥ ૬૭ ॥

પદ્મપુરાણ

|| પંતીએ મહાદેવજીને પૂછ્યું—હે મહારાજ, તે (જૈન
|| યો) કેવા હોય છે? તેવા પ્રકારનું કર્મ કરે છે? અને
|| જીવન કેવું હોય છે, તે હે મહાદેવજી ! આપ કહો ૬૫.
|| મહાદેવજી બોલ્યા—તે (સાધુઓ) ઢાઢો અને કાળજીએ

કરીને સહિત હેય છે, બકરા-ઘેટા-ની લિનની પૂજણી (ઓઘો) રાખે છે, શુદ્ધ આહારને પ્રહણ કરે છે અને યાચ પ્રમાણે આચરણ કરે ॥ ૬૬

વગી હાથમા તેઓ તુળી પાનને (તુળડી) રાખે છે, શ્વેત વસ્ત્રને ધારણ કરે છે, શિક્ષા માગી લોજન કરે છે, તેઓ ક્યારે પણ ક્રોધ કરતા નથી સદા સર્વ પ્રાણી ઉપર ક્રયા કરે છે ૬૭

શુરુ સાથેનુ વર્તના—

દુષ્કૃત ન ગુરોર્ન્યાત, ક્રુદ્ધ ચેત પ્રસાદયેત્ ।

પરિવાદ ન શૃણુયાદન્યેપામપિ જલ્પતામ્ ॥ ૬૮ ॥

મહાભારત, શાન્તિપર્વ અધ્યાય ૧૧, સ્લોક ૧૦૭

શુરુના દ્વષિત કામ જુલ્હા કરવા નહી, શુરુ ક્રોધ પામ્યા હોય તો તેને (ચિન્યાદિક વડે) પ્રસન્ન કરવા અને ખીજાઓ કહેલા અવર્ણવાદ (નિંદાને) સાંભળવા નહી ૬૮

ભક્તના શુભુ.—

સન્તુષ્ટા સતત યોગી, યતાત્મા દ્ઢનિશ્ચય ।

મન્યર્પિતમનોબુદ્ધિર્યો મદ્રક્ત. સ મે પ્રિય. ॥ ૬૯ ॥

મયવદ્ગીતા અધ્યાય ૧૨, શ્લોક ૧૪

જે નિરતર સતોષી, યોગી, આત્માને નિયમમા રાખનાર, દૃઢ નિશ્ચયવાળો, અને મારે વિષે જ મન તથા બુદ્ધિને સ્થાપન કરનાર હોય, તે જ મારો ભક્ત છે, અને તે જ મારે પ્રિય છે ૬૯

અંતરાત્મા —

बहिर्भावानतिक्रम्य, यस्याऽत्मन्याऽऽत्मनिश्चयः ।

मोञ्ज्तरात्मा मतस्तज्ज्ञेः, विभ्रमध्वान्तमास्करैः ॥ ७० ॥

બાહ્ય પદાર્થોને છોડીને પોતાના આત્માની અદ્વજ જેને આત્માનો નિશ્ચય છે તેને સર્વજ્ઞ પુરુષોએ અંતરાત્મા માન્યો છે ૭૦

બહિરાત્મા:—

आत्मबुद्धिः शरीरादौ, यस्य स्यादात्मविभ्रमात् ।

बहिरात्मा स विज्ञेयो मोहनिद्राऽन्तचेतनः ॥ ७१ ॥

આત્માની અજ્ઞાનતાને લીધે જે જીવની શરીર-ધનમાલ વગેરે ૪૩ પદાર્થોને આત્મા માનવાની બુદ્ધિ છે અને જે મોહનિદ્રાથી આત્માનું જ્ઞાન બૂલેલો છે તે જીવ બહિરાત્મા જાણવો ૭૧

અ તરાત્મા તથા બહિરાત્મા —

आत्मधिया समुपात्तः कायादिः कीर्त्यतेऽत्र बहिरात्मा ।

कायादिः समधिष्ठायको भवत्यन्तरात्मा तु ॥ ७२ ॥

યાગશાસ્ત્ર, પ્રકાશ ૧૨, શ્લોક ૭.

(આત્મબુદ્ધિથી માનેલા) શરીરાદિને જે આત્માપણે માને છે તે બહિરાત્મા કહેવાય છે અને કાયાદિ ૪૩ પદાર્થોના અધિષ્ઠાયકને જે આત્મા તરીકે માને છે તે અંતરાત્મા કહેવા

પરમાત્મા—

ચિદ્રૂપાનન્દમયો નિ શેષોપાધિવર્જિત શુદ્ધઃ ।

અત્યક્ષોઽનન્તગુણ , પરમાત્મા કીર્તિતસ્તત્ત્વૈઃ ॥ ૭૩ ॥

યાગજ્ઞાલ્પ પ્રકાશ ૭, શ્લોક ૮

ચિદ્રૂપ, આનન્દમય, મમમ ઉપાધિથી રહિત, શુદ્ધ, અક્ષોષી પર, અનન્ત ગુણ યુક્ત એવા આત્માને જ્ઞાનીઓ પરમાત્મા કહ્યો છે ૭૩

નિર્લેપો નિષ્કલહ શુદ્ધો નિષ્પન્નોઽસ્ત્યન્તનિવૃત્તઃ ।

નિર્વિકલ્પથ શુદ્ધાત્મા, પરમાત્મેતિ નિર્ણિત ॥૭૪॥

વિષયકપાયાદિથી નિર્લેપ, નિષ્કલ, શુદ્ધ, પૂર્ણસિદ્ધ, યુક્ત, વિઠ્ઠલપોથી રહિત અને જે પવિત્ર છે તે આત્મા—શુદ્ધને પરમાત્મા કહેવામાં આવે છે ૭૪

પરમાત્માની આરાધના —

યૈર્નૈવારાધિતો ભારત, તસ્યાસૌ કુરુત શિવમ્ ।

તર્વનન્તુસમસ્યાસ્ય, ન પરાત્મવિભાગિતા ॥ ૭૫ ॥

યાગસાર, પ્રસ્તાવ ૧, શ્લોક ૨૦

જે મનુષ્ય આ પરમાત્માની ભાવથી આરાધના કરે છે, તેનું તે પરમાત્મા કન્યાણુ કરે છે સર્વ પ્રાણીઓને વિષે સમાન એવા આ પરમાત્માને કાંઈ પણ પોતાનું કે પરનું નો વિભાગ નથી ૭૫

પરમાત્માની સ્તુતિ —

ય શૈવાઃ સમુપાસત શિવ ઇતિ વ્રહેતિ વેદાન્તિનો

વૌદ્ધા વુદ્ધ ઇતિ પ્રમાણપટનઃ કર્તેતિ નૈયાયિકાઃ ।

અર્હન્તિત્યથ જૈનશાસનરતાઃ કર્મેતિ મીમાસકાઃ,

સોઽય મો મિદધાતુ ગાઙ્ગિઞ્ઞનફલ ત્રેલોક્યનાથ. પ્રમુ. ॥ ૭૬ ॥

હનુમન્નાટક

શિવભક્તો જેને શિવરૂપે મેવે છે, વેદાવીઓ જેને બ્રહ્મ-
રૂપે સેવે છે, બૌદ્ધજનો જેને બુદ્ધરૂપે માને છે, પ્રમાણને વિષે
નિપુણ એવા નૈયાયિકો જેને કર્તારૂપે માને છે, જૈનધર્મના
વાળી લોકો જેને અરિહંતરૂપે માને છે, તથા મીમાસકો
જેને કર્મરૂપે માને છે, તે આ નણુ લોકના પ્રભુ તમને
વાદિત-ધ્વનિત રૂણ આપો ૭૬

જિનપૂજનો વિધિ:—

પદ્માસનમમામીનો નાસાગ્રન્યસ્તલોચન. ।

મોની સ્વામ્યતાસ્યોઽય, પૂજા કુર્યાઙ્ગિનેશિતુ ॥ ૭૭ ॥

વિવેકવિલાસ ઉલ્લાસ ૧, શ્લોક ૧૭.

માણને પદ્માસન (પદ્માડી) વાળીને, નાકના અગ્રભાગ ઉપર
પોતાની દાંટિને જિવડ કરીને, પોતાનું મોઢું વચ્ચે (મુખકોણ)
ધી બાધીને અને ઠઈ પાપુ બોલ્યા વગર શ્રી જિનેશ્વર ભગ-
વાનની પૂજા કરવી જોઈએ ૭૭

ધર્મનું આરાધન —

પીડયેન્ન જગ ચાવદ્ વ્યાધિર્યાન્ન વાધતે ।

મૃત્યુર્ધાવતિ નો યાત્ત, તાન્નદ્ ધર્મો ત્રિધીયતે ॥ ૭૮ ॥

વાશ્વનાશ્ચરિત્ર (વચ), સર્ગ ૧, શ્લોક ૭૬૯ (ય વિ, પ્ર)

જ્યા લગી ધડપણે પીડા ન કરી હોય જના લગી રોગે
બાધા ન કરી હોય અને જ્યા લગી મરણ આવ્યું ન હોય
ત્યા લગીમા ધર્મનું આધન કરી શકાય છે ૭૮

સુખં ચ ન વિના ધર્માત્ત, તસ્માદ્ધર્મપરો ભવેત્ ।

મત્સ્યા કલ્યાણમિત્રાણિ સેવતેનરદૂરગ. ॥ ૭૯ ॥

અષ્ટાઙ્ગદ્વય (વામ્બટ) અષ્ટાઙ્ગ ૨, શ્લોક ૨૦

ધર્મ વગર સુખ નથી (મળતું) તેથી ધર્મપરાયણ થવું
જોઈએ, અને ઇતર-પાપમિત્રોથી દૂર રહીને કલ્યાણકારી
પુણ્યશાલી મિત્રોની ભક્તિપૂર્વક સેવા કરવી જોઈએ. ૭૯

વૈરાગ્યશુદ્ધધર્મા, વૈરાદિસત્ત્વવિદિરતિધારી ।

સરવાન્ન શુભવૃત્તિ, સામ્યદ્વય મજ શિવાર્થિન્ ॥૮૦॥

અવ્યાત્મકલ્પદ્રુમ શ્લોક, ૪

વૈરાગ્યે કરીને શુદ્ધ નિષ્કલંક ધર્મવાન થા, (માધુના કરા
યતિધર્મ અને આવકના બાર જલ તેમજ આત્મશુદ્ધિમા
રમણતા કરવારૂપ શુદ્ધ ધર્મવાળો થા) દેવ, ગુરુ, ધર્મનું
શુદ્ધ સ્વરૂપ બાળુનારો થા, સર્વ પ્રકારના સાવધ યોગથી
નિવૃત્તિરૂપ વિરતિ પાલવ કર (સત્તાવન પ્રકારના) સર્વ
વાળો થા, તારી વૃત્તિઓને શુદ્ધ રાખ અને સમતાના રહસ્યને
તું જાણ ૮૦

સાચો ધર્મી—

જૈવો વાચ્યઃ સ એવાન્યશિવકરણધી. સત્પ્રયામઃ સદૈવ,
પ્રોક્ત* સન્નૃ વૈષ્ણવો યઃ પરમયદ્ધરણે વ્યાપ્તચિત્તો ભવેત્ સઃ ।
વાચ્યો જૈન સ શુદ્ધોઽપિલજનમનસા સૌખ્યદઃ સદ્ગુણો ય
આર્પે સત્પારસી યો વિદધતિ વિધિના નામધારી તદન્ય* । ૮૧॥

ધર્મશ્રિયોગમાલા, શ્લોક ૩૯

જે હમેશા ખીજાનું બહુ કરવાની ભાવનાવાળો હોય
અને સારું કામ કરનાર હોય તે શૈવ છે જે ખીજાના બચને
(હું ખને) ટાળવા માટે પોતાના ચિત્તથી (વચન-શરીરની સાથે
મનથી પણ) પ્રયત્ન કરતો હોય તે સાચો વૈષ્ણવ છે જે
જગતના સઘળા પ્રાણીઓને સુખ આપનાર અને શુદ્ધિપલ્લ
હોય તે શુદ્ધ જૈન છે અને જે સ્વિભાષિત-આત્મ
તત્વોપયોગી કાર્ય કરે છે તે સાચો પારસી છે બાકીના
તો બધાય નામ ધારી છે અર્થાત્ સાચા શૈવ, વૈષ્ણવ,
જૈન અને પારસી નથી ૮૧

જૈનધર્મનો પ્રચાર—

વિચાર્ય સમ્યક્ સમયસ્ય પદ્ધતિ,

યુક્ત્યાઽનુશ્રુત્યા ચ સમન્તતાદ્ ભુવિ ।

સુશ્રાવકૈ સાધુગણૈ સુસાધનૈ ,

પ્રચારણીયા જિનધર્મભાષના । ૮૨ ॥

મુનિ દિમાંશુવિજય

યુક્તિ અને અનુલપધી જમાનાનો તથા આગમનો વિચાર

કરી (જમાનાને ઓળખી) સાચા શ્રાવકે તથા સાધુએ ઉચિ
ઉપાયોથી જગતમા જૈનધર્મની ભાવનાનો વિસ્તાર કરે
બોધે ૮૨

અન્ય દર્શનોનું અકાર્યઃ—

સ્વયં કુમાર્ગ લપતા તુ નામ, પ્રલમ્ભમન્વાનપિ લમ્ભયન્તિ ।
સુમાર્ગે તદ્વિદમાદિશન્તમસ્યયાઙ્ગ્યા અગમન્વંતે ચ ॥ ૮૩ ॥

અયોગવ્યવહરેન્નદ્વાનિજિકા (દેમચંદ્ર), સ્ત્રા૦ ૭

જેઓ અસૂચાવડે અથ્થ ધયેલા છે તેઓ પોતે બલે કુમા-
ર્ગનો ઉપદેશ આપે, પરંતુ તેઓ બીજા સન્માર્ગવાળાને
પણ ઉપાદેશ આપે છે એટલે કે સચ્ચારસચ્ચદ્રમા નાખવાનો
પ્રયાન કરે છે, તથા જે સન્માર્ગમા રહેલા છે, સન્માર્ગને
બોધે ૮૩ અને સન્માર્ગનો ઉપદેશ આપે છે તેમની પણ તેઓ
અવગણના કરે છે ૮૩

જૈનદર્શનોનું મહત્ત્વ —

પ્રાદેશિકેભ્ય પરશાસનેભ્ય , પરાજયો યત્ તવ શાસનસ્ય ।
સ્વધોત્તપોત્તગુતિદમ્ભરેભ્યો વિદમ્ભનેય હરિમણ્ડલસ્ય ॥ ૮૪ ॥

અયોગવ્યવહરેન્નદ્વાનિજિકા (દેમચંદ્ર), સ્ત્રા૦ ૮

(સમસ્ત નયમાથી માત્ર નયના એક) પ્રદેશને જ માત્ર
નારાયણ શાસન થકી જે તમારા શાસનનો પરાભવ તે તો પતગિ
યાના બચ્ચાની કાતિના આક્રમરથકી સૂચકાડળની વિડળના
તુલ્ય છે (એટલે કે પતગિયો પેતાની કાતિવડે મૂચની કાતિનો
પરાભવ કરે તેવું તે અશક્ય છે) ૮૪

૨ વ્યવહારિક વિભાગ

ક્ષત્રિયનો શબ્દાર્થઃ—

નો ક્ષત્રચન્દસ્યાર્થં ત્વ, જાનામિ યદહો ક્ષતાત્ ।

ગ્રાયન્તે સકલ લોક, કથ્યન્ત ક્ષત્રિયાસ્તતઃ ॥ ૮૫ ॥

પાશ્ચનાયચરિત્ર (પૃષ્ઠ), મર્ગ ૧, સ્કો ૧૨૦ (ય વિ પ્ર)
તને ક્ષત્રિય શબ્દનો અર્થ ખબર નથી લાગતો (એ
શબ્દનો અર્થ એ છે કે) હું ખબર નથી લાગતું રક્ષણ કરવાના
કારણે જ તે ક્ષત્રિય કહેવાય છે ૮૫

બ્રાહ્મણનું સ્વરૂપઃ—

યોગસ્તપો દમો દાન, સત્ય શૌચ દયા શ્રુતમ્ ।

વિદ્યાનિજ્ઞાનમાસ્તિક્યમેતદ્ બ્રાહ્મણલક્ષણમ્ ॥ ૮૬ ॥

વશિષ્ઠસ્મૃતિ.

યોગ, તપ, ઇન્દ્રિયોત્તુ કમન, દાન, સત્ય પવિત્રતા, દયા,
શાસ્ત્રનુ શ્રવણ, વિદ્યા, વિજ્ઞાન અને આસ્તિકતા, આ
બ્રાહ્મણનું લક્ષણ છે ૮૬

અયોગ્ય બ્રાહ્મણ પૂજનકળ —

ધિર્મૂ રાજ્ય તસ્ય રાજો યૌ, યસ્ય દેશેઽધમા જનાઃ ।

પૂજ્યન્તે બ્રાહ્મણા મૂર્ખા દાનમાનાદિકરપિ ॥ ૮૭ ॥

તે રાજાના ગળયને ધિક્કાર છે કે જેના હેશમા અધમ
માણસો (અને) મૂર્ખ એવા પ્રાદાણો, હાન અને સન્માન વગે
રેથી પૂજ્ય ॥ ૮૭

કુપ્રાદાણુ-
-

પરકાર્યવિહન્તા ચ, દામ્નિકઃ સ્વાર્થસાધક ।

છલી દેપી મૂઢુ કૂરો વિપ્રો માર્જાર ઉચ્યતે ॥ ૮૮ ॥

પારકાતુ કામ બગાડનાર, હાન કરનાર, સ્વાર્થસાધુ, છળ
કરનાર, દેપ રાખનાર, તમાલો અને ઘાતકી, આવા પ્રકારના
પ્રાદાણુને બિલાડા જેવો કહ્યો છે ૮૮

વાપીકૂપતઢાગાનામારામસુરવેશ્મનામ્ ।

ઉચ્છેદનૈ નિરાશઙ્ક, સ વિપ્રો મ્લેચ્છ ઉચ્યત ॥ ૮૯ ॥

વાવ, કૂવા, તગાવ, બગિચા અને દેવમંદિરનો નાશ
કરવામા જે અચકાય નહીં તે પ્રાદાણુને મ્લેચ્છ કહ્યો છે ૮૯

દેવદ્રવ્ય ગુરુદ્રવ્ય, પરદારામિમર્શનમ્ ।

નિર્વાહઃ સર્વભુતેષુ, વિપ્રથાળ્ડાલ ઉચ્યતે ॥ ૯૦ ॥

દેવદ્રવ્ય ખાનાર, ગુરુદ્રવ્ય ખાનાર, પરદારાનો સંગ કર-
નાર અને હરેક પ્રકારના પ્રાણીઓમા નિર્વાહ કરનાર પ્રાદા-
ણુને ચાડાલ કહ્યો છે ૯૦

અપૂજ્ય પૂજન કૃત્તિ-
-

અપૂજ્યા યત્ર પૂજ્યન્તે, પૂજવાના ચ વ્યતિક્રમ ।

ત્રીણિ તત્ર મવિષ્યન્તિ, દુર્મિષ્ઠ મરણ મયમ્ ॥ ૯૧ ॥

ત્યા પૂજવાને અયોગ્યનું પૂજન થાય છે અને પૂજ્યોનો તિરસ્કાર થાય છે ત્યા હુકાળ, મરણ અને બચ એ ત્રણે (આક્રોશ) થાય છે. ૯૧

સુપાત્રના ભેદ -

પાત્ર ચ ત્રિવિધં તત્ર, સમતાશ્રીવિમૂષિતાઃ ।

જ્ઞાનદર્શનચારિત્રરૂપરત્નત્રયાન્વિતા. ॥ ૯૨ ॥

પ્રશાન્તતનુગાઠ્ઠિતા મક્ષ્યમાત્રોપજીવિનઃ ।

રતાઃ પરહિતે નિત્ય, યતયઃ પાત્રમુત્તમમ્ ॥ ૯૩ ॥

સમ્યગ્દર્શનયન્તસ્તુ, દેશચારિત્રયોગિનઃ ।

યતિધર્મેચ્છવ. પાત્ર, મધ્યમં ગૃહમેધિનઃ ॥ ૯૪ ॥

સમ્યક્ત્વમાત્રસન્તુષ્ટા ત્રતશીલેષુ નિ.સ્પૃહાઃ ।

તીર્થપ્રભાવનોદ્યુક્તાસ્તૃતીય પાત્રમુચ્યતે ॥ ૯૫ ॥

પાશ્વનાથચરિત્ર (પદ્ય) સર્ગ ૬, શ્લોક ૫૫૭ થી ૬૪૦ (૫ વિ પ્ર.)

પાત્ર ત્રણ પ્રકારનું કહ્યું છે તેમાં (૧) સમતાશ્રી લક્ષ્મીથી શોભતા, જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રરૂપ ત્રણ રત્ને કરીને સહિત, અત્યંત શાંત મન, વચન અને ક્રિયાવાળા, ભક્ત્ય પદાર્થોથી જ આજીવિકા કરનારા અને પારકાના ભલામાં સદા તત્પર રહેનાર એવા મુનિઓ ઉત્તમ પાત્ર સમજવા, (૨) સમ્યગ્દર્શને કરીને સહિત, દેશચારિત્ર-શ્રાવકધર્મ-સહિત અને સાધુ ધર્મની ઇચ્છાવાળા એવા ગૃહસ્થો મધ્યમ પાત્ર સમજવા (૩) જેઓ સમકિતમાત્રથી સંતુષ્ટ થાય, મત અને વિષે ઉદાસીન હોય અને તીર્થ

કરવામા તત્પર હોય તે ત્રીજા પ્રકારનું-આધારણ પાત્ર
સમજવું ૯૨-૯૫

અનર્થના કારણો.-

હિંસાસ્તેવાન્યથાકામ, પૈશુન્ય પરુપાનૃતે ।

સમ્મિત્ત્રાલાપવ્યાપાદમમિધ્યાદગ્નિપર્યયમ્ ॥ ૯૬ ॥

શાપ કમતિ દશયા, કાયનાહ્માનમૈસ્ત્યજેત્ ।

અષ્ટાઙ્ગહૃદય (બાગમદ), અધ્યાય ૨, શ્લોક ૧૧

હિંસા, જોરી, અયોગ્ય મૈથુન, ચાક્રી, કઠોર વચન, અસત્ય
વચન, લેહી વાતોવાપ, ખીજવું બુદ્ધિ વિચારણુ, પરદ્રવ્યની
ધ્વજા, અને દષ્ટિનો વિપયોષ આ દશ પ્રકારનું પાપકર્મ
મન, વચન અને કાયાથી તજવું ૯૬

મધ્યમ પુરુષ:-

યે રાગપ્રસ્તમનસો વિવેકવિક્લા નરા ।

રુથામિચ્છન્તિ કામસ્ય, રાનમાસ્ત્વ હિ મધ્યમા ॥ ૯૭ ॥

પાશ્વનાથચરિત્ર (૫૪), સર્ગ ૨, શ્લોક ૧૦૩૧

જે લોકોના મન રાગવાળા છે અને જે વિવેકહીન
છે તથા કામની ઇચ્છા કરે છે તે મધ્યમ કોટિના રાજસ્ય
પુરુષ છે ૯૭

અધમ પુરુષ:-

માયાશોકમયક્રોધલોભમોહમદાન્નિત્તા ।

યે વાન્ઞન્તિ કથામથે, તામમાસ્ત્વ નરાધમા ॥ ૯૮ ॥

પાશ્વનાથચરિત્ર (૫૪), સર્ગ ૨, શ્લોક ૧૦૩૪

માયા, શોક, ભય, ક્રોધ, લોભ, મોહ અને મદે કરીને
સહિત એવા જે માણુનો અર્થઢવા (પૈમાની ચર્ચા) ઇચ્છે છે
તે તામસિક પ્રકૃતિના અધમ પુરુષો બાણુવા ૯૮

નીચનો સ્વભાવ:-

છિન્નેષુ રાગેષુ તુષ્ટ., શમ્બુર્દશસુ મુર્દસુ ।

શ્વેતેષુ શિરસા જિન્ને, દુર્જનસુ ન તુપ્યતિ ॥૧૧॥

નલધિલાસ, અઢ્ક ૭, સ્કો ૧૧.

(રાવણે પોતાના) દશ મસ્તકોને છેઢા ત્યાગે મહાદેવ રાવણુ
ઉપર તુષ્ટમાન થયા, પરતુ નેઢકો મસ્તકો છેઢા છતા
દુર્જન માણુસ તુષ્ટમાન થતો નથી ૯૯

રુક્ષ વપુર્ન ચ ત્રિલોચનહારિ રૂપ,

ન શ્રોત્રયોઃ સુપ્તદમારટિત કદાચિત્ ।

હ્ય ન સાધુ તવ કિન્ચિદિદ તુ માધુ,

તુચ્છે રતિઃ કરમ ! કણ્ટકિનિ દુમે યત્ ॥૧૦૦॥

અન્યાન્તિમુક્તાવલો (નિ. સા)

હે ઊંટ ! તારુ શરીર લૂણુ-મુકુ (ખરમટ) છે, તારુ રૂપ
મનુષ્યોના નેત્રને હરણુ કરનારુ (મનોહર) નથી અને તારો
શબ્દ કદાપિ મનુષ્યના શ્રોત્રને સુખ આપનાર નથી આ પ્રમાણે
તારુ કાઈ પણ સારુ નથી તોપણુ એટલુ તો એક સારુ છે
કે તુચ્છ કાટાવાળા વૃક્ષ ઉપર તારે પ્રીતિ ૧૦૦

શૈત્ય નામ ગુણસ્તવૈર ભવતિ સ્વામાવિકી સ્વચ્છતા,

કિં ત્વમઃ શાંતિઃ વ્રજન્ત્યશચયઃ સર્થેન ગમ્યાપને ।

કિં વાઙ્મ. પરમુચ્યતે સ્તુતિપદ યજ્ઞીવન દેહિના,
ત્વં વેત્રોચયેન ગચ્છસિ પથ. ! કસ્ત્યા નિરોદ્ધુ ક્ષમ. ? ॥૧૦૧॥

અવદેશતરંગિણો, પૃ૦ ૨૦૮ (ય વિ પ્ર)

હે પાપી ! શીતળતાનો ગુણ તારો જ છે, તારી સ્વચ્છતા-
નિર્મળતા સ્વભાવથી જ છે, તારી પવિત્રતા વિષે તો શુ કહીએ ?
કેમકે તારા સ્પર્શ વડે બીજા અપવિત્ર હોય તે પણ
પાવનતાને પામે છે, આથી વધારે તારી સ્તુતિ શી કરવી ?
પ્રાણીઓનું જીવન જ શુ છે આવો છતા પણ તું જો નીચ
ભાગે જાય તો પછી તને રોકવાને કોણ સમર્થ છે ? ૧૦૧

અપાત્રે રમતં નારી, નીચ ગચ્છતિ કુલિની ।

ગિરૌ વર્ષતિ યર્જન્યો લક્ષ્મીઃ યયતિ નિર્ગુણમ્ ॥૧૦૨॥

ત્રિપટિ૦, પર ૯, સર્ગ ૪, સ્ત્રા૦ ૧૧

ત્રી અપાત્ર (કુરૂપ) સ્ત્રીએ કીડા કરે છે, નદી નીચે જાય
છે, મેઘ પર્વત પર વરસે છે અને લક્ષ્મી નિશુંજી જતની
પાસે જાય છે ૧૦૨

સેવાનિદા.—

સેવા શ્વશુર્ચિયેરુક્તા, ન તૈઃ સમ્યગુદાહૃતમ્ ।

આન કુર્વન્તિ પુષ્કેન, ચાદુ મૂર્ધ્ના તુ સેવકાઃ ॥૧૦૩॥

શ્રાદ્ધધિધિ, પૃ૦ ૮૭, (આત્મા સ)

આજીવિકાને માટે પરની જે સેવા કરવી તે તો આનવૃત્તિ
છે. એમ જે પડિતોએ કહ્યું છે, તેઓએ ભરાબર કીધું કહ્યું

નથી, કેમકે દૂતરાઓ પોતાના પૂછણવડે પરની ખુશામત કરે છે, અને સેવકો તે મન્ત્રક વડે પરની ખુશામત કરે છે, તેથી સેવકો દૂતરાથી પણ વધારે નીચ છે ૧૦૩

શસ્ત્ર વગરનો વધ —

આજ્ઞામજ્જો નરેન્દ્રાણા, ગુરુણા માનમર્દનમ્ ।

પૃથક્કશ્યયા ચ નારીણા (મર્મયાકય ચ લોકાના)મશસ્ત્રવધ ઉચ્ચતા ।

ચાળમ્પનોતિ

રાજાની આજ્ઞાનો ભગ, ગુરુના માનનું ખડન અને સ્ત્રીઓની જુદી શર્યા અથવા લોકોના મર્મનું વચન આ સર્વ તેમને શસ્ત્ર સહિત વધ કહેવાય છે ૧૦૪

ગૃહસ્થોનો સામાન્ય ધર્મ—

સ્વેષુ દારેષુ સન્તોષઃ, શૌચ નિત્યાનમ્ચયતા ।

આત્મજ્ઞાન તિતિક્ષા ચ, ધર્માઃ સાધારણા નૃપ ॥૧૦૫॥

આનૃશસ્યમર્હિસા ચાપ્રમાદઃ સરિમાગિતા ।

શ્રાદ્ધકર્માતિથેય ચ, સત્યમક્રોધ એ ચ ॥ ૧૦ ॥૬

મહાભારત, શાન્તિપર્વ, અધ્યાય ૩૦૩

પોતાની પત્નીમા સતોષ, પવિત્રતા, કદી પણ ઇર્ષ્યા નહી કરવાપણું, આત્માનું જ્ઞાન, ત્યાગની ભાવના, દયાળુપણું, અહિંસા, ઉદયમ, મેત્રા-સુશ્રૂષા, શ્રદ્ધા, પરોણાગત, સત્ય અને અક્રોધ આ, હે રાજ, (ગૃહસ્થોના) નાધારણુ ધર્મ છે ૧૦૫-૧૦૬

સાચું મુખ —

તુષ્ટમોખ્યાનય ઝોગા , પ્રયત્નતે મુદાઝગિલા ।

નળ્યાધ્યયનુગાપ્તૈ નૂત્તરન્ત રિલા ઝના ॥૧૦૫॥

મુનિ દિપાંગુવિઝય.

જ તુષ્ટ-પ્રમાણ-નયન છે તેવા મુખને મે વા
જાણે દોઢો દોઢાધી નયન હરે છે, જ્યારે જે મુદર
તમ સાથ છે તેમ મુખ ને નાટે તો વિરગા-કેટલાક જાન્ય
જ હોયે જ કેટલાક ગણે છે-નયન હરે છે ૧૦૭

યદ્યરાદ્ ધીમાણિભગ્નો
વિજયતેતરામ્

સુત્ર ૧૧-૧૪-૧૮૧૩૧



जरा जरासन्धनृपेण मुक्ता, निश्वेष्टमातेनुपी कृष्णमैन्यम् ।
पलायिता यत्स्नपनाम्बुना त, शङ्खे-वर पार्श्वजिन नमामि ॥१॥

अद्याप्यप्रहरिता त्रिनुधाः सुधाभा,
भारामयप्रशमनीं शमनीयतापाम् ।
वाच निपीय ममतामसमा श्रयन्ते,
यस्य स्तरीमि चरम तमह जिनेशम् ॥ २ ॥

जगत्प्रभोस्तस्य मुखाद् विनिर्गता,
निशम्य रम्या त्रिपर्दी त्रिनिर्ममे ।
यो द्वादशाङ्गो शिवमार्गदीपिका,
जीयात् सुधर्मा गणभृत् स सर्वदा ॥ ३ ॥

तत्पट्टे क्रमशो जम्बूस्वामिप्रभृतयस्ततः ।
सूरयो भूरयोऽभून्नज्ञानतिमिराशयः ॥ ४ ॥

अकब्जरक्षोणिपतिः स्वराज्ये, यस्योपदेशैः प्रतिरोधमाप्य ।
अमारिमुद्घोषयति स्म सूरि, श्रीह्रीरपूर्वो विजयस्ततोऽभूत् ॥५॥

विभिन्नानामुत्पत्त्यश्च शशाङ्कानां,
नगरकुक्षयिणीं मुनिभिः प्रियाम् ।

अहं वन्द्युः तदुद्देश्यं तदाऽ

अनिमः सन्त्यस्य विजयो गणी ॥ ६ ॥

तदा बहुधागीर्णः शक्तिः शान्तशक्तिः ।

अथ अनन्तमात्राणां शान्तशक्तिः ॥ ७ ॥

धीशुद्धिरित्येषां नाम्ना, मुनिगणो यद्वयम् ।

विज्ञाता यद्वयमीदृशः, मुनीनां सर्वव्यपः ॥ ८ ॥ पुनश्च ।

तच्छिन्नाश्च गुणवन्तिस्त्विह शान्तशक्तिः,

अथ शान्तः शान्तशान्तशान्तः शान्तशक्तिः ।

याऽऽद्यात्ता निश्चिन्तनां नाशस्तथा दारी,

द्वयाभासी नमः । इत्युक्तं शान्तशान्तः मुनीन्दुः ॥ ९ ॥

शिक्षा तदा शिष्यः शान्तशान्तशान्तः,

अथ शान्तशान्तशान्तशान्तशान्तः ।

तदा शान्तशान्तशान्तः शान्तशान्तः शान्तः,

शान्तशान्तशान्तशान्तशान्तशान्तः ॥ १० ॥

॥ १० ॥

तदा शान्तः शान्तः शान्तः शान्तशान्तशान्तशान्तः शान्तः,

शान्तशान्तशान्तशान्तशान्तशान्तशान्तः शान्तशान्तशान्तशान्तशान्तः ।

शान्तशान्तशान्तशान्तशान्तशान्तः

शान्तशान्तशान्तशान्तशान्तः

शान्तशान्तशान्तशान्तशान्तशान्तः

यस्यातिप्रिस्मयकरान् प्रतिभापदुत्त्व-

वैदुष्यधैर्यमुनितादिगुणान् समीक्ष्य ।

काशीनृपः सह बुधविविधप्रदेश-

र्दत्ते स्म स्वरिषद्वीं महताऽऽदरेण ॥१२॥ (त्रिभिर्विशेषकम्)

तदीयशिष्यो विनुधो महात्मा, य शान्तमूर्तिः प्रथितः पृथिव्याम् ।

आनूशिलालेखसुमग्रह च, व्यधात् पुरातनसुशोधपूर्वम् ॥१३॥

अन्येऽपि येन रचिता बहवः प्रसन्धाः,

सिन्धून् पुनर्विहरता प्रतिगोच्य लोकान् ।

हिंसामुरादि विनिगारितमुग्रपाप,

जीयाज्जयन्तविजयः स गुरुर्मदीयः ॥१४॥ (युग्मम्)

इतश्च गूर्जरेष्यस्ति, राजधन्यपुर पुरम् ।

उत्तुङ्गैः प्रसरैर्हन्मन्दिरेः पणिमण्डितम् ॥ १५ ॥

श्रेष्ठी त्रिरुमचन्द्रोऽभूत्, तद्वास्तव्यो वणिग्गरः ।

जिनेन्द्रदेशित धर्मे, सदा स्थिरदृढाक्षय ॥ १६ ॥

तस्य प्रधानदेवीति, धर्मपत्न्यजनिष्ट या ।

सदाचारा सुशीला च, पतिभक्तिपरायणा ॥ १७ ॥

तयोर्मौघीतिनामास्ति, धर्मकर्मरता सुता ।

पुरां स्तो हरगोविन्दवृद्धिचन्द्रामिधौ पुनः ॥ १८ ॥

लब्धव्युत्पत्तिको ज्येष्ठो न्यायव्याकरणादिषु ।

अभूदध्यापकी बह्विश्वविद्यालये चिरम् ॥ १९ ॥

संपादितान्यनेकानि, तेन शास्त्राणि धीमता ।

कृतं प्राकृतशब्दानां, कोशोऽपूर्वश्च विश्रुतः ॥२०॥ (युग्मम्)

अनुजस्तु गुरोः पार्थ, दीक्षा भागवर्तो श्रयन् ।

गुरुणा कृतया ख्यातो, विशालचिजयाख्यया ॥ २१ ॥

गुरोः प्रसादतस्तनालोढ्य शास्त्रामृधिं तत ।

साराणि सूक्तैरत्नान्यादाय ग्रन्थं कृतो ह्ययम् ॥ २२ ॥

मनसा सावधानेन, कृतेऽत्र ग्रन्थकर्मणि ।

काश्चन रत्नलना या स्युस्ता मेक्षाभ्यन्तु मज्जना ॥ २३ ॥

समाप्तोऽयं

सुभाषित-पद्य-रत्नाकरनामा

ग्रन्थ

सुभाषित-पद्य-रत्नाकरना चार भागना

श्लाकोनी

अकारादि-अनुक्रमणिका

अरुणदुर्वल शूर	८७६	अद्गुप्तामाश्रमपि य	७२०
अरुत य न कर्तव्यम्	११११	अनुष्ठानिषुलैर्दुःखम्	१२६६
अकरिष्य परस्तापत्	६३४	अनुष्ठादरमन्यस्तु	१०६७
अकारणमधीयान	८१०	अनुष्ठेद्याऽयमभेद्योऽयम्	६०२
अकारात् कुर्वते काशम्	८३	अजरामरवत्प्राध	१३८३
अकामनिर्जराकृपात्	७५६	अज्ञानस्मादात्म्य पततु	६२
अकिञ्चनमसम्ब यम्	२०७	अज्ञीर्णे पुनराहारे	१०५०
अकुक्रमा सपट्टकर्मा	८४२	अज्ञीर्णे भेषज वारि	१०५८
अग्रतापण्डधर्माणाम्	१११६	अ-र्णी भाजनत्यागो	६६१
अकृत्वा परस तापमगत्वा	११०७, १३८७	अशश्चाश्वहानश्च	१३३०
अक्षरस्यापि चैकस्य	५२२	अज्ञानकुलनामानम्	२०१
अक्षाण्येष स्वकीयानि	३५६	अज्ञाते दुःप्रवेशे च	१०३६
अक्षाध्वाग्निश्चलान् धत्स्व	३६३	अज्ञान खलु भो कष्टम्	६८८
अग्नादुदीर्णे जातायाम्	१०११	अज्ञानतममाद्भ्य	६८७
अग्निना सिध्यमानोऽपि	५३	अज्ञानतिमिराध्यानाम्	५२१
अग्निमूर्ति कथं भ्रमाने	७६१	अज्ञानी क्षपयेत् कर्म	६८७
अग्निर्जलं द्विषन्मित्रम्	८१	अज्ञा केचिद्विदधति	५६६
अग्निशुष्पया क्षान्त्या	५०२	अणीयसा साम्यनियन्त्रणाभुवा	७६८
अग्निस्तम्भा जलस्तम्भ	७४३	अणुवतमहाघते	६३७
अग्निं सूते यथा धूमम्	३६५	अतः करिष्णुर्जगता विशुद्धिम्	१२६४
अघटितघटितानि घटयति	१३१	अतितप्त पानीयम्	१२८२
अङ्गं गलितं पलितं मुण्डम्	२८८	अतिनष्टा न फलदा	२८६
अङ्गारकर्मप्रमुखाणि पञ्च	१६६		
अङ्गार-वन-शकट	१६५		

अतिथिभ्याऽशनायास	२०४	अदत्त तु भयकाध-	१८३४
अतिथियस्य भग्नाश	२०६	अदत्त धन नादद्यात्	७२
अतिदानादुबलिवद्ध	१४११	अदत्त नादत्ते कृतसु कृतकाम	६७
अतिपरिचयादयक्षा	१२८६	अदत्तस्यानुपादानम्	५६८
अतिरोद्र सदा काधी	७०४	अदत्तादाननिरस्त	१४४०
अतिसञ्चयलुब्धानाम्	१२३६	अदत्तादानमाहात्म्यमहा	७१
अतिहृष्टऽतिदार्ढ्येऽतिस्थूते	१२६०	अदत्तानामुपादानम्	१४३७
अनुलसुखनिधानम्	४०२	अदत्त दधबुद्धिया	३७६
अतैजसानि पात्राणि तस्य	५१७	अदशाकालयोध्ययाम्	६६१
अतैजसानि पात्राणि		अदशकाले यद् दानम्	१४४४
मिक्षायाम्	५१७	अद्विगात्राणि शुष्यग्नित्	७६५
अत्यन्त कुहता रसायन		अद्यभ्योनविनाशस्य	४२६
विधिम्	१३४८	अद्विष्ट सप्तभूतानाम्	२४१
अत्यन्त यदि बल्लभम्	४०८	अद्वेष्टा सप्तभूतानाम्	५०
अत्य तपिमुखे वैष	१३२१	अधमा धनमिच्छन्ति	२५७
अत्यम्बुपानाद्विपमा		अधर्म धनमिति या	११४४
सनाथ	१००	अध क्षिपति रूपजा	१२२४
अत्यम्बुपानाघ विपश्य		अधीत यत्किञ्चित्तदपि	८६४
तेऽग्रम्	१०५७	अधीत्य चतुरा वेदान्	८५८
अस्यायमतिदातारम्	१२२१	अधीत्यनुष्ठानतप शमायान्	२६५
अत्यासघ्ना विनाशाय	८७१	अधीत्य वेदशास्त्राणि	१२०६
अत्युग्रपुण्यपापानाम्	७५४	अधीत्य शास्त्राणि भवति	
अथवा जायमानस्य	८१	मूला	४८४
अथ पञ्चसमितिशुक्ति—	६८३	अधीयान श्रुत तन	८८८
अथाष्टावात्मगुणा	६१०	अधीतमुखहस्तादि	१०४६
अथाऽहिमा क्षमा सत्यम्	५७८	अध्यात्मवर्णितभ्याने	६८२
अदण्ड्या दण्डयन्त्राजा	८२७	अध्यात्मविदा मूर्च्छाम्	११०

अभ्यासशास्त्रसम्भूत-	१६०	अनिरुद्धमनस्क सन्	७१
अभ्यासनमध्ययनम्	८५३	अनिष्टमिष्ट मिश्र च	१३
अनग्निरतिकेता या	५६०	अनिष्ट सचरे वृक्ष	७
अतिव्यक्तगुप्ते च	६६०	अनुकूलन खलतुहाधमि-८६	
अत तकायसन्धाने	१२४	अनुकूला विमलाङ्गोम्	६८
अनन्तदुःख ससार	५८५	अनुवितकायारम्भ	१३६१
अनन्यजन्म सौज्यम्	५८१	अनुद्गमो पावनवचमदीया	७०१
अनन्यदर्शी सततम्	५३१	अनुद्वेगस्तर वाक्यम्	४३१
अनन्यसा शरणकोतिभाजम्	३८६	अनुभूत न यद् येन	१३२१
अनभ्यासे विष शास्त्रम्	१३२८	अनुभूत धृता इष्ट	१२२८
अनशनमृतावस्ता	४३२	अनुमन्ता प्रिरासिता	३५
अनशनमृतावर्धम्	४०२	अनुमान दिश पूरशेर - ७८६	
अनल्पै किमहो जल्पे	१२१७	अनुराग जना याति	८१०
अनागतविधातारम्	१२१६	अनुलामो विनीतश्च	११२
अनादरो विलम्बश्च	४११	अनुवादावरासूया-	१०७३
अनादानमदत्तस्य	६६	अनेकज सुसहात-	१४६
अनाविकाल जीवेन	३२८	अनेकदीपेषु गृहे ज्वलासु	१४२२
अनादिनिधने द्रव्ये	१४३१	अनेकवयायगुणैरुपेतम्	१७४
अनाद्यन्तस्य लोकस्य	४६८	अनेकशास्त्र बहु वेदितव्यम्	६५५
अनामिकाऽन्तराखाया	१२५८	अनेकसंशयाच्छेदि	१२०७
अनारम्भा हि कायाणाम्	१२४१	अन्तक पर्यरूपाता	३४७
अनाहृतमविशतम्	२०३	अन्तरङ्गारिपङ्ग	६६१
अनाहृत प्रविशति	८६५	अन्तरायधुटशानम्	१७४
अनिच्छताऽपि दुःखानि	१३१८	अ त गानपटुर्न सिद्धपुरुष	१३७६
अनिच्छन् कर्मवैषम्यम्	२३८	अनर्महन्ताऽन	

अन्ये तमसि मञ्जाम	३१	अपरायत्तमाऽमुस्यरहितम् ८०२	
अर्घं वै प्राणिना प्राण्या	१०६६	अपहारा हयवारणवानासन-	१२७१
अग्रव सुखिता नित्यम्	६१७	अपात्रे पात्रमियुक्त	१४३६
अग्रवानार परं नास्ति	८१८	अपात्रे रमत मारा	१६५१
अग्रदाने पयादाने	८८१	अपायबहुज पापम्	४२६
अ यद्य नयद्वास	१०२३	अपार व्यसनाऽनाधो	५७३
अ यत् यपुरिद् आयात्	४६१	अपार मसारे कथमपि	६६५
अ यस्य तापनायथ	३६८	अपाथलभा फलकण्टता तव	१११३
अग्रायपि च रथाताति	१८१	अपाजयि या सहकार	
अ यायधितेन ७ताऽपि धम १८८०		गादपम्	४३०
अ यायानितधिसधत्	१०२	अपास्ता शेषश्याणाम्	८४७
अ यायिदयपाखण्ड	१२३५	अपि तापससङ्गस्या	४००
अ यायापास्तधिसस्य	१७०	अपुत्रस्य गतिनास्ति	८७७
अ यायोपार्जित द्रव्यम्	१२३६	अपुत्रस्य गृह शुपम्	१३१६
अन्यायापार्जितेपिसेयत्	१२४०	अपुत्र्या यत्र पूज्यन्ते	
अग्रासक्त जने स्नह	१३२८	पूज्यानां च	१४५०
अ ययामपि देवानाम्	५११	अपुत्र्या यत्र पूज्यन्ते	
अन्येस्तनार्जित चित्तम्	४६४	पूज्यानां तु	११६२
अ योऽभ्यतत्यान्तर्भायात्	७७१	अपुत्र्या त्यादिगुणैरनुत्तरम् १	
अन्योऽन्य भयचक्रे याता	७७१	अपैतितत्त्व सवसत्यलक्षणम् ७७६	
अ यापकारकरणम्	११६०	अप्यौपधृत जग्धम्	१५०
अ याऽह स्वजनात्परिजनात् १५५		अप्राप्तकाल धचनम्	१०७४
अपकारिणि कापक्रोश्	२३१	अप्राधितानि दुखानि	१३२२
अपकारिणु मा पापम्	२४३	अवधूनामसौ बन्धु	५७४
अपदो दुरगामी च	१३७८	अवधूनाये न यया न जाति	१४२२
अपमान पुरस्कृत्य	११६२		
अपरत्य बुद्धिसौख्य	७७८		

अमक्षपरिहारश्च	११८४	अमोघवचन कल्प	८३४
अमक्षपाणि न भक्षपाणि	१२७	अमोघा वासर विद्युत्	१३६१
अभय सर्वसत्त्वेष्व	२७	अय लाक परलाक	७०
अभय सर्वभूतेष्व	२६	अय निज परा चेति	६१७
अभावे दन्तराष्ट्रस्य	१०२८	अयममृतनिधानम्	१५०५
अभावे बन्धहेतूनाम्	७६८	अयमारमेव चिद्रूप	८०२
अभूतोद्भावन चाद्यम्	५८	अयमारमेव मसार	८१३
अमेघो घादिभिर्जेन	५६५	अय पाता नार तरति	७१०
अभोज्य प्राङ्पुराहारम्	१२५	अरण्य सारस्वते-	२५८
अभ्यक्तस्ताताशितभूयित	१०३३	अरण्यज तरो पुष्पम्	२५६
अभ्यस्ते किमु पुस्तकं	६१७	जरेख बहुरेख वा	१२६१
अभ्यासाद्धार्यते त्रिया	१२६८	अर्केऽधास्तमिते	१३५८
अभ्यासी घावने शास्त्रे	८३७	अजनीय कलायद्भि	५८५, १११०
अभ्यासेन क्रिया स्या	१२४४	अथ पथ दृष सर्व-	१२११
अभ्युत्थानमुपागते गृह्यतो	६६५	अर्थप्रायनशङ्कया न	१ २२
अभ्युत्थानादियोगश्च	५२१	अर्थस्य मूल प्रियधारु	
अभ्रच्छाया तृणादग्नि	१०८८	क्षमा च	१४१२
अम ब्रमक्षर नास्ति	१२०५	अथस्योपाजने दु खम्	१२२८
अम दानन्दजनने	३२०	अथस्यापार्जने यत्न	१२१२
अमरा किङ्करायन्ते	८३	अर्थागमा नित्यमरोगिता च	
अमार्ग वर्तमानस्य	८३६		११२३
अमासस्यामष्टमा च	७५	अर्थानुराणा न गुरुन बन्धु	
अमृतश्चेतना भागी	७८३		-१४०२
अमृत कालकूर्टं स्यात्	७५१	अथानामचने दु खम्	१२२३
अमृत मिशिरे वह्नि	१३२७	अर्थार्थी जीवन्नाकोऽयम्	१२१२
अमेध्यमध्ये कोटस्य	७	अर्थो ज्ञानाग्निवत्	७७१
अमेध्यसम्भव नागान्	१०५०	अर्थो नराणा पतिरङ्गनानाम्	
			१०७७

अथ तमसि मज्जाम	५१	अपरायत्तमस्तुत्रपरहितम्	८०२
अथ घे प्राणिना प्राणा	१०४६	अपहारा हयधारणयानासन-	
अथ च सुखिता नित्यम्	८१७		१०७६
अथ दानात् पर नास्ति	८१८	अपात्रे पात्रमियुक्त	१४३४
अथ दानै पयादानै	८८१	अपात्रे रमत नारी	१४५४
अथ दंष्ट्र भण्डास	१०२३	अपायश्चतुर्ज गपम्	४२८
अथ दंष्ट्र वपुर्वि जीरात्	४६६	अपार व्यसनाभ्याधौ	५७३
अथ दंष्ट्र तापनाद्यथ	३६८	अपार ससारे कथमपि	८६५
अथ दंष्ट्र यपि च रयातानि	१८५	अपाथलाभा कलकण्ठता तथ	१११३
अथ दंष्ट्र यचित्ता वृताऽपि धम	१२८०	अपालयित्वा सहकार	
अथ दंष्ट्र यचित्तवित्तवत्	१०२	पादपम्	४३०
अथ दंष्ट्र यचित्तवित्तवत्	१२३१	अपास्ता शेषदायानाम्	४४७
अथ दंष्ट्र यचित्तवित्तवत्	१२०	अपि तापससन्नतया	४००
अथ दंष्ट्र यचित्तवित्तवत्	१२३८	अपुत्रस्य गतिनास्ति	८७७
अथ दंष्ट्र यचित्तवित्तवत्	१२४०	अपुत्रस्य गृहश्रयम्	१३१८
अथ दंष्ट्र यचित्तवित्तवत्	१३२८	अपूज्या यत्र पूज्यन्ते	
अथ दंष्ट्र यचित्तवित्तवत्	५११	पूज्यानां च	१८५०
अथ दंष्ट्र यचित्तवित्तवत्	४६४	अपूज्या यत्र पूज्यन्ते	
अथ दंष्ट्र यचित्तवित्तवत्	७७१	पूज्यानां तु	११८१
अथ दंष्ट्र यचित्तवित्तवत्	७३१	अपूज्या त्यादिगुणैरनुत्तरम् २	
अथ दंष्ट्र यचित्तवित्तवत्	११६०	अपैति तत्त्व सदसत्त्वलक्षणम्	३७८
अथ दंष्ट्र यचित्तवित्तवत्	११६५	अप्यौषधवृत्ते जग्धम्	१५०
अपकारिणि कापशेष	२३१	अप्राप्तकाल वचनम्	१०७४
अपकारिणु मा पापम्	२४३	अप्राथितानि दुःखानि	१३२२
अपदो दूरगामी च	१३७८	अवधूनामसौ वधु	५७४
अपमान पुरस्कृत्य	११६२	अवधूनामसौ वधु	
अपरत्वं बुद्धिसौख्ये	७७८	अवधूनामसौ वधु	१४२२

अभक्ष्यपरिहारश्च	११-४
अभक्ष्याणि न मद्याणि	१२७
अभय सयसत्तेभ्य	२७
अभय सर्वभूतेभ्य	२६
अभावे द तकाष्टस्य	१०२८
अभावे यन्धहेतूनाम्	७६८
अभूतोद्भावन चाद्यम्	५८
अभेद्या धादिभिर्जैर्न	५६५
अभोज्य प्रादुराहारम्	१२५
अभ्यक्तस्नाताशितभूषित	१०३३
अभ्यस्ते किमु पुस्तक	६५७
अभ्यासाद्धार्पिते त्रिधा	१२६८
अभ्यासी चाहने शाले	८३७
अभ्यासेन क्रिया स्या	१२४४
अभ्युत्थानमुपागते गृह्यतो	६६६
अभ्युत्थानाद्वियोगश्च	५२१
अब्रच्छाया तृणादग्नि	१०८६
अम ब्रमक्षर नास्ति	१२०५
अम दानम्जनने	३२०
अमरा किंकरायन्ते	८३
अमार्गे यतमानस्य	८३६
अमात्रास्यामर्णमा च	७६
अमृतश्चेतनो भागी	७८३
अमृत कालकूर्टं स्यात्	७५१
अमृत गिशिरं घट्टि	१३२७
अमेभ्यमभ्ये कोटस्य	७
अमेभ्यसम्भय नाशान्	१०५०

अमोघवचन कल्प	८३
अमोघा चासरे त्रिष्टुत्	१३६६
अय लाक परलाक	७६
अय निजः परा वेति	६१६
अयममृतनिधानम्	१३०१
अयमात्मैव त्रिद्वरूप	८०६
अयमात्मैव ससार	८१६
अय पाता नीर तरति	७१६
अरण्य सारङ्गै-	२४६
अरण्यज तरो पुष्पम्	२४६
अरख बहुरेख धा	१२६६
अर्कैऽर्धास्तमिते	१३५६
अज्ञनोय कलापद्भि	५८५, १११६
अर्थ एव ध्रुव सर्व-	१२१६
अर्थप्राथम्यशङ्कया न	१३२६
अर्थस्य मूल प्रियवाक्	क्षमा च १४१६
अथस्थोपाजने दु खम्	१२२६
अथस्थोपाजने यत्न	१२१२
अर्थागमा नित्यमरागिता च	११२६
अर्थातुराणा न गुर्णे वन्दु	१४०६
अर्थानामजने दु खम्	१२२६
अर्थार्थी जीयताकाऽयम्	१२१६
अर्थो ज्ञानाग्नित	७७६
अर्था नराणा पतिरङ्गनानाम्	१०७६

अहनतिगुरुमीति	११२७	अज्ञनीयन् सदा मासम्	४१
अवाभ्यष्टिता लोक	१२१५	अशाभ्यतानि गात्राणि	५०
अद्वद्धमतरा फलानि	५६८	अशुचिकरणसामध्याद्	४६७
अहंदुभ्य प्रथम निषेध	८८	अशुचि पापकमा य	८६३
अलङ्घ्यताना द्रव्याणाम्	१२८५	अशौचमाध्याविधिम्	८४६
अलसभ्य कुतो ऽपद्या	१०६१	अश्नाति यामासमसौ ऽपद्यसे	१४४
अलसा म वयुद्धिश्च	७५	अस्त्रपाया यथा भद्रे	१३७२
अलातु दाहपात्र च	५५७	अथ नैव गज नैव	४६
अलाभे न विपादो स्यात्	५१८	अभ्यमेधसहस्र च	५४
अलीक ये न मापत	५१	अभ्यलुप्त माधवगर्जित च	१४१६
अल्पभद्रे तु मिद्वानाम्	८१२	अथ शस्त्रं शास्त्रम्	११८१
अल्पानामपि धस्तूनाम्	११४८	अष्टकुलाचलसप्तसमुद्रा	३८१
अयकामासि सः कूचम्	१०२७	अष्टमो कमघाताय	१६८
अयगच्छति मूढचक्षुः	१३४३	अष्टपाधिसो मृत्य	१६१
अयञ्चक स्थिर प्राग	८७८	अष्टादशपुराणेषु	७५३
अयद्यत्यागत सद्य-	७०८	अष्टौ मासान् विहार स्यात्	५६१
अयध्याया विशेषास्ति	१०७१	असयमकृतात्मेकान्	६१ ४७३
अयलोकयो न चादश	१३५	अस्तेजय महाबाहा !	६५८
अयशोद्विचिन्तानाम्	६८१	असहज्जलपानात्तु	१८७
अयस्य यातार	६७	असत्यता लघीयस्त्वम्	६२
अयस्य नाशिनो बाहास्य	२२३	असत्यभाषणं द्युतम्	२००
अयस्यग्भाविभाषानाम्	१३११	असत्यमश्रयमूलकारणम्	६४
अषाप्य धमाषसर	५८३	असत्यवक्तुभुवि पक्षपातम्	६५
अग्निमृदय गत कायम्	११०५	असत्यवचनं प्राज्ञ	६२
अग्निसत्रादनयोग	५३	असत्यवचनाद्वैर-	६३
अव्ययस्थितमयाद्वै	२६	असन्तुष्टा द्विजा नष्टा	१२८६
अगत कुचते कायम्	६०१	अस तोयमविध्वांसम्	१११
अशनादीनि दानानि	४०६	असम्पत्त्या स्वमात्मानम्	११६७

असमभवद्देममृगस्य जन्म १२४५

असावनक्षरा लेख ५७०

असुभृता यधमाचरति क्षणाद्
१-६

असृज्यतस्य जननी २६४

अस्तङ्गतं दिवानाद्ये १५६

अस्ततः प्रवृत्तं पुष्पम् ३ ७

अस्तस्थानं रयेज्यष्ट- १२५०

अस्ति चेद्ग्रामिणिद्विज्ञानम् १७०

अस्त्य तु पर तीर्थम् ६६२

असारे खलु ससारे ६६८

अस्थि नास्ति जिरो नास्ति
१३८०

अस्थिष्यथा सुखं माने १२५८

अस्थिं घसति रुद्रश्च ८६

अस्मिन् ससारे ससारे नितर्गेण
७३८

अस्मिन् ससारे ससारे सार ६६८

अस्यत्युच्चैः शकलितवपु ८६०

अस्य वग्धोदरस्यार्थे १०६३

अस्त्रे घसति रुद्रश्च ८६

अहयूनामहङ्कारम् १३०८

अहं कर्ता च हताऽहम् ११६२

अहङ्कारं वज्रं दपम् ५३६

अहङ्कारा हि लोकानाम् २४८

अहं यदहं भूतानि ३५०

अहं ममेति मन्त्राऽयम् ३३०

अहिंसा ७ १५५ ८

अहिंसा नाम यहाके १०१६

अहिंसा परमं दानं
शुभम् १२

अहिंसा परमं दानं
पदम् १०

अहिंसा परमं ध्यानम् १०

अहिंसा परमं पुष्पम् १०४१

अहिंसा परमा धर्मस्तथाऽ

हिंसा परं तप १०

अहिंसा परमा धर्मस्तथाऽ-

हिंसा परा धर्मः ८

अहिंसा परमा धर्मो ह्यहिंसैव ११

अहिंसा परमा यज्ञः ६

अहिंसा पूजको धर्मः २१

अहिंसाप्रथमं पुष्पम् १०४१

अहिंसार्थाय भूतानाम् ६

अहिंसाजक्षणो धर्मः १७

अहिंसा सकला धर्मः ६

अहिंसा सत्यमक्रोधस्त्यागः ५८१

अहिंसा सत्यमस्तेयं त्यागो ५६७

अहिंसा सत्यमस्तेयं ब्रह्मचर्यम्
५५३

अहिंसा सत्यमस्तेयं ब्रह्मचर्या-
८८५

अहिंसा सत्यमस्तेयं शौचं ५६८

अहिंसा सत्यवचनं सर्व-

भूतानुकम्पनम् ६४३

अहिंसा सत्यवचन सत्र	
भूतपु चाजयम्	११२८
अहिंसा सम्भवा धम	१
अहिंसासूत्रतास्तेय	५१७
अहिंसास्य तपोऽक्षय्यम्	६
अहिंसा च शाब्दम्	१२६२
अहा दुर्जनसत्तगात्	११४१
अहा ध्यानस्य माहात्म्यम्	५०४
अहा मोक्षस्य माहात्म्यम्	३८२
अहा योगस्य माहात्म्यम्	७१८
अहायनदिनारात्रि-	१८८
अहा लाभस्य साम्राज्यम्	२७८
अहा मुखऽवसाने च	११३
आकाङ्क्षितानि जन्तूनाम्	२३३
आहार सप्तदशानाम्	२३३
आकारैरिद्वितैगत्या	१५५ १७३८
आरागगामिना विप्रा	८४१
आकाशात् पतित तोयम्	५११
आकिञ्च य मुम ताप	११७२
आक्रान्तेन महापलेन मुनिना	६३
आकुपेन मतिमता	७१७
आक्षपादमतं द्रव	७७४
आखेटकेषु विध्येत्	१३३१
आगमश्चास्यवचनम्	७८६
आचारसंहिता पुद्धि	७७१
आचार कुलमारयाति	१८१३
आचार परमा धम	१०११
आचार प्रथमा धम	११८

आचारलुभते धर्मम्	१०११
आचार्यपुस्तकन्याससहा-	
यवलुभा	१२०४
आज मसिद्ध कौटिल्यम्	६०४
आजीविकार्थमिह यद्यति	
ययमेव	५५०
आज्ञा यत्र पुरस्कृत्य	४६२
आज्ञाऽपायविपाकानाम्	
इत्थं यो	४६१
आज्ञाऽपायविपाकानाम्	
धम	४८१
आज्ञाप्रवचने जने	३८७
आज्ञाभङ्गो नरेन्द्राणाम्	१४५१
आज्ञाविचयमपायविचयम्	४६०
आज्य प्राज्य स्वप्ने	१२८८
आतुर व्यसने प्राप्त	६८१
आत्मकार्य परित्यज्य	१७१
आत्मत्वेनाग्निगिष्टस्य	१२१
आत्मद्राहममयादम्	१४०
आत्मधिपा समुपात्त	१४४३
आत्मना यत्कृतं कर्म	१३३
आत्मप्रगसापरदोषहान-	७०६
आत्मपुद्धि शरीराद्वा	१४४३
आत्मवत्तमवभूनेषु	२८
आत्मार्थ जीवलासऽस्मिन्	११४४
आत्मार्थ सीद्मानम्	११११
आत्मन विषये पादौ	३११
आत्मान सतत रक्षेत्	१०६

आत्मान स्नापयेन्नित्यम्	७११
आत्मा नदी सयमतायपूर्णा	७१२
आत्मान तापयेन्नित्यम्	३६५
आत्मान धर्मकृत्य च	२८१
आत्मानमन्यमथ हन्ति	
जहाति धर्मम्	२३१
आत्मानमात्मना वेत्ति	६१७
आत्मान परितापयत्यनुकुलम्	२२
आत्मान भावयेन्नित्यम्	४६१
आत्मान न यते नैक	७६१
आत्मानो देहिनो मित्रा	६१६
आत्मायत्तमपि स्वात्मम्	३०१
आत्मायत्ते गुणादाने	६१२
आत्मा यद्विनियोजित	३५१
आत्मा विष्णु समस्तानाम्	२६
आत्मा वै सुमहत्तीर्थम्	७२७
आत्माऽस्ति कर्मास्ति	३८७
आत्माैव ह्यात्मन साक्षी	६२१
आत्मोपभ्येन सर्वत्र ध्या	२३०
आत्मोपभ्येन सर्वत्र सम	५३६
आदाननिक्षेपविधेर्विधाने	७१०
आदानस्य प्रदानस्य	१११२
आदित्यचन्द्रहरि-	३६३
आदित्यचन्द्रावनिजोऽ	
नलश्च	१२६५
आदित्यस्य गतागतैरहरह	७३६
आदित्यादिषु यरिषु	१०३८
आनेय सुभग सौम्य	२६
आदौ न वा पण्यम्	११८१

आदौ मज्जनचौरदारति	
लक्षम्	१००२
आदौ रागस्ततो द्वेष	३७१
आदौ रूपविनाशिनी	१०५६
आद्यते पशवो दया	८५२
आधारमस्मकोपीन-	७८०
आधिपत्याधिजरासृन्धु-	७३७
आनन्दाय न कस्य म म	
शक्रया	१३४१
आन दाश्रुणि रामाच	११२
आनशस्यमर्हिसा च	१४१५
आनृशस्य परा धम	८६८, १३६८
आन्तमहूर्तिरु सम्यग्दर्शनम्	३६५
आन्विक्षिकीत्रयीधार्ता-	८३४
आपत्काले तु सम्प्राप्ते	६२३
आपन्नाशाय विद्युधै	६२७
आपत्सु मित्र जानीयात्	१३८८
आपदमापतन्तीनाम्	११३२
आपद्गत हससि किम्	१२३०
आपद्ग्रापादिता नैव	११६२
आपातमधुरा सर्वे	१४२६
आपातमात्रमधुरा	१०५
आपातरभ्ये परिणामदु खे	६०
आप्लावयति नाम्मोधि	४७६
आमगोरससपृक्तद्विदलादिषु	१३२
आमगोरससपृक्त द्विदल	१२६
आमरणा ता प्रणया	६१०
आयुष्ययमनालोष्य	१२२८

आयादर्थं नियुज्यात	१२२७	अग्न्याम्	८६४
आयासकायभयदुःखमुपैति मत्स्य	२५३	आहस्य महिमापनम्	१०८
आयुर्वीघ्नतर वपुर्वरतम्	०	आहस्यं स्थिगतामुपैति	१२११
आयुर्विपगतं नृणाम्	१०८८	आहस्यं हि मनुष्याणाम्	११७१
आयुः कर्म च धित्तं च	१०४	आयतो दक्षिण भाग	१२१७
आयुः कलात्ताज कतिपय-३१६		आज्ञादामस्तु या जात	२८६
आयुः कामयमानन	१३०३	आज्ञानाम् त्रीं मास्यवला	५३१
आरब्धस्यापघर्गे स्फुरद्म-		आज्ञायाः मे क्षमा	२६०
मति	८८५	आज्ञा हि जाकान् यज्ज्नाति	२०
आरम्भाणां निवृत्तिद्विषिणसक-		आज्ञेय राक्षसी पुमान्	२८७
जता	७१०	आपाटे दशमी कृष्णा	१२५०
आरम्भोऽथ महानेय	१२२६	आसनं गयनं गहम्	१२७८
आराधिताऽस्त्यसौ	१०८०	आसनस्थपदा माद्याम्	१०८६
आरम्भमुनिर्योगम्	२३५	आसनादानि सप्तावय	७१०
आरुढः शुभमिभम्	१०८०	आस्तं यथानाञ्जनतो गन्तुनाम्	६७१
आरुढः प्रशमयेणिम्	१२१	आहारनिद्राभयमेधुनं च	१७१
आराग्यं वृत्तसौभाग्यम्	५८२	आहारनिद्राभयमेधुनानि	१८७
आराग्यमानस्यमविप्रगस्त	११२३	आहारस्य तु द्वौ भागौ	१०४८
आराहा गातृपे वृक्ष-	१२७२	आहारज्जायत स्याधि	१०२६
आर्तं रीद्रं च धर्म्यं च	४८६	आहारं मेधुने चेष	१३६७
आर्तं रीद्रमपष्यान्-	१७१	आहारमधुरस्नाहस्तरीः	१११
आत्त-रीद्रपरित्यागात्	५०२	आहारा गरज्जायत	
आत्तस्तृष्णा दुधाभ्यां य	२०३	प्रतिदिनम्	१३४३
आत्ता द्वाभ्यमस्यति	१३८४	इक्षिताकारतरयम्	८३८
आत्तं तिर्यगितिस्तथा	५००	इच्छति ज्ञातो महद्यम्	२७८
आर्यादः कुलरूपसपदायुश्च	१२१	इच्छा मूच्छा कामः	३०७
आर्योऽपि दोषान् खजयत्		इच्छेद्येद्विपुजा प्रीतिम्	११८२
		इत्याऽप्ययनदाने च	८१६
		इतो रागमहाभ्याधि	१७५

इत्यनित्यं जगद्वृत्तम्	४५१	इष्टं हृष्ट्या स्वप्नम्	१२७४
इत्येतन् पञ्चविधं चारित्र्यम्	६८८	इहामुत्र विरुद्धं यत्	५२५
इत्येव सर्वभेदानाम्	६५५	इक्षापपत्तिर्मम केन कर्मणा	५८२
इव स्वजनदेवजातनय-	३४६	इक्ष्वा ध्रुवण हृष्टा	५३४
इदमय हि पापिष्ठत्यम्	१२२८	इयोभापेयणाऽऽदान-	७०७
इदमकृत्या विपयैरशीकृतम्	५२६	इष्या रोषा दापो ह्येव	३११
इदु निन्दति तस्कर	११८६	इष्या घृणी त्वसन्तुष्ट	११३१
इन्द्रचापसमा भोगा	४५३	इश्वरा नाम सन्तोषी	३०३
इन्द्रत्वऽपि हि सप्राप्ते	२७८	उक्त सप्रतिमा प्रयात्	१०६८
इन्द्रधनु कराऽऽस्पृक् च	१००६	उपनेऽमृते भवेद्यत्र	५२
इन्द्रियप्रमथ सौख्यम्	३५८	उक्षा पताका कमलाभिपेक्ष	१२५५
इन्द्रियप्रसर रुद्ध्या	३६४	उद्यास्यस्यनुदिनम्	५५५
इन्द्रियाणा जये शूर कम	६३८	उत्क्षेपणापक्षेपणाकुञ्चनम्	७७८
इन्द्रियाणा जये शूरो धर्म	१३६७	उत्खात निधिशक्या क्षितितलर६३	
इन्द्रियाणां निरोधेन	८०५	उत्तम प्रणिपातेन	१४१४
इन्द्रियाणां यदा छेदे	३५६	उत्तमाना प्रसङ्गेन	११४१
इन्द्रियाणा विचरताम्	३६१	उत्तमा बुद्धिक्रमाण	१०८३
इन्द्रियाणि च सवश्य	१११८	उत्तमा ह्यात्मचि ता च	११८६
इन्द्रियाणि प्रवर्तते	३६४	उत्तिष्ठति निजासनादुन्नतशिर	
इन्द्रियाण्येव तत्सर्वम्	३६२		८८६, ११८१
इन्द्रियापेक्षया प्राय	६१६	उत्थायोत्थाय बोधव्यम्	११०५
इन्द्रियै सममीकृत्य	४८४	उत्पद्य ते विपद्यन्ते	२८
इन्द्राऽपि न सुखी तादृक्	३०४	उत्पद्यमान प्रथमम्	२२८
इन्द्रा इन्द्राद्याऽप्येते	४५८	उत्पादस्थितिभङ्गादि-	४८३
इमे मम धनाद्गज-	३४३	उत्तमर्षन्ति ते यावत्	२१३
इय माक्षकठे राने	६१८	उत्सवयन् देशगारा	२८७
इष्टनसप्रया	४५५	उत्साहसमन्वितमदीधत्यम्	१०२०

पतस्सम्यग्दर्शनम्	१७१	कथं न रमते चित्तम्	३८०
पतस्मिन् सततं यत्न	१७५	कथं नाम न मेम्यते	८७१
पतद्वय परं द्रव्य	११३	कथमुत्पद्यते धम	५१६
पतानि दुलभानि प्राप्तवताऽपि	१२१	कदापि यस्या न गुणः	
पता या प्रक्षस लक्ष्मी	१५१	चिनी स्यात्	१०१६
एतेषा या समाऽवस्था	७८१	कर्त्तानिकेत नयस्य	३८२
पत संपुण्या पराधपटका	८१६	कम्बुमूलानि ये मूढा	१२६
एत हि रिपवो धारा	२०६	कृपा-गा-भूष्यलोकाणि	५-
एतैस्तपामि वृक्षे	१०६०	क यागाशङ्खभेरादधि-	१२५२
एव कमाणि पुन पुन	१२६	कथां छत्र फल पक्षम्	१२७३
एव चरित्रस्य चरित्रयुते	१८४	कथाविप्रयिणश्चैव	१११
एव भ्रमत संसारसागर	१४	कपटा लल्लक क्षान्त	८०८
एव य आस्तिकं नायम्	५११	कविलानां सहस्राणि	२३
एरविध हि या दृष्ट्वा	५३३	कफसूत्रमलप्रायम्	७१०
एव श्यथस्थित जाक	४११	कफविप्लवमजामश-	७१७
एव पञ्चविधा धम	६८४	कमलाकररत्नाकर-	१२३७
एवा प्रसाद् प्राप्य	२	कम्प सद् धमा मूर्च्छा	८६
एव्यवराजराजाऽपि	१००५	करभक्षिते यत्तत्प्रीत	
एव्यवय ताऽपि हि निध		सुदुलभमकदा	११११
नास्त १२२१		करस्थमप्ययमी दृषोयला	१४३५
ऐश्वर्यस्य विभूषण सुजनता	८२	कराल विकटं मुण्डम्	१३५२
ओचित्य ये विजानति	६१८	करिष्यामि करिष्यामि	१३५१
ओचित्याशुकशालिनीम्	२४१	करण सलिलार्द्रेण	१०५२
कटिस्थकरयेशाख-	४८६	कर दान इति ध्यानम्	६१२
कटुस्वरस्त्व विकभृत्		करे स्थाप्यस्त्याग	६१३
तथाऽपि १३०३		कराति दाप न तमप्र कसरो	३७८
-का दावजण्ड च १५८		कराति पुष्पोजिननायकस्य	
			१०४२

हराति मास बलमिद्रि		कर्मेन्द्रियाणि सयस्य	१०१८
याणाम्	१४५	कर्मेधन यद्धानात्	१६२
करोति विरति धय	१६३	कर्मेधन समाश्रित्य	८०३
हराति शोभामलके स्त्रिया		कर्माद्याद् भवगतिर्भव	
क	१३७८	गतिमूला	७३५
कराति हे वैश्यसुत	११२	कलहकलभविन्ध्य	२७४
करापि यत् प्रेत्यहिताय		कलङ्केन यथा चद्र	३६६
किञ्चित्	१४२६	कलासीमा काव्य सकल	
कणामृत सूक्तिरसं निमुष्य	६०३	गुणसीमा	१३६६
कर्तव्य जिनबन्धनम्	६८८	कलौ कराले न सुख लभेत	
कर्तव्य प्रतिदिषस प्रसन्न-			११५१
चित्ते	५८६	कल्पद्रुम कलितमेव सूत	
कर्तव्या गुणसङ्ग्रह	११७३		११३६
कर्पासभस्मप्रतफास्त्रिजर्णम्	१२७६	कल्पयेदकृश पक्षे	१०३२
कपूरधूलोरचितालाल	११०३	कल्पयत किमिति कार्मण-	
कम जीव च सश्लिष्टम्	१७६	चिन्ता-	७६७
कर्मणा वध्यते जन्तु		कलोलचपला लक्ष्मा	३४५
	१३२, १८३६	कवित्वमाराभ्यमतीर मेधा	६०५
कमणा मनसा याचा	३	कवित्वशक्तिर्हि दिवोऽय	
कर्मणा माहनीयेन	३३१	तीर्णा	६४३
कमणो हि प्रधानत्वम्	६२२	कपायकटुपा जीव	२११
कमण्येयाधिकारस्ते	६३१	कपायपशुभिर्दुष्टे	५१
कर्माणि सधाणि च माहनीये		कपायमुक्त कथित चरित्रम्	७००
	१४१८	कपाययशसो जीव	२१२
कमानुभावदु खित पवम्	६२५	कपायविजये सौरयम्	२१८
कमायत्त फल पुनम्	१३१७	कपायविषयातानाम्	२११
कमारण्य दहति शिखिवत्	४२०	कपायविषयाहार-	१८८
कर्मेन्द्रियाणि धाक्पाणि-	७८२		

कपायसङ्गो न सहत धृत्तम्	७००
कपायान् शत्रुवत् पश्येद्	२१३
कपाया विषया यागा	७५५
कपायास्तद्विद्वन्तव्या	२१६
कष्टापाजितमग्र धित्तम्	३४६
कस्तूरी जायते कस्मात्	१३७६
कस्य वक्तव्यता नाऽस्ति	१४०३
कस्य स्यान् स्तलितम्	१०८६
कस्यादशात् क्षययति तम्	११५५
कस्यापि चाप्रता नैव	११२०
क कण्टकानां प्रकाराति तैक्ष्ण्यम्	७३२
क काल कानि मिथ्याणि	११०५
कारु पक्षिषु चाण्डाल	११८६
का कामधनुरिह कश्चित्तामणि	७४३
काक शौच घृतकारपुस्त्यम्	१४०१
काके सार्द्धं वसन् हस	११४४
काचकामलदापण	३६७
काच काञ्चनससर्गात्	११३५
काणा निमग्नविषमोक्षतद्विष्टरक	१०८६
कातराणां यथा धैर्यम्	७२
का तय काम्ता कस्त पुत्र	३४१
काऽत्र श्री धाणिभिन्	८३
काम्ताऽधरमुखाऽऽस्तादाद्याम्	६८०
प्रीतिपरानुज	७४६

कान्तार न यथेतर	४३१
कान् पृच्छाम सुरा स्वर्गे	६४५
कामक्रोधादिभिस्तापै	६१८
काम क्रोध भय लोभम्	२०६
काम क्रोध लाभ मादम्	१०७
कामरागस्नेहरागौ	३०८
काम क्रोधश्च लाभश्च	२१३
काम क्रोधस्तथा माद	२११
काम क्रोधस्तथा लाभो राग	२०८
काम क्रोधस्तथा लाभो हर्ष	११२७
कामालाभाद्भयात्क्रोधात्	५८
कामिना कामिनीनां च	१०६
कामी त्यजति सद्वृत्तम्	१०१
कामन विजितो ब्रह्मा	८५
कायवाङ्मनसां दुष्ट—	१७६
कारणात् प्रियतामेति	
जघार्थी	१२१३
कारणात् प्रियतामेति	
स्वार्थार्थी	११६२
कारयत्यकर्तारम्	१३०६
कारुण्येन हता वधयसनिता	
	८८४, १३६२
कार्यं च किं ते परदोषदृष्ट्या	११८६
कायाय चक्षित स्थानाद्	१२५३
कार्येण लोक निजधमगहणा	१०२०
कार्यपु म त्री वरणपु दासी	८८६
कालत्रयेऽपि यत्किञ्चित्	१०७२

कालातीत तु यत् कुर्यात् १३५८
 कालुष्य जनयन् जडस्य ११५
 का विद्या कविता विना १४०८
 काव्य करोतु परिजल्पतु

सस्कृत वा १०१६

काव्य चेत् मरस किमर्थम्—
 मृतम् १४०६

काव्यशास्त्रविनादेन १३५७

कासश्वासज्वराजोर्ण— १०२६

किं विधित्तेन मौनेन ५५५

किं मतेन तपोभिरा २६७

किं जगत् सुमतिमताऽपि—

तत्र कर्तुम् १३४५

किं हारं किमु कङ्कणे १०६६

किं करिष्यन्ति पाण्डित्यम् ८८२

किं करोति नर प्राज्ञ ६७६

किं कवेस्त्वस्य काव्येन ८४४

किं कपायकलुष दुष्प्रे स्त्रम् २१७

किं किं तेन कृतं न किं

विधितम् १२०८

किं कुलेन विशालेन १२०७

किं कोकिलस्य चित्तेन

गते पसन्ते १३८२

किं क्षिप्तेनेन्द्रियरोधेन ६६६

किं गुणैस्त्वस्य कतव्यम् ११८३

किञ्चापिलो त्रिपाकोऽयम् ६३३

किञ्चित् परस्त्र न हरेत् १३८५

किं चिन्तितेन १४

किं जातैर्वहुभि करोति ६७८

किं ध्यानेन भयत्वशेष— ५१८

किं नास्ति मरणं तस्मिन् ३४९

किमत्र विरसे सुखम् ३५५

किमगम्य बुद्धिमताम् १४१४

किमिष्टमत्र खरसूकराणाम् ८८२

किमिह परमसौख्यम् ११६८

किं पौष्य रक्षति येन नात्तान्

१३६१

किं बुद्धेन किमोजेन ६६३

किं भूयण सुन्दरतुन्दरीणाम्

१०७६

कीटोऽपि सुमन सङ्गात् ११५१

कीर्त्तिश्रीव्यवहारसाधनतया

१२८७

कुक्कुटीं घडवा कीञ्चाम् १२७३

कुक्षिं शाकेन पूर्यत ७०

कुप्रामयास कुजनस्य सेवा ११२६

कुप्रामयास कुनरेद्रसेवा ११२६

कुङ्कुमं रुज्जलं काम १००३

कुठारमालिका हनुा ११४८

कुण्डले नाभिजानामि ७७

कुत कृतघ्नस्य यश ६३६

कुतूहलाद् गीतवृत्त— १६६

कुतूहलान्दुत्यप्रेक्षाम् १७१

कुपानदानाद्य भवेद्दरिद्र ४१२

कुपाप्रेक्षयच्छद् विद्या ८८१

कुम्भमोना तरेऽष्टम्याम् १३७२

कुर्यात्तथायसम्बन्धम्	१२३७	कृमितुल्यैः किमस्माभि	३५६
कुर्याद्वपसहस्रं तु	२६	कृपिगोरक्षवाणिज्यम्	८६३
कुर्या न कक्ष कम्	२४२	कृष्णं वृत्स्नमशस्तम्	१२७६
कुलजातितपोरूप-	२५४	कृष्णमुखी न मार्जारी	१३७८
कुलं च शीलं च सना-		कृष्णरक्ताम्बरा नारीम्	१३५१
यता च	८६३	कृष्णादिद्रव्यसाचिन्वात्	७०४
कुलद्वयविशुद्धा ये	८१८	कृष्णेनाराधिता मागजी	
कुलं पवित्रं जननी वृत्तार्था	४८६	वस्य	२००
कुलं गीतगुणोपतम्	८२४	केनाञ्जितानि नयनानि	७०२
कुलिनं पण्डितो धाम्नी	६०६	केनाऽपि सार्धं वसता	
कुलीना धृतसम्पन्ना	८३४	सतामहो	११८७
कुलानि सह सम्पत्कम्	१२६०	केऽपि सहस्रम्भरय	६३०
कुलीनोऽपि सुनीचाऽथ	१२१३	केयूरा न विभूषयन्ति	
कुष्ठिनोऽपि स्मरसमान्	१०१५	पुरुषम्	१०६६
कुसुमस्तवकस्येव	६१६	केवलं कवलद्वानम्	६०२, ८१४
कुसुमकुङ्कुमाभ्यामिति		कशप्रहान् प्रहाराश्च	१३८६
चितम्	१०५८	केशप्रसाधनं नित्यम्	१०३३
कूपं हृदयमस्नानम्	१०३६	केशप्रसाधनावशदर्शनम्	१०२२
कृतकमक्षया नास्ति	६२४	काकिलानां स्वरा रूपम्	१०६४
कृतमपि महापकारम्	६०५	को गुणस्तत्र कदा च कदायै	२१४
कृतसङ्गं सदाचारै	८६०	कोटिजं महत् पुण्यम्	५१४
कृतिं कमण्डलुमौण्ड्यम्	७७२	काटीदधरो नरद्रव्यम्	२७८
कृतेष्वमात्येषु पुरातनेषु	८३५	काऽतिभारं समर्थानाम्	१४०३
कृत्वाऽर्हत्पदपूजनम्	११२६	का देवो धीततमा	५१२
कृत्स्नकर्मक्षया माक्ष	८१६	का न याति यश लोके	८१५
कृमिकीटपतङ्गेषु	१४२०	कापस्य सङ्गाद्वर्मनिसेवनम्	१६०७
कृमिकुलचितं लालाकिञ्चम्	११२	कोऽपि करोति प्रितृमातृ-	२२५

कोपेन य परमभीप्सति
हस्तुमञ्च २२६

कोपे सति स्यात्कुत एव
मुक्ति- २१४

कोपोऽस्ति यस्य मनुजस्य २२२

कोऽप्यस्य यत्र महिमा ३६७

कोमलाऽपि सुरस्याऽपि १०७३

कोऽथान् प्राप्य न गाधत
१४०५

कोलाहले काक्कुलस्य जाते
१३६७

को धा वित्त समादाय २६४

कोविदो वाऽयथा मूर्ख २०८

को हि जानाति कस्वाद्य ४५४

कौटिल्यपटत्र पापा २६६, ६०५

कौशेय कुमिज सुवर्णम् १११५

क्रियाधिरहित हन्त ४८२

क्रियाशून्यस्य वा भात्र ४४१

क्रियाहीनश्च मूर्खश्च ८५७

क्रीडाभू सुकृतस्य दुष्कृत
तरज १६

क्रूरकमसु नि शङ्कम् ४४८

क्रोधवहेस्तद्वहाय २३३

क्रोध नाम मनुष्यस्य २२७

क्रोध परितापकर २१८

क्रोधात् प्रीतिविनाशम् २१५

क्रोधाद्भवति सम्मोह ११७६

क्रोधाद्युपचतुष्कपायुचरण १३६३

क्रोधेन वर्धते कम २१८

क्रोधो नाशयते बुद्धिम् २२४

क्रोधो न्यक्कृतिभाजन न १०८३

क्रोधो वेवस्थता राजा १४०५

क्राधा हि शत्रु प्रथमा
नराणाम् २२६

क्रिश्य ते केवल स्थूला
दृग्ता ६६१

क्रिश्यते केवल स्थूला
मन्मथ ६६१

क्रेशलेशोऽपि यत्र ११३४

क्रेशर्जित सुखकर रम
णीयमर्थम् २६७

कचित् पृथ्वीशृग्य ११८३

कचित् कामासक्त ४२०

केदोमण्डलमग्नुधि ११८२

क्षणयामदिवसमासच्छलेन
१०८७

क्षणिका सर्वसत्कारा ७७३

क्षते प्रहारा प्रपतन्ति तीव्रा
१३३१

क्षत्रियस्य परो धर्म ८२०

क्षत्रियस्य विशेषेण ८२०

क्षत्रियस्यापि यजनम् ८१८

क्षणे दृष्टा क्षणे तुष्टा ६५६

क्षणे हि समतिक्रा ते ५८०

क्षतव्यो म ननुद्धीनाम् २४०

क्षमया क्षीयते कम २४४

क्षमया मृदुभावा	२१७	क्षीर राजाद्वया जाते	१०३१
क्षमा दान दमा ध्यानम्	८४१	क्षमामृद्वङ्कयामनोविनययो	११५
क्षमा धनु करे यस्य	२४४	खङ्गधारा मधुलिप्ताम्	३७१
क्षमाघाद्य सदा त्यागी	७०१	खण्डनी पेयणी चुल्लो	१८२४
क्षमा दाता गुणग्राहो	८७७	खण्डितेऽप्यरणः काष्ठे	७८२
क्षमो यत्कुरुते कायम्	२२०	खण्डीकृताऽपि पापात्मा	६०२
क्षय पूर्वा तिथि काया	१८३	खाद्यन्न गच्छामि हसन्न जल्प	८१८
क्षा त न क्षमया गृहाचितसुखम्	३५१	ख्यात सामान्यत साध—	७८६
क्षान्तितुल्य तपा नास्ति	१३६१	गच्छता च यदा ध्या	१२५२
क्षान्तिरेव महादानम्	२४०	गच्छता य यदा ध्यान कर्णौ	१२५४
क्षा तो दातो मुन	५२७	गच्छता य यदा ध्याना जमध्यम्	१२५३
क्षान्त्या क्रोधा मृदुत्वन	२१८	गजाम्बपोतोक्षरथान्	५१३
क्षान्त्यादिभिर्गुणैर्युक्त	८४३	गणयन्ति नापशब्दम्	६४२
क्षा त्या शुष्यन्ति चिदास	७१५	गत तत् तादृश्यम्	२६५
क्षयापशमिक भावे	४८१	गतपद्म यथा तुल्यम्	८०७
क्षिणाति याग पापानि	७१७	गतमोक्षधिकारानाम्	१८०
क्षितितलजयन वा	१६१	गतायसार्थस्य वर विदश	१४०७
क्षीर भुञ्ज्या रत वृत्त्या	१२५३	गतिस्तारा स्वरं धाम	१२५४
क्षीरसुरारकपेयो	१२८५	गत प्रेमाव धे प्रणय—	८४
क्षीरात्समुष्पृत स्वाज्यम्	८११	गत शोका न कतस्य	१३५१
क्षरिणात्मगतद्वन्द्वे हि	६३०	गतु समुलङ्घ्य भयादर्या य	१८०
क्षुत्तृद्द्विमाष्णानिलक्षित—	१४१	गर्वज्ज्ञानगजान्तुमा	२०७
क्षुधालुता मानविहीनता च	१४५	गर्भे विलीन वरमत्र मातु	१६६
क्षेत्रे प्रकाश नियत कराति	१८२	गर्वे न्यासापहार च	८१२
क्षेत्रेषु ना वर्षसि	७१८	गर्वाभावो घृणाऽभावा	८७७
क्षेत्रेषु सप्तस्वपि पुण्यपुष्टये	७१६	गर्वेण मातृपितृराधयमित्रमार्गा	२५२
क्षीर प्रोक्त विषयिद्वि	१०३१	गलति सकल रूपम्	१०८०

गात्रसङ्कुचित गतिविगलिता	१०७८
गाम्भीर्यं धैर्यमौदार्यम्	१०००
गावो गधेन पदयन्ति	१२६१
गीते नृत्ये पठे चादे	१२६६
गुण्यद्बहुमानादे	४८५
गुणवृद्धये तत उयात्	४८२
गुणश्च दोषता याति	७५१
गुणानामेक आधार	३६१
गुणायन्ते दोषा	८६३
गुणास्तावद्यशस्तायद्	८५६
गुणा खलु गुणा पर न	
गुणा धनहेतव	१२२३
गुणा खलु गुणा पर न	
गुणा फलहेतव	१२२३
गुणी गुण वेत्ति	१११७
गुणेषु क्रियता यत्न	१११६
गुणैस्तुहता याति	१११६
गुणैरेव महत्त्वं स्यात्	१११५
गुणैर्भूयते रूपम्	१०६१
गुणेषु रागो व्यसनेऽशब्द	८२५
गुणैरपि न पूर्णोऽसि	१ ८५
गुरो यत्र पूज्यते	१२१८
गुरुभक्तो भृत्यपोषी	६८४
गुरुश्रूयसा जन्म	६८७
गुरुपदशमालम्ब्य	३६५
गुरोरधीताखिलवैचरिद्य	६६६
गुरोर	५२५

गुरोराज्ञा सदा रक्षेत्	६५०
गुरो पतिव्रताना च	११८७
“ गु ” शब्दस्य धकार	
स्याद्	५१६
गूढं च मैथुनं घाष्ट्यम्	१११८
गृहद्वारयसुक्षेत्रम्	३१३
गृहस्थस्तु दयायुक्त	६८०
गृहस्थाना सहस्रेण	५३७
गृहस्था नैव ते द्वेया	१३३६
गृहस्थो ब्रह्मचारी च	१६०
गृहादिकृमाणि विहाय भग्या	१०४५
गृहिणोऽपि हि धन्यास्ते	१८०
गृहे चैवात्तम स्नानम्	१०३५
गृहेऽपि वसता नित्यम्	१४३८
गापालो नैव गोपाल	१३७४
गारस मापमध्ये तु	१३२
ग्रहणोद्वाहसक्रांतौ	४१४
ग्रहा रागा विषा सपा	६०६
ग्रामाणा सप्तक दग्धे	१०५६
ग्रासाक्षमपि ग्रासम्	४०६
ग्रीष्महेमातिका मासानष्टौ	५६२
ग्रीष्मे वर्षासु च चङ्ग्री	१३८७
घृष्टं घृष्टं पुनरपि	८६२
घोरा दुर्गतिमेत्यलीकलवम्	६१
चको विश्रुलो न हरो न विष्णु	१३७५
चक्रेशकेशवहलायुधभूतितोऽपि	
	२८३

त पुत्रा य पितुमन्वा	१३६८
तऽप्यध या पशुप्राया	६००
तेषा प्रयाणा शुश्रूषा	६७३
नया सम्भ्या वृथा ज्ञानम्	१३३६
तैलक्षय यथा द्वाप	६३६
तैलश्रोमाससभागा	१६५
तैलाभ्यङ्ग नरा यस्तु	१६६
तै कर्मभि स जीवा विषय	६२५
त्यक्तपुत्रकलत्रस्य	१२०
त्यक्तभागापभागस्य	१८७
त्यक्तव्या ममकार	३३१
त्यक्तसङ्गो जाणतासा	७१५
त्यक्तातरौद्रध्यानस्य	१७३
त्यक्ते परिग्रहे साधा	११६
त्यक्तापात्त मधरतम्	८४१
त्यक्त्वा कुटुम्बवास तु	८८५
त्यज कामायया सङ्गम्	३३५
त्यजत युषतिसौख्यम्	३३८
त्यज दुजनससगम्	६५५
त्यजति मित्राणि धने	
विहानम्	१२१५
त्यजन् दुशीलससगम्	७१५
त्यज स्पृहा स्व शिष्यमज्ञाने	७१८
त्यजेत्पुत्रार्ता महिजा	
सपुत्रम्	१०५५
त्यजेत्पुत्रार्ता परदार	
सङ्गम्	१००६

त्याग एव हि सर्वेषाम्	४७७
प्रय स्थानं न मुञ्चति	१२६१
प्रयीतज्ञानमया मानु	१६२
प्रय्या च क्षण्णोत्तर्या च	८३६
प्रातु न शम्भ्या नपदु खतोय	३२५
त्रिकालविषयव्यक्ति	६५३
त्रिजाककालत्रयसमयानुत्पम्	३८८
त्रिजोक्त्यामपि ये दोषा	२८३
त्रिविध नरकस्येष्टम्	६५२
त्रिस प्य द्वाचा विरचय	८४
त्रिकाल्य जिनयन्त्रन प्रतिदिनम्	६८७
त्रिजाक्यमखिल दत्त्वा	१०१५
स्थ राजा ययमप्युपासितगुरु-	५४४
त्यङ्मासमेवाऽस्थिपुरीषसूत्र-	६१७
त्यया सवमिद व्याप्तम्	१५६
दग्ध खाण्डयमजुनेन	१३१६
दग्धे वाजे यथाऽस्य तम्	६३३
दण्डकम्बलसयुक्ता	१८४१
दत्तमिष्ट तपस्तप्तम्	२४
दत्तस्तन जगत्पकारिपदह	८७
दत्त स्वल्पोऽपि भद्राय	१२३८
दत्त्वा दानं जिनमतर्हसि	४२१
ददति त्रिषयदाया	१०७
ददतु ददतु गालामालिमन्ता	
भवत २४२	
ददाति दुष्ट बहुधाऽतिदु -	
सहम्	३८९

वदाति प्रतिगृह्णात	११७८
वदातु दान बहुधा चतुर्विधम्	३७८
वधातु धर्म दशधा तु	
पावनम्	३८१
वधात्यापदि धर्मम्	६०८
वधितुष्टपरित्यागाद्	१६६
वधिलाभाद् धनोत्पत्ति	१२७०
वन्तकाष्ठममावास्याम्	१६५
वन्तत्यक्केशाङ्गुलिपञ्च-	१२५८
वन्तदादद्यात् तज्जन्वा	१०२८
वन्तस्य निघणकेन	
राजन्	१२८७
वताग्नौनपरस्तेन	१०२७
वन्तैर्हनि शिलाभक्षी	१३७६
वमो दया ध्यानमहिसन तप	३६०
वमो देव-गुरुपास्ति	२८
वम्भपथतवम्भोलि	६६१
वम्भेन व्रतमास्थाप	२६७
वया धिना दय-गुरुक्रमार्चा	२१
वयाऽङ्गना सदा सेव्या	१७
वयावमध्यानतपायतादय	३७६
वया दान वमो दनपूजा	६८३
वया-दानपरा नित्यम्	१८
वया लज्जा क्षमा श्रद्धा	६८५
वया समस्तभूतेषु	८६६
वयाहीन निष्फल स्यात्	१७
वयैव धर्मषु गुणेषु दानम्	१३६४

वरिद्राणा च वधूनाम्	१४३३
वरिद्रान् भर कौतेय	१३२२
वशदिगमने यत्र	१२१
वशमिर्भोजितेतिप्रै	८२८
वशलक्षणानि धर्मस्य	५७७
वशस्यपि कृता विश्व	१२१
वस्यान्यस्य कार्ये च	७८२
वाक्षिण्य स्वजने क्या परजने	१०१६
वाक्षिण्यलज्जे गुरुदेवपूजा	१२१८
दातव्यमिति यद् दानम्	८११
दातार ट्ठपण मये	२८२
दान यित्तावृत याच	१३८२
दान सदा यच्छति मागणेश्य	१७८
दान सुपात्रे विश्व च शीलम्	५७८
दान च विफल नित्यम्	३६६
दान चाध्ययन चैव	८१६
दान तीर्थ दमस्तोत्रम्	७२६
दान वरिद्रस्य प्रभाश्च शान्ति	६३८
दान दहति दौगत्यम्	१४१२
दान दुर्गतिचारणम्	४०५
दान धर्मपुरा विष्णु	४१३
दानमध्ययन यत्र	८५४
दानमध्ययन वाता	८६३
दानमित्र्या तप शौच तीर्थ	
चेदा	४३६
दानमित्र्या तप शौच	
तीर्थसेवा	६६३

दानमोचि परिगतम्	१०२०	दिप्याहामरतिमुग्रान्	७८
दानं पुत्रा तदध्यय	११०	दिप्योहारिक्रमायानाम्	७४
दात्र प्रतापस्त्रिषणम्	८३१	मोक्षा महात्मा दिनमक्रमय ७०२	
दानगोत्रनर मरत्नमयन	४३८	दानदु स्थितशरिष्यत्र तानाम् ४६७	
दानगोत्रपात्राय	३७०	दानध्यातु गतु	८१७
दातानि ज्ञातानि तपोमि		दानाद्व्ययमत्राह	५१७
पुत्रा ८००		दापिका व्ययनिपाणा	१११
दात्र तपोमि शौर्यं च	१०८५	दीपास्तपदिन भौमशत्रु १२५	
दानत तुल्यं निधिरस्ति		दापा भक्षयत यथा नम् १०५१	
नान्य १३६५		दापा यथा निपूतिमव्युपन ११६	
दानन भूतानि यशाभयन्ति ४२२		दापा यथाऽन्तरा-दि	५३३
दानन नागा मुलभा भयन्ति ८२४		दायत द्वियमापस्य	४१८
दानन त्वमायिनयन पिद्या ६०७		दीयमान हि तावति १२२८	
दानन जयत् नयति ८२५		दीयमायुर्गन्धार्क	५८३
दानं गतिं जन भवि ७४४		दायमायुः पर कृत्म् १२	
दानं गतिं तपस्यय ४४२		दायद्वयमसुया च ८१७	
दायाशः कृहयति १२३०		दीयशर्मा विशयन ६८१	
दाया पर तपकारा यन्धुन ३२५		दीयागुनय तपयते यदि ८११	
दायिनागन दाम् १२८०		दुग्धतमिष्यायतमादियाकरा १७६	
दारयु किञ्चित् स्वजनेषु किञ्चित्		दुग्धतमिष्यपाश्वाद्— १०४	
१०१६		दूर विशाले जनप्रभुमुक्ते १११	
दास्यमति पितनाति ३५५		दुग्धतमिष्यनञ्च दु— ५३८	
दिग्धत परिमाण यत् १७८		दुग्धतमिष्यण पञ्च २२५	
दिनयामि यो स्यात् प्रात २८८		दुग्धत परिहृत य ८६८	
दिप्याकोतिमयाग दु १०३१		दुग्धत मिषयाशो च ८६८	
दिप्या पश्यति ना पूरु १००		दुग्धनन समं सख्यम् ११४५	
दिप्या यामप्रनुष्कण १११०		दुग्धजानामनाथानाम् ८२३	
दिप्य चूतसं पोषा २५३		दुग्धिहायमत्रसद्व्यहृत् ११६७	

दुमन्त्रान्नपतिर्विन्दयति	१४१३
दुर्मन्त्रा राज्यनाशाय	१४१५
दुवचन पराधीनम्	३८२
दुवाराधारणेन्द्रा जितपवनजवा	८६०
दुष्कृतं न गुरोर्नृणात्	१४४२
दुष्टमन्तर्गतं चित्तम्	१०३७
दुष्टस्य दण्डं सुजनस्य पूजा	८७७
दुष्टा भाया शठ मित्रम्	१३५२
दुष्टा रामा मुक्ता दुष्टा	७५२
दुष्प्राप मकराकरे	३५७
दुष्प्राप्य प्राप्य मोलुष्यम्	१४१
दुष्टं यथा बहुविधम्	११८८
दुष्टं ससारिणं स्कन्धा	७७१
दुष्टं खोदुक्षिमध्ये प्रथममिह	१४३
दुष्टप्रतिक्रिपायम्	१२०
दुष्टं प्राप्य न वानं स्यात्	१४६
दुष्टमायतनं चैव	७७०
दुष्टं पापात् सुखं धर्मात्	५८३
दुष्टात्मकेषु त्रिषुषु सुखाभि	मानं ११३१
दुष्टानि नरकेष्यतिदुःसहानि	२८५
दुष्टानि यानि ससार	१४६
दुष्टानि सलगतं नलमोहत	च २२७

दुग्धिनं काकजङ्घा	१२६८
दुःखी दुःखाधिकान्पश्येत्	३१६
दुःखेष्वनुद्विग्नमना	५३०, १२४२
दुःस्वप्ने देवगुरू	१०७५
दूरादावसथान्मूत्रम्	१०२८
दूरायात पथश्रान्तम्	२०८
दृढानामुपैति वैराग्यमाधना	३५३
दृश्यं वस्तु परं न पश्यति	१००
दृश्यं ते बहवां लोका	११८४
दृष्टं किमपि जाकऽस्मिन्	११२१
दृष्टा स्वप्ना ये स्य प्रति	१२७२
दृष्टिपूतं न्यसेत् पादम्	१३८३
दृष्टिरागा महामोह	३०८
दृष्ट्वा च दन्ता यातान्	११३८
दयं भो न धनं धनं	सुविनिना ४०८
दयतायुपदेशोऽथ	१२६६
दयताराधनं चैव	१३७
दयतासन्निधौ वाक्यम्	५८
दयता पितरा गारा नृणा	१०७२
देवद्रव्यगुरुद्रव्य-	८५७
देवद्रव्यं गुरुद्रव्यम्	१४५०
देवद्रव्येण या वृद्धि	७७५
देवद्विजगुरुप्राप्तपूजनम्	४३४
देवपूजा गुरुपास्ति	१०२३
देवपूना दया दानम्	६०६
देव-मनुष्य-नारीणाम्	८४४

देवमानुपतियधु	१७६	दौर्भाग्यजननी माया	२१४
दधसाधुपुरस्वामि—	१०४७	दौर्भाग्यं ग्रन्थता वास्यम्	७९
देवस्य प्रतिमाया याया—	१२७७	धूत सवापदा धाम	१३३३
देवे तीर्थे तथा मन्ये	४४१	धूत यो यमदृताभम्	८३०
देवाचनाविकार्याणि	१०२२	धूत च मास च सुरा च	१३३२
देवेषु किंविषया देव	३१७	धूतपापी निजद्वेपी	१३२०
देवेषु व्यवसन्धियागदुःखि	तेषु १३१	धूत मासं सुरा वेदया	१३३२
देवेभ्यु भुक्त पृथाङ्गे	१५१	धूतस्य व्यसन त्याज्यम्	१३३४
देवा दलितरागारि	८०५	धूतात् प्रसिद्धदहध	१३३३
देवापहारध्याजेन	३५	धूताद् राक्षयघिनाशनम्	१३३२
देवाऽपि शङ्कते तेभ्य	११६८	धूताघलेनापि च राक्षयभारम्	१३३४
देवाऽष्टदशभिर्वापेभुक्त	५१२	द्रव्यक्षेत्रादिभाषा ये	८६५
दश काज कार्यम्	१७५७	द्रव्यं गुणस्तथा कर्म सामान्य	७७७
दशसामायिक धाद	१७८	द्रव्यं गुणस्तथा कर्म सामान्य	७७७
देशादन पण्डितमित्रता च	१२८८	द्रव्यनाशे तथात्पत्तो	१३५०
दह दहति कोपाम्नि	२२८	द्रव्य नष्टविध प्रोक्तम्	७७७
दहस्य नृपण तन्द्रा	११२१	द्रव्यस्त्रीमाससंपर्कात्	५४६
दहीति भापते यत्तु	१३२३	द्रव्याणां निखिला भाषा	३६१
देहीति घनन भुत्वा	८५६	द्रव्याणि तिष्ठन्ति	४१०
दोषजालमपहाय मानसे	८६०	द्र याशा दूरतस्त्यक्त्वा	३०२
दोषधातुमलाकीणम्	४१८	द्रष्टु स्वदापान्जाकानाम्	११२१
दोष न ॥ नपतय	२२०	द्वयो समानगुणया	६२८
दोषाणा कारण मद्यम्	१३४	द्वानिश्चक्षणो राजा	१२१५
दोषाणामाकर काम	१०६		
दापनु सत्तु यदि काऽपि			
ददाति शापम्	२४३		

द्वात्रिंशदशोपनिमुक्तम्	१७५	वनैः स्वयाभिमानेन	६४०
द्वाधिमौ सलिले पात्यौ	१३२१	ध यास्ते व इनीयास्ते	८८
द्वावतौ समगोयौ नु	५५४	धर्मं सत्यं श्रुतं न्यायम्	११११
द्विचत्वारिंशता भिक्षा-	७०८	धमकामाथकार्येषु	८८७
द्विताया द्वित्रिधे धर्मं	१८८	धमकार्यं मतिस्नायद्	५८७
द्वितीया पञ्चम्यष्टम्येकादशी	१८८	धर्मकृत्येषु सारं हि	२०६
द्वितीया वर्जिता स्नाने	१०३५	धर्मज्ञा धमकता च	५१६
द्विरलान पयुषितम्	१४२३	धर्मतत्त्वमिदं ज्ञेयम्	१६
द्वे कार्ये कुलीन इह	८१२	धमध्याने भवेद् भाष	४८०
द्वे ब्रह्मणी प्रदितव्ये	१२४७	धर्मध्याने क्रियालोपे	१०७२
द्वेयस्यायतन धृतेरपचय	११६	धर्मं धुनोति विधुनोति	३६८
द्वेपेऽपि बाधकश्च भ्रवणम्	११७५	धर्मं न कुरुषे मूर्ख	५८४
धत्से कृतिन् यद्यकारकम्	१४२७	धमप्रधानं पुण्यम्	५८४
धनं यच्चाऽप्यते किञ्चित्	१२३८, १४२५	धर्मप्रभावतः कल्पद्रुमाद्या	४७६
धनं हरन्तीं निधनं करन्तीं	१०१३	धर्मप्राधाकरं यच्च	१२१७
धनदो धनार्थिना प्राक्त	५७१	धमब्रह्मा हि ते ज्ञेया	१३४१
धनहानं शतमकम्	२७८	धमममाविरोधेन	८६५
धनिकं धात्रियो राजा	१२८८	धर्ममाचर यत्नेन	५८०
धनिनाऽपि निरुत्तमाद्वा	८११	धर्मरतं समधातुर्य	१२७०
धनेन किं या न ददाति	नाभ्युते १३६२	धर्मशास्त्रार्थकुसला	८३८
धनेषु जीवितयेषु	२८३	धर्मश्चेत् परदारसङ्गकरणात्	६००
धनेन हीनाऽपि धनी मनुष्य	४००	धर्मश्चेन्नावसोदेत	५७५
धनैर्दुःकुलीना कुलीना	क्रियन्ते १२१४	धमश्रुतिप्रणमद्वलवर्णिता	हि ११००
		धर्मसंस्कारतः सर्वे	८५२
		धर्मस्य दया मूलम्	२४२
		धर्मस्य दुलभो ज्ञाता	५८२

न परावतन राशे	११८
न पधमु न तीथपु	१०३८
न पाणिभ्यामुभाम्या वृ	१३८४
न पिना ब्रातर पुत्रा	४५८
न पित्रन् पशुरत्तायम्	१०५७
नपुसकर तियषत्वम्	१० ८
न प्रगस्त निशि स्नानम्	१०३७
न प्रज्ञा जन्मन काय	२०५
न प्रम नौपत्र नागा	८६८
न यध्य न ह्यग्निश्चस्ता	११६०
न वाग्म्या नो मुहदा न घलुमा	३६
न त्रत परदुपण परशुणम्	८६०
न भक्षयति या मासम्	३६
न मरति धर्म भ्रातृ	६५६
न मरति मित्रानाम्	११८०
नभाभूया पूषा कमलावनभूया	
मधुकर	२५६
न भ्राता बान्धवा कस्य	४६४
नमस्कुर्यात्तता भक्त्या	११७७
न मातरि न दास्यु	६२५
न मुक्ताभिर्न माणिक्ये	८१
न यत्प्रमादयोगिन	३
नयनकुचा तरनासाहनु-	१२५८
न यत्रसाध्य न च तन्त्रसाध्यम्	१३३५
नयभङ्गप्रमाणादद्याम्	४८१

न यस्य मित्रं न च काऽपि	शत्रु ५२८
न याति कतमा योनिम्	७३५
न युज्यत तद्विदुष	११७०
नयन नेता विनयेन शिष्य	१३८८
न यानिनापि सस्कार	८४६
नरक यानि दु खानि	६५०
नरकेषु दययानिषु	६०५
न रणे विजयाच्छूर	१३६७
नरस्य दक्षिणे पार्श्वे	१२६५
नरस्याभूषण रूपम्	२४०
नराणा नापिता धूर्त	६०३
न लालयति यालक्ष्मीम्	१२२८
नवस्रात स्त्ररद्विन्नरस-	४७०
न घट्टिस्तृणकाष्ठाद्यै	६०६
न पिना परिधावन	६००
न विस्मरति सन्तस्तु	६३४
नधीनजिनगेहस्य	७२१
न वत्ति या यस्य गुणप्रकपम्	६८८
न वेदैर्नैवदानैश्च	३४
नवे वयसि य शान्त	२३४
न च ताडनात् तापनात्	११६२
घट्टिमध्ये	८६४
न याधिन धिप नापत्	८६४
न व्रतैर्नोपवासैश्च धर्मेण	८२८
न व्रतैर्नोपवासैश्च न च	८२८

न शक्य निर्मलीकर्तुम्	४७०
न गन्धशस्त्राभिस्तस्य मोक्ष	८१३
न शान्ताऽन्तस्तृष्णा	२८०
न शैलशृङ्गे कमल प्रराहति	१४१०
न दयति नोति याति वितनाति-	४५८
न दयन्ति ब्रातय प्राय	३६६
न ध्राव्य कुसुप्य	१२७४
नष्ट मृतमतिता तम्	८६८
न ससारोत्पन्न चरितम्	७४०
न सत्यमपि भाषेत	४३
न सद्वाक्यात् पर वदयम्	१३६५
न स मन्त्रा न सा बुद्धि	७५०
न समा वासरा सर्थ	७३४
न सम्भाषेत् क्षिय काञ्चित्	५५६
न सहस्राद् भवेत्तुष्टि	२७७
न सा कला न तज्ज्ञानम्-	१००२
न सा दीक्षा न सा भिक्षा	१८
न सा भार्येति वक्तव्या	८६४
न साम्येन विना ध्यानम्	३१८
न स्त्री न्यजति रक्षायम्	१२५६
न स्नानेन न मौनेन	५२२
न स्नानैर्माघमासस्य	३२१
न स्वल्पस्य कृते भूरि	८५७
न	१३

न हिंस्यात् सप्तभूतानि	नानृतम् ५८६
न हिंस्यात्सप्तभूतानि	मित्रायण- ५
न हि भयति त्रिगण	८८५, १११७
न हि मांस तृणात्काष्ठाद्	४०
न हीदृश सवननम्	१२६७
नाकर्मशीते पुरुषे त्सामि	१२२२
नाफलमृत्युन व्याधि	८३०
नाकृत्वा प्राणिना हिंसाम्	५०
नागो भाति मदन	१०६५
नाजीविकाप्रणयिनी-	५४३
नातिक्लृप्त नातिमायम्	१२६८
नातिमाना नातिनम्रा	१०००
नातो भूयस्तपाधर्म	२५
नादत्ते कस्यचित् पापम्	३२४
नानाकमविपारुपाकतसताम्	२७५
नानादीपप्रकाशेषु	८१२
नानाजयो विशुधति	२७१
नानुद्यागवनान च प्रमत्ता	१२०४
नापत्यानि न वित्तानि	४५८
नाभेयनेमीश्वरतीयनाथ-	८१७
नाभ्युत्थानक्रिया यत्र	२०६
नामुत्र हि सहायायम्	५७४
नालसा प्राप्नुवन्त्यर्थान्	१२२२
नालस्येन सम सौख्यम्	१३६

नार्वं चटति य स्वप्ने	१२८४	निदाघे दाहात् प्रचुरतरतृष्णा-	१३०६
नाशाम्बरत्वे न सिताम्बरत्वे	७६६	निद्रात् परमेष्ठिसंस्मृतिरथा	८८८
नासक्त्या सेवनीया हि	१०१०	निद्रा मूलमनर्थानाम्	१३७०
नास्तिक पिशुनश्चैव	८९७	निद्राऽऽहाये रत भीति	११६०
नास्ति कामसमो व्याधि	२१५	निन्द तु भीतिनिपुणा	६४९
नास्तिक्य वेदधर्मे	११५०	निन्दायोभ्यजने साधम्	८९५
नास्ति जात्या रिपुनाम	६३३	निन्दास्तुतिसम धीरम्	५३३
नास्ति नानसमो शीघ्र	६८४	निपतन्त उत्पतन्त	१५०
नास्ति नित्यो न कृता च	३७७	निपानमिध मण्डूका	१३०
नास्ति नायासमो य धु	८६५	निमित्तमुद्दिश्य हि य	८६८
नास्ति मेघसम तोयम्	१३८६	निरक्षर वीक्ष्य महाधनधम् -	१२०५
नास्ति विद्यासम चतुः	१३६८	निरर्थिका न कुर्वति	४
नास्ति यदात्पर शास्त्रम्	४०७	निरवद्य वदद्वाक्यम्	१०९६
नास्ति धन्दासम पुण्यम्	१०२६	निरस्तभूयोऽपि यथा विभाति	१६८
नास्ति सत्यात् परा धम	५४	निरातड्को निराकाङ्क्ष	५०९
नास्त्यसद्भाषित यस्य	८०७	निरालम्बा निराधारा	४७७
नास्त्यहिसापर पुण्यम्	१२	निरालोक जगत्सवम्	१८३
नास्त्यारोग्यसम मिश्रम्	१०६९	निरीहा निरहङ्कारा	५२७
नाह नारका नाम	१११	निरुत्साह निरानन्दम्	८७८
नाह स्वर्गफलोपभोगतृपित	४८	निगुणस्य शरीरस्य	११५३
निगोदष्यद्य तिथिः	६३	निगुणेष्वपि सत्त्वपु	८८८
निजप्रजा बालकभाषकालात्	८७७	निजगाम कथं तस्य	७६१
निजभाषाया हरणे	१२७६	निजरणलोकविस्तार-	४५०
नित्य स्नाता सुगन्धा च	८६८	निजराकरणे बाह्यात्	४३३
नित्य प्राधात्तपो रक्षेत्	२१५		
नित्यमित्रसमो दह	६२१		
नित्यानित्यानि चत्वारि	७७८		
नित्योद्यतस्य पुण्यस्य	११६७		

निर्जितमदमदनानाम् ५४२, ८११

निर्दग्ध सद्यो दानी दातो

दक्ष ऋतु सदा ६४३

निर्दग्ध सद्यो दानी दातो दक्ष

सदा मृदु ६४४

निदयत्यमहद्भारस्तृष्णा १२३६

निर्वाजमक्षर नास्ति १४१०

निर्वाजा पृथिवी गतौपविरमा

१३६०

निर्ममत्य विरागाय ८०८

निर्ममत्य पर तरयम् ३३६

निर्ममत्ये सदा सौख्यम् ३३२

निममो निरहङ्कार ५०८

निर्मलं स्फटिकस्येष ३३३

निर्माये य कुपालुय १११६

निर्लेपस्य निरूपस्य ४६८

निर्लेपो निष्कलह शुद्ध १४४६

निर्घाणर्षापे त्रिमु तैलदानम्-

१३५८

निर्घाणपदमप्यक्रम ६६८

निर्व्याजा दयिते ननादृषु १००३

निघतयत्यन्यजनं प्रमादत ५१६

निशानां च दिनानां च ८०

निशान्त्यघटिकायुग्मे १२७१

निष्पादितो न कनापि ६७१

निहतस्य पशायश्वे ४६

निहित यस्य १३०७

नि कणेष्विष गीतिरीतिरफजा

३७

नि काशनीया विदुषा २६१

नि शेषकल्याणविधौ समयम्

७०१

नि शेषजाकयनदाहयिधौ समयम्

३०३

नि शेषलोक्यबहारदक्ष ६८६

नि सङ्गतामेहि सदा ११०८

नि सङ्गा निमम गान्त ६७६

नि स्पृहा नाधिकारी १४१०

नीचैर्गोवावताग्धरमज्जिनयत ६१६

नीतिं निरस्यति विनीतमया-

कराति २४८

नीतिनाम सदञ्जनम् १०८६

नीतिं सगवि मूषणम् १२८६

नीरपा तस्याङ्गदाक्षितमिव ४४०

नीलीक्षेत्र वपयस्तु १३०

नीलामदवगम्याऽय — ११८

नेत्रद्वे श्रवण्युगले ४६८

नैतद् भूतं नयति सा ८१४

नैतास्ता मन्त्रादिकाननभुज

११४३

नेवाविधानां चत्वारि ७७४

नेत्र प्रशय इति मानयैरिव

१३०७

नेत्र व्याकरणमेति विवर

नैराऽस्मि रात्रराजस्य	५४२	पञ्चशतितत्त्वोपम्	७८३
नैवाहुतिन च स्नानम्	११२	पञ्चाधिका विंशतिरस्तदापि	१८५
नो क्षत्रगन्धस्यार्थं त्वम्	१४४६	पञ्चाक्षवाहिरमणम्	१६४
नाच्चिहसेत् सगन्धं च	१३८४	पञ्चेन्द्रियाणि त्रिभिधं वल्लं च	२७
नादकृत्त्रिगगात्राऽपि	७५४	पञ्चेन्द्रियाणि शब्दाद्या	७७२
नादकमपि पातव्यम्	१६२	पञ्चैवानि पवित्राणि	५६६
ना दुष्कर्मप्रपास	७०२	पठक पाठकश्चैव	४८३
नापकारं रिना प्रीति	११४४	पण्डिताऽसौ विनीताऽसौ	४०२
नापक्षितया चिद्वद्वि	६४२	पण्डितो सह साङ्गत्वं	११४२
ना भूयाऽऽधर्मेनैविना	४३१	पतङ्गभृङ्गमीनभसारंगा	३५७
ना मृत्तिरा नेत्रं जलम्	६३२	पतति दशना यस्य	१२७८
नाभ्यजानुश्चिरं तिष्ठेत्	१०२३	पतिकार्यरता निर्यम्	१००१
नाभ्यं तिर्यग् न दूरं वा	१२८८	पतितं विस्मृतं नष्टम्	१६
नाभ्यं न तिर्यग् दूरं वा	३०८	पतितं च कथा नेऽऽदेशान्तरम्	११४४
ना जीलं प्रतिपालयति	४३३	पतिरनं गुरु स्त्रीणाम्	५२१
पायसम्पन्नविभज	६६०	पतिनावापरा धम	६६३
श्यायागतनं द्रव्येण	४०६	पनी प्रमत्तो सुत	७४८
पायेन दृष्टं न राश	८२६	पत्रं नैव यदा कटीरविटपे	१३११
श्यायापात्रितवित्तेन	१२३६	पदं पासां गदात्	१००४
पञ्च वा यदि बाष्पकम्	५६०	पदं पदं धियम्यते	८८६
पक्षं सञ्जलनं प्रत्या—	२१०	पदं पदं सति भेदा रणात्कटा	१३३५
पक्षपाता न मे धोरं	३१७	पक्षपत्रसमा निहा	१२५७
पक्षपाता भवेद् यस्य	१३६६	पञ्चासनसमासोन	१४५५
पङ्गु-कुष्ठि-कुणित्वादि-	३३	पयोद्वपटलत्वेन	१५८
पङ्गु भूकं च कुञ्जं च	१००८	पपाद् हे चारि ददासि	१३२६
पञ्चपथी तथा पक्षे	१६८	पपायुत शर्करया कटूयते	३७८
पञ्चमर्कं वस्तु	७८७		

परकायविहन्ता च	१४५०	परार्थग्रहणे येषाम्	६६
पर ज्ञानफल वृत्तम्	६६८	परार्थनिष्ठचित्तस्य	११५५
परदारपरद्रव्य-	७६३	परायसाधने यस्य	११६०
परदारं परद्रव्यम्	१४१२	परायस्वार्थराजायकारकम्	१०६६
परदारान् परद्रव्यम्	६८४	परावृत्ति पुराधीतागमोच्चार	१०२
परदारेष्वसत्सर्ग	८८३	परिग्रहग्रहायेशाद्	११७
परद्रव्य यदा दृष्टा	६७८	परिग्रह चेद्ध्यजहा गृहाद्	११६
परद्रव्याण्यभिध्यायन्	१४३६	परिग्रहमहत्याद्धि	११७
परद्रव्याविहरणम्	८४०	परिग्रहात्स्थोदृतधर्मसाधना	११३
परद्रव्येष्वभिध्यानम्	१४३६	परिग्रहाधिक शान्ते	११०
परनिन्दास्तु ये मूका	८८४	परिग्रहान् परित्यज्य	८४६
परपरिभजपरिषादात्	७७३	परिग्रहारम्भमन्त्रा	४२८
परप्रणीता हि गुणा यशस्करा	११८४	परिग्रहायमारम्भम्	११८
परप्राणैर्निजप्राणान्	११५८	परिणतजनसखा	१२८८
परमानन्दरम्य तद्गुणयते	८०१	परिमर्षसि क्षिमिति ङाकम्	१०७७
परमान दसम्पन्नम्	६०२	परितर्तिनि नन्ना	१०८३
परसम्पत्समुत्कर्षद्वेष	८८७	परित्रय उन्मूलन ६३६, १३६८	
परस्त्रीपरद्रव्येषु	१०१८	परीपहज्य नृकम्	४३२
परस्त्री मातेव क्वचिदपि	८२८	परापहज्य गूरा	७६७
परस्परस्य ममाणि	१०७१	परीपहज्यगतिवर्तनिवर्तनक्षम	६३८
परस्य पीडापरिवर्जनात् ते	१३८३	परीक्षाश्च सहस्र न	५५०
परहितचिन्ता मैत्री	४४४	पराश्रिता शान्त	८३२
परात्मना रक्षणहेतवे भा	११५६	पराश्रितामि प्रतिविद्यसम्	६६४
पराधीन धृया जम	१३६३	पराश्रितामि प्रतिविद्यसम्	६६४
पराश्र यजयेद्यस्तु	१०६३	पराश्रितामि प्रतिविद्यसम्	६६४
पराभूतोऽपि पुण्यात्मा	८६१	पराश्रितामि प्रतिविद्यसम्	६६४

पराक्ष कायहस्तारम्	६२३	पात्र च त्रिविधं तत्र	१८५१
परापकरण येषाम्	१११०	पादपङ्कजसलोलम्	५३८
परापकारकरणात्	७७७	पादमायात्रिधिं कुशम्	१०२४
परापकारशू यस्य	१११३	पादन कार्यं गारुडम्	१२२७
परापकार कृतस्य	११५८	पानीयं वा निगयासम्	२३६
परापकाराय फलति पृक्षाः	१११६	पानीयस्य क्रिया नक्तम्	१०२६
परापदत्रलायाम्	६५३	पापं लुप्यति दुर्गतिम्	१०४३
परापदश पाण्डित्यम्	६१०,	पापं हि कम फलति	६३१
	८५३	पापकमघट पूर्णं	४५
पराऽप्युपयमापनं	६५७	पापयुद्धया भवत् पापम्	७५०
परा कथ्यतु वा मा जा	१०६७	पापभीष्टं प्रसिद्धं च	६६०
पञ्च य इव भूतानाम्	८२६	पापानुबन्धं यत्कर्म	६३२
पयदत्तं सदा यामी	५६३	पापान्निवारयन्ति याचयते हिताय	६१२
पयदत्तं कीदृशद् भूमिम्	५६२	पापा कादम्बरीशान-	१४०
पयापा सति य चाष्टौ	१८४	पादप्यमनूत श्वेद	१८३६
पयताम्रे रथा याति	१३८१	पिना गुदं पिना द्यु-	६७२
पशुना रक्षणं दानम्	८६२	पिता माता धाता	५२०
पश्य कमवशात् प्राप्तम्	११६६	पिता यागाभ्यासं विषयविरति-	५४६
पश्यति प्रथमं रूपम्	४६६	पितृमातुं गिशूनां च	१०४७
पश्यन्ति नेलूकपिल्लोकने द्विने	१४२२	पितृमातुं स्वसुभ्रातु	४५६
पश्यन्ते परद्रव्य-	३३३	पित्रं स्नात्वा च चादनाचने	७८८
पश्य सङ्गमको नाम	२०८	पित्रं नद्यं स्वयमयं नाम्न-	११५६
पाकारणाद्यतं पापम्	८७८	पित्राचनेषु कामन	१०७
पापदुष्टं गमिना कृत्वा	१०२	पोडयेन जरा यायद्	१४४६
पापक्षेत्रं वृद्धिर्हता	१४२२	पोडयन्ते च तदा यत्र	१०३४

पोतवस्त्रधरा नारीम्	१२८३	पुष्पाणि क्षारवस्त्राणि	१८८
पोषा ज्ञानामृत भुक्त्वा	३०१	पुष्पादिना सत्यागात्	१८७
पीनाह पीतपण्डा लघु		पुष्पाणां निश्चिते नाशे	११५३
समद्गना	६६६	पूनाफज्जानि पत्राणि	१२६२
पीयूषमसमुद्रात्पम्	६७०	पूजा चिन्ने द्रव्ये रतित्रयेषु	८०६
पीयूषादिय नोदपत्यम्	३७०	पूना प्रभूणां मुगुरा सपया	१०२२
पुस्तो यस्य गुरुन् यायत्	१०८६	पूनामाचरता जगत्त्रयपते	१०८१
पुण्य चित्तं मनतपानि		पूजाऽहता गुरा सेवा	६८७
यमापवासे	२३३	पूज्य स्वदेशे भवतोह राज्यम्	६८७
पुण्यमेष भयममदारणम्	७४३		६८७
पुण्यानां प्रकटप्रशासपटह	६२	पूजोऽपि कुम्भो न करोति	
पुण्याथमपि नारम्भम्	८१६	शब्दम्	६५६
पुनरुज्जग्रपरिग्रहममत्त-	३३०	पूर्णाऽहमर्थरिति मा प्रसीद	१३०७
पुनरा करमे रेखा	१२६३	पूरु शुभोऽशुभ	१२७०
पुनमास घर भुक्तम्	१३०	पूयमनिष्ट दृष्ट्वा	१२७०
पुनस्तु पापकुशला	६६५	पूरुसेवा तु तन्त्रे	८७१
पुनैर्मित्रगृहेऽपि	६४७	पृथिव्या त्रीणि रत्नानि	१२६३
पुन्रा मे भ्राता मे	३२७	पृथिव्यामप्यह पाप	७
पुनर्निरपराधानाम्	८२१	पेशु य परयाद् च	३१३
पुन पुन प्रपच्येत	१३३६	पाप धमस्य ज्ञेयम्	
पुन प्रभात पुनरेव शब्दरी	११७४	जाहार .	१६५५
पुराणेषूक्तमस्त्येवम्	५५२	पोप धमस्य धत्ते यम्	
पुराऽऽसौत् स्वजनस्तेऽय	४६६	टङ्कुरा .	१८८
पुरुषोऽनृतवादा च	१४४१	पाप पुष्टि च मन्त्र	१८६
पुष्पाति य दहमग्रान्वचितयन्		पौषग्रहप्रदं	१८६
	१०६२	पौषमेव नृनन्दन	१८६
		प्रकारादिभ्य नन्व	१८६

वध्नाति तता बहुविधम यत्	६२६	पुधा वा यदि वा विष्णु	५१०
वधुर्वैरिजनायते गुणवती	७१०	वौद्धाना सुगता देव	७७०
वलादसो माहरिपुर्जनानाम्	३२६	वौद्धानामृतुसूत्रतो मतमभूत्	५६६
वहिभारानतिक्रम्य	१४४३	ब्रह्मचर्यतपायुक्ता	८४८
वधुपुत्रा वुडो गात्रा	८७६	ब्रह्मचर्य धुन यन्न	३८
ग्रहनामस्यसाराणाम्	११७८	ब्रह्मचर्यमहिंसा च	५८६
बह्मज्ञो चापसन्तुष्ट	१३०२	ब्रह्मचर्यरता नित्यम्	५२७
वाधवधनेन्द्रियसुखस्यामात्	४८०, ५३८	ब्रह्मचर्येण तपसा	१६०
यान्धयमध्यऽपि जन	१३१०	ब्रह्मचारिसहस्र स्यात्	५३७
बालमूढास्वतंत्र-	१४५४	ब्रह्मचारी गृहस्थो वा	५५१
बालस्नावत् क्रोडाऽऽसक्त	७३३	अथवा	
बाल पश्यति लिङ्गम्	६६०	ब्रह्मचारी गृहस्थो वा	२३८
बाल पुधा नीतिषाम्यापचारे	१०७६	यति	
बाले बाला विदुषि विदुषा	८११	ब्रह्मत्व न जानाति	८५७
बाला यौवनसपदा परिगत	७२३	ब्रह्मराक्षसवेताज-	५१५
बाल्यात् प्रभृति च वपि	६४४	ब्रह्मयत तोवतर वधाना	१८१
बाल्यादपि धरेद्धमम्	५८७	ब्रह्मयतरता ये च	१४२०
बाल्ये मोहमहा धकारगहने	१०८४	ब्रह्मस्मिन्पूजाघात-	७१७
बाल्यभाय पुरस्कृत्य	४८३	ब्रह्मा येन कुलालवन्नियमित	६२३
विभेपि यदि ससारात्	३६२	ब्राह्मण्यातिराद्वय	१४०६
बीजमुष्टि बिना न स्यात्	५८७	ब्राह्मणा क्षत्रिया वैश्या	१३३८
बीजाभ्यामुपवर्धमानि	६८३	ब्राह्मस्य भाव कल्याणि	८४७
यदे फल तत्त्रयिचारण च	१३८६	ब्राह्मे मुहूर्ते उत्तिष्ठत्	८८६
		ब्राह्मे मुहूर्ते धुष्येत	१०२१
		ब्रूतेऽह कृतिनिग्रह मृदुतया	३२२
		भक्ति तीर्थकर गुरो	८०३
		भक्तियुक्ताऽपि नम्राऽपि	८७३

भक्षयन् माक्षिक क्षुद्र—	१४७
भक्षयन्ते येन मासानि	८५६
भगवन् न भवेद् मोह	१४२७
भगवन्नामधेयास्तु	७८६
भगे रोजयले परेण	८३७
भजत भवत धर्म्यम्	५८८
भनस्व मेर्त्री जगद्गिराशिषु	४४५
भट्टा नष्टा भारप्रिश्वापि नष्ट	१३४६
भर्तुर्विरहतो नार्य	३०८
भय प्राणान्तिरु मुक्त्वा	५६३
भयकाटिभिरलुलभम्	११७०
भयकाटीदुःखापामत्राप्य	५८८
भवति जन्तुगणो मदिरारसे	१४१
भवति मियगुपायै	१३०८
भवति मरण प्रत्यानम्रम्	५८८
भवन्ति नम्रास्त्रय कजागमै	२६२
भवन्ति सङ्गता सदृभि	११३८
भववीजाङ्कुरजनना	५०६
भवभागशरीरेषु	३३६
भवारण्य मुक्त्वा यदि	३५५
भधितव्य भवत्येव	१३१२
भयितव्य यथा येन	१३११
भवित्रो भूताना परिणतिम्	६२८
भवेद्युतसिद्धानाम्	७८०
भवेयु प्राणनः पापान्	७५१
भव्यजीव -	५७८

भव्यैश्च भावना भाव्या	४४१
भाग्यवन्त प्रसूयेथा	१३१०
मानो करेरसस्पृष्टम्	१५५
भार चोर्दु क्षमे पुत्रे	८७८
भायावियोग स्वजनापवाद	१४०२
भार्यय मधुराकृतिर्मम	३२६
भालमुरा वदनमिति	८२२
भावनाभिरविभ्रान्तम्	३१८
भावना माक्षदा स्वस्य	४७८
भाययिव्यममनित्यत्वम्	४४८
भावस्निग्धैवपल्लवमपि	८७०
भावस्यैकाङ्गवीरस्य	४३८
भावापयोगशू या	४८२
भिक्षाटनं जपो ध्यानम्	५५३
भिभुका नव याचते	४१०
भिद्यते भूधरा येन	११४७
भिन्न शरीरता जीव	४६७, ७६७
भीरोराकुलचित्तस्य	१०१०
भुक्त हलाहल तेन	१३०
भुक्त्वाऽप्यनतशो भोगान्	२८७
भुटकेन केरलो न ह्यीमाक्ष	७८६
भूतात्तवन्नरोनन्ति	१३८
भूपाला अपि दुर्गपाल—	४२३
भूपैर्मपसुतै प्रधानपुरुषै	१२८७
भूमिज वृक्षज वाऽपि	१३१
भूमिगात्रा हिरण्य च	५५४
भूमिर्मित्र हिरण्य वा	

भूयासोऽपि हि पाप्मान	७११	मणिता घटयं घटयेन	
भूयते हि परं ज्ञानम्	६७३	मणि १०६५	
भूयस्या भैक्षमशनम्	२६२	मणिवधात् पितुर्जेखा	१२११
भूयणाद्यानवाप्यात्रौ	३२६	मत्तेभकुम्भदलन	६६
भैक्षेण वर्तयेदित्यम्	५५०	मदनोऽस्ति महाव्याधि	१०६
भोगा न भुक्ता वयमेव		मदिरापानमात्रेण	१३७
भुक्ता ३४६		मदिरामवमत्तोऽपि	१२३२
भोगार्थमेतद् भविना शरारम् १८५		मद्य द्विधा समादिष्टम्	१३३
भाते रागभय कुले	३३४	मद्यपस्य शयस्येव	१४०
भोगादभाग्यो सरया	१२३	मद्यपानरसे मम	१४८
भाजनान्तर याच्यम्	१०५३	मद्यमत्ता न जानाति	१३६
भाजनान्तरं धामकरिष्य १०५३		मद्य मास नघनीतम्	१२६
भोक्षेत् सुखेप्सा जगतोह		मद्यासक्तिच्छेषाद् परलो ८३२	
विद्यते ११४३		मद्ये मांसे च मधुनि	१३४
धाम्यत्युच्चमुख क्षमा नम-		मधुकरगणभूतत्यक्त्रवा	११०४
यिष्यम् २५२		मधुनोऽपि हि माधुयम्	१४६
धूम्रभङ्गमुत्ता विकराल-		मद्यपाने वृत्ते प्राध	१३५
रूप २३२		मधुपाने मतिभ्रश	१३५
मक्षिकामुखनिष्ठयुत		मधुमासस्त्रियो नित्यम्	१५४
जन्तुघाताद्भयम् १४७		मद्ये रथा कृशतां कुरङ्ग-	१०१
मक्षिकामुखनिष्ठयुत		मध्यस्यत कृपा नास्ति	१४८
जन्तुजक्षक्षयाद्भयम् १४७		मने एव मनुष्याणाम्	१५३
मक्षिका मणमिच्छन्ति ११६७		मनसश्चेन्द्रियाणां च	१३७
मक्षिका चरका काका १४२४		मनसा चिन्तित कार्यम्	१२६६
मज्जत्यथ किजाक्षाने	१८८	मनसाऽपि परेषां य	१०११
मध्वर्कं शुद्धयत्य च	५५४	मनसि वचसि फाद्ये	८६०
मणाविष्य प्रतियज्या	५०१	मनस्तत्र वचस्तत्र	३०८
		मनस्यन्यद् वचस्यन्यत्	३७५

मनस्याहादिनी सेव्या	२४१	ममत्वाज्जायते लाभ	३२७
मनस्यी प्रियते कामम्	११६३	ममाहमिति चेप यावद्	११०,
मन कपिरय विश्व—	१५७		२५१
मन क्षपाचरो भाग्यन्	१५८	मयि भक्ता जन सव	११११
मन प्रसाद सौम्यत्वम्	४३४	मयूरगजहस्ताध्व—	१२१२
मन शुद्धिश्च सम्यक्त्वे	३६३	मरण प्रकृति जरीरिणाम्	४५६
मन शुद्धिमविभाणा	११४	मतस्यं कातरिणावि	१३५६
मनीषिणं सन्ति न	६२१	ममस्पृष्टममरावा कथितपर-	
मनुष्येभ्यो धरो मत्स्य	११७८	गुण	८२१
मनोयोगा बल्लोयाश्च	१५४	मर्ल स्पर्णगत धहि	८३१
मनोयच काययशादुपागत	७१८	मलयाचलगन्धेन	११४१
मनोधाक्कायकमाणि	७५५	महातमपि दानानाम्	२५
मनाधारूकाययोगेषु	८७८	महाकाधो महामान	५०७
मना विशुद्ध पुण्यस्य तीव्रम्	७२८	महाशानं भवयस्य	५०१
मनालयात्रास्ति परा हि योग	७४२	महानदीप्रवरणम्	१४१२
	१५४	महानिशाया प्रकृते	३५२
मना हि जगता कर्तुं	१५४	महानुभावससर्ग	
मना हि सर्वभूतानाम्	१५८	गङ्गा	११३१
मन्त्रवादी कलायुक्त	६०८	महानुभावससर्ग	
मन्त्राणा परमेष्ठिमन्त्रमहिमा	१३६४	पद्म	११३१
मन्त्रिणा मित्रसन्धाने	१२४६	महारम्भासम्ना सततममितै	
मन्दिराद्विमुखा यस्य	२०७		१५१
ममनत्व कादलत्वम्	१३	महाद्यतधरा धीरा	५१७
मन्ये यथाऽन्नपटलमिदममे	१४३०	महो रम्या शय्या	५४७
ममकाराहङ्कारी	३०५	मासभक्षयिताऽमुत्र	४१
ममत्वमात्रेण मन प्रसादसुखम्	१२३४	मासमिथ्य सुरामिथ्यम्	१०१२
		मासादनाज्जनानां हि	४४

मासादनात् प्रणश्यति	४४	माता मृत्वा दुहिता	४७१
मासान्यशित्या विविधानि मत्स्य	१४३	माता यदि विष दद्यात्	४५७
मासाशनाज्जीवधानुमात्	१४५	माता यस्य गृहे नास्ति	१४२
मासाशनाग्ररक्त एष	४३	माता पैरो पिता शत्रु	६७५
मासाजिनश्च नृदयन्ने	४६	मातुः स्तन्य रत्न प्राडा	१०७१
मासाशिता नास्ति व्याप्नुभा		मातृजग्याग्रपानाग्ररसम्	४६६
जाम्	१४३	मातृपितृसहस्राणि	
मासास्यादनस्तुग्धस्य	४२	अनेकज	४६२
मा करण कर पाप	१०५३	मातृपितृसहस्राणि	
मा कापात् काऽपि पापानि	४४६	प्रतिजमनि	३६१
मा कुव धनजनयोधनतम्	२४६	मातृपित्रानुगचाय-	११४६
मा जानीत यय बाला	६१०	मातृपित्राद्विद्वदानाम्	६७६
मातर पितर पुत्रम्	२८१	मातृपत् परवाराध	६५७
मातर स्वसुतां जामिम	१०१	मातृपत् परवरान् य	१०१२
माता गङ्गासम तोषम्	६७२	मातृष सवभूतानाम्	८
मा तात साहस कार्वा	२४६	मात्रा स्वस्त्रा दुहित्रा या	७६
माता नास्ति पिता नास्ति	३४०	माधुकरं समादृत्य	५६०
माता निन्दति नाभिनन्दति		माध्यस्थ्य धैराग्य विरागता	३३४
पिता	१३२१	मानं मुञ्चति गौरवम्	१०५५
माता पशुनां सुतसत्तयैव	६७१	मानस प्राणिनामय	६५६
माता पिता कलाबाया	५२०	मानस्तम्भ दद भङ्गस्था	६१०
माता पिता स्व सुगुरुश्च		मानाद्वा यदि वा लेभात्	१४
तत्पात्	६७३	मानापमानपास्तुल्य	११२०
मातापित्राश्च शुभ्रयाम् ये कुञ्चति		मानो विनीतिमपदस्यविनीति-	
सदाकृता	६३६	रगी	२५६
मातापित्रोश्च शुभ्रयाम् ये कुञ्चत्या-		मानुष्य धरयशज म विभव	
दुता नरा	६७६		७४५

मानुष्यकर्मभूम्यार्यदेश- ३८८

मानुष्यमायदेशश्च ३८९

मा भूज्जम् महाकुले तदपि १३६३

मायया राजते वेद्या १०६४

मायानिरसन कृत्वा ५०३

मायालोभक्षुधाऽलस्य १४५

मायाशीलः पुत्रो यद्यपि २६५, ११६४

मायाशोकभयक्रोध १२३६, १४५२

मायाऽहङ्कारलज्जाभि ४११

मार्जारभक्षिते दुःखम् ३२६

मायमाणस्य हेमाद्रिम् २२

मालास्पर्शोऽहि दृष्टश्च १२७१

मा विपीद कृत बाष्पै १३१७

मासे मासे हि ये बाला २६६

मासैरष्टभिरह्वा च १११०

मासोपघासनिरतोऽस्तु तनोतु सत्यम् २२१

मिश्रद्रोही कृतघ्नश्च १५१

मिश्रद्रोहो न कर्तव्य ६२६

मिश्रयान् साधयत्ययान् ६२७

मित्रस्वजनबन्धूनाम् ६२५, ११३३

मित्रे नन्दति नैव नैव पिशुने ५०६

मिथ्यात्वत्यागत शुद्धम् ३८४

मिथ्यात्व परम बीजम् ३८३

मिथ्यात्व परमो ३७७

मिथ्यात्वशल्यमु मूल्य ३८३

मिथ्यात्वगैलपक्षच्छित्- १७०

मिथ्यादृष्टिरविस्त ४७१

मीमासका द्विधा कर्म ७८५

मुक्तिकारणधमाय ६१८

मुक्तिमिच्छसि चेत्तात ८०५

मुक्ता दुर्मतिमंदिनीम् ३४३

मुख पद्मदलाकारम् २६८

मुखरध्रमनाडिद्य १०७२

मुच्यते शुद्धलावद ३०७

मुदिता यपि मित्राणि १३१२

मुनिना मरुण शातम् ५५५

मुष्णन्ति विषयस्तेना दहति १४२३

मुहूर्तमपि नासीत ५६४

मुहूर्तातर्भन स्थेषम् ४८६

मुहूर्तावधि सायद्य- १७३

मूत्र वा कुप्ते स्वप्ने १०७८

मूत्रात्सर्मे मलोत्सगम् १३६७

मूत्रस्य पञ्च चिह्नानि ६६३

मूर्खं नियानितऽमात्ये ८३६

मूर्खो द्विजाति स्यपिरो गृहस्य ११३०

मूर्खोऽजान्तस्तपस्वी ११३०

मूर्च्छाच्छ्रधियाम् ११६

मूलरून सम भावयम् १२८

मूल धमद्रुमस्य युवात- २५६

मूल धमस्य सम्यक्स्यम् ३६१

मूल बाधद्रुमस्यतद् ३६१

मृगमीनसज्जनानाम्	६३२	माक्ष कमस्तयादय	५०१
मृगध्यात्रादरा भागी	१२१६	माक्षाकाङ्क्षैस्तानन	६०६
मृगा मृगैः सहमनुयजन्ति	६२६	माहा धकार प्रमतो हतायत्	१७७
मृत-चालिणी-मद्विद-	८८५	मौना-मूक प्रयचनपटु	८७०
मृतागामपि जन्तूनाम्	१३७३	मौना यस्माद्वृत कुपात्	१०२१
मृता नैव मृतास्तऽपि	५८०	म्लायति पुष्पनिचया	५६६
मृत स्वप्नमात्रेऽपि	१५१	य इहायुतसिद्धानाम्	७७६
मृत्युर्नेरा च -याधि-	१०६२	य एव मित्र हृदयत यद्य	६३०
मृत्युः शरीरनाशारम्	१३६६	य एवात्र स एवागते	१०७७
मृत्योर्विभ्यति ते बाला	१३५५	य ज्ञेया समुपासते शिष इति	१४४५
मृदुलैः दयामलस्तिग्धै	१२६८	यक्षाणा च विजायानाम्	५१४
मृदा नारसहस्रेण	१०३७	यश्च कामसुख लोक	२६६
मृदा परिभव (या) नित्यम्	११०१	यश्चित्त तद्विद दूरतर	प्रयाति १३११
मेघच्छाया खलमीति	१०८६	यद्येह स्यात् सुखं किञ्चित्	७३८
मधा पिपीलिषा हन्ति	१५६	यजन यानन दानम्	८५३
मन्त्रा परस्मिन् हितधी	४८५	यजार्थं पशव क्षय	४६
मैत्रा परहितं चिन्ता	१४२६	यत यव च ससार	७३८
मैत्रोप्रमादकादप्यमाध्यस्थ्या	रया १४२६	यतश्छायाऽप्येषाम्	३५६
मैत्रो प्रमाद कर्णा च	८४६	यतिने काञ्चन द्रव्या	६५२
मैत्रीयशोऽततपोनियमाश्रुर्कपा-	२२१	यत्कर्म पुरा विहितम्	१२४
मैत्री सकलसखेषु	४४८	यत्कृपायजनित तय सौख्यम्	२१६
मै यज्ञना सदापास्या	६३१	यत्कादप्यहिरण्यनम्	८८१
मध्यस्थता तथा	८६६	यत् किञ्चन शरीरस्थम्	४६७
मैयादिधासित चेत	४७२	यत् किञ्चित् त्रिषु लोकेषु	४३७
मैयास्य न हि यासोऽस्ति	८००		

यत् कीर्त्या धयलीकृत त्रिभुवनम्

८६०

य तत् पुरा कृत कर्म १३०५

यत् तु प्रत्युपकाराय १४३३

यत्नादपि परह्येगम् १४१८

यत् पर यद्वराराध्यम् ८२८

यत् परित्यज्य गन्तव्यम् ४८०

यत्पूयार्जित कर्मशैलकुलिशम् ४२७

यत् प्रजापालने पुण्यम् ८२८

यत् प्रातस्तत्र मध्याह्ने ४५०

यत् प्रातः संस्कृत धान्यम् १०८०

यत्र गच्छति पर परिपाकम् ४८७

यत्रान्यत् शरीरस्य ४६५

यत्र जातास्तत्र रता ३४४

यथा काष्ठं च काष्ठं च १३१२

यथा स्वरस्य द्वन्भारवाही ६६०

यथाख्यात हित प्राप्य ६१०

यथा गुडादिदानेन ११३

यथा चतुर्भिः कनक परीक्ष्यते ६२०

यथा चित्तं तथा वाच ८८८

यथा ह्यायाऽऽतपो नित्यम् ११४

यथाऽऽत्मनि च पुत्रे च १४

यथा दीपो निघातस्थ १०८

यथा धेनुसहस्रेषु ११५

यथा नमति पायामि २६२

यथा मोता रसेन्द्रेण ५४३, ८१२

यथा नेत्रे तथा ११११

यथान्धकारान्धपटावृतो जन ३८१

यथा पृथिव्यां वीजानि ११४

यथा प्राप्त कश्चित् १४४०

यथाऽऽस्तु पतितं शक्र ४१७५

यथा वीजानि राहति ४१७

यथाऽमस्य न भक्षयेत् ३६७

यथामृगा मृत्युभयेन मोता ७४८

यथाऽऽमुदा यिजीयन्ते ४३६

यथा यथा छानबलेन जीव १८५

यथा यथा पूरकृतस्य कमण १२७

यथायतनं कथितं जिनेश्वरे ४०१

यथा लाभस्तथा लाभ २७८

यथा लोहं सुवर्णवत् ११८

यथाऽदितियो साधो ६८१

यथाऽऽस्थिततत्त्वानाम् ११७

यथाऽऽस्थितमालम्ब्य ४८७

यथा विद्वान्नास्तदमाश्रयन्ति १२१४

यथा सङ्गपरित्यागस्तथा ४८०

यथैधासि समिद्धाऽग्नि १८८

यथैवात्मा परस्तद्वद् ११५७

यथैवैकन हस्तन ११६७

यदधाऽध क्षितौ यित्तम् २८५

यदयेषां हितं न स्यात् ११६८

यदभावि न तदभावि १११०

यदमीषां महर्षिणाम्	४१४	यदैष जायत भेद	७८४
यदयं स्वामी यदिव सज्ज	३२८	यद् वदाति यदश्नाति	१२१६
यदा किञ्चिज्ज्ञाऽहम्	१२०६	यद् वदासि विशिष्टेभ्य	४०७
यदाचरन्ति विद्वांस	११०८	यद् दुराप दुराराध्यम्	४२७
यदा ध्यायति यथोमी	५०६	यद् दुर्गामिदधीमटन्ति	२८४
यदा न कुरुते पापम्	६७८	यद् दधैरपि दुर्लभं च घटते	४०४
यदा मनसि सञ्जातम्	६६७	यद्द्वारे हृदय हृदा ननु	५६१
यदा यदा हि धर्मस्य	५६६	यद् ध्यायति यत् कुरुते	१३
यदा सद्यपरद्रव्यम्	८४४	यद्भक्ते फलमहदादिपदवी	७२५
यदा सर्वं परद्रव्यम्	६८	यद्यपि बहु नाधीये	१२४८
यदा सर्वं परित्यज्य	६७८	यद्यल्पेऽपि हृते द्रव्ये	१५०
यदा सर्वान्नतत्पक्वम्	६७८	यद्याद्यचारिगण्डूपात्	१०३०
यदि प्राधा तोये तरति	३०	यद्राज्यं न्यायसम्पन्नम्	१०६६
यदि नारतमित् सुर्वे	४१०	यद्बहुं भुमे महति	४५१
यदि पुत्राद् भवत् स्वयम्	१४३२	यद्बहुं विशाण्यादुपचिताऽपि	४७३
यदि भवति समुद्र	८१	यन्ममेका इयाम् प्रम्	१४१५
यदि यज्ञाश्च वृक्षाश्च	३६	यन्मपीडा निर्लाघ्नम्	१६५
यदि रामा यदि च रमा	६८३	य इष्टं य धत्ते स्नेह	६८१
यदि बहति त्रिदण्डम्	६६४	यद्य दुःखेन सम्भिन्नम्	७६६
यदि सङ्कल्पता हिंसाम्	३४	यन्निर्वसितकीर्त्तिधर्मनिधनम्	७३
यदि सत्सङ्गानिरत	११४०	य मातापितरौ फलेशम्	८७२
यदिह क्रियत कर्म	६२८	यया धर्ममधर्मं च	१२४३
यदिह भवति सौख्यम्	६२, ३०६	ययारब्धं समं वित्तम्	६२८
यदीच्छसि वशीकृतुम्	३७४	ययैरङ्गुष्ठमभ्यस्ये	१२६६
यदुत्साही सदा मर्त्य	१२१४	यशस्करे कर्मणि मित्रसङ्गदे	१२२५
यदैष किञ्चिद् विषयमप्रकल्प-		यस्तमारु पिदेत् सोऽपि	११४०
तम्	३२५	यस्तु प्रयजिता भूत्वा	८८, १२२३
		यस्तु भूत्वा तमारु च	१३३६

यस्तु मत्स्यानि मासानि	४५
यस्तु मोहेन घाऽन्यस्माद्	५५८
यस्तु वृन्ताक-कालिङ्ग-	१२८
यस्तु सधत्सरं पूर्णम्	१०५०
यस्तु सुप्ते हृषिकेशे	१४२
यस्तपक्त्वा तृणवत्	१२०
यस्त्विन्द्रियाणि मनसा	८०८
यस्माच्च बद्धयते कर्म	३११
यस्मादाविर्भवति वितति	२५०
यस्माद् विष्णुपरम्परा	४३७
यस्मिन् कुले यः पुरुष प्रधान	१३००
यस्मिन् कृते कर्मणि	८६१
यस्मिन् शृङ्गे सदा नाथ	१३०
यस्मिन् देशे न सम्मान	८६६
यस्मिन् रुष्टे भय नास्ति	
निग्रहा	१०८६
यस्मिन् रुष्टे भय नास्ति	
निग्रहो	८७७
यस्मै ददाति धिवरम्	१३०५
यस्य कार्यमशक्य स्यात्	११६४
यस्य क्षेत्र नदीतीरे	६५६
यस्य चात्मसमो लोक	८४५
यस्य चित्त दयास्यूतम्	८६८
यस्य चित्त द्रवीभूतम्	८०७
यस्य चित्त प्रविक्षितम्	५२४
यस्य	४८८

यस्य त्रिवर्गशून्यानि	११६६
यस्य न ज्ञायते शीलम्	११३६
यस्य नास्ति स्वयं प्रज्ञा	१२४५
यस्य निखिलाश्च दाया	५०७
यस्य पादयुगपर्युपासनाग्नौ	१३०७
यस्य प्रज्ञा जगत्प्रकृतिता-	८४२
यस्य बुद्धिवल तस्य	८३६
यस्य रागादिदायेण	६६४
यस्य लोके दया नास्ति	८५५
यस्य चित्त न दानाय	१२१६
यस्य सर्वे समारम्भा	८५८
यस्य स्वरोऽयं नामः	८२२
यस्याग्रे वर्तते वित्तम्	१२११
यस्या धनो माधववासुदेव	१३५
यस्यार्थास्तस्य मित्राणि	१२१३
यस्याऽस्ति वित्तं स नर कुलीन	१२१२
यस्या प्रसादादज्ञोऽपि	१२१०
यस्येन्द्रियाणि विषयेषु	४६५
यः कर्मपुद्गलादानञ्छेद	७५६
यः काकिणीमप्यपथप्रपन्नाम्	१२२१
यः कुर्यात् सर्वकार्याणि	१०६०
यः क्षोणीं निजका न रक्षति	११०६
यः परवादे मूक	८१२
यः परेणोपदिष्ट	३६८

य पुष्पैर्जिनमर्चति	१०४४
य पृष्ट्वा कुरुते कायम्	२११
य ससारनिरासलालसमति -	७२३
य सम सर्वभूतषु	५३२
य समुत्पतितं क्रोधम्	६०८
य सवत्रानभिस्नेह	१२४३
य सुयचन्द्रमसोर्विभवम्	१२८०
य स्वर्गो गुह्या सारम्	२४६
य स्वदारु स तुष्ट	७८
याचितो य प्रहस्येत	८०५
या छद्मेद्दमनाद्गुनदाहदाह-	२६६
या चिन्तयामि सततम्	८९
यातना विविधामत्र	७२
याता याति महीभुज	१३९४
याति कालो गलत्यायु	४५२
यात मय्यचिराग्निदाघमिहिर-	११५४
यात्रार्थं भोजनं येषाम्	१३६०
या देव दधतामुद्धि	३८७
यादृशं क्रियते कम	६२६
यादृशी जायते लेख्या	७०६
यानि कानि च पापानि	१६०
यानि द्विषामप्युपकारकाणि	१२३२
याति दुष्पदुरितानि दूरत	१०४२
या पाणिप्रहलालिता सुसरला	१४१८

या पुण्यपापयारग्रहणे	४७
या प्रत्यय बुधजनेषु निराकरोर्	२६
याममध्ये न भोक्तव्यम्	१०६
यामस्तं शिवमस्तु रोहणगिर	११४
या मातृमातृपितृबान्धवमित्र	पुत्र-२६६
या योगी द्रष्टुं स्थिता	३१
याऽरण्य राक्षसात् सिद्धि	६०
या राकाशशिशोभना मतघना	१४०१
या रागदापाविदज्ञो जनानाम्	३१६
यायज्जनन तारमरणम्	७३६
यायज्जीव तु या मासम्	४६
यायत्परगुणदापदिकीर्तने	४६६
यायत् स्वस्थमिदं शरीरम्	१३५६
यायत् स्वास्थ्य शरीरस्य	४२६
याययस्य हि कामाग्नि	१०६
याययत्यकालऽपि	५६३
यायदु व्याधिविबाधया	४८८
यायति पाशुरामाणि	३४
यायन्न गृह्यसे रागे	११७४
यास्तामिस्रा धतामिस्रा-	८६
या सिद्धयाऽष्टाधवि दुर्लभा येऽऽ०	
या सुखोपवृत्तिरुत्तमधिया	त्वम् १२३३

युगान्तरप्रेक्षणत स्वकार्यात् ७०८	
यूका-मत्कुण-दशादीन् २२	
यूप द्वित्वा पशून् हत्वा ४८	
ये चापग्निप्रहोतारो निर्लोभा ८४३	
ये तु प्ररुत्याऽणुकपाययुक्ता १४५	
येन वनाप्युपायेन १०३६	
येन येन ह्युपायेन ७५५	
येन सरक्षित निश्चयम् ८४२	
येन स्याद्द्विगुता लोक ८७४	
ये न हृष्यन्ति लाभेषु ५३०	
येनान्धीकृतमानसो न मनुते २२४	
येनि स्पृहास्त्यक्तसमस्तरागा १०८	
येनेह क्षणमदगुरेण वपुषा ३५०	
येनैवाराधितो भावात् १४४४	
येनोत्पादय्ययध्नाभ्ययुक्तम् ७६५	
येऽपि परिग्रहास्त्यक्त्या ५३८	
ये प्रयज्या समागृह्य ५३२	
ये भक्षयन्ति विण्णितम् ४२	
ये भक्षयन्त्यन्यपक्षम् ३२	
ये रागप्रस्तमनस १४५२	
ये रात्रौ सर्वदाऽऽहारम् ११४	
येऽद्या क्लेशेन देहस्य १२३६	
ये लुब्धचित्ता विषयादिभोगे ५५१	
ये लुब्धचित्ता विषयाद्यभोगे ६०२	
ये लेखयन्ति जिनशासन-	
पुस्तकानि ७२३	
ये लेखयन्ति सकलम् १२०८	

ये लाकद्वयसापेक्षा ६०६	
ये वर्धिता करिकपोलमदेपु	
भृङ्गा ११२५	
ये शान्तदाता धृतिपूर्णकर्णा ८४८	
येषा न वद्या न तपो न	
दानम् ६६७	
येवामध्यात्मशास्त्रार्थ-	
१६२	
येषा रेखा इमास्तिम् १२११	
येषु यावच्च रागाऽभूत् ३०५	
ये स्त्रीशस्त्राक्षसूत्रादि-	
५१४	
ये कारुण्यपरिग्रहान्न गणित ८८७	
ये सन्तोषामृत पीतम् ३०४	
ये सन्तोषादक पीतम् ३०३	
या गच्छेत् परवारास्तु ८४०	
यागनिरोधाद्भनस्तत्ततिक्षय २६३	
योगयुक्ता विशुद्धात्मा ५३६	
यागस्तपो दमा दानम् ८४३, १४४६	
योगस्थे च हृषीकेशे १०६३	
योग सर्वेष्वपद्वह्नीयिताने ७१४	
योगिनो मुक्तिकामस्य ५४८	
योगे पीनपयोधराञ्जिततनो ६६	
या जगद्द्विसाञ्जितधर्मकमणा	
५६६	
याऽत्ति नाम मधु मेयजेच्छया	
१५१	
यो ददाति मधु आद्वे १५०	
यो ददाति सहस्राणि २४	

या दद्यात् काञ्चन मेढम्	२४	यौवन धनसम्पत्ति	१३३१
या दधाति सृणु यक्त्रे	१३३५	यौवन नगनदास्पदापमम्	७३४
या दहधनवधुभ्य	४६१	यौवन प्राप्य सर्वाय-	१०७८
या द्यूतधातुवादादि-	१२३८	रक्त मूलकमिरयाहु	१२६
यो धर्म धृतचारित्र-	५६८	रक्षार्थं खलु सयमस्य	११४
या धमशीला नितमानरोपी (पा)	११८८	रक्षेच्छरणमायातम्	४१६
यो ध्रुवाणि परित्यज्य	१३६५	रक्ष्यमाणमग्नि स्थातम्	३०६
या न ददाति न भुङ्क्ते	१२१६	रपासि दृग्ना यत्र	३७२
या न मुह्यति लम्बेण	३३२	रटन्तीह पुराणानि	१८६
या न साधयते धमम्	६०६	रण फलेष्व वृक्षधेत्	१०८६
यो नात्मने न गुरव	१५	रते घाते चिताधूमस्पर्श	१०३५
या नास्तुतव भूरिचम-	३३८	रत्नत्रयी रक्षति येन जीव	६१७
यानियन्त्रसमुत्पन्ना	८८	रत्नानामिष राहणक्षितिधर	७२४
या बधन-बध-फलेषान्	२०	रमणीय कियत् कालम्	१४३०
या भूतभ्यभय दद्यात्	२६	रम्य येन जिनालयम्	७२०
यो आतर पितृसमम्	११७८	रम्य रूप करणपटुता	५८४
या मा सयगतं शारवा	७	रम्यमापातमात्रे यत्	८८
या मानुषस्य मस्तक-	१२८१	रसातल यातु यदत्र पीयम्	१०३७
यो मा पदपति सर्वत्र	६१६	रसायनक्रियायाद्दे	५५३
या मित्र मधुना विकारकरण	२२६	रसासृग्मांसमेदाऽस्थि-	४७०
या यजेताश्वमेधेन	३६	रसैश्चलित नि स्यादम्	१२५
या यमर्ष प्राययत	११६६	रसा भोगावधि कामे	६६१
या यजयेत् ॥ वैरूप्यम्	१८७	रागद्वेषकयायादि-	४६२
यौवन जरया प्रस्तं शरीरम्	२६४	रागद्वेषकयायादे	४६२
यौवन जरया प्रस्तमाराम्यम्	२६५	रागद्वेषमयो जीव	२१०
जीवित चित्तम्	४५५	रागद्वेषविनिमुक्तम्	५३३
		रागद्वेषविनिमुक्त	७०६

रागद्विपत्रियुक्तात्मा	५३१	रात्रिभुक्तिरुता धूक-	१४०४
राग दशोर्वपुषि कम्पमनेरु-		रात्रिगेमिष्यति भविष्यति	
रूपम्	२२६	सुप्रभातम्	२८७
रागो द्वेषश्च मोहश्च	३६७	रात्रियघ्नाशयत्वाद्गु	१४२८
रागद्वेषाभिभूतत्वात्	६६३	रात्रेश्चतुर्षु यामेषु	१२७१
रागद्वेषौ महामहौ	५०७	रात्रौ सन्ध्यासु विद्यादौ	१०३२
रागादिज्ञानसन्तान-	७७३	रामासङ्ग परित्यज्य	७७
रागादितिमिरस्यस्त-	३०६	राष्ट्रस्य (राज्ञश्च) चित्तम्	१४१६
रागादिष्वा तविध्यमे	१७७	रक्ष धर्तुर्न च विलोचनहारि	
रागादीना गणो यस्मात्	७७२		१४५३
रागाद्यस्मा प्रमाद्व्यसन-	७२८	रचिर्निगोक्ततरपेषु	३८७
रागाद्युक्तदशप्रसङ्गतिकरम्	५१७	रूप च तारुण्यमुदुत्तरसौख्यम्	
रागाद्यो हि जन सर्व	३१०		१४२१
राजपत्नी गुरो पत्नी	६७१	रूप तु धर्मस्य न साधन हि	
राजसूयसद्वस्त्राणि	५०		१०६१
राजा कुञ्जधूर्धिप्रा	१२६२	रूपमारोग्यमेवैवम्	१४
राजा गृह्णन् कर पृथ्वा	८२७	रूपयौवनसम्पन्ना,	१२०६
राजाग्निजलदाघात	१२२६	रूपस्थ च पदस्थ च	४६६
राजा पिता च माता च	८२३	रूपेश्वरत्वकुलजातितपोव्रजाज्ञा-	
राजाऽस्य जगता वृद्धे	८२३		२५५
राज्ञा स्त्रीणा च दशानाम्	१७२	रे रे खित्त कथं भ्रात	३२१
राज्ञा परीक्षित सर्गेष्वसु	८३३	रेवतीरादिगोपुष्य-	१३७२
राज्ञा प्रतापश्च सुनीतिमत्ता	११०८	रागमार्गधर्मौ मुक्त्वा	१७०
राज्यं प्राज्य मद्गलकणान्	५६०	रागहरणेऽप्यशका	४६२
राज्याय पादयो रक्षा	१२६०	रोगाघातो दुःखादितस्तथा	४५७
राज्योपभोगशयनासनवाहनेषु		रागो चित्प्रवासी पराश्रभाजो	
			१३५३
		रोगिणा सुहृदो वैत्रा	६२५

रागद्वयस्तमसि प्रदीपा १०४८
राज्यं वाजमृणाजतन्नुनिरसौ

८६७

राहति सायकं विन्दुम् १०७३

राहिम! क्षमस्य सहनीयमिदं

दुदरम् १२३१

राक्षसीदायादाधत्वार १२२३

राक्षसीयसति पाणिजय १२१८

राक्षसीस्त स्वयमभ्युपैति ७२४

राक्षसी कामयत मति ४१६

राक्षसा पाणितले तस्य १५

राक्षसी मपति नीचमणयपय

१२२६

राज्या गुणौघनननाम् १२००

राज्या स्नेह स्वामधुरता १०४६

राज्यामगृहचतुष्टयस्य ५६८

राधु पुत्रिरजापमापवम् ११४०

राधेयनजलनयत् २७६

राध्याऽपि धर्म सकल जिना

दितम् ५७६

राभत सगृहति दीधाम् १६८

राभत श पराधीनात् १३३४

राहट चाधच द्राम १२६४

राहुन गृह्नन चैव

जमक्षयाणि १२७

राहुन गृह्नन चैव

- धार्ताक १२५

राजनाद् बहपो दागा ८८

राजयन् पञ्च वपाणि ८८

रायण्यरहितं रूपम् १

राजिता पिच्छिकाइस्ता ७६

राधानां याचक शत्रु ६३

रातास्यतन्नुशतित १०५

राजयन्ति नरा धन्या ७२

राकश्यभ्यसनवद्विपिदीपिता-
कुम् १०६

राकस्याधास्तयकयम् ४७

राक राहयाधार १०२

राक गृह्यति मे धार्ताम् १०८

राकातिपाहिन मातौ ७०

राकायता यद ह्येयम् ७८

राकाचित गुदजनम् १०

राकात्रिताऽपि कुलजोऽपि १०

राक दुमहता ख्याता १०६

राका जगद्वयापीण ४७

राभमूलानि पापानि २१२, १४

राभध्वेगुणन कि १४०

राभ प्रातष्टा पापस्य २७

राभात् क्रोध प्रभवति २७

राभात् कामः प्रजायत २७

राभात् क्रोध प्रभवति २८

राभाद्राह प्रभवति २८

राभाद्वय नरा मूढा २८

राभाद् देवान्नयाद्यापि ८४

राभादिनी निर्देजा च १०१

लोभाविष्टो नरो वित्तम्	२७६	वपुःशो वयो वित्तम्	६६४
लोभेन बुद्धिश्चलति	२८४	वपुः पत्रिजीकुरु तीर्थयात्रया	-
लाघवमर्दी तृणच्छेदी	१०८७		११६५
लौकिके कर्मणि रत	८५६	वर नरकयासाऽपि	११३५
लोभेन किञ्चित्	८६४	वय येभ्या जाता	१०४
वस्तु नैव क्षमा जिह्वा	३७२	वयमिह पणितुष्टा परकलैस्त्र	
वस्तुत्वं य फणित्वं च	१२७७	तुष्टौ	३००
वस्तुशक्ति कवितापटुत्वम्		वर विप भक्षितमुग्रशपम्	१४३
	१०१६	वर विप भुक्तमनुक्षयक्षमम्	३७७
वदन् परापवादन	३७३	वर शून्या शाजा	१४०८
वच सत्य गुरौ भक्ति	५६६	वर शङ्कात्सङ्गात्	८५
वणिक् पण्याङ्गना दस्यु	६१	वर हलाहल पीतम्	१५१
वदन् दशनत्रिहीनम्	१०७८	वर हलाहल भुक्तम्	३५८
वध्यस्य चौरस्य यथा पशाया		वर क्षिप्त पाणि	८६६
	१३६७	वर छाया वर वायु	३७१
वनानि दहतो वहे	६६०	वर नरकयासाऽपि	३६२
वने जाता वन त्यक्त्या	१३८०	वरमेकस्य सत्यस्य	२३
वनेजा शशिकुन्दाभा	१३७८	वर पथतदुर्गेषु	६६७
वने पद्मासनासीनम्	७१५	वर प्रपञ्चा ज्वलित हुताशनम्	८५
वनेऽपि दोषा प्रभवति		वर प्राणपरित्याग	२५७
रागिणाम्	३०६	वर मोन कायम्	१८०३
वनेऽपि सिंहा मृगमास-		वर्जयित्वा तु कमलम्	१३००
भक्षिण	६१६	वर्धस्य जीव जय नद विभो	
वने रणे शत्रुजलाग्निमध्ये	७४७	चिरं त्यम्	२७६
वने वसति का वीर	१३८१	वपासु जवणममृतम्	१०५२
वन्द्यान्निन्दति दुःखितानु-		वपासु शुभकार्याणि	१०६४
पहसति	६०१	वपास्येकत्र तिष्ठेत	५६४
२१		वलिमिमस्वमाका तम	२६५

वश्येन्द्रिय नितात्मानम्	१२१६	विशत्यङ्गुलमान तु	१०५६
वसामि नित्य सुभग प्रमत्त	१२२०	विकल्पचपकेराहमा	३२७
वसाराधिरमामासिष—	४३०	विकल्पविषयात्तीण	२३४
वसुधाऽऽवरण पुरुष	१०५६	विममात्रातविश्याऽपि	१००८
वस्तुना लाभनायस्य	१३६१	विग्रहा गश्भुजङ्गमालया	७१६
वत्त जडेन पुत स्यात्	८१५	विगारायसर मोती	६४६
वत्तान्तकृत्ताभूत्—	१२७७	विचाय सम्यक् समयस्य	
वह्निस्तस्य नलायत नलनिधि ८४		पद्धतिम्	११०६, ११०७
वाक्पाणिपाद्वाक्त्वम्	१३८१	विचित्रवर्णाचितचित्रम्—	
वाक्पय-मत्र रसादीनाम्	८८	समम्	३८०
वाङ्मनाभ्या ज्ञारण	५२८	विचिन्त्यमेतद्रूपताऽहमक	४६३
वाचना तु गुरुता त	१०६१	विज्ञायति महादायम्	१५२
वाचा शौर्यं च मनस	७६२	विज्ञाया स्तनति भूमितल	
वाक्य स शिष्या भुवि		सतृप्या	२६०
माध्यगाली	६५०	विज्ञेन वेत्ति वदया	१०१४
वाणी रसवती यस्य	१०८२	विश्वरूपज्ञैधित्वम्	१३४
वाताय कपिला विद्युत्	१२११	विद्वत्तयति बुद्धधम्	५१८
वाताद्भूतश्चनया त—	७२६	विद्वेषु धनं विद्या	८३
वादाश्च प्रतिपादाश्च	६६८	विद्यया तपसा तीर्थ—	३२०
वादा जलया वितण्डा च	७७५	विद्या तया धन शोषम्	५६२
वानप्रस्थेन कि तस्य	१३४०	विद्या ददाति विनयम्	१२०६
वाद्यजीपानता याति	१३६	विद्या नाम नरस्य रूपम—	
वापाकूपतडाग—	१४५०	धिकम्	१२०३
वापीप्रविहारणशनिता—		विद्या मित्र प्रसासेषु	६२६
वाग्मी	८३१	विद्याया यद्दि वा मग्ने	४६७
वासर ररन या च	१५८	विद्यारूपयुत शिष्य	६५१
		विद्यारान् कदणायुक्त	७०५

विद्याविनयसम्पन्ने	८६०	विना गोरस को रसा	
विद्या विनयोपेता	१२००	भोजनानाम्	१४०१
विद्या विरादाय धन मन्दाय	८६४	विना प्रिया को गृहमागतानाम्	८६५
विद्यासम नास्ति शरीरभूषणम्	१४०३	विनिर्मल पार्यणथ द्रुकान्तम्	५३५, ६६६
विदुदुधातउल्लक्ष्मो	१४३०	विनीत स्थूललक्ष	८३३
विद्वत्कुर्य कुर्य	८६१	विपत्तौ हि विपादेन	१३०८
विद्वत् च नपत्य च	८५८	विपदि धैर्यममयाभ्युदये	क्षमा ८१३
विद्वान् गतश्च स्फुरन्ति	८३५	विपद्यपि गता सन्त	८८८
विद्वान्सायदुष्टो विचारयचनै	६०	विपरीतास्तु वर्मस्य	७५३
विद्वानपि परित्याज्य	१२६६	विपरीते सति धातरि	१३१२
विद्वानेव विजानाति	८६१	विभयश्च शरीरं च	६०६
विद्वान् धनी गुण्यमर्ज	१४०६	विभवो सति सन्तोष	१११५
विद्विष्टपतिता मत्त-	८२६	विभवो वीतसङ्गानाम्	१३२८
विधेय सनपापानाम्	१८५	विभिन्ना अपि पन्थान	३५३
विनय राजपुत्रेभ्य	८५३	विमर्गपूर्वक स्वार्थस्थापकम्	१०६७
विनयफल शुश्रूषा	२६०	विमुक्तकल्पनाजालम्	७१२
विनयव्यपेतमनस	२६१	विमुक्तगन्धादिसमस्तदूषणम्	३८८
विनयधुतजालानाम्	२४७	विरमत युवा कामार्थेभ्यः	५८८
विनयायत्ताश्च गुणा सर्वे	२६०	विरला जानति गुणान्	८१६
विनयेन विद्या ग्राह्या	१२०३	विराधकालेऽपि विपक्षयोगे	१११७
विनयमिदं गुण	३८८	विराधता च धुजनेषु नित्यम्	६४७
विनयलाभा विषयेषु नि स्पृहा	८११	विलग्नस्तु गले बाल	१५८
विना गुरुभ्यो गुणनोरधिभ्य	५१८	विलम्बो नैव कतव्य	५८३
विना तेजाऽन्तर	१७६४		

विलिरय रसनां जिह्वा-	१०२७	विषयेभ्यो विरक्तानाम्	२००
विलेपनायमासक्त	४६८	विषयारगदष्टस्य	२१८
विचिक्तयर्णाभरणा सुखधृति	१२०२	विषस्य विषयाणां च	१०५
विचरद्विपद्यक्षै	३६०	विस्मृत्य भेदभावान् स्थान्	११४७
विच्रेकघनसारिणीम्	८८	विहाय कामान् य सयान्	२०७
विच्रेकयिकल जिगु	३४७	वीतराग यता व्यायन्	५००
विच्रेक परमो धम	११८६	वीतरागो जिना द्य	५८
विच्रेक सयमा ज्ञानम्	१३६	वृक्ष क्षीणफल एवजन्ति	११११
विशुद्धपरिणामेन	२३७	वृक्षाश्चिह्नस्या पशून् हरता	४७
विशुद्धादत्र सकल्पात्	४४२	वृक्षाप्रवासी न च पक्षिजाति	१३७७
विश्वच्छायाधिधायी	१	वृक्षाप्रवासी न च पक्षिराज	१३७६
विश्वज-तुष्टु यदि क्षणमेकम्	११२८	वृक्षास्तृष्णाजलापूर्णे	३५६
विश्वस्तानपि यच्चयत्यनुदिनम्	९७०	वृक्षो च मातापितरौ	८७५
विश्वस्ता मुधधीलोक	२८	वृत्ताक भवतवृत्ताकम्	१२७
विश्वामित्र-पराजयप्रभृतय	८५	वृत्ताकान् राजमापाश्च	१०१४
विश्वासायतन विपत्तिदलनम्	५६	वृष्टिशोतातपक्षाम-	१११७
विश्व्या कला परिचिता यदि	११६०	त्रेष्नासनसमाऽधस्तात्	४७५
विश्वोपकारि धनम्	४०६	यदा यक्षश्च शास्त्राणि	३१५
विषमारसहृद्येण	२५३	यदनापि तथा नैव	८४८
विषयप्रतिभासम्	६६७	उदयास्तद्वाद्य सतैष	१०१८
विषयसुखनिरभिजाप	५०५	वेद्याऽसौ मदनश्चाला	१०१३
विषयामिषजालुधा	१०८८	वैद्यराज नमस्तुभ्यम्	८६६
विषयो द्रव्यद्वितीनाम्	७७५	वैद्या वदति ककपित्तमरुद-	
		विकारम्	१३१८

वैभाराद्रितटे गत	५०१	याधिमान् यदि पश्येद्य	१२८३
वैभाष्य नैष कस्यापि	११८७	व्यापारिमिथ्य विपैश्च	१२३७
वेयावृत्त्य प्रित-वान	२०७	व्योमनि स वास कुदते	६००
वैर विषर्धयति सह्यमपा		व्रनन्ति ते मूढधियाः परा	
करोति	२७७	भयम्	१२६३
वैराग्यभावनामन्यै	८७	व्रतानामपि शेषाणाम्	८६
वैराग्यशस्त्रद्वयमाह-	३५४	शक्तिमोमदण्डासि-	१२६०
वैराग्यशुद्धिमा	१४४१	शक्तिर्न विद्यते येषाम्	७६३
वैराग्यहस्तिन पीठ	१४२६	शक्त्या उशीकर्तुमिभाऽतिमत्त	
वैशेषिकाणा योगेभ्य	७७६		६८६
व्यतोपास रत्नरि	१०२६	शक्त्यो वारयितु जलेन	६६४
व्ययमायोचित कुपन्	६६०	शक्त्याऽस्ति सम्बोधयितु	
व्ययसाये निवो धर्म-	१२२७	लघुर्जन	६५२
व्ययसायाऽप्यसौ	८६५	शङ्का काङ्क्षा विचिकित्सा	
व्ययस्थित प्रशा तारमा	६५६		४००
व्यसनमेति कराति धनक्षयम्		शतेषु जायते शूर	१३६७
	१३६	शत्रुभिर्निहित शस्त्रम्	३८२
व्यसनमेति जनै परिभूयत		शत्रौ मित्रे तृणे रुणे	३१६
	१३८	शत्रौ मित्रे पुत्रे व शौ	८०६
व्यसनेऽपि सर्वेषु	१२४६	जनै पथा जनै कथा	१११२
व्याकरणात् पदसिद्धि	१२४७	शम एव पर तीर्थम्	२३५
व्याख्यानकरण विनालय-		शम नयति भूतानि	७६०
	१६६	शमयति यश तेज सूने	११४६
व्याघ्र-याल-नलानलादि-	८४	शम-शील-दयामूलम्	३०
व्याघ्रस्तुष्यति कानने	११०२	शमसवगनिर्वेदानुकम्पाभि	३६६
व्याजे स्याद् द्विगुण वित्तम्	४२२	शमसवगनिर्वेदानुकम्पास्तिनय-	
व्याधिज मज्जराभृत्यु-	४५७		३६४

प्राज्ञे ज मदिने चेष	१०२६	शुक्राका धर परमतत्त्वपथप्रकाशो	१२०७
आत्तानामलसाना च	१३७	अपचा अपि धमस्या	८५२
प्रियो दालाजाला	८४२	अप्रद्वाराणि वत्तारि	१२७
प्रियोऽगायाघ्रातास्तृगनलचरम्	३०६	अप्रद्वाराणि पञ्चैव	१३३६
ओतीथवा धरनसा	७३०	अशुराधितसम्बन्धियस्यै	११४६
ओद्वीपायनतापसेन	३१७	अ कायमद्य कुर्वीत	
ओग्रहृत्ता नरचक्रवर्ता	७४२	न हि प्रतीक्षत	१३४७
ओमायणीप्रामगत प्रभास्वरम्	२	अ कायमद्य कुर्वीत	
ओनलतरङ्गतरला	४५०	न हि मृशु	१११३, १३४५
ओर्जिद्युअपला यपुरिधुनितम्	३४६	अेतवद्यत्रा नारीम्	१७७८
आस्रजगामो यन	३६१	अेतमपस्य वजनम्	१२८५
धुतमतिबलवीर्य-	३४४	पद्मक कक्षा यक्ष	१२५६
धुतशीतलिनयसन्पणस्य	२४६	पद्मकणो भिद्यत म न	१२६५
धुता धर्म विज्ञानाति	१२०६	पद्मपण्डराज्य भरत	४४३
धूयता धमसत्त्वम्	८	पद्मिशादृष्टगुलायामम्	००५६
धूयत किल साम्बेन	१३६	पद्मर्षा मासि चिन्ता	१६३
धूय पुष्पकन वृक्षात्	१३८८	पद्मदापो पुष्टपेणह	११७२
धूय सौभाग्यमध्यम्	५६४	पण्डित्यमिन्द्रियवत्तुदम्	१००७
धूयासि बहुविज्ञानि	१११२	पष्टचवर्मा पञ्चदशीम्	७७
धूयार्जुना हि भूयास	११७२	न एव रम्य पुत्रो म	८७६
धूया हि ज्ञानमभ्यामात्	४७८	मयमधमार्जिवद्वशरीरा	५५६
धूय धुतमेव न कुण्डलेन	११५३	सयम सूनत शोचम्	५७६
धूयिष्य अवल स्वामी	४७१	मयमात्मा धूये शुद्ध-	६७४
धूय स एका भुवि मान		सयुक्ताधिकरणत्वम्	१७२
धानाम्	६०७	सयानमूला जीवन	१३४२
		सयाने श्रीर्मदो भाग	१२३५

सयोजितकरेः के के	२८६	सक्यायतया जीव	७५७
सयस्तरण यत् पापम्	१०५६	न कृत्वा पुमान् जाके	६७६
सयरकल तपोबलमथ	२६२	सकृत्पञ्चाचिता भाग	१२३
सयरस्तन्निराधेन	७५७	सकृदत्र भुञ्जते य	१२३
सयेद्य योगितामेव	८००	स काधमानमायालाभे	२१२
सशेते ये मनुजा सदैव	१३३०	सगुणमपगुण वा पुत्रता	
ससार एवायमनथसार	४६२	कायजातम्	११०६
ससारबीजभूतानाम्	७५६	सगुणो निर्गुणो वाऽपि	६७७
ससारभीषि सन्नि	१५२	सङ्कल्पेणो र द्वि कर्तव्य	११५०
ससारमूलमारम्भा	११०	सङ्ख्ययाऽनेकरूपाऽपि	५१०
ससारमृगतृष्णातु	३१६	सङ्गता राजकार्येषु	८७५
ससारविपद्भक्ष्य	६८५	सङ्गात् सञ्जायते गृहि	२८५
ससारसङ्गिर्जोभ	२७२	सङ्गाद् भव स्यस ताऽपि	११२
ससारसागरनिरूपणदत्त		सङ्गीतानुगतोत्तरमणी-	४१५
विष्ठा	३५७	सङ्गप्रदेकपर प्राय	४१०
ससारावासनिवृत्ता	६४८	सङ्गप्रमे प्रहरणसङ्कटं	
ससारावासभीकणाम्	३५३	गृहे वा	१३१३
ससारिणश्चतुर्भेदा	१०५	सञ्चारिप्रपत्रिदशहरचितम्	३३७
ससारी कर्मसम्पत्तात्	१०५	स जाता येन जातेन	१०८२
ससारगहनेऽत्र चित्रगतिषु	३३७	सङ्गानमूलगालो वर्णन-	७०३
ससारे दुःखदायगति	४५६	स ज्ञानदशनापरणयच-	१२०
ससारे मानुष्य सारम्	५८१	सञ्चिततपोधनानाम्	१३५३
ससार यानि सौख्यानि	३४५	सञ्चितस्याऽपि महतो वरसः	२२१
ससृजन्ति विविधा शरी-		सङ्कटदनेर्बह्वनमङ्गनमारणेश्व	
रिण	१५३		५०३
स कमलपत्रमग्न	३१	सङ्गादि परिहारण	७१३
सकलाऽपि कला कलावताम्	७४५	सततानुद्भूतक दुःखम्	६४६

स तावद्देहिना भिन्न	११८
सती पत्यु प्रभो पत्ति	११८८
सती विटैय्याधननेमृगी च	११४५
सत्क्षेत्रप्रतिपादित	४०६
सत्त्वधमरता ये तु	८८५
सत्यात्र महती श्रद्धा	४२२
सत्य दूष तपो ह्यग्नि	५०
सत्य च धमश्च पराक्रमश्च	१३८
सत्यनेताद्वापरेषु	१३३८
सत्य तपो ज्ञानम्	८५८
सत्य तीर्थं तपस्तीर्थम्	७२८
सत्य दान तपोऽद्राहम्	८४६
सत्य दान तप शौचम्	८४६
सत्य दान तप शौर्यम्	५६४
सत्य नास्ति तपो नास्ति	८१७
सत्यपुत्र वदद्वाक्यम्	११८५
सत्य ब्रह्म तपो ब्रह्म	८४७
सत्य माता पिता ज्ञानम्	५४७
सत्य मित्रं प्रिय स्त्रीभि	१०७०
सत्यवाक् सुप्रताप्वारा	१०००
सत्यसंधा महारमान	८३५
सत्यस्य वचनं श्रेय	५२
सत्या हि मनसः शुद्धौ	६६१
सत्यानुसारिणी लक्ष्मी	१४१५
सत्यार्जवद्वयायुक्तम्	२०२
सत्येन तपसा क्षात्या	
.. ये	५६२

सत्येन तपसा क्षात्या	
सर्व	६३७
सत्येन तपसा ज्ञानध्यानेन	६३८
सत्येन धायते पृथ्वी	५५
सत्येन पूयते साक्षी	८२१
सत्येन शुष्यते याणी	११६
सत्येनात्पद्यत धम	५६८
सत्ये प्रतिष्ठिता जाका	५४
सद्य सत्यवादा य	८८३
सदा क्वचित् वा दिवसे	१४२५
सदा चात्राविसंप्राप्त	२०४
सदा मुक्तत्वमासेष्यम्	३७३, १०७०
सदाऽरिमन्याऽपि न धेरियुक्ता	१३७४
सदेकाऽह न मे कश्चित्	४६१
सदोपमपि दीर्घेन	७५८
सदोपध नयार्ज च	१२६१
सद्गणनज्ञानतपादयाद्या	१६८
सद्गणनज्ञानबलेन मृता	१८३
सद्धम सुभगा नीदक्	१३६
सदुभावो नास्ति धेयानाम्	१४८६
सदभिस्तु लीलया प्राक्तम्	१२००
सद्य सम्मुच्छिन्नानन्त-	३७
सद्वृत्त पूयते दैव	७०१
स धर्मो या दयायुक्त	५६६
स धर्मो या निरुपध	११६५

सन्ततिर्नास्ति वध्याया	१४०
सन्तति शुद्धसौजन्या	५८२
स तप्तायसि सस्थितस्य पयस	११३७
सन्तश्चेदमृतेन किम्	१८०८
सन्त कापि न सन्ति	१३६०
सति विष्णे दुर्गाचारापदष्टार	८४४
सन्तु गार्वाणि सयाणि	६७१
सन्तुष्टता मध्यमप्रतिता च	६४२
सन्तुष्ट सतत योगी	१४४२
सन्तुष्टा सुप्तिनो नित्यम्	३०१
स तोपसारसद्रत्नम्	३०२
सन्तोषस्त्रिषु कतव्य	३०१
सन्तोष परम सौख्यम्	१६६
सन्तोष रथेषु दारेषु	७५
सन्तोषामृतवृत्तानाम्	३००
सन्त्यय लोकचिन्ताम्	५४०
सम्ध्याया यक्षरक्षाभि	१५७
सम्ध्याया श्रीदुह निद्राम्	१०२५
सन्निपातज्वरेणैव	२३२
सयासेनात्र किं तस्य	१३३८
सन्मागदर्शकं जीयाद्	३८६
स पुमानर्थवज्जन्मा	१०८२
सप्तप्रागे च यत्पापम्	१४८
सप्तद्वीप सरान च	३५
स	३२६

सम शत्रौ च मित्रे च	५३४
समता सन्भूतेषु	८०६
समता सन्भूतेषु मनो-	७६१
समता सन्भूतेषु सयम	१७३
समर्तकलीनचित्त	८०२
समत्यमवलम्ब्याथ	३१८
समदुःखसुख स्वस्थ	११२०
सम पश्यन् हि सत्र	८०६
समस्तकमक्षयताऽपिजाय	८०१
समस्तजन्तुप्रतिपालनाया	७११
समस्तलोकाकाशेऽपि	६०३
सम शत्रौ च मित्रे च	५२६
समानपुण्यपापानाम्	६०८
समीहित यन्न जन्ममहेषयम्	६२२
समुत्पत्ति च मासस्य	४०
समुद्रा स्थितिमुज्झति	६१७
सम्पत्तौ नियम शक्तौ	
दरिद्रे	१३००
सम्पत्तौ नियम शक्तौ	
दारिद्र्ये	१३८२
सम्पत्तौ विस्मिता नेप	६१४
सम्पत् सरस्यती सत्यम्	१४००
सम्पत्सु महता चित्तम्	६५५
सम्पदि यस्य न हर्ष	६७६
सम्पदो जलतरङ्गविलोला	
कुदत	४५०
सम्पदो जलतरङ्गविलोला	
परहित	

समन्त्रेष्वपि भागेषु	३५८
सम्पूर्णकुम्भा न कराति श वम्	२५४
सम्प्राप्य मानुषत्वम्	६६१
सम्प्लुतादक इराभ्युज्जलानाम्	६८७
सम्बद्ध शुद्धसत्कारम्	१०६८
सम्भिन्ननालुगिरसञ्चिह्न- १४६	
सम्भावन सङ्कथनम्	११४७
सम्मुख पतित स्वस्थ	१०३०
सम्पक् वपानचारिप्रसम्पद	७०१
सम्पक्त्वभावनाशुद्धम्	५३४
सम्पत्प्रमाप्रस तुष्टा	१४५१
सम्पत्प्रमाहनीयम्	५०८
सम्पत्त्व परम रत्नम्	४०३
सम्पत्त्व भाषयेत् श्रिप्रम्	७००
सम्पक्त्वरत्नान्न पर हि रत्नम्	३६०
सम्पक्त्प्रसहिता पय	३६३
सम्पक्त्वेन हि युक्तस्थ	४०३
सम्पग् श्रान्ती वयावास्तु	५२८
सम्पग्दर्शनव तस्तु	१४५१
सम्पग्दर्शनसम्पन्न	४०१
सम्पग्दृष्टिज्ञानी	२-५
सम्पग्निचापति विहाय मानम्	२५६
सम्पग्निरत्तिननु यस्य चित्ते	८०६

सरजोहरणा मैहयभुज.	७८७
सरागोऽपि हि देवद्योत्	५१५
सरित्सहस्रदुष्प्र-	३६२
सराग स्वजनद्वेषी कटुगारु	६४८
सराग स्वजनद्वेषी दुभाषा	६४८
सर्पोऽनिष्टाऽयवा लाभ	२७६
सर्व तुहिताऽऽनैराक्षेय	११८८
सर्वजीवश्रयार्थ तु	१३ १४२०
सर्वजीवसति पुण्यमीप्सति	४४२
सर्वताऽत्य तन्त्रेगाभी	११२४
सर्वतो दृशनक्षेत्र	४४२
सर्वत्र जृम्भते तत्र	१३६३
सर्वत्र न शस त्याग	१११८
सर्वत्र राजवर्माभ्यम्	८२६
सर्वत्र शुचया धीरा	७५४
सर्वत्र सर्वस्य सदा प्रवृत्ति	७४१
सर्वथा स्फुटितमाचरणोपम्	६०७, ११७४
सर्वद्वगलिपिज्ञाता	८३६
सर्वद्वग परिस्पृश्य	१७६
सर्वनाशे समुत्पन्ने	६६२
सर्व पदस्थस्य सुहृद्	६२३
सर्वमक्षी कृता तोऽयम्	१३४६
सर्वमात्रपु मूर्च्छाया	११८
सर्वभूतहित कुप्यात्	८५४
सर्वभूतसमो मेघ	५४३
सर्वभूतेषु येनैकम्	६६६

सर्वमङ्गलनिधौ हृदि	
यस्मिन्	११२७
सर्वमदस्थानानाम्	३७४
सर्वमेतद्विद् ब्रह्म	७८७
सर्वम हक्षयात् साम्य	११६
सर्वयज्ञेषु यज्ञानम्	११
सर्वयज्ञेषु या दानम्	६
सर्वलोकविद्वद् यद्	१०
सर्वघिनाशाश्रयिण	२८३
सर्ववेदाधिगमन सत्यं	५५
सर्ववेदाधिगमन सर्व	११
सर्वसद्गुणपरित्याग	८०६
सर्वसद्गुणान् पशून् कृत्वा	५०
सर्वसर्व दया मैत्रीम्	१६
सर्वसाधनयोगानाम्	१६३
सर्वदेवदेवशो हस्तम्	६४६
सर्वस्यहरण न धर्म	१००८
सर्वत्रापहृता न तस्कर-	
गण	१८७५
सर्व परार्थमारम्भ	११५६
सर्वातिशययुक्तस्य	४६८
सर्वामिलापिण	५२४
सर्वारम्भपरित्यागात्	१८३
सर्वारम्भ परित्यज्य	१७५
सर्वाशुचिनिधानस्य	८१६
सर्वा सपत्न्यस्तस्य	६६२
सर्व क्षयान्ता निवृत्त्या	४५४

सर्व जानन्ति जीवा हि	११३३
सर्वेऽपि जीवा स्वजनाः	३२६
सर्वेऽपि सन्तु सुखिन	४४६
सर्व यत्र विनेतार	११५१
सर्वे वेदा न तत् कुर्यु	१८
सर्वे यं योनिजा मस्या	८५१
मध्यामपि पापानाम्	२७२
सर्वेणामाश्रमाणा तु	५३७
सर्वेणामाश्रमाणा तु	७५६
सर्वेणामाश्रमाणा य	७५६
सर्वेभ्यपि तपोयाग	१८३
स सदा जीयते जाके	१३५४
स मुह्यो विपश्चार्थ-	६२२
स स्निग्धा व्यसनाजिवा	
रयति	१३८६
सस्यमर्वाऽमृतस्यापि	११४५
सहकलेवर खेदमन्त्रि तयन्	३३६
मह तपोयमस्यमय ज्ञानम्	७६६
सहसा विद्वोत न क्रियाम्	११०६
सहस्रत्रयकारणानामुपायानाम्	८६८
सा कण्ठाश्लेषमावृत्ते	१०१२
साक्षाजो सातपे साध-	
कारे	१०४८
सा किं सभा यत्र न	
सन्ति वृद्धा	१३६३
साहच्य जिह्वा जटीमुण्डी	७८४
साहचर्या स्यगुणा सत्त्वम्	७८२

साह्या निरोधरा कचित् ७८१	सिद्धम त्रीपथ छिद्रम् १२८६
साह्यैर्देव शिर कैश्चित् ७८१	सुकरं मज्जघारितम् ४८७
सा च सञ्जायते लक्ष्मी १२१७	सुक्षेत्रे वापयेद्भीज ८८०
साधुभ्य साधु वानम् ६५५	सुपात्रे निगपेद् धनम् ८८०
सानन्द सदन सुताश्च सुधिय ६८२	सुक्षेत्रे वापयेद् वीज ८८०
सा प्रजा या शमे याति १२४२	सुपात्रे वापयेद् धनम् १३८६
सामान्य भवति द्वेधा ७७५	सुखं वा यदि वा दुःखम् ११५८
सामा यज्ञाका महना चरित्रम् १२८४	सुखं विषयसेवायाम् १०५
सामायिक यथा सर्व- ६८१	सुखं हि याङ्गतं सव ५७५
सामायिक स्यात् त्रेविध्यम् १७४	सुखं च न विना धर्मात् १४४६
सामायिकमि-याद्यम् ६६४	सुखदुःखं मनुजानाम् ६४३
सामायिकविशुद्धात्मा ६७५	सुखमाश्ने सुखं शोषे ७४४
सामायिकव्रतस्थस्य १७७	सुखस्य सार परिभु- ज्यते ते १३८८
सामायिकान्यकपोपधानि १८६	सुखाय धासे यदि लाभमात्मन २८२
सामेय हि प्रयाक्त्यम् ८४०	सुखार्थं सवभूतानाम् ५७५
साम्मथ यत्र सिद्धि ८३६	सुखिनि सुखनिदानं दुःखिताना १३०४
साम्य स्याद् नेममस्येन ४४६	सुखी भागी धनी नेता १२४६
सारज्ञानं भ्रमरान् इभाश्च ३५७	सुखेन त्यज्यते भाग १३६६
सारङ्गी सिंहशाय स्पृशति सुतधिया ५४०	सुगं वा वनिता बलम् ३५५
सा रवती या नरके प्रविष्टा ६५	सुतन्त्रं सुपवित्रात्मा ८७६
सा सा सम्पद्यत युद्धि १३१६	सुत्यज रसलापट्यम् २६५
साहित्यसङ्गीतरत्नाविहीन ६६७	सुदानात् प्राप्यते भाग ४१३
सिंहादरु वकादेकम् १३ २	सुदुष्टमनसा पूर्वं २२५
सिंहा वलो द्विद-शुकर मासभाजी ६४	सुधोरयानने यत्नम् १२३८
	सुपात्रदानाश्च भयङ्करादय ४१४

सुभगा दुर्भग श्रीमान्	६३०	सुवर्णरूप्यरत्नमयीम्	७१६
सुभाषितेन गीतेन	५४६	सेनाङ्गपरिवाराद्यम्	४२३
सुरद्धि सुकुजोत्पत्ति	४१७	सेवा श्रवृत्तिर्यद्युक्ता	१४५४
सुरा पीत्वा तु या मत्स्य	१४१	सेय क्षान्तिर्मादयमाजय-५७७	
सुरा-जमुनसस्पृष्टम्	१३१	मे य स्यान्नार्थिसाधानाम् १२१२	
सुरासुरतर द्राणाम्	८००	सेय भूमिस्तदेयाम् ८८१, ११०१	
सुरासुरेन्द्रसम्पूज्य	५०७	सौख्य मित्रकलत्रपुत्र—	३४२
सुरूपा सुभगा जा ता	१०००	सौजन्य मङ्गति सद्भि	६१२
सुरेन्द्रनाग-द्रनरे द्रसपत्र	३८६	सौमाय्यादिः सुन्दरी	३६६
सुलभा पुण्या राजन्	११७५	सौहृदेन परिण्यक्तम्	११८०
सुवर्णपुष्पिणा पुष्पीम्	१४००	स्तब्धो विनाशमुपयाति	
सुधान्ताऽपि घट्टद् भारम्	१००१	नताऽति घृद्धिम्	२५०
सुस्थे हृदि सुधासिक्तम्	७३१	स्तुत महेन्द्रैरभिरीक्ष्य यस्य	
सुस्यराऽजामि(मि)नी पीन-			१२०१
	१०००	स्तोक्नाशतिमायाति	६०२
सुस्वादु यक्षपानानि	४६६	स्तोकोऽपि गुणिसर्गा	११३५
सुहृदि निरन्तरचित्ते	११३२	स्तोकोऽप्यग्निद्वत्येय	३६५
सुहृद्भिराक्षरसठद्विवारितम्		स्त्राजातौ वाग्मिकता	११०२
	११०७	स्त्रीणा स्त्रोसद्भिना सद्गम् ४८६	
सूक्तयो रामचन्द्रस्य	११२७	स्थले चरेद्य वाहित्यम्	२७२
सूक्ष्मे गोधूमचूर्णम्	१०५१	स्थाणुना पुण्या वाऽयम्	२४५
सूक्ष्मवादरभेशम्भ्याम्	५६	स्थापयत् फाल्गुनादूर्ध्वम्	१६८
सूक्ष्मपानोनि भूतानि	६०५	स्थावर जडगम चेति	८७६
सूक्ष्माणि जन्तुनि जलात्रयाणि		स्थूलरेखा दरिद्रा स्यु	१२६२
	५५६	स्नातमात्रस्य चेच्छाय	१३५१
सूत्रायसाधनमहात्रयधारणे ४६०		स्नातस्य विरुता छाया	१३५१
सूयचन्द्रमसाग्रतो	४७७	स्नातानि येन तोर्यानि	१३३६

स्नातः शुश्रावसा यत् १०३८	स्यताः सुग घय ४६८
स्नानं कृत्वा जले गान १०२५	स्वदाररक्षाय यानम् १०१०
स्नानं नाम मन प्रसाद- सरनम् १०३६	स्वदार यय सताय ८८१
स्नानमुदरतनाभ्युदगम् ७८	स्वद्विजाता सरप्रदा ८३३
स्नानं पूरमुत्तीनुय १००८, १०८२	स्वयति या पत्नियय १००१
स्नानं मतामलयाग १२८८	स्वयसमय गत्यम् ११०
स्नेह शब्दा गुणा ययत् ७७८	स्वयस्य जेय मयेन १२८१
स्नेहाभ्यरगा नयह राग १०३५	स्वयमनिष्ठ इष्टयो १२७१
स्नाहा दयाऽपि हृदि ४३	स्वयद्रुमान्नादिपु यद्वसि रायय १८३१
स्वता गन्धाऽपि तस्य स्यात् ७८८	स्वयं पश्यति यं यत्नम् १२८८
स्पर्शा रूप रसा ग घ ७८	स्वयं मानयमुगपतिमुत्तु-१०८१
स्पृहायता पित्रोऽयान २६०	स्वयं यथाऽयं पुनर प्रपाति ७३५
स्फुरन्मुपायाः गाययम् १३१३	स्वयं हृदयसंख्याम् १३८२
स्फूर्ज्जानकराज्यप्र- ७३८	स्वभायत प्रवृत्तानाम् ७३८
स्मरण वातन कलि ७५	स्वभाव जेय मुक्ति ८५३
स्याद्वाच्य प्रमाण छ ८४	स्वभावजासस्कारकारणम् १३८
स्याद्वाची विद्यत यस्मिन् ५८५	स्वभावता तत् किमपि २६४
स्यु वयादा माधमान- ७१०	स्वयं कम करा यात्रा १०२
स्वयमनिरता मिश्रम् ८८६	स्वयं कुमार्गं लपतां तु माम १४४८
स्वकलप्रवालपुनरुपभुयय ११००	स्वयं वृत्ताति कमानि १२७
स्वकायपरकायय ८१८	स्वयमुपयन जनु १०३
स्वकीय परकीय च ३१२	स्वयमय गृहं साधु ८०२
स्वचित्तकल्पिता गय २८५	स्वयं गुरुमणश्चरि ३११
स्वजनाऽयं सुदृग्गुरुनृपा या ११५०	स्वयं व्युत्तनामिह त्रयल क ६३
स्वतः प्रो नय भूयासम् १२२४	स्वयं सुखाति पराक्षानि ८३६
	स्वयं सत्यं गृहाद्गम १०४३

स्वगापयगदो द्रव्य-	१०४०
स्वगापयगसपत्तिकारणम्	५६५
स्वगापयगा भयतो विभिन्नौ	८१५
स्वर्णस्थाले क्षिपति स रज	१९
स्वर्णादिकेऽप्यन्यवनेषु स्ये	१७
स्वल्पेनैव हि कालेन	१२८
स्वशरीरशरीरिणापि	८९७
स्वशरीरऽपि न रज्याति	११२४
स्वस्तिके जनसीभाभ्यम्	१२५३
स्वस्तुति परमिन्ना वा	३७३
स्वस्वर्गमरुतावेशा	३१७
स्वहितं तु भवेत्तानम्	१०७
स्वांगम रागमात्रेण	३१७
स्वाग्नीना दयिता सुताऽपि	१३२५
स्वाध्यायगुणने यत्न	१०११
स्वाध्यायमावित्ससि ना प्रमादे	५४६
स्वाध्याय पञ्चधा द्वेय	१०५१
स्वाध्यायाध्ययन जिनेन्द्रम-	
हनम्	१००५
स्वाध्यायेन गुरोर्भक्त्या	३८३
स्वाध्यायोत्तमगीतिसद्गतिजुष	५८८
स्वाध्यायात्थ योनिमत	
प्रशान्तम्	८७६
स्वाध्यायोऽध्यापन चापि	८५३
स्वाध्याया	८१२

स्यानुकूला त्रिया काले	४८१
स्वामिना स्वगुरुणा च	१७०
स्वामिभक्ता महोत्साह	८३३
स्वामिभक्त्यग्रमत्तया-	
द्विगुणे	११७८
स्वामी सम्भावितेऽर्थे	१७१
स्वाम्यमात्यश्च राष्ट्र च	१३०१
स्वाम्यर्थे यस्त्यजेत्	८७५
स्वाम्ये पगलता गुणे	८१४
स्वेषु दारेषु सन्तोष	-
धम	८१६
स्वेषु दारेषु स तोष	
धमा	१८५५
स्नेहाभ्यस्तशरीरस्य	१३१
स्वेद यत्र स यश्चमीति	७४०
हस त्व सत्यहसाऽसि	११४४
हसो न भाति बलिभोजन-	
वृन्दमव्ये	१०८७
हसो विभाति नलिनीदल-	
पुञ्जमव्ये	१०६७
हत हर्षो शास्त्रविशारद्वानम्	१६२
हतव्य क्षमया काय	२१७
हन्ता चैवानुम ता च	३३
हन्ता पलस्य विकेता	३२
हरण प्रहरणभूषणमणि-	१२८२
हरति कुमति मिते मोहम्	११३७
हरत्येकदिनेनैव	२१६

हलादिखटन य व्र-	१८५	हित मित प्रियं काले	१०७४
हसति नृत्यति गायति उल्लसति	१३६	हित मितं सवाऽश्रीयात्	१ ४८
हसने शोचनमचिरात्	१२७५	हित्वा हारमुदारमाकिकमयम्	३८
हस्तो स्थूलतर स चाङ्गुलवश	८३८	हिरण्य वा सुवर्णे वा	२८२
हस्तो दानविधजितो	८८६	हीनयानिपु यम्भ्रम्य	१८५
हानिं कराति विसृज्य	१३४१	हीनाधिकेषु विद्धात्यविद्यक-	
हासान्महान्तो लघवा भवान्त	१३६६	भावम्	१४७
हास्यादि तत पदकम्	५०६	हुतामिष्ट च तप्त च	४१८
हिमाऽनृतावय पञ्च	७५३	हृद्य दहतेऽरपथम्	२६७
हिसामय शिशुकाडा-	१००	हृन्नाभिपथसद्गात्र	१५५
हिसास्तेयान्यघाकामम्	१४५२	ह वागिद्य नमस्तुभ्यम्	१३२०
हिस्यन्ते प्राणिन सुखमा	१५५	हम-ऋ-धरादीनाम्	२२
		ह लक्ष्मि क्षणिक स्वभाव-	
		वपले	१२३६

समाप्ताऽय

चतुर्भागात्मक-सुभाषित-पद्य-रत्नाकरस्य
श्लोकानामकाराण्यनुक्रम

અગાઉથી થયેલા માનવંતા ગ્રાહકો

[સુભાષિત પદ્ય રત્નાકર અથના અગાઉથી કિંમત ભરીને થયેલા ગ્રાહકોને ચાર ભાગમાં સંપૂર્ણ આપો. અથ ચાર રૂપિયામાં ઘેર બેઠા પહોંચ્યાંવાનું ઠગવવામાં આવ્યું હતું, તે હિસામે અગાઉથી થયેલા ગ્રાહકોના નામોનું બીરટ]

રાધનપુર (ગુજરાત)

નામ	નકલ
૧ પડિત હરજોવિદદાસ ત્રીકમચદ શેઠ	૩૭
૨ શાહ મણીલાલ ભાણુભાઈ	૨૫
૩ શેઠ ગોહીદાસ ડોનાચદની પેઠી	૨૫
૪ શેઠ લલ્લુભાઈ ન્યાલચદ	૨૦
૫ શાહ સોમચદ ગમાનચદના દ્રુટ તરફથી હા દ્રુટીઓ	૧૫
૬ પારેખ લોગીલાલ ચુનીલાલ	૧૧
૭ કૈરડિયા જીવાભાઈ પરતાપમી	૧૦
૮ શાહ કાન્તિલાલ સુખમલ	૧૦
૯ શાહ જમનાલાલ બીખાલાલ	૭
૧૦ વકીલ હરજીવનદાસ દીપચદ	૫
૧૧ ધામી નેમચદ ખેગારશી	૫
૧૨ ગાધી લેરચદ પરશોતમ	૫
૧૩ વખારીયા નાથાલાલ રવજી	૫
૧૪ મણીઆર માણેકલાલ ભાણુજી ગુલાબચદ	૫
૧૫ શાહ હઠીચદ મેઘજી હા દ્રુટીઓ	૫
૧૬ શેઠ સાર મણીલાલ બકેર	૫

૧૭ દોશી નાગરદાસ પુજમલ	૫
૧૮ દલાલ સતિલાલ પ્રેમચંદ હાલ મુખર્ષ	૫
૧૯ ડોકટર ચિમનલાલ બૂદરદાસ	૩
૨૦ વેરા દલસુખ સરખંદ	૩
૨૧ લીલોટા દલસુખ બનોપચંદ	૩
૨૨ શેઠ ધરમચંદ જેનચંદ	૩
૨૩ સઘવી અમૃતલાલ કચરાચંદ	૩
૨૪ શાહ હરજીવન માનચંદ	૩
૨૫ શાહ જમનાલાલ કેશરીચંદ	૩
૨૬ શાહ માણેકલાલ અમુલખ	૪
૨૭ શાહ લેરચંદ બુદરજાઇ	૨
૨૮ ઠેઠારી મગળજી જસરાજ	૨
૨૯ શેઠ બુદરદાસ ચામળ	૨
૩૦ શાહ શુભચંદ, ઈન્દિયાચંદ	૨
૩૧ વઢીલ ચુનીલાલ મયાચંદ	૨
૩૨ શાહ જેઠીંગલાલ ચુનીલાલ	૨
૩૩ ખરોર કરમચંદ ઉજમશી	૨
૩૪ હગાહ જગજીવન સવાઈચંદ	૨
૩૫ શાહ ચંદુલાલ જેઠાલાલ હા ઝીણીખાઇ	૨
૩૬ શેઠ નરોત્તમદાસ નગીનદાસ હા દ્રસ્ટીઓ	૨
૩૭ ઠેઠારી વાડીલાલ ઈશ્વરદાસ	૨
૩૮ મથાલીયા મણીલાલ કરમચંદ	૨
૩૯ વીરવાડીયા વૃદ્ધિલાલ મગનલાલ	૨
૪૦ પટવા મણીલાલ કીશોર	૧
૪૧ પારખ જેઠાલાલ હેમચંદ	૧

૬૩ ગોકુલચંદ્ર	૧
૬૪ સીરોહીયા વીરચંદ્ર સાહેબલાલ	૧
૬૫ રોપનનાલજી મદીવાલા	૧
૬૬ પદ્માવરમલજી મદીવાલા	૧
૬૭ સપતલાલજી પુલ્લવ	૧

વાવ

૬૮ વાવ જીન લાયબ્રેરી હા રિખવચ્છ ત્રિલોચન	૧
૬૯ ૫ પુષ્પવિજયજી ગટ્ટી હા મુનિ ખીમાવિજયજી	૧

ગોધરા

૭૦ ચાહ મારીનાલ તલકચ્છ	૧
-----------------------	---

ઝીંઝુનાડા

૭૧ માસ્તર મુખલાલભાઈ રવજી	૧
--------------------------	---

રાજકોટ

૭૨ ડોક્ટર વીરચંદ્રભાઈ લવચ્છ ડોગી	૧
----------------------------------	---



શ્રી હિમાશુવિજયજ્ઞના લેખો

સ્વ૦ મુનિરાજ શ્રી હિમાશુવિજયજ્ઞએ ન્યાય, વ્યાકરણ, સાહિત્યની કલકતા યુનિવર્સિટીની પરીક્ષાઓ આપીને, પોતાની વિદ્વતાનો પરિચય જોમ જમતને કરાવ્યો હતો તેમ તેમણે આત્માનંદ પ્રકાશ, જૈનધર્મ પ્રકાશ, જૈન ન્યેતિ, વીર, પ્રભાત, જૈન મિત્ર, જૈન સાપ્તપ્રકાશ, ગંગા, કોમુદી, પ્રગ્નજલુ, પુરતકાલય, સાહિય, બુદ્ધિપ્રકાશ આદિ હિન્દી તથા ગુજરાતી અતિ પ્રસિદ્ધ પત્રોમાં સમૃત, પ્રાકૃત, હિન્દી, ગુજરાતી ભાષામાં ઐતિહાસિક, સાહિત્યિક અને શિક્ષણ સબધી લેખો લખીને પોતાની સશોધકબુદ્ધિનો અને સાહિત્યપ્રિયતાનો પરિચય કરાવ્યો હતો, એ ગ્રંથથી અજાણ્ય નથી આ બધા લગભગ ૭૦ જેટલા લેખોનો સમૂહ બહાર પાડવામાં આવ્યો છે ઐતિહાસિક ગ્રંથોનોથી ભરેલા આ ગ્રંથનું સંપાદન મુનિરાજશ્રી હિમાશુવિજયજ્ઞના શુર, પ્રસિદ્ધ સાહિત્યકાર મુનિરાજશ્રી વિદ્યાવિજયજ્ઞએ ધણી જ ચોખ્ખતાપૂર્વક કર્યું છે ૬૫૦ થી ૭૦૦ પાનાનો ગ્રંથ, જેમાં એક કાગળો, પાંદુ બાઇન્ડિંગ હતા, કિંમત માત્ર બે રૂપિયા રાખવામાં આવેલ છે આ ગ્રંથ શ્રી હિમાશુવિજયજ્ઞના સ્મારકમાં પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે

મુનિરાજોને વ્યાખ્યાનમાં વાચવા લાયક

પત્રાકાર બે ગ્રંથો

૧ પર્વકથાસંગ્રહ, ૨ દ્વાદશવ્રતકથાસંગ્રહ

આ બંને ગ્રંથ ૬૦ ગતલી લેઝગેપર ૭૫૦ હપાવવામાં આવ્યા છે પત્રાકારે છે સરકૃતનું સાધાણ જ્ઞાન ધરાવનાર પણ વ્યાખ્યાનમાં વાંચીને શ્રોતાઓને આનંદ આપી શકે છે, કારણ કે કથાઓ અત્યંત સરસ છે અને ભાષા ધણી સબલ સ્વગરથ વિદ્વાન મુનિરાજશ્રી હિમાશુવિજયજ્ઞએ આનું સંપાદન કર્યું છે

જો ખાતર આના છે

આખું

જગવિજ્યાત આખું પહાડની નાનામા નાની અને
મોટામા મોટી દર્શનીય વસ્તુઓ, સ્મૃતિઓ અને એક
દર્શકને ઉપયોગી વડા પડે એવી તમામ વસ્તુની
માહિતી આપનાર, તમજ આપના નદિરોની ઝીણાના
ઝીણી કોરપીઓ અને મુદર મુદર લાવેના લગભગ
૭૫ ફોન્ટોથી અનકૃત આ પુસ્તક જેમ આખૂના
યાત્રીઓને ઉપયોગી છે, તેમ ભારતવર્ષની પ્રાચીન
શિલ્પકળા અને ઐતિહાસિક સોધખોળના અભ્યાસીઓ
માટે પણ ઘણું નહરવનું છે એના લેખક છે ઇતિહાસ-
તત્ત્વવેત્તા, શા વર્ત્તિ મુનિરાજ શ્રી જયતવિજયજી

મોટો ગ્રન્થ મુદર એન્ટિક કાગળો, ૭૫ ફોન્ટો,
પાકુ બાઈન્ડિંગ અને ઉત્તમ બેકેટ હોવા છતાં

કિંમત માત્ર અટી રૂપિયા

આની હિંદી ભાષાની આવૃત્તિ પણ બહાર પડી ચૂકેલ
છે ફોન્ટો વિશેષે બધું ઉપર પ્રમાણે જ કિં રૂ ૮-૦

શ્રી વિજયધર્મસુરિ જૈન ગ્રંથમાળા

છોટા સરાદા, ઉલ્લેખ (માળવા)

અને

બણીતા બુકસેલરોને લાવી પણ મળશે

